

პროფესორ ილია აბულაძისა და
პროფესორ ვარლამ თოფურიას ხსენას
უძღვნის ამ შრომას ავტორი

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
კ. კეკელიძის სახელობის ხილნაწიერთა ინსტიტუტი

ე. ბაბუნაშვილი

ანტონ პირველი და ქართული გრამატიკის საკითხები

გამომცემლობა „მეცნიერება“
თბილისი
1970

1 Ф (с 41)+4Г
301(47.922)(092 ანტონ პირველი) + 492.962.1.53
ბ 137

ნაშრომში დაწვრილებით არის განხილული ანტონ პირველის „ქართული ღრამმატიკის“ ორივე — ვრცელი (1753 წ.) და შოკლე (1767 წ.) — რედაქცია, გარკვეულია მათი ურთიერთმიმართება, დადგენილია ის წყაროები, რომლებითაც სარგებლობდა ანტონი თავისი გრამატიკის შედგენისას და გაანალიზებულია ანტონის გრამატიკული ნაზრები.

რედაქტორი შ. ძ ი ძ ი გ უ რ ი

მ ე ს ა ვ ა რ ი

თანამედროვე ენათმეცნიერება თავის სანდოსუბს ედებს არა მარტო კლასიკურ ისტორიულ-მეცნიერებთ ენათმეცნიერებაში, არამედ ე.წ. წინარეცნიერულ გრამატიკულ აზროვნებაშიც. ძველ ინდურ, ბერძნულ და არაბულ გრამატიკულ ლიტერატურაში ენათმეცნიერების ისტორიკოსები არაიშვიათად აღიმაჩენენ იდეებსა და ცნებებს, რომლებიც ეხმაურებიან დინამიკური მეცნიერების უახლეს ღონ-რეობს¹.

ქართული გრამატიკული აზროვნების სანდოსუბთან დგას ანგონ²

¹ დაწვრილებით იხილეთ, მაგ.: В.А.З в е т и н ц е в, Ис-
тория языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях,
часть I, Москва, 1964, გვ. 7-22; В.В. И в а н о в, В.Н.
Т о п о р о в, Санскрит, Москва, 1960; В.Г.А х в л е д и -
а н и, Фонетический трактат Авиценны (Абу Али ибн Сина),
Тбилиси, 1966.

² ამ ბოლო დროს სამეცნიერო ლიტერატურაში მიღებულია ანგონ
სახეობს ანგონი ღონითი ხმარება (იხ.: ა. მ ა ნ ი ძ ე, ანგონი
I-ის გავლენა სალიტერატურო ქართულზე. - "ძველი ქართული ენის
კვლეობის შრომები" 9. თბილისი, 1964; "ანგონი პირველის ქარ-
ტული გრამატიკა...". ა რ ნ. ჩ ი ქ ი ძ ე ა. იბერიულ-კავკა-
სიურ ენათა მეცნიერების ისტორია. თბილისი, 1965, გვ. 88). ეს
გასაგებობა: ისეთ სახელებში, რომლებიც "გონი (აქ. გი-
ონი), გრიგონი (აქ. გრიგონი), ანგონი და სხვა მისთანა-
ნი... ბოლოკიდური... ი-ნი აიხსნება ინი, რომ ქართულში ეს

პირველის, პირველი ქარაუღი გრამატიკის³ ავტორის, მონუმენტური ფიგურა. მისი გრამატიკული მიხედვითობის შეესაბავა და შე-

სახელები ბერძნულია არის შეფერხებული მათი ბერძნული უკვათი-
ვის ფორმი" (ს. ყ ა უ ბ ჩ ი ძ ე ვ ი ლ ი. ბერძნული მამაკაცთა
სახელების გადმოცემისათვის ქარაუღში. - "სახელის ბრუნების
ისტორიისათვის ქარაუღურ ენებში". წიგნი 1. ლილისი, 1956,
გვ. 155), მატრამ სახელმა ანტონი (ისევე, როგორც გრიგორი II
გრიგორი) სხვა ამგვარი (ტიორტი, აკაკი...) სახელებისაგან
განსხვავებით, უკვე რიდი ხანია დაკარგა ფუძის ბოლოკიდური ე
და მანამდევე სალიტერატურო ქარაუღში ფუძე ანტონ-ის გატე-
ბული. როგორც მ. მ ა ნ ი ძ ე მ გამოიკვირია, "ასეთი რიგურენ-
ცისათვის გარკვეულ კანონზომიერებას ექვემდებარება. ისტორიულად
ე ხმოვანფუძიანი საკუთარი სახელი იქვე მანამდევე ფუძიანადაა
გატებული იმ შემთხვევაში, ჟე ე-ს წინ მიუძღოდან ხმოვნის მთ-
ქვენი სონორი მანამდევე (ე, რ, მ ან ე)" (მ. მ ა ნ ი ძ ე.
ე ხმოვანფუძიანი ანთროპონიმების ბრუნების ისტორიისათვის ქარ-
აუღში. - "ლილისის უნივერსიტეტი ტიორტი ახელებიანს". ლი-
ლისი, 1969, გვ. 132). სწორედ ამ უკანასკნელმა გარემოებამ
განაპირობა ჩვენს გამოკვლევაში ამ სახელის ფუძე ანტონ-ის
ჩათვა. ამგვარად, ანტონ პირველი და არა ანტონი პირველი.

³ ზ. მანძიანის 1737 წელს დაწერილი გრამატიკა ამ ფაქტის-
ტისი ვერ ჩამოვლენა ანტონის წინამორბედად, რადგანაც ის
მხოლოდ მორფოლოგიას შეიცავს და ამასთან "მანამდევენი, ან-
და უკეთ, მახლობელი წრის სწავლული პირნი, მანძიანის ქმნი-
ლებაზე რიდი წარმოგვინსა არ ყოფილან. ამიტომ იგი უჩინარი

ფასუბა ღანამიეროვე ენამიეცნიერებინ ღვალსაზრისინი ქაროველი
გრამატიკოსთა და ენამიეცნიერთა ვალია.

† ანტონ პირველინს "ქაროული რამიმატიკის" მინიშენელია არა
მარტო იმინი ტანისაბღერება, რამი ეს არის პირველი სრული სასკო-
ლო გრამატიკა, არამიედი იმინიდაც, რამი მისინი ტაველინა შვიდტომი
ღროის გრამატიკოსებზე დიდზე დიდინ იყოს და გრამატიკული აზრის
ტანვითარება საქაროველით სრულიად არ იქნება წარმოტყენილი, ღუ
ანტონის გრამატიკა ტამარველიღვინი არ იქნება შესწავლილი. ამას
ემატება ის ტარეობაც, რამი ანტონის გრამატიკულ კანონებსა და
მის სამინ სტილის ტეორიას მიტყნაკლებად და შვიდღვინისდატვარად
ანტარინის უწვედა ყველა ტამოტენილი საბოტარო მოღვაწე, მწერალი
ღუ პოეტი, დანებებული მისინი ღანამიეროვეებინიდან, ვიღრე XIX საუ-
კუნის I ნახვერამიდე (რამი ანტონის გრამატიკა დიდინ პოპულარობინ
სარტებლობდა ტვენს წინაპართა შორის თინიქმის ურთინ საუკუნის
ტანმავლითაშინ, ამას ის ტაქტიც მოწმობს, რამი მისინი გრამატიკის
მიოწრე, შვესებული-შესწარებული, რედაქციის ნუსხათა რიცხვინ თინი-
ქმის რცამიდე აღწვეს: საქსსსრ მიცნ. აკადემიის კ.კველიძის

შეიქმინა მიმიდევნო ღროისღვინსაც. დღეს კინი შინშოტვანის "ქაროული
გრამატიკის" მიხლოდი ისტორიული მინიშენელია აქვს. იგი პირველი
ცდაა "ქაროული გრამატიკის" შიდეგენისა: ცდა, რამიღვინსაც ზურამინი
ღანამიეროვეთაგანინ და ახლო ღანამიშრამიული - ვახუშტინი ბატონიშ-
ვილი - სამარღვინანად უყურებს როგარც "ტბას რამიმატიკისას უს-
რულს" (ი. ა. შ. უ. ღ. ა. ძ. ე. ქაროული გრამატიკული დიგერაგურის
აღრინდელი ძეგლებინ. I. ზურამი შინშოტვანინ. - "საქაროველის სა-
ბელიწინიო მიუბევიმის მიამიბე". X-ბ. 1940, ტვ. 158).

სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში დაცულია XV^{III}-XIX საუკუნეებში
გადაწერილი ამ რედაქციის შედგენილი ხელნაწერები: A 720, A 1156,
A 1396, H 787, H 1071, H 1072, H 1073, H 2066, H 2266,
Q 96, Q 108, S 1142, S 1187, S 1388, S 1730, S 2734, S 2784.
თრი ხელნაწერი - 198 და 221 - დაცულია ქუთაისში, სახელმწიფო
ინსტიტუტში. უამრავია აგრეთვე "სიმეფენის" - ანგონის
გრამატიკის პირველი რედაქციიდან ამოღებული გრამატიკის მოკლე
კურსის - ნუსხებიც)⁴.

ამის გარდა, ანგონის შრომები პირველია და ყველაზე გვიანში

⁴ მეოთხე ანგონის რედი მის მიერვე დაწერილი სახელმძღვანელო-
ების გავრცელებაში, რეგორც ჩანს, საკმაოდ დიდი იყო: "ანგონი
შეუძგა ფრმათაჲვის სკოლებს დაარსებასა და სახელმძღვანელო
წიგნების შედგენასა. ამ საქმეში დიდად შეუღონენ ფრანგის ბე-
რები. შეადგინა კიდევ გეოგრაფიისა, არითმეტიკის, რიგორიკის,
კაჭიხიზმის, გრამატიკისა, ღვთისმეტყველებისა, მეტაფიზიკი-
სა, ლოგიკისა და სხ. შეკრიბა საუკეთესო მწერალნი და მოკანა-
ნახეს ხელქვეითი ოცი და ოცდაათი ცალი ურთსა და იმავე ღრს
იწერებოდა და ვრცელდებოდა სახელმძღვანელო წიგნები" - ხაზი
ჩვენია. ე.ბ. (პ. კ ა რ ბ ე ლ ა შ ვ ი დ ი ა იწარჩევა საქარ-
ჯვალს ეკვლესიისა. კათალიკოსნი და მღვდელთ-მთავარნი. მედი-
სი, 1900 წელი, გვ. 152), მაგრამ საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს,
რომ ღუბა ანგონის შრომების გადართა ხეობა, რეგორც ჩანს,
მისი უშუალო ხელმძღვანელობითა და ზეპირხელმძღვანელობით, რამდენა-
დაც ცნობილია, ჩვენამდე არ არის მოღწეული არც ერთი მისი შრო-
მის ავტოგრაფული ხელნაწერი.

ნმი ნაწარმოებთა თუ თხზულებათა შორის, რაშიღებოც ასახავენ ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის განვითარების გარკვეულ ეტაპს საკმაოდ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში. ეს ენა თანამედროვე სპეციალურ ლიტერატურაში ცნობილია, როგორც "ენა ლტოლპირთა, რთულ წინადადებათა მოჭრფილად, მიმღეობებში მდიდარი, ზმნებში ლარნი, გასაგებად ძნელი"⁵. გასაგები უნდა იყოს ის განსაკუთრებული ინტერესი, რომელსაც, ვფიქრობთ, იმსახურებს ანტონის ყველა ნაშრომი ენა, გრამატიკა კი, ამ მხრივ, ჩვენნი აზრით, ყველაზე დამახასიათებელია, რადგანაც ბუნებრივია, თავისი თეორიული დებულებების პრაქტიკულ განხორციელებას, ანგონი, პირველ რიგში, გრამატიკული ხასიათის ნაშრომებში ეცდებოდა.

ანტონის უკანასკნელი სტრუქტურული, სტრუქტურული ენა და მდგრადი მისი გრამატიკული ფორმინტოლოგიის თანამედროვე ფორმინტოლოგიისაგან განსხვავებულობა, მისი ნაშრომის გაგებასა და გასაგებებას შეუძლებს მდგრად აძნელებს. ანტონის უკანასკნელი ფორმინტოლოგიის თანამედროვე შესაფუძვლადანი რომ გამოჩვენდეს იცოს, მათინ მისი ნაშრომის შინაარსი ადვილი გასაგები გახდებოდა და ის ღვაწილი, რომელიც ქრთ. ენის შესწავლაში მას მიუძღვის, უფრო უხადი შეიქმნებოდა"⁶.

⁵ ანტონის უკანასკნელი. ქართული ენის ზოგადი რაბასი-ათება. - "ქართული ენის განმარტობითი ღუქსიკონი". ტ. 1. თბილისი, 1950, გვ. 021.

⁶ ი. ვ. გაგაბანიძე. ქართული და კავკასიური

ანგონ პირველის გრამატიკის პირველი რედაქცია 1753 წელს⁷ სომეხი გრამატიკოსის მიხილარ აბა სუბასტიანის გრა-

ენების ლექსპირველი ბუნება და ნათესაობა. ტფილისი, 1937, გვ. 4-5. იხ. აგრეთვე: "ანგონ პირველის გრამატიკა ავტორის ლექსიკონი უნის გამო ძველია გასაგებად სპეციალისტისთვისაც კი, მაგრამ უნაა ყველაზე ვრცელი სასკოლო გრამატიკა ქართული ენისა (ქართულად დაწერილ გრამატიკათა შორის); მასთან უნაა არსებობად პირველი ქართული გრამატიკა (ბ. მანშოვანის გრამატიკა 1737 წლისა ფრანგიენული ბასილიისა). ანგონის გრამატიკა საფუძვლად ედო ყველა ქართულ გრამატიკას მიუვრამდეც საუკუნის მიჯრე ნახევარში და მიუხრამდეც საუკუნის მიჯრმცე წლეზამის. მისი გავლენა დიდზე დიდი იყო.

მუამას დავუბაგებმ, რში ანგონ პირველის გრამატიკა რიგი მღვდენის გაგებამი ღვალაჩინოდ განსხვავდება XIX საუკუნის მიჯრე ნახევრის სასკოლო გრამატიკებისაგან, გასაგები უნდა იყოს ინტერუსი, რმიელსაც ეს გრამატიკა ბუნებრივად ინტერუს ქართული ენის ღვალაჩინისაგა და უნაბიუენიერული ამრუნენების ისტორიის ღვალაჩინისაგა" (ა რ ნ. ჩ ი ე ზ მ ა ვ ა ს უ ს შენიშენა ურდვის ღ ლ ე ჟ ა ვ ა ს, ზ ბ ე რ ზ ბ ა შ - ვ ი დ ი ს, ე ლ ბ ა ბ უ ნ ა შ ვ ი დ ი ს ა და მ. მ ა - ჟ ა ვ ა რ ი ა ნ ი ს ნაშრმის: "ანგონ პირველის გრამატიკა XYIII ს. გრამატიკურ ამრუნენბასთან დაკავშირბით", "სტუდენ-გმა სამუენიერო შრმბების კრბული". წიგნი III. თბილისი, 1948, გვ. 24).

⁷ ანგონის გრამატიკის რივე რედაქცია მზად არის გამოსაბე-

მაგნიტის⁸ უშუალო გამოყენება და გამოყენებობა. ეს გამოყენება
რამდენჯერმე არის ხაზგასმული პირველ რიგში დიდი ანტიონის გრა-

მაგ, ამიტომ კვლევისას საშუალება გვაქვს გვეხსნება პირვე-
ლი და მეორე რედაქციების რამდენიმე ნუსხით. რამდენადაც პირვე-
ლი რედაქციის ნუსხეში შედარებით ცოცხალი და მანამდე ვარსაფუძი
სხვაობები ამ ნუსხეში მართლაც არსებობდა და მორფოლოგიური
შეადარების (ამ რედაქციის სხვადასხვა ნუსხეში სახეობა და
ბინათა მარტივებში ერთი და იმავე ფუნქციური ჯგუფების საკ-
მაოდ შრული ფორმების ასახული) გამოკლებით უფრო დიდი (ეს გა-
საგებობა: გრამატიკის მეორე რედაქციაში ანტიონი არა ურთულ
აღნიშნავს, რამ პირველი რედაქციის დაწერისას მისთვის ეს მე-
ნიორება ახალი იყო, ეს იყო გრამატიკის დაწერის პირველი ცდა
და ამიტომ ის ვერ იქნებოდა დაზღვეული შეცდომებისაგან და მე-
ორე ფორმებისაგან. ამ პირველში არც ის არის გამოჩენილი,
რამ ფორმათა ნაირსახეობის არსებობაში ძალიან მნიშვნელოვან
ქვეყნებსა, რამდენიმე ძირითადი ანტიონის მონაფუძები იყვნენ და
მიმ უბედურად ვერ ვრკვევდნენ ანტიონისული გრამატიკული და რე-
გრაფიული ნორმების რაღაც სისტემაში), უბრალო მეორე რედაქციის
ნუსხეში მართლაც (მეორე რედაქციის ნუსხეში თითქმის არ განსხვავ-
ებობიან ურთიანეთისაგან), გამოვლინდნენ იქნა ამ რედაქცი-
ის ყველა, მე-5-ნაჯობა სრული და სანდო ნუსხა. შეიქმნა - A 531,
B 547, B 1115, B 2594, H 852, Q 881, Q 1387 - ინახება საქ.
სსრ აკადემიის კ. კვარციძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში,
ერთი - E₈ - ლენინგრადის აღმოსავლეთი უნივერსიტეტის ინსტიტუტში.
A 531, B 2594, Q 1387 და E₈ ნუსხეში დაუცავთ ამ რედაქციის,

მაცხოვრის რედაქციის⁹ და შევიდეს სათანადო სპეციალურ დოკუმენტურაში¹⁰. ანგონის გრამატიკის მეორე რედაქცია 1767 წელს

უნდა ვიფიქროთ, დაწერის დასრულების თარიღი - 1754 წლის 9 მარტი. Q 1387 ნუსხას ამასთან ერთად შემოუნახავს გადამწერის თარიღი - 1763. გადამწერის თარიღი აქვს Q 881 ნუსხასაც - 1764.

(როცა ანგონის გრამატიკის პირველი რედაქციის დაწერის თარიღად 1753 წელს ასახელებენ, ამის საფუძველს, როგორც ჩანს, ზოგი ანგონისათვის სიტყვები იძლევა მეორე რედაქციის რამდენიმე ადგილას, თუმცა, როგორც უკვე აღინიშნა, პირველი რედაქციის ჩვენამდე მოღწეულ ყველა ნუსხაში დაწერის თარიღად 1754 წელია დასახელებული, იქაც კი, სადაც გადამწერის თარიღი მეორე ცალკეა ნაჩვენებო. სავარაუდებელია, რომ ან ანგონის მიერ 1753 წელს დაწერილი გრამატიკის ავტოგრაფი არ შენახულა და ყველა ნუსხა გადამწერილია მისი ავტოგრაფიდან პირველად გადამწერილი ხელნაწერიდან, ან ზოგიერთ ანგონს ვერ ასახელებს პირველი რედაქციის დაწერის ზუსტ თარიღს). სამ ნუსხას - S 547-ს, S 1115-სა და H 852-ს ზუსტი თარიღი არა აქვს და XVIII საუკუნისად ღვრიან (როგორც პირველი, ისე მეორე რედაქციების ხელნაწერთა დაწერილობითი აღწერილობა წარმოდგენება ანგონის გრამატიკის ნაბეჭდო ტექსტს). ძირითად, სამუშაო ხელნაწერად მიჩნეულია ხელნაწერი A 531 და ნაშრომში გრამატიკის ტექსტის ციტირებისას ის არის ხელში დამოწმებული.

8 Մ ի ի ռ ա Ր Ա Է Բ ա ս Կ ա ց Ի . Գ Ե ր ա կ ա ն Ի ր Ի և Գ ր ա Բ ա ռ Ի Լ Է Կ Ի Ի Բ ա Կ Կ ա Կ ա և ս Ե Լ Ի Ի Կ Է Լ Է Ի Կ . 1730. Յեղբուքներն ამ գրամաტიკის ტექსტის ცիტირებისას მიտითვებულნი იქნեմա մեռուր զյերթերն.

⁹ ამის შესახებ დაწერილობით վիճար.

პანჭურა¹¹. გამომცემელია რ. ერისთავის რედაქტორობით 1885 წელს¹².

რეგორც ბეწოთ იცნო აღნიშნული, სამცხენიურთ ღიჭურაჭურაში ხშირად უსვამდნენ ხაზს იმ გარემოებას, რომ ანტონის გრამატიკის

¹⁰ А. Ц а г а р е л и. О грамматической литературе грузинского языка. СПб, 1881; ი. ა ბ უ ლ ა ძ ე. ცნობა შოთა რუსთაველის ისტორიული თხზულებების შესახებ. - "ენიკის მთაბებ", ტ. 111. თბილისი, 1938; მისივე: ქარმ. გრამატიკ. ღიჭ. - ის აღწ. ძველები, ტვ. 143; კ. კ ვ ვ ე ი ძ ე, ქარმული ღიჭურაჭურის ისტორია. ტ. 1. თბილისი, 1960, ტვ. 382.

¹¹ ლანახშირ ბეწორე რედაქციის ნუსხებზე წამძღვარებული ლექსი. გაუცუბარია, რაჭობი მიიჩნევა კ. კ ვ ვ ე ი ძ ე ანტონის გრამატიკის ბეწორე რედაქციის პანჭურის ლარილად. 1760 წელს (ქალახ. შრ., ტვ. 382).

¹² ა ნ ტ ო ნ ე ი ი რ ვ ე ი ძ ე. ქარმული ღრამმატიკა. ტფილისი. 1885. ეს გამომცემი საკმაოდ ბევრ შეცდომას შეიცავს, ამიტომ აქვე ძირითადად ბეწორე რედაქციის რამდენიმე (ამ რედაქციის ხელნაწერები, რეგორც უკვე აღინიშნა, ბევრია, ამიტომ ყველას გათვალისწინება შეუძლებელია იცნო: რა არც იცნო საჭირო. ამიტომ ამ რედაქციის ნუსხების არჩევასა და მხედველობაში იქნა მიღებული ხელნაწერის შესრულების ლარილი - უპირატესობა მიეცა შეპარებულად აღწერულად ხელნაწერებს - რა გადამხედველებს შორის ურთქვესიური ატორიტიტიტი ხელნაწერს (H 984, გადამხედველობა 1769 წელს; H 2066, გადამხედველობა ლარილი უცნობია; H 2256, გადამხედველობა 1769 წელს; S 419, გადამხედველობა 1768 წელს) ვეზულებით. სამუშაო ხელნაწერად მიჩნეულია H 2256 ნუსხა რა ტექსტის რამდენიმე მის მიხედვით ღებია.

პირველი რედაქცია მიხიარის სომხურ გრამატიკას ევროპა, მეორე კი პირველის შევსებულ-შესწორებულ სახეა, მატრამ, საბელ-
რობრ, რაში გამოიხატება მიხიარის გავლენა ანტონზე, ან რა მი-
მარჯება მისივე გრამატიკის რედაქციებს შორის, ამის შესახებ
მეფინდობამდე კონკრეტულად არაფერია ჟემური.

წინამდებარე გამოკვლევა მიზნად ისახავს ანტონის გრამატი-
კის მრავალ - ვრცელი და მოკლე - რედაქციის განვიხილვით და
ხილვისა და მათი ურთიერთმიმარჯების გარკვევის საფუძველზე
მისი გრამატიკული კონკრეტის არსებითი მომენტების ანალიზს
და, შედეგებისდასაყარად, იმ წყაროების დადგენას, რომლებიც
სარტობლობა ანტონი მათისი გრამატიკის შედგენისას.

ჩანს, მუმიანეველი არ დაჩვენია ანთონსაც, ამიტომ ძირითადი წყარო მისთვის ისევ ბერძნულ-ლათინური გრამატიკების კვლად გამოყობილი მხითარის გრამატიკაა დარჩა (ზოგი განსაკუთრებული შემთხვევის გარდა, სადაც ის სხვა ენების გრამატიკებსაც იხივლიდა). ბერძნულის ფონზე სრულიად გასაკვირ ხდება მისი განცხადება მთელი რედაქციის წინასიტყვაობაში, რომ თუცა გრამატიკის მთელი რედაქციის ყველა სამი ნაწილი ახალი ცოდნის მიხედვით იქნა პირდაპირად დასაბუთი, მაგრამ ამ გრამატიკის აღნაგობა ძირითადად ისევ მხითარის გრამატიკის მსგავსი დარჩა (11, 1v). ანთონის ეს სიტყვები, როგორც ქვემოთ დავინახავთ, შეიძლება გავარცხელი გრამატიკაში საკითხების განხილვის წესზე.

გრამატიკის ორივე რედაქციას ახლავს წინასიტყვაობები, სადაც ანთონი დაპირაკობს მიზეზებზე, რომელთაც იგი აიძულებს დაეწერა გრამატიკის ორი პირველი და მთელი მთელი რედაქცია. პირველი რედაქციის ერთ-ერთ თავს ასევე უწოდება: "მიზეზი კუდილოფისა ამის წიგნისა" (1, 3r). ანთონი, როგორც ჩანს, აწუხებდა,

ხელთ მთელი ვენეცი (H. L. ...) იგადაძინ...

დასავედრებთან ახლოველი ურთიერთობის გამო ახლო საკუთრებების მანძილზე სომხური სალიტერატურო წრეები ეცნობიან დასავედრების გრამატიკულ მიწოდებას, რამაც შეესაძინებოდა დადი დასველო სომხურ გრამატიკას. სახე ეცვალა "ძველი გრამატიკის" (ე. ი. დიონისეს მრთობის ან მათი კომენტარების მიხედვით განყოფილი) ფალოზე ასხიულ მრთობს. მხითარ სუბსტიტუციის... გრამატიკა... არის ამ მხრივ პირველი ყველაზე სრული ნიმუში ახალი ტიპის გრამატიკი-

მოქალაქეთაგან ჭფილისკვირი, რომელსა აწ ვარდაპეტე ზაქარიაძე წი-
ღებულ ჯგუფენ, ევერებოძეს და ევერებოძა მათითა შეეხნო ღრამ-
მატიკისა გარდამოხარებინაჲ. ხოლო ზღესმიე ჟამითა მეფისა არჩი-
ლისათა გარდამოცემით წაჲმიე წიღებულ ეფთხო ღრამმატიკად, რომელი
არა არს ღრამმატიკა, მაგრამ წაჲსა იგი იხნეს მეძიებულთა, არ
მიმხეულნი იქმნნეს" (1,4v). გრამმატიკის კანონების აღმორჩენა
სურდათ აგრეთვე მეფე თეიმურაზ II-სა და მის შვილ ურეკელსაც,
მაგრამ მათაც არ შეუძლარათ ძალა ამისათვის და "მიე, რათამისა
ჩუქნისა ენისა სიძარცულნი მეფნდამისა მეფნიერებისა და მიე ფრი-
ად ფრიად არა მცირედი ძიებდაჲ შემეუბნეოქის ამას ზედა და ეგრ-
ნებდი ცოდუათათს ჩუქნათა, ლაგა ძრძანება იგი "იხეოქიდი და
მოტეუსესე" (1,5r).

რამდენიმე წლის შემდეგ ანტონიმა გაიყნო "მღვდელი ვინმე ნა-
თესავითი ურმანინანი (რომელსა ჰათსიანი), სახელით ფილიპე ე-
თმაზისშვილი, გუარითათა აზნაური დიდათა მავარათა ზრებლიანთა
სამთავროთათანი" (1,5r), რომელსაც ძალიან დაუმიჯნობდა და მი-
სი დახმარებით სხვა წიგნებთან ურდაჲ გალანცოცა გრამმატიკაც
ეჲარგინა თუ დაეწერა.

ანტონი მავის მავს გრამმატიკაში არაკომპეტენტურ პირთვინებად
შედიდა, მაგრამ ფილიპეს დახმარებით მას სწრაფად შეუსწავლია
როგორც მეფეებების ნაწილები და მათი კატეგორიები, ისე გრამ-
მატიკის საზღვრები, ბგერის, მარცვლის, სიფყვის, წინდადადების
რათა და სინტაქსიც.

საინტერესოა, რომ ანტონის ცნობით, გრამმატიკული საკითხებში
გაყნობა ხდებოდა არა მარტო სომხური გრამმატიკის საშუალებით:

"გარდა მესა და იგი ფილიპე არა სომეხთასა მარტო ვიქმარებოდი

წრამბაგვიკოსობასა, - ხაზი ჩვენია. ე.წ. - არამდე რაღონთა
წრამბაგვიკოსთაჲს ვკითხვევით და წუღილ გამოძიებით მიუქუნი და
მკითხუქლანი მათნი, დაღაჲთ მათ არა იცოდას ჩუქნი, ქარაუქლთა,
ენამ მარჯუქ, მატრა ჩუქნი კანუნისამებრ რა ვკითხვევით, აძვი
გულისკვიპყოფიან და მათ მიჯრ მიქლსაჲს თან დაესებებით სომ-
ხურსა თანა და ქარეთ გარამოვიღებით" (1,5r).

რა ლქმა უნდა, დასძენს ანტონი პირველი რედაქციის წინასიტ-
ყვაობის ბოლოს მახვილგონიერად, ძალიან ძნელი იყო გრამატიკაში
ყველა ქართული სიტყვის აღწახება, მატრამ, სამატირთ, შუ-
ძებელია ისეთი ქართული სიტყვის პოვნაც, "რამიღი არა შინა-
გრასმცა წრამბაგვიკოსიან ჩემიან" (1,6v)¹⁴.

¹⁴ ძალიან საინტერესო დებულებაა, ენის სისტემურ ხასიათზე
მიანიშნებით, ანტონის ენობრივი ინტუიციის დასადასტურებლად,
რადგანაც, რთობრც უნებოლია, ეს დებულება ამისავეაღიან ყველა
ენათმეცნიერისათვის (ე.წ. გრამოციური ენათმეცნიერება ურთიან-
ებმა ამ შემთხვევაში სტრუქტურულ დინამიკისთვის) ამა თუ იმ
ენის კვლევისას: "ენაში ჩვენ გვაქვს წინადადებები, რამდენიც
სიტყვებისაგან შედგება, ეს სიტყვები სხვადასხვაგვარად იყრი-
ბა, მატრამ მათი ყვარებადობა ნებისმიერი კი არ არის, არამდე
კანონზომიერი, ინტუიტიული კი არ არის თითოეული სიტყვის
მიმართ, არამდე სიტყვათა მიჯრ ან ნაკლები მოსულობის ჯგუფებს
ებება" (ა რ ნ, ჩ ი ქ მ ბ ა ვ ა. ბოგარი ენათმეცნიერება. პრ-
პედევტიკური ნაწილი. 1. ლილი, 1952, გვ. 52); "დინამიკის
მიზანია მისცეს სისტემას, რამდენაც იგი იკვლევს, არაწინააღ-
მდეგობრივი, სრული და რაც შეიძლება მარტივი აღწერა. მან გა-

მიწვევით რედაქციის წინასიტყვაობაში ანგონი საჭიროდ ღვლის შეახსენებს მკითხველს, რომ გრამატიკა სიბრძნის კარია, რადგანა გრამატიკა სწორად ლაშარაკისა და წერის ხელეწივება და სიბრძნის სიყვარული ვი არ შეიძლება სწორად საუბრისა და წერის გარეშე.

ამის გამო ავტორი არ მიზნობდა მრავალ მონათესავე გრამატიკის შექმნისათვის.

გრამატიკის პირველად დაწერის მიზნების შესახებ პირველი რედაქციის წინასიტყვაობაში იყო საუბარი, მიუხედავად ანგონს იმიტომ გადაწყვეტია გრამატიკის დაწერა, რომ პირველ გრამატიკაში ბევრი რამ ყოფილა ქართული ენისათვის შეუსაბამო და გამოვლადი. მიზეზი გასაგებია: ანგონისათვის მასთან ახალი იყო ეს მეთოდობა, ეს იყო გრამატიკის დაწერის პირველი ცდა და, ცხადია, ის შეცდომებისაგან ვერ იქნებოდა დაზღვეული.

რუსეთში ყოფნისას ანგონს ქართულად ბევრი წიგნი გადმოუღია, ფილოსოფიაშიც ძალიან დახელოვებულია. ამის გარდა, რუსეთში "ვიკითხვი უნივერსისა და ლათინურისა და ქრანციკლისა და იტალიანურისა და გერმანიურისა და რუსულისა ენათა მეთოდობა"¹⁵, კვლავ ვიხარებოდა იყო ჯარი ხმარება ნაწილთა სიყვარულთა და

მიწვევით რედაქციის წინასიტყვაობაში ანგონს საჭიროდ ღვლის შეახსენებს მკითხველს, რომ გრამატიკა სიბრძნის კარია, რადგანა გრამატიკა სწორად ლაშარაკისა და წერის ხელეწივება და სიბრძნის სიყვარული ვი არ შეიძლება სწორად საუბრისა და წერის გარეშე.

მიწვევით რედაქციის წინასიტყვაობაში იყო საუბარი, მიუხედავად ანგონს იმიტომ გადაწყვეტია გრამატიკის დაწერა, რომ პირველ გრამატიკაში ბევრი რამ ყოფილა ქართული ენისათვის შეუსაბამო და გამოვლადი. მიზეზი გასაგებია: ანგონისათვის მასთან ახალი იყო ეს მეთოდობა, ეს იყო გრამატიკის დაწერის პირველი ცდა და, ცხადია, ის შეცდომებისაგან ვერ იქნებოდა დაზღვეული.

რუსეთში ყოფნისას ანგონს ქართულად ბევრი წიგნი გადმოუღია, ფილოსოფიაშიც ძალიან დახელოვებულია. ამის გარდა, რუსეთში "ვიკითხვი უნივერსისა და ლათინურისა და ქრანციკლისა და იტალიანურისა და გერმანიურისა და რუსულისა ენათა მეთოდობა"¹⁵, კვლავ ვიხარებოდა იყო ჯარი ხმარება ნაწილთა სიყვარულთა და

მიწვევით რედაქციის წინასიტყვაობაში ანგონს საჭიროდ ღვლის შეახსენებს მკითხველს, რომ გრამატიკა სიბრძნის კარია, რადგანა გრამატიკა სწორად ლაშარაკისა და წერის ხელეწივება და სიბრძნის სიყვარული ვი არ შეიძლება სწორად საუბრისა და წერის გარეშე.

სახედა მათა ენათა მათ შორის ჟემოღათა და მთხიგებოან და სპ-
უნაურ ჩემდა ჰყვან. ესრეთ დაჯღოგუნებულ იქმნა უმიჯეს გონება
ჯღოგუნებლსა ამის მიმართ" (11,1v).

ამ მიგებების გამო ანგონმა გადარევიგა თავისი გრამატიკის
ხელახლა "გამარჯვა" და წარმოადგინა კიდევ გრამატიკის მუჯრე,
სამინაწილიანი რედაქცია. ანგონის ჟემით, ახალ გრამატიკაში გან-
საზღვრებებიც ახალია და სინტაქსიც გაადგილებულია ბევრი მათგ-
ლითის გამოწმებით.

მუჯრე რედაქციის სამივე ნაწილი ჟემია "ახლისა ცნობისაებრ"
(11,1v) იქნა ჰარაგრაფებად დალაგებული, მაგრამ ამ გრამატიკის
აღნაგობა ძირითადად ისევ მხითარის გრამატიკის მსგავსი დარჩა,

15 ამ კონტექსტში საინტერესო ჩანს ანგონის შემდეგი გან-
ცხადება მის მიერ შექმნილებულ "ჟუნის" წინასიტყვაობაში: "მარ-
თად არს და ცხად, ვითარცა ქარბულისა კიდევ ენაჲ არა ვიცი -
ხაში ჩვენთა. ე.ბ. - და ვერცაღა მივსწჳთ ენასა სლავენურსა
უმიჯესრეს. და ნუ უკუჲ ჟუას ვინძი, ვითარძეჲ ჟუ ვითარ გარ-
დამოვიღე ესენი. მაგრამ უწყოქეს მან, ვითარძეჲ სლავენურისა
თარგმანი მივანძეჲ გამბრიჯ ხუცესსა, თარგმანსა ჩემსა, რამიჯ-
მან დაღაჟე არა უწყოქა წრამმატიკა, არცა სლავენური და არცაღა
ქარბული, არამიჯე წრამმატიკოსნი მიუკუჲს რუსნი კლირიკნი კაკლე-
სიისა ჩემისანი, რამიჯთა ახლად დაქარულათ სკოლად სინტაქსისა
და სხუათა შემდგომადთა მოძღუარ ქმნილიყუნეს. და ოგეც გამბრი-
რი, ჰრეოქობიკი ჩემი (რამიჯ არს თარგმანი), მიჯყოქა რა ქარ-
ბულად, დიდითა გამოქობითა თითქოსა ღუქსსადაც ვკითხავდი წრამ-
მატიკოსთა მათ რუსთა, ჟუ რამილისა სიტყვსა ნაწილი არს, და

მე მხედველობაში არ იქნება მიღებული ის თავები და პარაგრაფები, რომელთა ან ამოღება გახდა საჭირო, ან შეეკვლა ("... და სამინივე ნაწილი ახლისა ცნობისაებრ პარაგრაფებითა განუკარგენ დაღმე, მაგრამ შავნი მიხითარის რამდამათვიკისაებრვე - ხაზი ჩვენია. ე.ბ. - არიან განკარგულ, გარდა მისა, ნუუკუ იყუნენმცა რამდენიმე, რომდენიცა აღებად საჭიარ იყუნენ ესკუარნი შავნი, ანუ შეეკვლებად და მათ ნიღ დაღებად სხუანი". 11, 14).

პირველი რედაქცია შეეკვება წინასიტყვაობისა და სამი ძირითადი ნაწილისაგან. პირველსა და მესამე ნაწილს დარჩული აქვს შავ-შავისი დამატებებიც.

მეორე რედაქცია, შავისი მხრით, საკითხების განლაგებით ძირითადად პირველს იმეორებს, იმ განსხვავებით, რომ ამ რედაქციაში ანტონის, სრულიად მარტებულად აღარ შეუგანია პირველი ნაწილის დამატება¹⁶.

სარჩვეო ჯრთვის მეორე რედაქციას, პირველს სარჩვეო არა აქვს:

ვიმარნი არს, და რაჟა პაპრი მათი, და მათ მიერ გულისხმა ვაქროდნი შარტიანებითა გაბრილიისათა, და ესრეთ დავჰსდებდი სიტყვათა და სიტყვათა შინა ღვესთა" (ციტირებულია სტატიიდან: ანტონი კათალიკოზის საღიჭურგიკო მოღვაწეობიდან. - ვ. ვ. ვ. ვ. ვ. ვ. ვ. ვ. - ძ. ე. უფლებები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან. თბილისი, 1957, გვ. 179-180).

¹⁶ ეს დამატება, ე.წ. "სიმიტენე", გრამატიკის მოკლე კურსს წარმოადგენს, რომელიც განკუთვნილი იყო, როგორც ჩანს, სკოლებ-

გრამატიკის ორივე რედაქციის პირველ ნაწილში მხილარისა-
კვალად საუბარია სახელთა ბრუნების, ზმნების უღვირვებისა,
თანდებულების, ზმნიბეების, შორისდებულებისა და კავშირების
ჩატვებზე.

პირველი ნაწილის დამატებაში მოცემულია ცნობები გრამატი-
კის მესასწავლი რბივეტის, არსებობის და ბეძსარმავი სახელების,
ნაცვალსახელის, ზმნისა და მიმღეობის კატეგორიებისა და თან-
დებულის, ზმნიბეის, შორისდებულისა და კავშირის მესახებზე.
აქვე მოკლეა არის საუბარი მუშაობისა და მარჯვის სახეებზე
და ფუნქციისა და მარჯვნივს ზოგ საკითხზე.

მეორე ნაწილი ორივე რედაქციისა უმთავრეს კვლავ გრამატიკის
მესასწავლი რბივეტის გარჩევას, ლეონი უფრო ვრცელად, უიძრე ეს
პირველი ნაწილის დამატებაშია. დანერგულია არის მიმთხილური
და დახასიათებელი ბეჭდები, მარცვლი, თითოეული მუშაობის
ნაწილი და წინადადება. ისევე არის განსაზღვრული და დახასიათებ-
ბული არსებობის სახელი, ბეძსარმავი სახელი, ნაცვალსახელი,
ზმნა, სახელზმნა, მიმღეობა მავისი კატეგორიებიდან, თანდებუ-
ლი, ზმნიბეა, შორისდებულის და კავშირი.

მესამე ნაწილში ძირითადად გარჩეულია მარჯვა-მუშაობის
სახეები, მოცემულია წინადადებაში სიტყვათა განლაგების წესები
და სამი სტილის თეორია (ეს უკანასკნელი საკითხი განხილულია
მხილარ მხილართან და ანტონის გრამატიკის პირველ რედაქციასში.
მეორეში, რეგულარული ცნობილია, ანტონის კვლევის აუარა ნაირსტილი-

ში გამოსაყენებლად და კითხვა-პასუხების სახით არის განწყობი-
ლი (ა. მ. ა. გ. ა. რ. ე. ი. დასახ. მრ., გვ. 3).

ვანი უნის ღეგნის განხილვას).

მესამე ნაწილის დამატება მიხილავსა და ანგონთანაც უძღუნება ფონეტიკისა და მარტინერა-პუნქტუაციის ზოგ საკითხს.

ფონეტიკის ანგონი პირველი რედაქციის წინასიტყვაობაში საკმაოდ დაწვრილებით ლაპარაკობს იმის შესახებ, რა საკითხებია განხილული მის გრამატიკაში: რა მთავრების ნაწილი დაწესდა ქართლისთვის, წერს ანგონი, ფონის კატეგორიები: 1. სახელი, რძისთვისაც რა ბრუნვა გამოიყოს და სამი ბრუნვა (საკუთარ განხილული ფონები და კითხვითი სახელები), 2. ნაცვალსახელი (სხვადასხვა, კუთვნილებით, მიმართებით), 3. ზმნა, 4. მიმღობა, 5. მანერული, რძისთვისაც ხან წინ დაწვრილებით სახელს და ხან ბოლოში¹⁷, 6. ზმნილება, 7. შორისებული, 8. კავშირი.

ამ გრამატიკაში სინტაქსური საკითხებიც არის განხილული: "სახელი" ზმნისა, "ძიებანი" და "განმარტვისებულები". გრამა-

¹⁷ ეს რევერანსია სომხურისა და, საერთოდ, იმ ინტელექტუალებს მიმართ, რომლებმაც ანგონს ხელი მიუწვედობდა. ანგონმა იმის დასა დასტურად, რომ ქართულში წინებულები საერთოდ არა გვაქვს (რაცაც იმ ენებში, რომლის მიხედვითაც ის წერს და ფონის გრამატიკას, მიხედვით წინებულებია), მარტინერა მისი დამსახურება იმაში მდგომარეობს, რომ მან პირველი იხილავს ამჟამად ასე ფართოდ გავრცელებული ფრანგი "მანერული" და მანაც სწორად აღნიშნა. მთავრების ამ ნაწილის დაწვრილება ქართულში. ისე კი, რომ მისი გრამატიკა ნაწილობრივ გრამატიკის ფონეტიკის ნიმუშის, იქიდანაც ჩანს, რომ ის ფონეტიკის ფარგლებში წინებულებს ფონის გრამატიკაში, ამჟამად სომხურის და-

გვიხსნის ბოლოში კი საუბარია ქარაგმების სახეების, პრესოპიონისა და ბტერებისა და ასობის შესახებ (ერთი ბტერა და ასობ, ანტონის დაქვით, მან დაუმატა ქარაგმა ანბანს).

მუშის ანტონის გრამატიკის პირველი რედაქცია აღნაგობით მხილარის გრამატიკის თექვსმის ზუსტი ასახვაა, მუშა კი ამ მხრივ პირველ მიღწევამ¹⁸, შესაბამისი ნაწილები და თავების დასადასტურების შედეგად, ერთი მხრივ, მხილარის გრამატიკასა და, მეორე მხრივ, ანტონის გრამატიკის პირველ და მეორე რედაქციებს შორის, ცხადყოფს, რომ მიუხედავად იგივე მსგავსებისა, შეინიშნება განსხვავებაც. რაც, უფრო მეტი, აიხსნება იმ გარემოებით, რომ ანტონმა მეფე-ნაკლებად შეძლო თავი დაეხმოს სიმბოლო გრამატიკის განვითარებისადმი იქ, სადაც მას ქარაგმიანი ენის გრამატიკული თავისებურებების გახედავას ნება უხებოდა. ამის შესახებ კი უფრო დეტალურად და საფუძვლიანად გვინდა მოგვიწვიოს საუბარი.

ბადვილ. მაგალითისადმი შეიძლება დავასახელოთ შემდეგი ფრაზა თავის სადასტურ მისი გრამატიკის ჩრდივ რედაქციაში: "მეს მეორისა ბინადა უღვივებისა" (1,37r) ან: "მეს ნიგნისა" (11,62v).

¹⁸ სრულიად ბუნებრივია, რომ რაგანაც საქმიე უხებოდა ნორმატიული გრამატიკის ერთ-ერთი გვიანური ნიმუშის გამოქვეყნებას, ავტორს კიდეც რომ დაეხმოს განსხვავება იმ ენასა და ქარაგმულ შორის, ის უხებოდა ფრაზაზე ნაკლებ ეს გრამატიკის აღნაგობაში გამორჩენილიყო.

თა შორის), გრამატიკის ეს განსაზღვრა არ უწინააღმდეგება სხვა ძველი თუ ახალი (რა ზღვა უნდა, "ახალი" გრამატიკოსებში იტუ-
ლისხმება ანტონის თანამედროვე გრამატიკოსები), გრამატიკოსე-
ბის განსაზღვრას.

სიტყვა "შემძღებლობას" (= უნარი. ე.ბ.), განაცრძობს ან-
ტონი მთელი რედაქციისათვის, განუსაზღვრელი მნიშვნელობა აქვს,
რადგანაც უნარი შეიძლება იყოს შენაძენიც და თანდაყოლილიც,
მაგრამ სწორად ლაპარაკისა და შეუსრულებად წერის "შემძღებლო-
ბა" ებიჭნება ყოველგვარ სხვა, შენაძენსა თუ თანდაყოლილ,
უნარს.

გრამატიკის ნაწილებია (ე.ი. გრამატიკის შესასწაველი ობიექ-
ტებია) ორივე რედაქციის მიხედვით: 1. ასო ("წიგნი", 1, 101რ;
1, 62რ), 2. მარცხალი, 3. სიტყვა ("ღეჟი", 1, 101რ; 11, 62რ)
და 4. წინადადება ("სიტყვა", 1, 101რ; 11, 62რ) - "ღრამმატიკა
გარეშეუტყვეფეს ეს შორის ოთხთარი ნაწილთა უმთავრესთა, რა-
მჯათაჲს აქა მოვიკსენებთ: 1. წიგნი, 2. მარცხალი, 3. ღეჟი,
4. სიტყვა" (11, 62რ).

რადგანაც გრამატიკული ხელწილების საგანი¹⁹ არის გრამატი-
კის მიწვევ სწორი და მოწესრიგებული²⁰ ადამიანის მუშაობა,

¹⁹ პირველ რედაქციისათვის "საგანი" აღნიშნულია სიტყვით "წინ-
ჩამოგებანი" (1, 101რ), რაც შესაბამისი სომხური ალფაბეტი
(= "საგანი") ტერმინის სიტყვასიტყვითი გადმოთარგმნის შედეგად:
ალ="წინ"+ ალყსჲ (=ალყსჲ) = "დაგება", "ჩამოგება".

²⁰ "... რამეთუ წინჩამოგებანი ღრამმატიკას ჳჯოწივინისანი
არინან ზრახვანი კაცობრივნი, რწილისა მიერ სამმარჯულონიცა და

რძივიც შედგება მრავალი სიფყვისაგან, სიფყვები, ზვიისი მხრის, მარცვალთაგან, ხოლო მარცვლები კი ასკობისაგან, ამიტომ ისინი ტრამატიკული ხელოვნების შემსწრებელი და მომწესრიგებელი²¹, მთავარ ნაწილებად უნდა ჩავთვალოთ. ადამიანის მთეფყველება, განაგრძობს ანტონი, უშუალოდ შედგება სხვადასხვა სიფყვათაგან, რძივის ურთიანეთთან გარკვეული წესის მიხედვით არიან დაკავშირებული. ამიტომ ტრამატიკული ხელოვნება, უპირველეს ყოვლისა, შეესწავლის სიფყვათა მრავალფეროვნებას და მათი ურთიერთდაკავშირების წესებს.

სიფყვების მრავალფეროვნება სისტემატ იქცევა²² რგვარი სს-შუალებით: 1. მათი ბრუნება-უღვიღილების მარტვიტარ შესწავლით, რტორც ეს ტრამატიკის პირველ ნაწილში იყთ ნაჩვენები და 2. მათი ზვისებებისა²³ და კატიტორიების შესწავლით (აშის შესახებ

სამგანწესტონი (1, 101). შტრ: "უქი სოპრკსყ სრჩესაქი ჭერასკანო-ქნან ღს ხოსჭ მარტკსყქლჭ, რსყ იოლ ილუტქლჭ ლ კარტსლორქლჭ" (ტვ. 221).

²¹ "მმარზევლარ და მმწესარ" (1, 101რ). მხითართან: "სო 'ქი ილუტქლ ლ კარტსლორქლ" (ტვ. 221). ტაუტეშარია, რტომ შარტმინს ანტონი სტმბურ ილუტქლ-ს, რძივიც ნიშნავს "განწრებას", "გაპირდაპირებას", "განწელებას", "მარჯვის" მნიშვნელომით.

²² "სისტემატ იქცევა" ანტონთან "განაკანონებს" (1, 101რ) სიფყვით ტატიოიკეშა, რადგანაც მხითართან შესაბამისად ტაუტეს კანონსლორქლ (ტვ. 221) = "წესრიგში მოკცავს", "სისტემაში მოკცავს".

²³ მხითარის კსყკოქრქლ = "ღვისება", ანტონს უშარტმინია

გრამატიკის მთელი ნაწილითა საუბარო), ხოლო სიტყვათმეცნიერებ-
ნის წესებს კი შეთანხმება-მარჯვის კანონები შეინარაღონ და ეს
კანონები მოცემულია გრამატიკის მესამე ნაწილში.

ყველა ამ წესს გრამატიკული ხელშეწყობა შეიცავს. შედარები-
სათვის ანგონს მოჰყავს ასეთი მაგალითი (ეს მაგალითი მხოლოდ-
თანაც არის): ყოველი გონიერი ხურთ, პირველ ყოვლისა, სხვადა-
სხვანაირ მასალას მოამზადებს სასახლის ასაშენებლად, შემდეგ
ასწავლის /დავის ხელქვეითებს/, როგორ უნდა გასწორდეს და გა-
ნაწილდეს ეს მასალა და ბოლოს კი იმის კანონებს იძღვეს, რა-
დღეც რაღაც უნდა შეუერთდეს და შეეწყოს. მხოლოდ ამ კანონების
გამოყენებით ასაშენებელ ამ ხურთს ხელქვეითი ხურთები და კლა-
ტობები მიშენიერ სასახლეს. ასევე: მოწაფეები, რომლებიც გრა-
მატიკას სწავლობენ, მხოლოდ მაშინ შეძლებენ სწორად ლაშარკსა
და შეუბრძოლად წერას, ე.ი., მხოლოდ მაშინ გახდებიან გრამატი-
კოსები (გრამატიკოსნი, რაღაცა მქერდვენი²⁴, I, 101v), როცა
კარგად შეინარაღონ გრამატიკის ყველა კანონს და ამ კანონების

ორგანო: როგორც "საკუთარი" და როგორც "განთავსებელი": "და მუ-
რავი მოძღვრებაჲ საკუთარათავს, განთავსებულთა და მდევართა მათ-
ათავს" (I, 101v), რადგანაც კაჟილი "საკუთარსაც" ნიშნავს.

²⁴ ანგონის "მქერდველი" აგრეთვე სომხური ტერმინია: ჭყიღი-
ჟღიღილი ნიშნავს "გრამატიკას", ე.ი. "მქერდველი" - "გრამატი-
კოსი": "Ранняя, т. е. библейская школа армянской письменности слово ჯერჟიღიღილი передавала совершенно правильно че-
рез ჭყიღიღილი, грекофилы же придумали новое слово ჭყიღიღილი
под влиянием, как увидим, греческой этимологии слова ჯერჟიღიღილი

ასე აიკვება სიჭყვივრი მასაღისაგან სხვადასხვა მუცნიურ-
ბის სასახლე, ან მუცყვეღობისა და წურის ხიღნარითა და ყვაი-
ღებით მუმიკული წაღკოჭი, სადაც კაყობრივი ყოფნის სამივე წყა-
რას დაუფლებული მადღაღჭნინური ადამიანების აბრი დაღსვენება.
ეს სამი წყაროა სატნების ("ნღუთა" 11,62v) ყოფნა, სატნების
მიბებების ყოფნა და ამ მიბებების ტაბოღისა და რაყოფნობის
ყოფნა. ყველაფერ ამას ტანატებს ტრამაჭიკული ხელოვნება.

რყოფნა პირველი, ისე მუოჭე რედაქციისაში ამ მსჯეღობის მუმიღებ
ტარჩეულია ასო, მარცვადი, სიჭყვა და წინადაღება, მათი რაობა
და ღვისებები²⁵.

²⁵ დაწერიღებით ამ საკითხებს ქვემოთ მოღვობრუნღებით.

յնչ արև պըրողչորսա ճարմից Բըծոտի²⁸ ըս նաճըրոտծոտ²⁹, ճոճը-
ժսցս ժսը պըրողչորսը յսցտս" (1,101v). Թըրս: "Եւ Կսռւն՝ որ Լ
սսրւկսսսսսսի Կսրր. Է Էնչուսն Էնչ ԷնչէԷի Է յոչէԷի. Կըր ԿսրէԷ Կսրս-
ԷնչէԷ Դսրոչիճ" (ժց. 222).

Վճրոցսր, "Ճոցնո" (Վսո) տոտոյոս "Վսոս" (Ճցըրոս) պըծոնթ-
ցնչըո ոնթսնոս Վնթոնոս Թոնջըցոո, ժոյցս Սսցսնցըոթը յնթս Վոո-
նոթնոս, ճոճ Վնթոնոս ոսցց, ճոցոոյց ցցչս Թոս ժսնսՃըրոց
ճրսՃսճըոյոսս Սսրոոթը, յթոոս Ճցըրոսս ըս Վսոս (յ.ո. Ճսրճոո-
ցՃոյոսս ըս ըսճըրոցոս) յրճսնոցոոսսսցսն ճսՃոչցնս ըս ՎՃոցոճ

Կսրր. Կի որսսս Կսրրէրճ ԷՆ սկկրուսնճ Դսրսճոյ, Կսրկսս Է սոճիճ
ԷՆ սկկրուսնճ Դսրսճոյ" (ժց. 222) - ԵսՃո Էցընոս. յ.Ճ. յս Թսչ-
ըճս Վնթոնոսս ճսրճոոըո: "Եոճըո յոտըոսը յոյճի ոտոյսս Վսոթը,
Վնչ յոյճոնսր, ճսՃոյո յոտսրս յոյճոնոն Վրոսն ըսճսՃսՃոնո Սնջ-
ոլճսնո, յսճսցը յսցնոցսս Վրոսն ըսճսՃսՃոնո յոստսնո" (1,101v) -
ԵսՃո Էցընոս. յ.Ճ. յս Վըցըո Թոյոչը ճըճսցոսսՃոյ Վրոսն ցոցս
Ճըցըցըցըոն Սսնոո: "Վսոթը յոյճի ոճոս ժոյճըճսցսն ըրսՃսճըոյոսսս,
ոյոտսրՃը ճըցս Բըծոտի ճսրցը, յոտսր ոցո Վսոնո, ճոճըցընոցս
Սցընոոնո, յ.ո. ցըցնո, Յսոնո, Բըցըո, յոյճըսնս, Վրոսն ըսճս-
ՃսՃոնո ըս Թսնսրճոյոնո Սնջոլճսնո, յո Սսնջը Վսոնո Վրոսն ըսճս-
ՃսՃոնո ըս Թսնսրճոյոնո յոստսնո" (11,62v).

²⁸ "Բըծոտի" Սոճոյոն ԷնչէԷի -Ս ժսրճոսնոս, ԷնչէԷ յո
"Վսոթըոն Ճըրոճըճս" ոնթնսցս, յ.ո. ԷնչէԷի = "Վսոթըճսն Ճը-
Բըցըոն յնսրոն Թոյոնո".

²⁹ յ.ո. յրճոյոճ Ճըցըոնոն յնսրոն Թոյոնո.

მისი გრამატიკის წრივ რეაქციასში ტერმინები "წიგნი" და "ასო" ხშირად აბსოლუტური სინონიმები არიან როგორც ბგერის, ისე ასოს მნიშვნელობა³⁰.

ასო, ანგონის აზრით, იმდენი უნდა იყოს ენაში, რამდენი ბგერაც სჭირდება ამ ენას წარმოქმნის ძველბურებათა შესაბამისად. ქართლისათვის ჩვენს წინაშეა 39 ასო დაუბნობად ამდენივე ბგერის აღსანიშნად. ანგონს კიდევ ერთი ასოს (ჟ-ს)³¹ დამატება მიუჩნევია საჭიროდ, რადგანაც წინ თანხმობის დაკავშირებისას ეს ჟ "გამოცემილ აღმოცურისა არს" (1, 102ა), ე.ი. წარმოქმნის.

შემდეგ ჩამოაჯამა, ანგონის აზრით, ქართლისათვის დამახასიათებელი ყველა ბგერა, დალაგებული ანბანის რიგზე (ა, ბ, გ, დ, ე, ვ, ზ, თ, ი, კ, ლ, მ, ნ, ძ, რ, ს, თ, ჟ, ზ, ჟ, თ, ი, კ, ლ, მ, ნ, ძ, რ, ს, თ, ჟ)³².

³⁰ "ანგონი ყბილბს განასხვავს "წიგნი" და "ასო": "ასო არს წიგნი შემძღებელი ნაწევრობისა ზურისა"... , მაგრამ ხმის ("ზურა") შემოჭანა განსაზღვრებაში არ ყვლის საქმის ვი-თარებას: უმარტივესი ურთული არის. წიგნი, "ლამი", ე.ი. ასო. სხვანაირი დასკვნა ვერ გაკეთდება, რაკი შესწავლის საგანია ს ა ბ გ დ ე ვ ზ თ ი კ ლ მ ნ ძ რ ს თ ჟ ენა" (ა რ. ნ. ბ ი ე რ ბ ა ვ ა. იბერ.-კავკ. ენის შესწ. ისტორია, გვ. 92).

³¹ ეს ასო ანგონმა აშკარად სომხურის გავლენით შემოიღო ქართლში. ამის შესახებ დაწვრილებით იხილე: ა. შ ა ნ ი ძ ე, ანგონი პირველის გავლენა სალიტერატურო ქართულზე, გვ. 9-16.

³² რა ლემა უნდა, თანამედროვე ფონოლოგიის ანგონის მიერ

ანგონის ღებინა, პანერლი ბგერებს უწოდებათ "წიგნნი" ან "წარმომნი", ხოლო წარმოქმნილს, მანაც სხვა ბგერებთან კავშირის გარეშე, "ასო" (1,102უ). ბგერად ჩაძვლის აუცილებელი პირობაა მისი ცალი, სხვა ბგერებთან კავშირის გარეშე წარმოქმნა: ან და ბან კომპლექსები ბგერები არ არის, ა და ბ კი ბგერებია, ა უფრო ადვილად წარმოსაქმნელი, ვიდრე ბ. ამ მსჯელობის ბოლო ნაწილს ანგონი მიჰყავს ბგერების ხმოვნება და მანხმოვნება დაწყობილად, რაგვანაც 40 ბგერისა, მისი აზრით, 8 ხმოვანია: მათი წარმოქმნისას ხმა წარმოიქმნება სხვა ბგერებთან კავშირის გარეშეც და "გარეშე პირსა კაცისასა სცვიენ ჰაირსა" (1,102უ). ესენია: ა, ბ, გ, დ, ე, ვ, ზ, ს, ც. დანარჩენი ("ნადაშენი", 1,102უ) ბგერები ძველი წარმოსაქმნელია სხვა ბგერებთან დაკავშირებლად: "ძენიაც სცვიენ ჰაირსა ბაგათა გარეში, ანუ ენი-სა, ანუ კოვცისა, ხოლო გარეშე პირისა არა სცვიენ ჰაირსა" (1,102უ). ამიტომ იწოდებიან "უცხოე" (მანხმოვნებად), რადგანაც ხმას გამოიღებენ მიხლოდ ხმოვნებთან შეერთებით ("რამიღისათვის უკუე იწოდებთან უცხოე, ე.ი. პრთვითა ვიოვანთა მანა ასოთა მიხციებდნი ვიისანი". 1,102უ). ესენია: ბ, გ, დ, ე, ვ, ზ, ს, ც, ძ, წ, ჭ, ხ, ყ, რ, ლ, კ, ქ, ცხ, ცვ, ცზ, ცს, ცც.

ხმოვნები იყვანა გრძელად: ა, ბ, გ, მოკლად: ა, ბ და "შუა" ა, ბ ხმოვნებად. მანხმოვნებში მოკლს "კერძო" ხმოვანი (სომხ. ყი-სუ-ბაჟუ = "ნახევარხმოვანი") ქვეთა, რადგანაც წარმოქმნისას ცოცხლოდ ხმას გამოიღებენ: ბ, გ, დ, ე, ვ, ზ, ს, ც, ძ, წ, ჭ.

დასახელებული ასოთაგან, ყველა არ არის ბგერა, ღუნდაც იგივეც ა ან ბ, ან გ.

ზოგი "უცბოა" (სომხ. *սւնձայլ* = "უცბო", რადგანაც ცალკე მათი წარწერებებისას ჰაერის ღვინისუფლად არ ამოვიღო, მაგ.: *ბ, գ, ը, զ, յ, լ, զ, յ, զ, զ, զ, զ*. ზოგი კი გამოკვეთილია ("მრჩობლანი", 1, 102v. *Թր.*: სომხ. *կլկնակ* = "გამოკვეთილი"), რადგანაც წრი მანბმების დასა აქვთ: *ը, ը, ը, զ, ղ, ի, ի, զ, զ*.

ბოლო რედაქციისათვის ეს ნაწილი უფრო ვრცელიც არის და ზოგ რა-
 თნავე დალიან განსხვავებულებაც პირველისაგან, რაც, პირველი რიგ-
 თი, ბგერისა და ასოს მითარმების საკომბოში ვლინდება.

ბოლო რედაქციისათვის ანგონი წერს, რომ: "წიგნი არს *լրამი*,
նაკრთი რამე, *მნიშნա*ლი *ყოვლისა* *წერილისა*" (11, 62v), ხოლო
 "ასო არს *წიგნი*, *შეძიებული* *ნაწევრთბისა* *თბრესა*" (11, 62v).

ანგონი ღვინს, რომ ეს არის "ახალი... განსაზღვრება *ჩუ-*
ნი" (11, 62v), მაგრამ აქვე იმასაც აღნიშნავს, რომ ეს განსა-
 ზღვრად არ უნდა აღიქვამა მხოლოდ განსაზღვრის იმ ნაწილს, სა-

33 ეს ადგილი ანგონს მხოლოდ გრამატიკადან აუღია, მხოლო-
 დი კი ბრძნულს მისდევს: სომხ. *կլկնակ* იგივეა, რაც ბრძნუ-
 ლი *կլկնակ* = "ნახევარბოლოანი" ან "სონანტი", სომხ. *սւնձայլ* კი
 იგივე ბრძნ. *սւնձ* = "ყრ ან ხმული ბგერა". აღმათ, ამით ან-
 სნება, რომ არც მხოლოდ და არც ანგონთან დასაბუთებული ბგე-
 რები ვერ აქვს გამოვლინებენ საკლასიფიკაციით ნიშნის მითმხრობის
 (მაგალითად, "კერძო" ხმურებში ანგონს ჩამოვლილი აქვს არა
 მარტო სონანტები, არამედ მხლონი და ყრ ბგერებიც. გაუგებარია
 აგრეთვე, რატომ მხოლოდ *ღ* და *չ* ბგერები გამოკვეთილი მანბმ-
 ნების რიცხვში). მანამდევე ჭრმინოლოგიით პირველი წრი ("კ-
 რძო" და "უცბო") რიცხის ბგერები უნდა მანეთს უპირისპირებულან
 ნახევარბგერება-ხმულით.

დას ნათქვამია: "ასო ითარგმანებინო კავშირად, ესე არს უკუღ
აღმოჩნება რამდენი წებოთი და ნაწვერთბითი, რწმინთაჲა ძალუცხ
აღმოჩნება კაცთა" (11,62v).

მიუხედავად ანტონის მტკიცებობისა, ეს განსაზღვრა განსხვავებ-
და მიხედვით გრამატიკისა და ე.ი. ანტონის გრამატიკის პირველი
რედაქციის შესაბამის ნაწილში მოცემული განსაზღვრისაგან და ეს
განსაკუთრებით კარგად ჩანს მეორე რედაქციაშივე ანტონის შემ-
დეგ მსჯელობიდან:

"განისაკუთრეს უკუღ ზეთოუდმან ნათესავმან რაოდენნივე
ასონი, ხოლო ასოთა ვიგეც, რწმინი შემდეგებელ არიან ნაწვერ-
ბითი თხრობა და დასტინენეს მათ ზედა წიგნი უკომნი ეგზონი,
რაოდენნიცა უკომარებოღეს ენასა მათსა. ხოლო ენამან ჩუენ, ქარ-
თუქლთამან, მიიღო პირუქლითგან ჩუენთა თხროვისათეს სანაწვერთ-
სა ასონი ხუთნი, მით რწმინი მაშინდელთა მოძღუართა ხუთნი ოდენ
ვიმოდანი ასაჭიროვნეს ენასა სუფთა ქმნილსა ჭარნავაზისაგან
ქართლისიანისა, პირუქლისა მეფისა ქართუქლთასა: ხოლო დაჰრ-
თნეს მას ზედა წიგნი უკომნი, რიცხვით ოცდაათთხმეფენი" (11,
62v) - ხაზი ჩვენია. ე.ბ. შემდეგ: "ესენი უკუღ, რწმინიცა
არიან უკომნი, იმქმინან წიგნად და ბრჯებოდ, რწმინთაჲა ზედა ნი-
შანნი ესე სიბრჯევისანი დაგვისხამნ, ანუ ღრამად უკომოდ, არათუ
არა რამდენსა მნიშნუქლობისათეს, არამედ თავით თვისით ვერ გამო-
ღებოსათეს ვისისა" (11,63r) - ხაზი ჩვენია. ე.ბ.

ამრიგად, მეორე რედაქციაში მოცემულმა "ახალმა განსაზღვრამ"
ის ნათელი ებუჯება, რწმინის მიხედვითაჲა "ასო" იყო ნაწმინდული
ბჭერა, ხოლო "წიგნი" კი მისი დაწერილი ნიშანი - ასო, საკმაოდ
შუნიშვანი და წინააღმდეგობრივი გახდა: "წიგნი" არის "ღრამი";

ე.ი. ლაზერაძე ნიშანი, "ასო" კი "წიგნი" წარმოთქმული, მაგრამ ამასთან ურთავ: წარმოთქმა სრული ამ სიტყვის მნიშვნელობით მხორცო ხმოვნისა შეიცვლება, ამიტომ "ასო" არის მხორცო ხმოვანი, "წიგნი", "ბრჯუ" ³⁴, "ღრამი უკმო" კი მხორცო თანხმოვანი, რადგანაც ის ვერ გამოხატვის ხმას ³⁵.

რაც შეეხება ბგერების აღნიშვნა ნიშანთა რაოდენობას, მუხრე რედაქციასთან ანგონი ანბანის რიგზე განვითარებული 40 ნიშანს ჩამოთვალის (აქაც სიამაყით აღნიშნავს რომ უკრთული მისი მუხრეობა, როგორც ხმოვნის მაგივრად აქ 9-ს გამოყოფს - სრულიად სამარტოვანად ხმოვნების რიცხვს 11-ს. უმატებს).

მუხრე რედაქციასთან ანგონს თანხმოვნები რედაქციის აქვს წარმოების ადგილის მიხედვით ³⁶, როგორ: რადგანაც, მისი აზრით, თანხმოვნები მარტო ხმოვნებთან შეუთქმისას გამოხატვენ ხმას, ამ თანხმოვნებს ის ამოხსნის ხმოვანთან შეუთქმულს განიხილავს

ბ, მ, ვ, ჯ (უ ხმოვანთან კავშირში) ბაგისმიჯნის თანხმოვნებია: "ბაგთა ურთიერთს შეხებთა გამოყოფიან" (11, 63).

³⁴ იხ.: ა. ბ ა ნ ი დ ე. ანგონი 1-ის გაგონა..., გვ. 20.

³⁵ ვფიქრობ, ამ მსჯელობის შემდეგ შეუძლებელია გამოარტყლი რქვს მისამართა, რომ "წიგნი" ანგონთან "არის ღრამი, ნაკვეთი რამი, მნიშვნელოვნების (მნიშვნელობის) უმცირესი ნაწილისა" (ა. ბ ა ნ ი დ ე. ანგონი პირველი და მისი გრამატიკა თანამედროვე ენათმეცნიერების ზედათა. - "ლიტერატურული საჯარო-გველი". 1970, 20 მარტი, გვ. 3-4).

³⁶ იხ.: ი. ხ ა ვ ა ბ ი დ ე. ურთ. და კავ. ენ. ზედათა..., გვ. 114-116; ა. ბ ა ნ ი დ ე. რ. ბ ა ვ ა. იხ. - კავ. ენათა ენაწ. ინგონი, გვ. 90, 94.

ბ, ქ, კ (ილვე ა ხმოვანთან კავშირში) ხორხისმიჯნო მან-
ხმოვნებია: "გამოიღებინ მსაჭირთბი არა ჭრნაჲ ვარჯისა ვმა-
რებისა" (11, 637).

ღ, შ, ჯ (სხვადასხვა ხმოვანთან შეერთებით) კბილისმიჯნო
მანხმოვნებია: "მხადრბი კბილთა სასისა მიმარბ მცირებრე ჭარ-
ბორ მებებითა ენისა მწუჭრუარისათა გამოიღებინ" (11, 637).

ვ (ი-სთან შეერთებული) აგრეთვე ბაგისმიჯნო, მუცლა, რთ-
ბორც განსაზღვრისაჲ ჩადს, ანჭონი განსახვავებს ამ ბგერის
წარმოქმნას ბ, მ, წ, ჭ ბგერების წარმოქმნისაჲ: "ბაგთა
მინაგან მცირებრე მჭირსეჲ ურთიერთას მხადრბი ენითა გამოი-
ღებინ" (11, 637).

ბ, ს, ფ, ქ, ც (სხვადასხვა ხმოვანთან შეერთებულნი) წინა-
სასისმიჯნოებია: "მწუჭრუარე მებებითა სასისა მიმარბ ენისა მწუ-
ჭრუარისათა გამოიღებინ" (11, 637).

ღ, წ (ა-სთან შეერთებით) წინასისისმიჯნოებია: "მცირებრე
ჭარბორ სასისა მიმარბ ენისა მწუჭრუარისა მებებითა გამოიღებინ-
ან" (11, 637).

ქ, შ, ჩ, ჯ (სხვადასხვა ხმოვანთან შეერთებულნი) აგრეთვე
წინასასისმიჯნოებია: "სასისა მიმარბ მქისეჲ ჲ ჭარბორ მებებინ-
თა ენისა მწუჭრუარისა გამოიღებინ" (11, 637).

ღ, ბ, ფ, კ (ა-სთან შეერთებულნი) ხორხისმიჯნო ბგერებია:
"ვარჯისა მქისეჲ ვმარებისა მსაჭირთბინ გამოიღებინ" (11, 637).

ქ (ა-სთან შეერთებით) ბაგისმიჯნო ბგერაა: "ბაგთა მინაგან
არა ჭრნაჲ მებებითა გამოიღებინ" (11, 637)³⁷.

³⁷ ანჭონის სიტყვები, რთ ვ ჲ ქ ბგერები "ბაგთა... არა

რაც შეეხება ხმოვნებს, ანტონი ამბობს: "ასოთათვის, რძი-
ნიცა არიან საკუთარ ჳმოვან და რძიჯნიცა არა საკუთარ, დავა-
სხნეთ რაოქონნიძე სიძკაჯრენი უძკუქორეს გუჯხიძეპე მოწაფთა"
(11, 63ღ)³⁸.

ა, ბ, გ, დ, ე, უ "უბრძესრე არიან ჳჯჯმოვან" (11, 63ღ). უ,
ჲ, ჳ, ჴ "არა არიან ჳჯჯმოვან, არამიქე ჳმოვანთა თანა შეერ-
თებითა თხრეც და ჳმოვანთაებრ მაკეთ მარცხალთა და მათუღეებე
ბმნათა" (11, 63ღ).

ანტონის ეს მსჯელობა ცხადყოფს, რაგომ ჩათვალა მან უ, ჲ,
ჳ და ჴ ხმოვნებპე: 1. მათ შეეგენილობაში ხმოვანი შეჲის,
2. ისინი მარცხალს ქმნიან, 3. ბმნების "მათუღეებელპე" გამოი-
ყენებიან (ბმნების "მათუღეებელი" კი მხლოოე ხმოვანი უნდა იყოს.
ამის შესახებ დანჯრნიღებით ქვეშით).

საკუთრივ ხმოვნების (ა, ბ, გ, დ, ე) ნარმიოქმის შესახებ
ანტონი არაფერს ამბობს, ლოონე სკეცილიჯრპე აღნიშნავს, რომ უ
არ არის ქარჯული ენისათვის დამახასიათებელი ხმოვანი: ჲ და ჳ-ს
შეერთებით ნარმიოქება ისევე, როგორც ბერძნულში უ მოიჯრნისა
და ეჳნილონისაგან³⁹.

ფრიპე შეხებშითა" და "ბატეთა... ურთიჯრთის მახლოებელ ყოფითა"
(11, 63ღ) ნარმიოქმისთ, შეიძლება მიუთიოებდეს ამ ბგერების
ნაჳრალიღვნებპე.

³⁸ ე.ი. ხმოვანი ისევე "ასოთა" და არა "ნიგინი"!

³⁹ "ძველ ქარჯულში მარჯალც ცალკე ნიშანი უ-სთვის არ მოი-
ჳოვებოდა, უ გამოიოცემოდა ლრი ნიშნით: ჲვე: ასოთ არა გვექონდა
უ ბგერისთვის; ანტონი კი ამბობს უ არა აქვს ენასათ: იგუჯის-

სამაგიერო, ანტონი ე.წ. "სამუაღვთოებინ" წარმოებინ
აგვიღონ შვასხებ მსჯულოშ შვირჯნაირა:

ჲ "ვიმა რამე ვოწვისა მჟირსე ყოფითა ე თანა შიურთებური
უბრჯუეს ე იობრვის" (11,63v).

გ "ვიმა რამე ვოწვისა მჟირსე ყოფითა უბრჯუეს ე-სა იობ-
რვის" (11,63v).

ვ "ბაგებინსა შინაგანთა კურძოთა მჟირსეე შებებითა უბრ-
ჯუეს ე იობრვის" (11,63v).

ე "ვოწვით გამო მჟირსეერე იობრვის" (11,63v).

შვირჯე ანტონი აღნიშნავს, რამე ღუბსა ე-ე "ვოწვისა მჟირსე
ყოფითა ე თანა შიურთებური უბრჯუეს ე იობრვის" (11,63v) და
ჲ-ე "ვოწვისა მჟირსე ყოფითა ე-სა თანა შიურთებური იობრვის"
(11,63v), მაგრამ ეს ორი ბგურა (ე და ჲ) მარჯვალს ეერ ემინიან
და ხმოვნებარ არ ჩაითვლებიან⁴⁰.

ხედა ასო დამწერლობაში (და არა ბგურა ენაში)" (ა რ ნ. ჩ ი-
ე მ ბ ა ვ ა. იბურ. - ე.ე. ენათა შვსნ. ისტორია, გვ. 94).

⁴⁰სამაგიერესა, რაგომ არ ჩაგვალს ანტონიმა ე "სამუაღვთოებ-
ინი". რაგომ ე. შვირთიყვანელი მისი მსჯულობიან ჩანს, "სამუაღ-
ვთოებინ" მისთვის ან უმარჯვლო ხმოვნებია (გ, ე), ან რიგგონ-
ებინ (ვ, ჲ). ამ უკანასკნელი პრინციპის მიხედვით ე ჲ-ე "სა-
მუაღვთოებინა" უნდა ჩაგვიღიყოს, მაგრამ, რაგომ ჩანს, ანტონი
აქ დაბნია ე-სა და ჲ-ს ურთხიარია დასაწიყსია (უნდა ეივარა-
უროთ, რამე ე უკე ანტონის რჩის იკითხებოდა რაგომ ე "ჲ" ან
ჲგა") და მისმა საკუთარმა ამსაყვალმა ღებუებამ, რამდინს მი-
ხედვით ყველა თანხმოვანი წარმოითქმის რამდინი ხმოვანთან შე-

ინგოზნაცობას (თუ აქცენტს) და მესამადმის ნიშნებს ანგონი
ორთგრაფიამი განიხილავს "ჰროსტოიანის"⁴¹ სახელით.

"ჰროსტოიანი", რომელიც სხვანაირად "მეშაობაა" (1,97v,
192r) ან "მეშა" (11,152v), არის ბგერების, მარცვლებსა და
სიტყვებისა და წინადადებების წარმომქმნისას "აღმოვლვრა რამღე
მეწმობიღებითი" (1,97v). "ჰროსტოიანი, რომელიცა ითარგმანე-
ბის მეშაობაჲ, არს აღმოვლვრაჲ რამღე წყობითი გამოღებასა ში-
ნა ასოთა, მარცვალთა, ლექსთა და სიტყუათა" (1,191v-192r). "Առ-
գանուրիւն, որ և սրուգաբանի առասուներիւն"⁴², Է հնչունն ինչ
յարմարակաւն ՚ի յարգաբարձունս Կարից, վանկից, բարից և բա-
նից" (Ճ. 472). მეორე რედაქციამი: "ლექსსა ამას ჰროსტოიანსა
ჰსთარგმანებენ, ვითარმეჲ არსო მეშა, ხოლო განჰსამღჳრებს მნი-
თარ სმიგნი: ჰროსტოიან არს თხრუა რამღე წყობითი გამოღებასა
შინა ასოთა, მარცვალთა, ლექსთა და სიტყუათა (ორამთავრუა, და-
მეგება მესამისა ნაწილისა, თავი 1)" (11,152v) "ჰროსტოიან",
ანგონის მიხედვით, იყოფა: 1. "მომრგვალებიშაჲ", 2. "სუჯის-

ვრთებით: 3. მან ამ რებულებს მიხედვით 4-ს დაუკავშირს, 5. ვი
ამ ბგერის მამინდელი წარმომქმნის მიხედვით 6-სთან შევრთებულ
7-ჲ ჩადვალ.

⁴¹ Մթօւսճոնն արնս արճւոնցո, մանցոցո; մանցոցոնն նոճանո; Խ-
տոցրանցոյնն նոճանո (ճշոնոցոնս, Խաղոցոնոնս ան մանցոցոնս).
ըանելոցոնոն անտոցո մնոճոցոյնն արճս "Մրոստոցոն" Յոնացոցոն
სոմնոյր ճոցոննս առոգանուրիւնն (Ճ. 470). յս արնս სიტყვոն
სწոռո ճարմոմქմն մանցոցոնս. Ը Խաղոցոնոնն մոնցոցոն (ոն.: Ա. Մ.
Խ. ու գ ա բ ա շ է ա ն յ. Բարարան ՚ի հայկականն քէկուէ ՚ի ռջ-
սայ. բարբառ. ՚ի Մոսկու, 1838).

კუჭიითაჲ" და 3. "ჯამითაჲ" (1,97v, 192v), ან 1. "გამოკმ-
ბაჲ", 2. "სულისკუჭიითაჲ" და 3. "ღრწობითაჲ" (11,52v). მნი-
შათაჲნი: 1. "ი გიღირასკ", 2. "ი ზაგაგა" და 3. "ი კასანასასკ"
(აგ. 472).

1. "მომგვრებაღებითი"⁴² არს აღმობაზედამ ვინსა, რამდინსა შო-
რის სიკვამლე ზე აღიწვევის ბმა იგი და ითქმის მახვლარ, ხოლო სიკვ-
ამდე ამძიმებელ და ითქმის ნელონაჲ და სიკვამლე განწყობასა შინა ზე
აღიწვევის და განასრულსა შინა ქუშ რაიზიგვის, რამდინსა წიკვამლე
მთხროლი" (1,97v). "იღირასკ და რაყასკანდელირს ზანსი, გირონ შილე 'ი ქე
სასაჲნი ზანსი' კიღეი ჯეჯე, და შილე 'ი ქეჯე ზარეი, კიღეი რაჲ. და შილე დაქეღანს 'ი ქე
სასაჲნი' და... გიღვირვი ყარეჲ" (აგ. 472). მთხრე რედაქციითაჲნი: "გა-
მოკვამბა არს გამოსლუა ვინსა, რამდინსა შორის აღმობა მხეცვარე
ვინსა ზეღრწობეღებ მახვლი და მთამოსა მთხროლი" (11,152v). ამ-
რიგაჲ, ანტონის "მომგვრებაღებითი"// "გამოკვამბა" ისევე, როგორც
მნიშვნის "იღირასკ" უნდა უძრებელ მანამდეგვრე გვრმინით მახვილს
და მვიძებედა იყოს "მახვილი", "ნელონაჲ" (მხელოჲ პირველი რედაქ-
ციის მიხედვით) და "მთხროლი".

2. "სულისკუჭიითი არს აღმობაზედამ აღმობაზედვისა, რამდინსა შო-
რის მახვლარ რა აღმობაზედამ აღმობაზედვისა; უძრებელს ბრეცე და რბილ
და ნელონ რა აღმობაზედამ, წიკვამლე რიგონაჲ" (1,192v). "ზაგაგანს და
ქეღანს ჯეჯე, გირონ შილე ზარეჲ და ქეღანს ჯეჯე და ქეღანს 'ი კიღეი რაჲ
და შილე ზარეჲ და ქეღანს ჯეჯე და ქეღანს 'ი კიღეი რაჲ" (აგ. 472).

42 Աղասանուրխևարն "Մահմոթեմա", "Սոթցյոյննն գամոթեմա".

43 სოფცვა იღირასკ = "მახვილი", ანტონს გაუცია, როგორც
ზანს, იღვირ = "ამომგვრება" სოფცვის კნინობითაჲ.

"სუჯისკუჭითა არს მოქმედება მძევნუადრე ჰიხიხისა, რამიღისა შორის სხვლადრე აღმოსა ბეწმოდებურ ბრჯგუი ანუ მქისუ, ხოლო ღიღისა და ნუღიღისა საშუად გამოღმობასა - ბეწმოდებურ ღიგონ (11,152v). ამრიგად, "სუჯისკუჭითი" არის ფშვინევიერი ნარმოთქმა, რამიჯიო მუიძღება იყოს ბრჯგუ (მქისუ) და ღიგონი.

"ჟამითი ვიერევი არს დაგვენა ჟამისა აღმოსლესა აღმოთხრესა, რამიჯისა შორის ჰყოვენოს რა აღმოსლუიან აღმოთხრესამან, ნოდებურ გრძელ და რამოკლინს რა, ნოდებურ მოკლე" (1,192v) ან "იოთქის კლებურად" (1,97v). "Ամանակն է րևումն ժամանակի էլման շնչոյն. յորում միւնք յամբուսկանի էլումն շնչոյն՝ կոբի երկար. և միւնք կարմասուկանի՝ յորջորգի սուղ" (ԺՅ. 472). მუორე რედაქციის მიხედვით: "ბრჯგუითი არს რამადემა ბრჯგუსა გამოსლუსასა შინა თხრესასა, ხოლო თუ სადამევი ჰყოვენოს თხრესამან, ბეწმოდებურ გრძელი და თუ სადამევი ჰყოვენოს ნაკლებ - ბეწმოდებურ მოკლე" (11,152v).

ბგერებინს ნარმოთქმა მვირნარიჩი მუიძღება იყოს რა მვირეი ნიშნით აღინიშნება; ამ ნიშნებს ნარმოთქმის სახეების მიხედვით ეწოდება: "მახვილი, რამიჯი არს ესე", ნელიარი, რამიჯი არს ესე, მოხრილი, რამიჯი არს ესე, ბრჯგუა, რამიჯი არს ესე, ღიგონი, რამიჯი არს ესე, გრძელი, რამიჯი არს ესე, მოკლე, რამიჯი არს ესე" (1,192v). მხითართან: "Էւ այսպէս արդասանութիւն ունի պէօրն րեսակս Ինչմանայ. և ար'ի նշանակել պայնս Ինարբէყեալք էւ Էօրն նշանագիճք, որք անու-

44 "სიმთავრევი" "ნელგუა" (1,97v).
 45 "სიმთავრევი" "კლებური" (1,97v).

საქმ. ჩუგ შაუგუა კორკორქილ, ჳეღჳ, ირ ჳ აჳს ' , ჩოლქ, ირ ჳ აჳს ' , ყაროკჳ, ირ ჳ აჳს ' , რაჳ, ირ ჳ აჳს ' . სოჳ, ირ ჳ აჳს ' .
ერկჳრ, ირ ჳ აჳს ~ . სოჳ, ირ ჳ აჳს ° " (გვ. 472)⁴⁶.

⁴⁶ ყველა ეს სომხური ჭრებიანი: ჳეღჳ, ჩოლქ, ყაროკჳ, რაჳ, სოჳ, ერկჳრ და სოჳ იხმარებოდა ძველ სომეხ გრამატიკოსებთან და ბუნდულის მარტივად წარმოადგენს, სახეობად: ჳეღჳ = ბჳეღჳ, ჩოლქ = ჩოლქ, ყაროკჳ = კაროკჳ, რაჳ = რაჳ, სოჳ = ფოჳ, ერკჳრ = რაჳ, სოჳ = ბოჳ (Н.А.Д.О.и.Ц. Дионисий фракийский и армянские толкователи, გვ. 38).
ყვეთ ჭრებიანი, ჟოჳრ ბუნდულის გზით მუდგონებელი, ნახმა-
რი აქვს იმანე ჳეჳრინსაჳ ჳეჳის მარტივად: "განმარტებაჳ ჳრ-
კლესჳს რიპოხოსისა და ჳეჳოხურისა ჳიღოსოფისაჳეჳის": "მძღუ-
არნი განიფოფებოან ანუ მახვილჳ, რიჳჯ არს ოქსიაჳ, ანუ და
მძიბჳ, რიჳჯ არს ვარიაჳ; ანუ და განუმიმრახბეჳ, რიჳჯ
არს ჳერისჳიბენი; ანუ და დასია, რიჳჯ არს ნუნარჳ ნარსავეღელი
სიფჳსიაჳ; ანუ და ფიღი, რიჳჯ არს ნუღი"; (ი რ ა ნ ე ჳ ე -
გ რ ი ნ ს მ რიჳბი. გ. 11. ჳქსოფი გამოსცეს და გამოკლდჳ
დაჳრჳს მ. ნ ე ჳ ე ბ ი ძ ე ბ და ს. ყ ა ე ბ ი ი მ ე ე ი ჳ -
მ ა. ჳფიღისი, 1937, გვ. 221).

ყვეთ ჭრებიანი უხმარია საძას ჳქსიკონის მუხავეღი:
"არინან ქარაგმანიცა აჳნი, რიჳჯოჳ ქარჳეღჳ ურჳბის განწი-
ვჳ, ხოლჳ ეღჳენებრ ჳრისოქანი. ამოჳ მიჳრ ჳრ-არს ჳრმაჳ ნე-
რიჳჳ კიჳბენი უჳეღჳეღჳ". ესენია: ოქსია, ვარია, ჳერისჳი-
ბენი, მაჳრია, ვარია, დასია, ფიღი" (ს ე ჳ ე ბ ა ნ - ს ა ბ ა
ნ რ ბ ე ე ი ა ნ ი. მბჳეღჳნი, გ. 14. აჳოჳრჳჳეღი ნუხებინს

მიწვევ რედაქციის მიხედვით: "ქრამბინიშანნი გამოკომობისა
 სახეიანი: ' , ამას უკუქ ნოქეძუქ მახვილი. ' , ამას უკუქ ნოქე-
 ძუქ მოხრილი, რომჯილია კიბხეშთა შინა ვიჯუქ არს... ქრამბინი-
 შანნი სულისუქსინისა სახეიანი: ^ , ამას უკუქ ბეძნოქეძუქ
 ბრჯუქა. † , ამას უკუქ ბეძნოქეძუქ ღიჭონი. ^ , ამას უკუქ ბეძ-

მიხედვით გამოსაყვამარ მოამბარა ი ღ ი ა ა ბ უ ლ ა ძ ე მ.
 ბილინი, 1965, გვ. 27-29) ეს მასალა ამოქეძუქი უნდა იყოს
 საბას მიერ ილანე პეჭრინის ბემოქასახელებუქი ლარქმანიდან
 (იბ. ც. შ ა ნ კ ი ე ე ი, ლაქარაქმების ნესეში ძველ ქარბუქ
 ნუნქილბიბ ძველებში. სარისუნჭაყიქ მერმა ფიქლოქიქიქ მიქნი-
 რბაშა კანქიდაჭის სამქეციქიქ ბარისხის მისაპოქეძლარ. ბი-
 ლისი, 1966, გვ. 3-4; ა. უ რ უ შ ა ძ ე ა უნთი გასქარქება. -
 "წრიწნი", ბილინი, 1967, გვ. 267; ვ. ბ ვ ა ბ ა რ ი ა. წრი
 მიქიკალური სისჭეშის შქსახებ: საქარბეჯეწი. - "საბჭოშა ხეწ-
 ვნება". ბილინი, 1960, № 2, გვ. 76; მ ი ს ი ე ე: ქარბუქ
 მიქიკალური სისჭეშაშა ბანქიშარქება. ბილინი, 1962, გვ. 49-50,
 57-58, 87; მ ი ს ი ე ე: Mehrstimmigkeit in altgeru-
 sinischen Handschriften. - "Beiträge zur
 Musik-wissenschaft. Heft 3/4. Berlin. 1967,
 გვ. 287-288.

ამ ჭერმიხეშის მნიშვენქობა ასუთია:

ბაღეცა ჿ (ა. პროფეცა) გრამ. (ლამ. spiritus asper)
 густое придыхание.

ღარეცა ჿ (ა. პროფეცა) გრამ. тяжелое ударение (ac-
 centus gravis).

წმკრებზე რბილი... რწამბინებანი რწკრებინისა საბეჯანი: ~, ამას
ჟჟჟ ბეწმკრებზე გრძელი; °, ამას ჟჟჟ ბეწმკრებზე მკვირი"
(11,152v-153r). "ბეჯიანი" მკვირი რეკავსიანი ნასესებნი აწარ
არის, სამაგრიწმკრ, საიკანესა გარბა "რბილი".

-
- βραχύς, εἶα იონ. εα, ὶ γραμ. краткий.
 - μακρά ἡ γραμ. (νε. συλλαβῆ) долгий слог.
 - ὀξεία ἡ γραμ. (νε. προεφδία) γραμ. острое ударение.
 - περίεπαώ снабжать облеченным ударением.
 - ψιλονό γραμ. простой, т.е. не имеющий придыхания
(лат. tenuis, напр., π, κ, τ в отличие от φ, χ, θ), не
имеющий сильного придыхания, т.е. со слабым придыханием
(лат. lenis) или краткий (напр., ε в отличие от η; υ
стало называться ψιλονό когда утратило архаическое произно-
шение om) (Древнегреческо-русский словарь. Составил И.Х.
Дворецкий. I, II. Москва, 1968).

სწავლა ბეჯიანი განხილული ნიშანი უ.წ. უკრებეჯიანი ნიშანი
რისთვის უკრებინს. ეს ნიშნები გვხვდება ბერძენულ წერილობით ძეგ-
ლებში, კრძმკრ, სამეგრელო-საბურთო ძეგლებში, რამდენიმე რეგისტრაცი-
ონო სრულებით (E. Wellens. A history of Byzantine music
and hymnography. Oxford, 1949, გვ. 246-260; ო. შ ა ბ ა ო -
ა ა ო, პასახ. შრ., გვ. 4).

რწამბე უკრებინისა რა სამასსაგან განსხვავებინო აწმწმმა ეს
გვრმინებნი მარმინა უარმუღარ: ბერძენ. ὀξεία, სმმბ. ჴეღჴ ან-
გონმან გარმსუბეჯიანი გვრმინინო "მახვილი", მესამამინისა: ბერძენ.
βραχέα, სმმბ. βραχ - "ბეჯიანი", ბერძენ. περιεπαένω, სმმბ.

ინტონაციის სახეობისა და ნიშნების განხილვის შედეგად, რადგანაც, ანტონის აზრით, ორთოგრაფიის ცოდნა არ შეიძლება ამის თუ იმ ბგერის წარმოქმნის დაკვირვებათა ცოდნის გარეშე, ანტონი უზრაველბას ამახვილებს თითოეული ბგერის წარმოქმნის რატვარობაზე. უარყოფით ბგერათა წარმოქმნის ცხრა სახე გვაქვს პირველი რედაქციის მიხედვით: ზოგი "მახვილი" ინტონაციით წარმოითქმის: ა, ო, ზოგი "ნელიაღი" - ბ, გ, დ, ზოგი "მთბრლი" - ე, ვ. ზოგადად ეს სამი სახე იმავე "მომრგვალები" (მახვილის) სახელით არის ცნობილი. წარმოქმნის მიხედვით ეს ბგერები წარმოითქმის ან "ბრჯუბ": ხ, ხ, ჳ, ჳ, ხ, ხ, ხ, ჳ, ჳ, ან "ლიტონი": ე, ბ, ე, ბ, ბ, დ, გ, ვ, ზოგი კი ამის მუხა საფუხურს წარმოადგენს, მათ: ბ, გ, დ, ვ, ზ, ჳ, ჳ, ჳ. "ჟამითის" მიხედვით ზოგი გრძელად წარმოითქმის: ე, ე, ე და ზოგი მოკლედ: ე, ე, ზოგი კი "შუაებრ": ა, ბ, გ.

რვა ბგერა ორ-ორჯერ იყო მოხსენიებული: ა მახვილის მიხედვით იყო "მახვილი" და "ჟამისაებრ" "შორისი", ე "მახვილის" მიხედვით იყო "მახვილი" და "ჟამისაებრ" - "შორისი", ხ "მახვილის" მიხედვით იყო "მთბრლი" და "ჟამისაებრ" - გრძელი ბ "მახვილის" მიხედვით "ნელიაღი" და წარმოითქმის მიხედვით "შუა", დ "მახვილის" მიხედვით "ნელიაღი" და წარმოითქმის მიხედვით - "ლიტონი", ე "მახვილის" მიხედვით "ნელიაღი" და წარმოითქმის

ყაროჲ - "მთბრლი", ბერძნ. ნახეῖα, სომხ. ըսւ - "ბრჯუბი", ბერძნ. ψιλός, სომხ. սուկ - "ფეცუბი" ან "ლიტონი", ბერძნ. բաբրά, სომხ. երկար - "გრძელი" და ბერძნ. βραχέα, სომხ. սուկ - "მოკლე" ან "კლებული".

მიხედვით "შუა". უ, ღ, ჭ საერთოდ ამ დაცვების გარეშე რჩებიან, რადგანაც ისინი არც ხმოვნებია და არც თანხმოვნები, არამედ შუა. ზემოხსენებული ბგერები, თუ წარმოქმნის მიხედვით მათ დაცვას მივიღებთ მიხედვითად, ქმნიან ჯგუფებს. ბგერათა ეს ჯგუფები ("შუაფლვლებანი". 1, 192v) ურთიანდებთან მათი წარმოქმნის სიახლოვით, განსხვავება კი მათ შორის "ბრჯგუფადში", "ლიტონობადში" ან "შუაობადში" დაჩნდება.

"შუაფლვლებანი ასრთა ქმნილთან ქუქსე შუამერდობნი სულის-კუჭთის განწუაღებითისანი არიან ესენი, რაზღერი ისაჩინოებთან სამთა შინა ჭავაშა მდევრობით" (1, 192v).

ფ	ქ, ჳ, ქ	ფ	ღ	ჩ	ც	ჯ
ბ, ვ	ა	ღ	ქ	ჭ	ღ, ჳ	ჭ
ჳ, ბ	კ	გ	ბ, ს, ჭ	შ	ც, რ ⁴⁷	

⁴⁷ ეს ჯგუფები განმეორებით არის ჩამოთვლილი აგრეთვე კითხვის წესებზე საუბრისას, სადაც ანტონი მსჯელობს იმის შესახებ, რამ ბგერების წარმოქმნის ანალიზი არის მკობევილის მიერ წინადადება წარმოქმნა წარმოქმნის სხვადასხვა რაგვარობით: "ხლოთ თუ სადაც ვიფიქროებ ღეს მობგრგუაღებითისა და ჟამითისა ნაწილთა სიფყვსათა, დავსებთ ამიჯრითგან შვირთა შუაფლვლთაღეს ასრთა, რაზღერისა მიერ პირველ არიან მობმუღერი შუაფლვლთა ასრთა ზინათსა, მიწმეთა რდესიე იქმნებოს დასაბამ ზინათა და სახელთა" (1, 198v).

ეს ჯგუფებია: ფ, ბ, ვ, ჳ, ბ
 ბ, ა, ქ, ბ, კ
 ფ, ღ, გ

Յո - Լամո, Մյոտեյո՞ւն - Եյտո, Մյեյոյո՞ւն - Լամո, Մյեյոյոյո՞ւն -
Եյտո և Մյեյոյոյո՞ւն - Կրո. ը Յորոյոյ ԿՅոյոյոն ոմոթոմ Օոյոյոյոյո-
Սոյ, Բյոն Վնթոնո, Կոմ ոս Եմոնոյոյ յնոյոյոյոյ Ե-Լ (Յոնոյոյ//
Եյոնոյ). Բոնոյոյոյոն ոմոյոյոյ և՛յոյոյոյ Եոնոյոյոյոյոյոյ Եոյոյ
Եյոյոյոն ոմոյոյոյ Բոնոյոյոյոյ, Օոյոյ: Է, Մ, Ե, Ը (ճո!),
Լեյոյոյ յո Յորոյոն Բոնոյոյոյոյոյոյ յնոյոյ Լեյոյոյոյոյ Եոնոյոյոյոյ.
Վոն ոմոյոյոյ ոնոն Եոնոյոյոյոյոյ յոնոյոյոյոյոյ և՛ Եոնոյոյոյ-
Յոյոյ Կոյոյոն. Եոնոյոյոյոյ Եոնոյոյոյոյ Բոնոյոյոյոյ և՛ Եոնոյոյ-
յոյոյոյ ոնոյոյ Եոյոյ, Օոյոյոն Բոնոյոյոյոյոյ յո Եոնոյոյոյոյ ոմոյոյ
Եոնոյոյոյոյ ոնոյոյ Եոնոյոյոյ Եոյոյոյոյ ոմոյոյ. Եյոյոյ Յորոյոն Վն
Եոնոյոյոն Բոնոյոյոյոյոյ Եոնոյոյոյ Եոյոյոյ Եոնոյոյոյոյ ոնոյոյ
ոմ Եոնոյոյոյոյ և՛ Եոնոյոյոյոյ, Կոնոյոյոյոյ Եյոյոյոյոյ Բոնոյոյոյոյոյ
յո Եոնոյոյոյոյոյ: Եյոն Վն Եոնոյոյ, Կոնոյ Եյոն, Եյոն յնոյոյ,
Եյոն Ե-Լ. Վն Կոն ոն Եոյոյոյոյ, Եյոն Եոյոյոյոյ և՛ Կոնոյոյ,
Եյոն Յորոյ և՛ Եյոն Եոնոյոյ. Եյոյոյ ոմոյոյ Լեյոյ Եոնոյոյոյոյ-
Յոյոյոյոյ.

Մյոյոյ Կոյոյոյոյ ոմոյոյոյ: Լնոյոյ Բյոնոյոյ յնոյ Եոնոյոյոյ-
նոյ Յոնոյոյոյ Եյոյոյ ոնոյ, Կոյոյոյոյ Եոյոյոյ Վն ոնոյ-

Սոյոյոյ՝ Եյոյ՝ Խոյոյ արոյոյոյոյ: Կոյոյ. Եոնոյ: Եյոյ և՛ Եյոյ՝
Եյոյ և՛ Կ, Բ, Գ, Կ, Ը, Թ, ոն, ոնոյոյ Կոնոյոյոյոյ Եոյոյոյ
Եյոյ Կ, Ե, Կ, Կ, Կ, Ը, Թ. և Կոն. Եյոյոյոյ Եյոյ և՛ արոյոյոյ-
յոյոյ (Եյոյոյոյ "Եյոյ" Եոնոյ Վն, ոն Կոնոյոյ "Եոյ") և Եյոյոյոյ Եյոյ (Եյոյ-
յոյ "Եյոյոյ" Եյոյ Վն, ոն Կոնոյոյ "Եյոյոյ"). (Սոյ. Նոյ և՛ Խոյ-
յոյ և՛ Եյոյ. Կոյոյոյ Եյոյոյոյ Եյոյոյոյ. Եյոյոյ, 1944),

Վնոյոյ ոն Սոնոյոյոյ Եոնոյոյոյ Եյոյոյոյ.

ტულისხმობს ენაბღუწობას. ურთიანეთის მისგავსი ბგერები არ უნდა. წარმოთქვათ ურთიანეთის ნაცვლად, პრუსოკონის ნიშნები: "მობრი-ლი" და "მახვილი", "გრძელი" და "მოკლე", "ბრჯუ", "ღბილი" და "ლიტონი" თავ-თავის ადგილას უნდა ვიხმაროთ.

საკუთარი ხმოვნები გრძელია და გრძელია წარმოთქმის. არასაკუთარი ხმოვნები მოკლეა და წარმოთქმისას არ უნდა გაგრძელებს. გრძელი ხმოვნები არ უნდა ვიხმაროთ ურთიანეთის ნაცვლად, მაგ.: ა ა-ს ან ე-ს ნაცვლად. ან ე და უ ურთიანეთის ნაცვლად. არც გრძელი ა და მოკლე ე ენაბღუწობა ურთიანეთს, ან ა და ე, ე და ა, ე და ე, ე და ა.

"ღბილი" ბგერები, რძილებიც "ენის მწუჭრუაღისა წარწარად. სასიხა მიმარხ მწუჭგარე შეხებითა ჳმოვანთა თანა შეჯრეებური გამოყოფიან" (11,156ლ), ძალიან წარწარად არ უნდა წარმოთქვას, მაგრამ არც უნდა დაჯდეს "სიწარწარა".

"ლიტონი" ბგერები, რძილებიც "უბილთა მახლმბუღ რეცა არა წარწარად, არამიერ ჭარხარე შეხებითა ენისა მწუჭრუაღისათა გამოყოფიან" (11,156ლ), ასევე უნდა წარმოთქვას.

"ბრჯუ" ბგერები, რძილებიც "ჭრჭისა ანუ მჭრისე ყოფითა ანუ არა ჭრისა მჭრისე ყოფითა გამოყოფიან" (11,156ლ), ასევე უნდა წარმოთქვას.

სიფყვები უნდა წარმოთქვას გარკვევით და მთლიანად.

წმინდობა და მათი მისგავსი სიფყვების წერისას უნდა ვიხმაროთ სათანადო ნიშნები.

ანტონის აზრით, ჩრთვარათის სჭირება ასობის გამოყენების (ხმარების) ცოდნა (მსჯელობა ბგერების პოზიციურ ცვლილებებზე)⁵¹.

51 რა ღქმა უნდა, ისევე ჩრთვარათიაში.

ზოგ ბგერას თავისი ძალა და წარმომავლის რაგვარობა შენარჩუნ-
 ნებური აქვს ყველაფერი და ზოგი კი ადგილისა და სხვა ბგერებთან
 მიმდებარების მიხედვით განსხვავებულია წარმომავლის. მაგალითად:
 ხუთი ბგერა - ქ, ც, ჟ, ჭ, წ ხან თავისი ჩვეულებრივი სახით
 გამოიყენება და ხან კი სხვა ბგერებს ენაცვლება, მაგ.: ჟ ხან
ჟ-ძ გამოიყენება და ხან ვინს ენაცვლება (ლორე ანა იმ ჟ-ს,
 რომელიც სიტყვის თავშია). სიტყვაში "შეყურება" ჟ-ს ვინის
 ძალა აქვს. ასევე შემხვევებში ჟ-ს ბევრი "ბრჯუნი" ნიშანი უნ-
 და დავსვათ [^] 52. სიტყვის შუაში ჟ-ს ენაცვლება ქ, საერთოდ:
ჟ-სა და ჟ-ს სიტყვის შუაში ენაცვლება უმარცვლი ჟ და ქ (ძუ-

52 გასაკვირია, რატომაც: მანბომეცნიერებმა, ე.ი.

"ბრჯუნი", რომელიც ანტონი ამბობს. (ძიარ.: ი ვ. კ ა ვ ა -
 ბ ი მ ე ვ ი დ ი. ქართული დამწერლობის ისტორიული ანუ პალეოგრა-
 ფია. თბილისი, 1949, გვ. 137). მთელი რედაქციის ანტონი ეს
 ებულება ბგერის შესახებ მსჯელობისას აქვს წამოყენებული მა-
 შინი, რომელიც ის ჟ ბგერის შესახებ ლაპარაკობს: ჟ "გაბრჯუნი"
ჟ-ს წინ (წუა), მაგრამ სახელზე ბრუნებისას ნახელაობისა,
 მკვებებობისა, დარწმუნისა და მანებებობის მიყვითხევი ეს ჟ
ჟ-ძ იქცევა (წესა, წესა, წესაგან, წესა მიერ). მისალოდელი
 იყო, რომ აქაც ანტონი ჟ-ს "გაბრჯუნი" აღენიშნა ჟ-ს წინ,
 მაგრამ, რომელიც ჩანს, ამ შემხვევებში ანტონი შეცდომითი შეი-
 ყვანა ჟ-ს დამწერლობაში. ეს გარეგანი კი კიდევ უფრო საბუთის
 იმისა, რომ ანტონი ვერ მიხვდას უმანებობისაგან ბგერას და
 ასის (დამწერლისა და წარმომავლის). მიმდებარე და მინერ ფორმე-
 ბში, განაგრძობს ანტონი, უმარცვლი ჟ-სთან ჟ-ს ნაცვლი ქ იბ-

53. ზუ სიჭყვიამი ვ-ს შუმიცვილი (ჯ.ი. უშიარცვილი) უ არ
 არის, მაშინ უ-ს შუმიცვილი ვ-ს იქცევა. უ სანხლის ბოლოს შუ-
 მასმინელობიონის ნიშანია, მაგრამ სიჭყვიის შუამი იგი უ-ს ენა-
 ვლია, მაგ.: "იოხანა, ძე სარგისის" (1,192ღ). უ წრფელობი
 ბრუნვაშიც გამოიყენება" ბოლო შუმიცვილებისათვის" (1,192ღ)⁵⁴.
 ვ იხმარება ვ-ს ნაცვლად, მაგ.: "შეაბგებს იგი მღვმელსა შინა"
 (1,192ვ). ხშირად ნასესხებ სიჭყვიებში ვ მხოლოდ უ-ს ნაცვლ-
 ად იხმარება, მაგ.: "ძალი ჭარახის გამოვიდა ვევევიით"
 (1,192ვ). იფილიონის ნაცვლად ჩვენმა ძველია "სანაჭრელთა მთარ-
 გმინელთა" (1,192ვ) ვ იხმარებს "ჩუმიცვილი შინა წყროლთა" (1,192ვ).
 ვ, რთვილიც ი-ს შუმიცვილი იქცევა და ბევრად "საუფლო ღრამში"
 (1,192ვ) ანუ ქარაგმა აქვს, უნდა ამოვიკითხოთ "იესო". სიჭ-
 ყვის შუმიცვილი ვ-ს უ-ს ძალი აქვს (ვრკანის)⁵⁵. ვ უ-ს ენა-
 ცვილია.

მარებათ (მწევილი, ვისწევილი) იხ. აგრეთვე: 11,155ღ.

53 მთლიან რედაქციამშივე ანგონს ეს რედაქცია "საშუალომთ-
 ვებზე" საბურნასას აქვს გამოიწვევილი: რთვა უ ბევრად მისდევს
 უ-ს, უ უშიარცვილი იქცევა, ვ-საცვილი გამოიწვევილი, უ ვი მარცვალ
 ქმინს (კრეხა), ბინად რედაქციისას ვი "მარცვილი". ბოლო-
 ნი უ იქცევა და არა ვ (კრეხა).

54 აქ უკვე ანგონი, რთვილიც ვხვდებით, საკვთად რთვილიც
 წესს იძლევა. შიქ.: აგრეთვე მთლიან რედაქციამში გამოიწვევილი
 შუმიცვილი წესი: უ სიჭყვის შუმიცვილი არ ცხებდება, შუამი უ-ს ნა-
 ცვლად იხმარება (ბეხსად, მარცხ), ყველაზე ხშირად სიჭყვის
 ბოლოს იხმარება და მარცვალს ქმინს (მა-მნ-ან). ეს მსჯელობა
 პირველ რედაქციამშიც არის.

მარცვალნი შვიძღება ჲაჲარქებათ, რაჲგანაც ისინნი ურთი ამოხუნ-
ქუნით წარმოიქმინან.

მარცვალნი შვიძღება საგანი აღნიშნოს (და, ცა, მუ...), შუ-
იძღება ის სიჭყვის ნაწილს წარმოადგენეს (გან-ღუმირ-თო-ბი-ლი),
შვიძღება არაჲურს არ წიშნავდეს და სიჭყვის ნაწილიც არ იყოს
(მა, ჰა, ჯა...).

წრიუ რედაქციის მიხედუნი მარცვალნი ბგერებინსაგან უნდა შუ-
იძღებოდეს და ჲვითონ სიჭყვა უნდა შუადგინოს, ე.ი. მარცვალნი
ბგერებინსაგან შუიძღება და სიჭყვა მარცვლებინსაგან⁵⁶. ზოგი მარ-
ცვალნი ურთხილენიანია (ბე), ზოგი კი - წრხილენიანი (აიბ, უენ)⁵⁷.
ურთხილენიანი "გამოიღებითა ურთითა წრხითა ნაწვერწანიითა გამო-
იღებინ, მაგალითებრ, ბე" (11, 64v), წრხილენიანი "ურთისა მი-
ურ ნაწვერწანიისა წრხისა წრხიად გამოიღებინ, მაგალითებრ: ია,
აიბ, უქწ" (11, 64v). ყოველი მარცვალს აუცილებლად უნდა ჰქონდეს
ბმრვანი, ჲუ ეს ბმრვანი არა აქვს, ის უნდა იგულისხმებოდეს მა-
ინც, რაჲგანაც მარტო თანხმრვანი მარცვალს ვერ შეუმიწის. სიჭ-
ყვაში "მარ-ი-ამ" ყველა მარცვალნი ბმრვნიანია, მაგრამ სიჭყვაში
"ბრ-ბე-ნი" უ ბმრვანი პირველი მარცვალში მხოლოდ იგულისხმება.
საურთოდ, აღნიშნავს აწმონი, ეს ბმრვანი უმეცესად იგულისხმება,
იხმარება (აჲჲ. იწურება) კი მხოლოდ სტრიქონის დასაწყისსა აწ
დასასრულს.

⁵⁶ "უინაჲცა უპირაჭეს და დასაბამ იყნობიან წებურნი და მიურ-
მილა მარცვალნი, ექსახედი უპირაჭეს და დასაბამ იქუსთაგან მარც-
ვალნი და მიურმილა იქუსნი. მაშასადამე, წარმოიგებონან წიგნთაგან
წებურთა მარცვალნი და მარცვალთაგან იქუსნი" (11, 64z).

ժառանգան Բյւրքի անթոմն զանեիլլի պլես սասլւնի ճոթն-
 ծոն զանեիլլոս թիմըգ, Ռոգոգ Կան, ժառանգան ճոթնաճան Լա-
 յարթիւրծոն, Սախլըթոր, անթոմն պլնիճնալ: Սոռլլը Ռլալլոսի,
 Ռոմ Թոց Սոցլլա մարլլըլմար Լալլոսի սալրոտ յանոնընս ալ շի-
 Ռիլլըլմա. Սալրոտ յանոնի զլոնսԽիթմն, Ռոմ Սոցլլըլմար մարլլըլմար
 ոլլոտ ժանԽիլլըլմոն, Ռոմիլլըլմոն սթրոլլոնն Լասանլոնսի շնթա
 ոլլըլնը (Լա-լլոն Լա ալա Լալ-ոն), մարլլըլնի Խիլլըլնի Լալլըլմա
 ալ թիլլըլմա, թալրամ ալնի ոնլոն՝ Սոցլլըլմոն, Ռոմլլա Լալլոտ
 Սոնալլոնսի ալ յանոնիլան. յն յԵլմա շիլլըլմար Ռոմիլլըլմոն
 մարլլըլմոն թիլլըլլըլ Սոցլլըլմոն. Թոց Ռալլոն Սոցլլըլմոն մարլլըլմար
 Լալլոտ ալրոտ շալ յլլըլլըլմար Սալրոտ Բլես (Խլ-ալ-լըլ-
 լա Լա ալա Խլ-Լա-լըլ-լոն). Ռոմ ալ Սալլոն յրժալ ժալլոլլըլն Խ-
 Խիլլըլնի Լալլոտնսալ ալ ժանԽիլլըլմոն թոլլոն շ թլլա շնթա Կալ-
 Սլա. յն շլանասլըլլըլ ըլմըլմա թլլըլ Ռլալլոսի ոլլոն⁵⁸.

57 յրժալլըլմոն Լա Ռոմիլլըլմոն մարլլըլմոն անթոմն Խլլըլլըլ-
 Ռալ պլես ժալլոլլըլն ՍոմԽլլըլն Բալմալլոն, ոն.: "...կալկիլլ ոնալ
 յիլլալլալլալլ ալլալ. և ոնալկիլլ էլլալլալլալլ: " (Ել. 225) թալ-
 լոտալ ԼասաԽլլըլլըլն պլես: կիլ-կ-յ-լի, էօլլ Լա ալ-կլալ-

58 ժանալ Ռալլըլնի յալլըլն. յրժալ, թալլըլն, անթոմն
 ալլըլմոն, Ռոմ թոն թոլլըլ ալլըլնիլլըլն Խիլլըլն թոլլըլ յրժալ թ-
 ժրըլլըլ ժանԽիլլըլն մարլլըլնալնս ալլըլմոն. թոնս ալրոտ, Սոլլ-
 լոն ժալլըլնըլլըլն, սլլըլն ժանԽիլլըլմոն Խիլլըլնի ժալլըլ
 թալլըլմա, ալլըլն թոլլըլլըլնըլն թոնիլլըլն թոն թոլլըլ ալլըլն-
 լըլն Խիլլըլնի Խալլըլնի Սալլըլնըլմա: "յոնալ յլլըլնի թոլլըլ-
 ժալ յլլըլն յլլըլնըլ յրժալ ըլմար ժալլըլմալ կլոնս, յլլըլն,

მეორე რედაქციაშიც ნათქვამია, რომ ხმოვნები სიფყვის გამო-
 ნისას არ უნდა დაუპირიკოთ თავის თანხმობაზე. თუ ერთმანეთს
 შეხვდებოდა წრი ხმოვანი, ერთი სტრიქონის ბოლოს უნდა დარჩეს და
 მეორე სტრიქონი უნდა დაიწყოს. რთული სიფყვა შემადგენელი ნა-
 ნიკებზე დაყვანილი უნდა გამოვიყვანოთ სტრიქონებიან სტრიქონზე.

რაც შეეხება რთულგრაფიას, ანგონით, ისევე, როგორც მხითარ-
 რით, ეს არის სიფყვების წერა ამ სიფყვების შემადგენელი ბგე-
 რების ჩვეულებრივად შესატყვისი, ასევე: "შეწყობილწერაში არს
 მებრ ჩუქლები, რათა ღუქსი ღვსითა საკუთრითაშიცა ასრთა აღ-
 ვსწეროთ" (1, 97r) ან: "შესატყვისწერა არს, რაშითა აღვსწერო
 ღუქსა ჩუქლებითითა და საკუთარითა ნიგნითა" (1, 191r). "შე-
 საბამიწერა არს შემდებელითა წერად საჩუქლებითა და საკუთა-
 რითა ნიგნითა" (11, 152r)⁵⁹. მხითართან: "Յարմարս քրուրիւն 60
 Է. որով քրէնֆ Կրահն սովորակաւ ինկակաւս քահիւ"(გვ. 469). უნ-
 და ვწეროთ "ახალი" და არა "აკალი", "ბრძოლა" და არა "ბრძოლა"
 და ა.შ. ამბზე ანგონი იმიტომ ამბავიღებს ყურადღებას, რომ რთ-
 ვარც ის მეორე რედაქციაში ამბობს, ენაში არის ისეთი ასოები,

წინააღმდეგობით. იფყვთ, ვითარმეც არა იქმნებიან სამთა და მხითარ
 და ნუ უმი უმიგვსთა ურთად მდებარეთა უკმითა ღვნიერ კმითანისა
 მარცხაღყოფა. თუ სადამე ურამთავრებასა შინა გამოუსყვ გამოყო-
 ლებამ, თანა გამოთ საჭიროდ ღუქად, ვითარმეც არა იქმნებიან.
 გარნა მრავალნი უკმითი ღვნიერ კმითანისა გვიხილავენ მდებარე
 მრავალსა ადგილსა. ვინამცა იძულებით ღუქსი კიდურმდებლობისა
 გამოყვანებად და ღუქად: მაშასადამე, ახალი ესე ასრთ, რაშიცა
 უ, საჭირთ არს ყოფად" (11, 63v-64r).

რძობებიც ადვილად ენაცვლებიან ურთიანეთს მათი ურთიანეთთან
 "კვითარე" (11,152) მსგავსების გამო. ასეთი მსგავსი ასობრა,
 მაგ.: ბ, ჳ; ბ, ჳ; ან: ბ, ჳ; ან: ჳ, ჳ; ან: ჳ, ჳ; ან: ჳ, ჳ; ან: ჳ, ჳ;
 ჳ: ჳ, ბ; ჳ, ჳ; ბ, ჳ; ბ, ჳ; ან: ბ (ან); ა, ბ, ბ, ბ; ბ, ჳ; ჳ, ჳ; ჳ;
 ჳ; ჳ; ჳ, ბ; ჳ, ჳ; ჳ, ჳ; ჳ, ჳ; ჳ, ჳ; ჳ, ჳ; ჳ, ჳ; ჳ, ჳ; ჳ, ჳ;
 "შესაფეხვნიერის" (1,191) ან "შესაბამნიერის" (11,152) სოპ-
 ნას ეფვისი რამ სჭირდება: 1. ბგერების აღმნიშვნელი ნიშნების
 სოპნა ("ცნობაჲ საბუთა სანიშნოჲ რწამითა ასოთასა", 1,191; "ჴს-
 ჴსოქოქილს რესასჳ ჴსასაქიჳ რასიჳ". 33. 470. "ცნობა ხაფთა,
 ე. ი. შესახვერათა მნიშნულთა ასოთასა", 11,152); 2. ბგერათა
 ინფონატიური ნიშნების სოპნა ("ცნობაჲ არსოროიანთა რა ნიშან-
 რწამითა მათთა". 1,97; "ცნობაჲ არსოროიანთა რა სანიშნოთა
 რწამითა მათთა". 1,191; "ქიქოქილს სოქოქილს რესასჳ ჳ ჴსასა-
 ჳიჳ ჴსიჳ". 33. 470; "ცნობა არსოროიანთა რა ნიშნეთთა რწამ-
 ითა მათთა". 11,152); 3. ამა თუ იმ ბგერის წარმოქმნის თავი-
 სუბურებების სოპნა ("ცნობაჲ საკუთართა⁶¹ აღმოჩენათა ასოთა-
 სა. 1,97; "ცნობაჲ თვებთა⁶² აღმოჩენათა ასოთასა". 1,191;
 "შასასგონს ჳსოქოქილს ჳსასჳ რასიჳ". 33. 470-471; "ცნობა
 თვებთათა ასოთა აღმოჩენათასა". 11,152); 4. ბგერების გამო-

59 ჴსოქოქილს რესასჳ რესასჳ = "მარტოქიანთა".

60 ბგერე რედაქციით ანგონი აღნიშნავს, რომ რწამოქოქილის ეს
 განსაზღვრა მისი არ არის, სხვა განმარტოქილისა.

61 "საკუთარი" აქ შეიძლება არის, რადგანაც ჳსოქოქილს "სა-
 კუთარსა" ნიშნავს.

62 უნდა იქნას "თვებთა".

ցընցծին սորն ("Սնայրըղծմա սսոտա մըլմըոմաթա թոհոն". 1,97ւ;
 "Թամոսորըղծմա սսոտա մըլմըոմոնսա". 1,191ւ; "Կարժուհն 'ի կիրսու-
 թիւնս Կարժից". ԺՅ. 471; "Թամոսորըղծմա սսոտա մըտըլժիւոմոնսա".
 11,152ւ); 5. Ըճրհաթա սըրըղծծծին սորն ("Ըս մըսնոմա սըս-
 ըծծինս մաթոնս". 1,97ւ; "Ըսսըրըրըրոմըմա⁶³ սըսըղծծաթա մաթ-
 թա". 1,191ւ; "Մէկէկուրժիւն Կփոփոյմհնց Կոյիւն". ԺՅ. 471; "Սս-
 Յոթարո սոթա նաթըսսըթա մըրըր Երըրոթասսա", 11,152ւ)⁶⁴; 6 յարս-
 թմաթա սորն ("սնոմա յարսթմաթա". 1,97ւ; 191ւ; "ԻնսԿուրժիւն
 ԿսսԿուսսԿուրժեւնց". ԺՅ. 471; "սնոմա յարսթմաթա". 11,152ւ).

սսոտա նոթնցծո մոսըսանըրոմա-թամոսսսսըղծծին թըսընսնըրոնոթ
 յարթըրթո ոհոնցըր իընսթոնոն մոնեըրոնոթ թըրընսնըրոն⁶⁵: 1. "Յոհըրըր

⁶³ Մէկէկուրժիւն ոնցը "Ըսսըրըրըրոմըմաթ" սրոն նաթարթմոնո.
 ոն.: սթըց, ԺՅ. 49, կըրոնո 49.

⁶⁴ ոհոթթրսթոնոն սորնոնսսթոնոն-սըսըրըղծըր յըսնսնցըրո ոթոն
 կսըրոթոն (2,3,4,5) ըրըսնըրըր թսթըծոթ թրոնցըրըր կսըրոթոն-
 թոն, սմոթոթ մաթ թըսսնեթ յըցըր ոցո մսժըրոթա. ոն.: սթըց, ԺՅ.
 38-59.

⁶⁵ սնթոնն մոթոթոթ Եըսըր ըսմնըրըրոմաԿը սթընն ըսնարսըր
 (ո Յ. Կ ս Յ ս Ե ո թ Յ ո ը ո. յարթըր Յըրըրթրսթոն, ԺՅ.115).
 կսթանցթոթոթ յընս սըրոնոթնոն, ոհո մընեթըսթսթ ոնոնս, ոհո սնթո-
 նոն մըրըր նսնմարո Եոթո թըրմոնոն թրսմսթոյրոն սմ նանըրթո թան-
 Եըրընս մոնոարոնսնս (մոնոարն թամոսթոթոնոն սթըն Եըթո կսնե սսոտա
 նոթնցծոն մոսըսանըրոմա-թամոսսսսըղծծին թըսընսնըրոնոթ: 1. ԿսսԿսսԿիր,
 2. ԿկսսԿիր, 3. ԵրկսսԿիր, 4. ԿսսԿիր ըս 5. ԿկսսԿիր : ԺՅ.
 471), ոհոթրոց ըս սմ թըմոնեթըսթոնոց մոնթս, սնթոնն մոնոց սթ ըս-

ვიძრეში არს მთავარი რიგებათა ანუ კანუთა" (1,97); "პირველ-
სა წოდებულ ასოჲ რიგებისა" (1,191). ასევე ასოები იხმარება
კანონების ან წიგნების დასაწყისში და დაიწყო "ყუაუილოჲან" და
სხვა სახეობა⁶⁶. მუორე რედაქციის მიხედვით ამ სახეობას პქონა
"საბენაო, ამად რძიჲ წყებასა შინა უპირველესთა წერილთასა თა-
ვად რიგების და საღმრთოთაჲ სახელთა და რიგებულთა რძილთამე
სახელთა წერასა ვჰყოფთ ამათით" (11,152)⁶⁷; 2. წინადაკებების

მოუკიდებელი ჩანს და გარკვევით ძველი ქართული დამწერლობის სა-
ხეობის აღმნიშვნელი ფრაგმენტული ფრმინებს უნებს ანგარიშს. ამაზე
დამატებით მუცყველებს ის ფაქტის, რომ ანგონი აქ არა ურთობის
გახაზავს, რომ ესა თუ ის დამწერლობა "ქართულთა უნისანი"-ა და
"ჩუჴნ, ქარხუჴლთა მიერ" არის ნახმარით.

⁶⁶ "ხლოჲ ესე სხუადასხუა ყუაუილოჲანად ანუ კუჴად მესახედა-
ვად რიგნაკუჴების" (1,191); ან: "გარნა ესე სხუადასხუად ყუა-
ვილოჲანად და რაჲლადე მესახედავად რიგნაკუჴების" (11,152);
"მაგრა სიბრძნის მოყუარენი არ წარწყვილისათჴს ჟამისა ნაცვად
რიგებისა ასოსა რიგებისა ჩუჴლ არიან რიგება რიგებისა ასო-
მთავრულისა. გარნა მწერალთა მიერ კურამესახედავთაჲ დაიხუჴების
მრავალფეროვნად და ყუაუილად და სხუადასხუა სახეე" - ხაზი ჩუე-
ნია. ვ.ბ. (1,191). "რიგნაკუჴების" და "დაიხუჴების" ანგონს
ნახმარი უნდა პქონდეს "დაყოფისა" და "დახუჴვის" მნიშვნელობით.
ამიგომ შივილიძე არც იყოს მარტებული მოსაზრება, რომ ფრმინი
"რანაკუთა" ანგონს "ასოთა გარეგანი მოყუარნილობის აღსანიშნავად"
აქვს გამოყენებული (ი ვ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ე ი ლ ი; ქართული ჰა-
ლოგრაფია, გვ. 103) და რომ "მთავარი ან საბენაო ასოების ყუა-

დასაწყისში იხმარება - ასომთავრული: "მეორესა წიგნებურ ჩუქნ, ქარაქილთა, მიერ ასომთავრული და ესე ამისთვის, რამეთუ დასაწყისსა სიფეხსა და რიცხვსა დაიკვებინს, ანუ საუფროთა სახელთა თავად..." (1,191ღ); "მეორე უკუქ არს, რომელი დაწყებასა სიფეხათასა თავთა დაიკვებინს" (1,97ღ); "შვიდგვამთა ბეძეობებურ ასომთავრული, ამად რომელ დაწყებასა შინა სიფეხსა და და პერიოპისასა თავად დაიკვებინს და ანუ წყებასა სახელთასა" (11,152ღ)⁶⁸;

ვიღოვან ან ცხოველთა სახეებით მონაბვასა და გამოყვანას "დანაჯვითა" რქმევია (იქვე, გვ. 117).

⁶⁷ "მასასადამე, "საბნაწი"-რ ის ასოები იწოდებოდა, რომელნიც ამი თუ იმ ხელწერების თავში, პირველი სტრიქონის პირველი სიფეხის დასაწყის ასო იყო ხელმე და, ჩვეულებრივ, რომელიმე ყვავილის ან სხვა რაიმე მხატვრული ნაკეთის სახე ქონდა" (იქვე, გვ. 117).

⁶⁸ "ასომთავრული", როგორც ზვით სახელიც ცხადყოფს, მთავარი ანუ დიდი ასოების სახელი უნდა ყოფილიყო. ანტონ კათალიკოსი... განმარტება არც სრულია და არსებობდა არც სწორი, რადგან აქ ანტონ კათალიკოსს ასომთავრული ისე ესმის; როგორც მის ძრწს იხმარებოდა; ამ ხანაში კი და... გაყვილებით უფრო ადრეც ასომთავრულს თავისი პირვანდელი დანიშნულება უკვე დაკარგული ქონდა. ნამდვილად ძველ ძრწს ტერმინი "ასომთავრული" ზვით დამწერლობის ისეთი გვარობისათვის იხმარებოდა, როგვასაც ნაწერი მთლად დიდი ასოებით იწერებოდა ხელმე და ამავდენიშვიდგვამით უნდა ვიხმაროთ ეს ტერმინი ვხლავ.

... აჭარა ასოების შვიდშავებისა და შვიდგვამის შვიდგვამ,

3. "მტრგლეჯანი": "მესამე არს, რაზმისა ნოქებულ მტრგლეჯანი" (1,97ლ); "მესამესა ნოქებულ ჩუჩნ, ქართუქლთა, მიჯრ გრგლეჯანი და ძუქლთა მათ ვჰინრ სადამი უმოქმედეზიესყე ესე ეკკლეჯიასა ნურილთა შინა" (1,191ლ); "სხუასა ზენოქებულ მტრგლეჯანი" (11,152ლ)⁶⁹; 4. "მოთხე არს ნურილი იგი ასოჲ, რაზვი მიუ- მინად საღოცველთა შინა მოქმედეზს ნურილთა და ნაცუად სინგურნი- საცა იხმარებინს, რაზმისა ნოქებულ ნოჭრი" (1,97ლ); "მოთხესა ნოქებულ ნოჭრი, ხოლო ესე ამისთვის, ვითარმეჲ აღმნურელსა ამით მცირედი ეკმარებინს აგვილი" (1,191ლ); "სხუასა ნოჭრი, რაზვიესა- ცა ვიკმევეთ სხუათა ავქსონთა ნურილთა მოღებასა შინა ნურილთა- სა" (11,152ლ)⁷⁰; 5. "მეხუთე არს ასო იგი საშუალი, რაზვილი

რცა... ასომთავრული დამწერლობა მოისპო, მთავარი ასოების .
 ხმარება მაინც არ ამოკვეთილა და მათ სწორედ ის მნიშვნელობა
 მიენიჭა, რაც ა ნ გ ზ ნ ვ ა თ ა ლ ი ვ მ ბ ს ა აქვს აღნი-
 შნული. თხზულების თავისა და პერიოდების, ზოგან საკუთარი სახე-
 ლების დასაწყის ასოებად იხმარებოდა ხოლმე" (ი ვ . ჯ ა ვ ა -
 ბ ი შ ვ ი ლ ი . ქართული ჰაღოგრაფია, გვ. 117-118).

⁶⁹ ი ვ . ჯ ა ვ ა ბ ი შ ვ ი ლ ი ს . აზრით, ანგონი არსებინ-
 თად სწორად აღნიშნავს "მტრგლეჯანის" გამოყენების არეს, თუცა
 დამატებით იმის ლემაჲ იყო საჭირო, რომ "როგორც ქართული ტერ-
 მინის "მტრგლეჯანის" მნიშვნელობიდან ჩანს, ამ დამწერლობის და-
 მახასიათებელი ზვისება მის ასოთა მრავალი მოყვანილობა უნდა ყო-
 ფილიყო" (იქვე, გვ. 118).

⁷⁰ მიუხედავად იმისა, რომ ლიქი ზღირ მხითარსაც აქვს მოხსე-
 ნიებული თავის გრამატიკაში, ანგონი, აქაც, როგორც ჩანს, მარტო

უფრო რე მთავრებებს სჭადბა-ბეჭდისა წერნილთა შინა" (1,97r): "მეხუ-
ელსა წოდებულ ყოვლიადი, მიხ რამეთუ რეცა მრავალთა ბე-ქუსობით
მივალს თანასწორებით წერნილი ამისი და ესე ბეჭდესა (ვ. ი. სჭად-
ბასა) ესაქმარების და სხვათა მოკვებითა წერნილთა" (1,191v):

"სხუასა საბოგადო, რომელიცა მრავალთა წერნილთა შინა ანუ სჭადბო-
სა და ანუ კარბით წერნილთა იქმარების" (11,152v)⁷¹: 6. "მე-
ქუსე არს, რომლისა წოდებულ ყვავისფრჩხილთვანი" (1,97r); "მე-
ქუსესა წოდებულ ყვავისფრჩხილთვანი, რომლითაცა მრავალნი გვი-
ხილავნენ აღწერილნი ძუქლთა მათგან" (1,191v); "სხუასა ყვავის-
ფრჩხილთვანი, რომელთაცა ანუ ფურცლისა დასასრულსა ჭაგუსა ში-
ნა იკმევენ და ანუ ყოველთა ფურცელთა შინა ყოველადისა წიგნისა-
თა" (11,152v)⁷²; 7. "მეშვიდე არს, რომლისა წოდებულ ასომთავ-

მხითარს არ ემიყარება, რადგანაც "ნოტური" საბასაც აქვს ნახსე-
ნები თავის ღუქსიკონში, რთგორც "წვრილად ნაწერი წერილში".

(იქვე, გვ. 112).

⁷¹ "საბოგადო" ასოები და რამწერილობა, გერმ. die Schu-
lschrift, ფრანგ. l'écriture commune, რთგორც ღვით სახელიც ცხარ-
ყოფს, საეროთი გავრცელებული ასოების აღსანიშნავად იხმარებო-
და" (ი. ვ. ხ ა ვ ა ბ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული პალეოგრაფია, გვ.
111).

⁷² "ზოგს ხუცურად ნაწერს ხელნაწერებში მარდლაც გვხვდება
ხელში, რთ უკანასკნელი სტრიქონის ასოთა ქვედა ნაწილი ძალიან
გავრძელებულია და ბოლოში ფრინველის კლანჭ-ფრჩხილის მსგავსად
მოკაუჭებულია. ისეთი ხელნაწერებიც მოიპოვება, სადაც მარდლაც,
რთგორც ა ნ ტ მ ნ კ ა თ ა ლ ი კ მ ბ ი ამბობს, მთელი წიგ-

რული თბილი, ურთიერთარს მუქნიერად ჰჯღვანთა მიერ მწერალთა" (1,97r); "მეძვერესა ნოღებუდ ასომთავრულივთ, რამიღიყა განთხზუდ არს დიდებოსა ასოთაგან და ანუ ასოთმთავრულთაგან და ფრიად მუქნიერ და სანად არს და ძველ აღმოსაყნობ" (1,191v); "სხუასა ნოღებუდ ასომთავრული თბილი, რამიღიყა ითხზეს ანუ სამენათთა ასოთაგან და ანუ ასომთავრულთაგან" (11,152v)⁷³.

ამრიგად, ანტონის მიხედვით ქართული ანბანის სახეებია:

1. ასონი დიდებოსა //საბენათ, 2. ასომთავრული, 3. მგრტლივანი, 4. ნოფრი, 5. ყოვლიადი//საზოგადო, 6. ყვავისფრხიდილვანი და 7. ასომთავრული თბილი. რრივ რედაქციასი, პირველში უფრო ვრცლად⁷⁴, ანტონი ვრძალავს ამ სახეების უადგილო ხმარებას და ურთიანეთის ნაცვლად უწესრიგო გამოყენებას⁷⁵.

ნის ყველა ფრცღებოს უკანასკნელი სფრიქონები ამნაირი მოყვანოღობოს ასოებით არის ხოღმი დაწერილი" (იქვე, გვ. 124).

⁷³ "მარტვი, ცალცალკე ასოების გარდა რთული, რამდენიმე ურთიანეთზე გადახლართული ასოების წერას იყოფენ ხოღმი. მთელი განსაკუთრებული დამწერლობაჲ კი არსებობდა, რამიღიყა ასოთა გადაწვნა-გადახლართვაზე იყო დამყარებული. ამგვარს ასოებს "თხზული" უწოდებოდა" (იქვე, გვ. 127).

⁷⁴ განსაკუთრებით საინტერესოა შვიდეტი ადგილი: "ან სადამი შიე თხზულობასა შინა სახენი ღრამისანთწინთა ასოთანი უკამს არს მწერვად... სიფყუასა შინა არა არს დასაწერ ურთამიად ნოფრისა და ყოვლიადისა ასონი, უკეთ არა, განმათვსებულისა რადსათვსი, რამიღისა ადგილსა ჩუქნ, ქართულინი, განმათვსებულად ვიკმევეთ სინგურითა წერასა" (1,191v), ე.ი. რამიღიმე სიფყვის

მიორე რედაქციამი ანტონს ნახუნებში აქვს აგრეთვე "სივრცე"⁷⁶ და "სივრცე ასოთა"⁷⁷.

ქარაგმა ანტონით არის სიფყვის შესამოკლებელი ნიშანი: "ქარაგმა არს დაგება ღრამითა რწიჯთამე ნაყვარ ასოთა" (1, 98v); "ქარაგმის დაგება არს რწიჯთამე ღრამითა ნაყვარ ასოთა რწიჯთამე შესამოკლებლარ წერილისა" (1, 193v); "Այսպիսապիսին Է Գևուհև ոմանց Գձից Գոխանակ Կառից ոմանց առ Ի համարօբէլ Կգրոսա՞ն" (ՃՅ. 479); "ქარაგმი არს ღრამი რამე ბეძებებარე ექსთა დასამოკლებლარ წერილისა" (11, 153v).

პირველი რედაქციის მიხედვით ქარაგმის სახეებია: 1. "საუფლო" (1, 98v, 194r), 2. "სამთავრო" (1, 98v) ან "საასომთავრო" (1, 194r), 3. "საზოგარო" (1, 98v) ან "საყოვლარო" (1, 194r), 4. "საჯმოვანო" (1, 98v, 194r). მიხითრთან: "Դուր, Էրկուրակ, Լჯանაქիր, Կիւն" (ՃՅ. 479).

"საუფლო ~ ასომთავრო ე-ს 3-გავს, "გარნა აქვე და იქით ღრამებზეა განიზიგვს" (1, 194r) და ბევრ თანხმობანსა და ხმოვანს ჩა-აგებოს. რთორც მატალიზები ცხადყოფს, "საუფლო" ქარაგმა 2.წ. "წმიდა" სიფყვების შესამოკლებლარ იხმარება (რწ, რწ, 22, 22, 22, 22, -----

გამოყოფა სინტაქსით ხდება.

⁷⁵ ღვითონ ანტონის გრამათიკა ნიმუშია ამ სხვადასხვა სახის ანბანის შესანიშნავარ გამოყენებისა. ამ მიხით ანტონის გრამათიკის ხელნაწერების შესწავლა ბევრ რასში მოგვცემდა, აღმა.

⁷⁶ შტრ.: ი ვ. x ა ვ ა ბ ი მ ვ ი ე ი. ქართული პალეოგრაფია, 3. 105.

⁷⁷ შტრ.: იქვე, 3. 105.

წმ, ანგს, უნი და ა.შ.).

"საასრუმთავრულთ" ანუ "სამთავროთ" არის ~. ეს უარაგმა დიდი ასაკებს ამოკლებს (ბ, წ...).

"საყრუალოთ" ან "საზოგალოთ" უარაგმა ჩვეულებრივ სიჭყვებს ამოკლებს (აჲ, უჲ, რღსა და ა.შ.).

"საყვირვანოთ" მხოლოდ ხმოვნების შეესამოკლებლად იხმარება (ჩმი, შნი).

მხითართან გამოყენებულთა შემდგომი ჭრმინებები: 1. ჴ-ღ = "უროთ" (ჩაატებებს ბევრ თანხმოვანსა და ხმოვანს), 2. ჴრღ-ღსაყ = "მრჩობლი", იხმარება გამოყოფებულთი ხმოვნის ნაცვლად, 3. ჴსაჴსაჴჴ = "სიბობლოთ", "ნიშანი", იწერება მთელი სიჭყვების ნაცვლად, 4. აჴსაჴსაჴ = სვეტი, ჩართულით სიჭყვებით გამოყოფებულთი ხმოვნის ნაცვლად.

ანჭონის "საყვირვანოთ სომხური მრჩობლისა და სვეტის ანალოგიით ჩანს შევიწყანილი. სომხურში სვეტი და მრჩობლი, ვერტიკალური ურთი ან ღრნი სწორი ხაზი, გამოყოფებულთი ხმოვნის აქსანთიშნავად იხმარებოდა. ანჭონის საყვირვანოთ უარაგმაყ ვერტიკალური სწორი ხაზით თავსა და ბოლოში დართული წერტილებით. და რაჲთ ეს ნიშნები სომხურში გამოყოფებულთი ხმოვნის აქსანთიშნავად იხმარებოდა, ანჭონის მას საყვირვანოს უწოდებს"78.

მეორე რედაქციის მიხედვით უარაგმას ღრნი სახე აქვს: 1. "უაღრესობითი" და 2. "საყრუალოთ"79.

"უაღრესობითი", თავისი მიხრით, იყრთა 1. "ღაჭრიად, რთივლიცა

78 ე. შ ა ნ ვ ი ვ ვ ი. დასახ. შრ., გვ. 11.

79 იხ.: ი ვ. ჯ ა ვ ა ბ ი შ ვ ი ღ ი. უართული ჰაღოთჭრათია,

იქმნების საღმრთოთა ზედა" (11,153v), 2. "გულიად, რამდენიცა
 იკმარების შემდგომად ღმრთოსა დიდთა სინძირეთა ზედა" (11,153v)
 და 3. "იპურგულიად, ესე იგი, დიდთა საჰატივითა ზედა" (11,
 153v)⁸⁰. "საყვლად" ქარაგმა იყუდა 1. "ასომთავრებითად" და
 2. "საზოგადოდ". მაგალითების მიხედვით პირველი მთავრულით და-
 წერილ სიტყვებს ურთის.

"უაღრესობითის" ყველა სამი სახისათვის ნიშანი ურთია: ~ 81

მიორე რეაქციასთან ანგონი მოქმედებს ყველას, სწორად იხმა-
 რონ ქარაგმები, რომ "აქვნი წერილნი ჩუქნი" (11,154v) არ გა-
 ადნელენ. ვინც არ დაეხმარებოდა ქარაგმების ხმარების წესებს,
 ისინი "განდევნილნი იქნებოდნენ" (11,154v)⁸².

არსებობს ისეთი ნიშნებიც, წერს ანგონი რივე რეაქციასთან,
 რომლებიც ურთ სიტყვას აღნიშნავენ და ჩამოშლის მოძიებების,
 მნათობების, ცხოველთა, ფრინველთა და სხვ. აღმნიშვნელ ნიშნებს.

სასვენი ნიშნების შესახებ ანგონს საუბარი აქვს სპეციალურ
 თავში ურთების წესების შესახებ. კრძალა, ანგონის ზემოთ, არის
 გრამატიკისათვის მიორთი მხედვებების უშეცემო წარმოქმნა: "აღმოსონ-

⁸⁰ უ. შ. ა. ნ. ვ. ი. ვ. ი. ს. აზრით, ჭრებიწები "ღაფრია", "გუ-
 ლია" და "იპურგულია" ბერძნულიდან მომდინარეობს და ამ სიტყვა-
 ბის შინაარსთანაა დაკავშირებული.

⁸¹ "უაღრესობითის ქარაგმა ~ ხელიწურადაა შემოგანრილი ანგონ-
 ნის მიორთ. ძველ ქარაგულ ჭეჭებებში ყველა შემოკლებული სიტყვი-
 სათვის იხმარებოდა მხოლოდ ურთი სახის ქარაგმა ~, რამდენსაც
 ანგონი საყვლადობს ურთობს. ზედა ანგონიც ურთ იყავს მანძი-

ბა⁸¹ არს უბოლოდ გამოყოფილ ქსენოფონის მიერ წარმომადგენლობა" (1, 99-100); "აქტიურობა არს უბოლოდ გამოყოფილ ქსენოფონის წინაშე" (1, 196v); "ქსენოფონის დასაყრდენი დასაყრდენი" (ქს. 487) - მეორე რედაქციის მიხედვით სიტყვა სხვაგვარი ფორმით იწოდება მოცემული: "აქტიურობა არს კმა, გამოყოფა ღრმად და სიღრმედა წარმომადგენლობის მიხედვით სხვადასხვადას" (11, 156v).

წინავე რედაქციის მიხედვით, რომ მიუხედავად სწავლის უნდა ჩაახშავს წინადადებაში გამოყოფილ სიტყვას, იქნება, რადგანაც ფილოსოფოსი სიღრმე არის იქნება ნიშანი (11, 156v), ამისათვის კი საჭიროა წინადადებაში და მისი ნაწილები წინა ანალიზის ჩატარება (მიუხედავად ყურადღება უნდა მიექცეს იმასაც, მიუ-

დევრობას და ე.წ. საკითხი სახეობისათვის წინავე ქარაგმის ხმა-რობის: უბოლოდობისა და საფუძვლიანობის. ასევე ხელოვნური დაქარაგმებული სიტყვების დაყოფა უნდა მიხედვით დატვირთვა და იკავშირება და მეორეს მიხედვით ასევე დატვირთვა და საბოლოოდ" (ე. წ. ა. ნ. კ. ე. ე. ე., დასახ. შრ., გვ. 14).

82 "მარტოდა, ანტიკი კათალიკოსი და მისი მიმდევრები ძველ ტექსტებში გამოარჩევის გამოყოფა ხშირად ამბობენ განუყოფელი კიდევ, მარტოდა უნდა იყოს - ქარაგმის დაწინაურება და მისი გახსნის საჭიროება მათთვის ნათელი იყო" (იქვე, გვ. 15).

83 "აქტიურობა" ანტიკი "კითხვის" მიმდევრებით აქვს ნახმა-რი, რადგანაც შეესაბამის სიტყვით სიღრმე და ქსენოფონის მიხედვით იწოდება: ქსენოფონი = "აქტიურობა" + "სიღრმე" (+ "სიღრმე" = "აქტიურობა" მიხედვით მიხედვით) + იწოდება - ამიტომაც სიტყვების მიხედვით იწოდება.

ყველგების რა ნაწილი - საბუღო, ნაცვარსაბუღო, ზმინო, მიმღუ-
ლობო - არის გამოხატული წინადადებას ესა თუ ის წევრი. თუ ის
სხვაინარად ნაიკთხავს წინადადებას, გრამათიკოსთა მებუღებებს
ზიანსა და ვნებას უფრო მვეს მოუფანს, ვიძრე საარტებობას).
ასეოი ანალიზი კი გულისხმობს წინადადებას სწორი რაფოფის,
წარმოფებისა და აგრეფე ამ წინადადებაში გამოხატული კილს
კოფნას⁸⁴. "ან სადამე კულოვნებოი მინაგანაჰა⁸⁵ არს სჰაჰ
კულოვნებისა მიერ წინ დადებალისა სიფეცსა მიკრისაებრ გარემო-
ფასა (ე.ი. მივეარფასა). ხოლო ესე იქმნებინს უფროსა სამთა
ამათ მიერ: ე.ი. განრჩვეისა მიერ, აროსოფიანისა და გუარის
დაცსა სიფეცსათასა" (1,197რ); "Արդ՝ արիեսական էւրադարան
է՛ի զձեռն արիեսոի դարել վարաղբբբբբ, վբանս՝ ըստ պահանգ-
մանց պարագայից: Էւ այս կիւնի մանասանդ ՚ի զձեռն... Կրոն-
ման, առդանութան, և էլանակապանման բանից" (ԵՅ. 487-
488).

მიწრე რედაქციის მიხედვით: "ხოლო ესე გარჩევა იქმნების
სამგუარად: აროსოფიისა მიმარო და განმკაცრებისა, სიფეცსათა
სქვისის დაცსა მიმარო" (11,156v).

წინადადებათა გაყოფა ("განრჩევა") გულისხმობს იმას, რომ
დამყოფი სუნეფით (პეზიო) - "სულისკუფისა მიერ" (1,197რ;

⁸⁴ ანტონის მიერ დამონებული მატალიფები ცხადყოფს, რომ
წინადადებაში გამოხატული ესე თუ ის კილო გულისხმობს წინადა-
დებაების რაფოფას მინარსის მიხედვით. ამის მებახებე ქვემთო.

⁸⁵ სომხურნი էւրაդარელ = "ფიქრი", "ვარუერი", "ანალიზი",
ანტონს გადუფარგმინია ისეე ამ სიფეცის მებადებევი ნაწილე-

11,156v), "ի ձեռն շնչառութեանց"(ժ. 488) ըստով ճիշտագույն-
ծոյն "յերջուր" և "սրշուր" (1,197v) և "բանասրշուր սոսնարոնա-
շուր" (1,197v) սն: "արանշուր" և "բանասրշուր" (11,156v).

Այսին ("Ստրոնգիտիս") ճիշտութիւն: "յերջուրոյ սոսնարոնա
տաննարոնա յշխարհարոն, յայ ոգի, թոյննա թոյր և սրշու-
նա - թյա ճիշտութիւնն թոյր և թյանշուրոյնն, յայ ոգի, թարմանա-
լոյնն սոսնարոնն և բանասրշուր ճիշտութիւնն թոյր և թյա թոյնարոնն
սոսնարոնն և ճիշտութիւնն թոյր և ճիշտութիւնն սոսնարոնն և
ճիշտութիւնն և ճիշտութիւնն թոյնն յոյնն. յայնն սոսնարոնն և
ճիշտութիւնն և ճիշտութիւնն թոյնն յոյնն" (1,99v). Թոյնարոնն:

"... պանկարար բանս արոնիցեմի սարակարի, պարարեանն ճիշտե-
րի, և պարարեանն արարութիւնն վարարի. և ճիշտեանն բանս
վարարեանն, ի գրեմ ճիշտեմ կարի, և վարարեանն, և ի
յանն և ճիշտեմ արարեմ ճիշտի, և ճիշտեմ արարեմ" (ժ. 219).

"ճիշտութիւնն ուղիւնն թոյնն (ճիշտ արն ճիշտ), ճիշտութիւնն,
ճիշտութիւնն, ճիշտութիւնն, ճիշտութիւնն (ճիշտութիւնն ուղիւնն):
ճիշտութիւնն (ճիշտութիւնն թոյնն և ճիշտութիւնն), ճիշտութիւնն (ճիշտութիւնն
ճիշտութիւնն, ճ. ո. ճիշտութիւնն), ճիշտութիւնն (ճ. ո. արանսրշուր
ճիշտութիւնն), ճիշտութիւնն, ճիշտութիւնն, ճիշտութիւնն (ճիշտութիւնն ուղիւնն-
ն), ճիշտութիւնն⁸⁶. (ճ. ո. ճիշտութիւնն արանսրշուր ճիշտութիւնն
ճիշտութիւնն և ճիշտութիւնն ճիշտութիւնն)" (1,197v), Թոյնարոնն: "...

Թոյնն սոսնարոնն ճիշտութիւնն: Եւրա = "ճիշտ" + ս + ր (եւ) =
"ճիշտ", "ճիշտ" + ունն.

⁸⁶ "ճիշտութիւնն" ճիշտութիւնն Թոյնարոնն Եւրա՛նն. Եւր =
"ճիշտ" + ս + ճիշտ (ճիշտ) = "ճիշտութիւնն".

ասիւն սփորակէփ, Տիջակէփ, վերջակէփ, Տակակէփ, փարէւրապիկ և
 էւրամանայ (ՅՅ. 488). "Ռամբոջ Թժժժնս Թոյր, Ռոմըլս յևջ (,) ,
 Թոյսնրոյըծըս ժանհոյցն սոցոյսնս, Թոս Երթոլո, Ռոմըլս յևջ
 {,) , Տրոլոս ժանհոյցն. սրնսնրոյ Երթոլո, Ռոմըլս յևջ (:),
 Բանսնրոյ սոցոյսնսըծը ժանհոյցն. Գրհնոլո, Ռոմըլս յևջ () ,
 Ժանաթոյցն սոցոյսնս ըս ժանսպըրոյցն. ՈՅրոնոսթոլո, Ռոմըլս
 յևջ (ւ) , Թոմըրոյ(լ) սրն Յրթոլոնս ըս ԶըրՅրթոլոնս, Երոլ յըլ(նս-
 Թո, Ռոմըլս յևջ (-), Թոմըրոնոս Թարոյսոս ժանրոյըծըլոս ըս
 Բանցըրոս Թոյձոս" (1, 196v-197r). "վասն վի սփորակէփիւ, որ է
 այս (,) , աւկափարէլաբար փրոհի բանն. Միջակէփիւ, որ է այս
 (,) , կափարէլապէս փրոհի. վերջակէփիւն, որ է այս (:), վերջացուցա-
 նողականապէս փրոհի: փարէւրապիկիւ, որ է այս () , յարկացուցանի բանն.
 Մակակէփիւն, որ է այս (') , փրոհի փառն վասն գոլոյն նախդիւր և ոչ
 բնական փառ բանիւ: Իսկ էւրամանայիւն, որ է այս (~) , շարադե-
 պէալէ իշիւն վանկէ՛ էվերպէլոյ՝ և սկսելոյ փոշից միւն
 էւ վանկէ՛..." (ՅՅ. 488) ⁸⁷.

Երոյր Ռըլսթոնսթոն նաթոյսնոս, Ռոմ սրնսնրոյ Երնսթոյցն Եր-
 Ռոնսն սրոնոթնցն (,) սմ երթնոս, Ռոմըլսնս "Յարոս" սն յարոյ-
 ըս "Թժժժ" յրթոյցն. Տրոլո Երնսթոյցն սրոնոթնցն (,) սմ երթ-

⁸⁷ սփորակէփ = Թժժժ (Յրնսթոյցն: յըլս Երթոլո); Տիջակէփ =
 Յրնսթոյցն: Թոս Երթոլո = Երթոլո-Թժժժ (Երնսթոյցն Թժժժ
 Ռոն Երթոլո); վերջակէփ = Յրնսթոյցն: Երոլ Երթոլո = Ռոն Երթո-
 ը = Երթոլո; Մակակէփ = (') = սոսթոյցն: փարէւրապիկ = Գրհնոլո;
 էւրամանայ = ժոյսնոսն երթնոն (~) . սր սրնսն Թոնոսթոն Երթոլո
 "ՈՅրոնոսթոլո". յս Գրթոլոն սրնսն ոսնց յըթրոնոսն ըս Տոնսնոն

ნიმ, რომელსაც ქვედა "სტილია" და ჩვენებურად "წერტილი". წინა-
დაკების დასასრული აღნიშნება (:) ამ ნიშნით, რომელსაც ქართუ-
ლად "ორი წერტილი" ქვედა.

არსებობს სხვა ნიშნებიც, მაგალითად: (¹) "ოქსია" ან ქართუ-
ლად "მახვილი", "იპოროსტოლი" ან "გარემორჩხმული" (ა), რომელიც
რთული სიტყვების შემადგენელია. () - ფრჩხილი, ეს ნიშანი წი-
ნადაკების შიგნით მოქმედებს სიტყვების ან წინადაკების გა-
მოსავლად და ქუქნაშთი (~), რომელიც იხმარება სიტყვის გასასა-
ჭანად სტრიქონიდან სტრიქონზე.

პირველ რედაქციასში ნაშევაშია აგრეთვე, რომ ფრჩხილებში მოქ-
ცული სიტყვები უნდა გამოყვით და ჰაუზის გამოყენებით წარმოქ-
მულად. "ქვენაშთით" გამოყვითი მარცხელი ან სიტყვა ერთად უნდა
წარმოქმედვას. ასევე ერთად უნდა წარმოქმედვას "იპოროსტოლი" (
"გარემორჩხმული") შეერთებული რთული სიტყვაც.

ამრიგად, ანგონისთვის არსებობს სასვენი ნიშნების შემდეგი
სახეები: 1. "ქუქნაშთი" (1,99v) // "მძიმი" (1,197r;
11,156v) // "ჯარია" (1,97r; 11,156v) // "ქუქნაწერი" (1,197r),
2. "შუა წერილი" (1,99v, 197r) // "წერილი" (1,197r; 11,156v)
// "ერთი წერილი" (1,197r) // "სტილია" (1,197r; 11,156v),
3. "დასასრული წერილი" (1,99v) // "ორწერილი" (1,197r; 11,156v)
// "აღსასრული წერილი" (1,197r), 4. "ფრჩხილი" (1,99v, 197r;
11,157r), 5. "გარემორჩხმული" (1,197r; 11,156v) // "(ვ)იპორო-
სტოლი" (1,197v-197v; 11,157r), 6. "ხელაგი" (1,197r),
7. "ქუქნაშთი" (1,197r-197v; 11,157r), 8. "ოქსია" (11,156v)

(იხ. ს უ ლ ხ ა ნ - ს ა ბ ა რ რ ბ ე რ ი ა ნ ი. მხატვრული.
გ. IV, გვ. 27-29. ი თ ა ნ ე ა ე ტ რ ი წ ი ს შ რ მ ბ ე ბ ი. გ. II,
გვ. 221).

// "მახვილი" (11, 156 v).

ანგონის პუნქტუაციური ტრინინგები ზოგი სომხურის კაცკია (ქუშ-
დაზიგული, "ქუშნერგილი", "შუა ნერგილი", "დასასრულ ნერგილი",
"აღსასრულ ნერგილი", "ფრჩხილი", "ნელიაი", "ქუშნაშთი"), ზოგი
ბერძნულის ("უარია", "სტილია", "ვიპოიონსტოლი", "ოკსია"), ზოგი
კი ძველი ქართული დამწერლობიდან არის აღებული ("მძიმე", "წერ-
ტილი", "ერთი ნერგილი", "ორნერგილი", "ტარეზიმრთხმელი").

ანგონის მიერ შემოღებული პუნქტუაციური სისტემა საფუძვლად
მიღებული იყო XVIII საუკ. მთლიან ნახევარში⁸⁸.

"სამეცნიერო ღიჭრათურაში ამ დებულებას პარალელურად არსე-
ბობდა მოსაზრება, რომ ანგონ კათალიკოსის დროს, იმდროინდელი სო-
მიხი გრამატიკოსების გავლენის შედეგად, ქართულ ხელნაწერებში
პუნქტუაციის სხვა სისტემაც შეინიშნებოდა. ეს სისტემა დადასტურ-
და XVIII საუკუნის ხელნაწერებში: ხელნაწერთა ინსტიტუტის A კო-
ლექციის № 535-სა და B კოლექციის № 278-ში. შეიცავს დავით უძ-
ღველის შემოკლებულ ახლანდ "პერიოდებისაჲს" წიგნთა. ჭეშსტი
მარტინილი სომხურიდან და მასში დატულია სომხური დამწერლობი-
საფვის დამახასიათებელი ნიშნები: [⸗], [⸘], სომხურში [⸗] ნიშანი
ქრობდა "წილ" ... ურის ორ წერტილს, ჭირვს და ზოგჯერ მძიმე-
საც. [⸗] "საყდასაჲსაჲს" (კითხვის ნიშანი) დანისმის იმ სიტყვის
ბოლოდან, რაშიღვედაც მოდის ინტონაცია, წინადადების ბოლოს კი
გვაქვს წერტილი.

ზემოაღნიშნული ხელნაწერებში [⸗], [⸘] ნიშნების პარალელურად
მძიმე (,) , წერტილი (.) და ორი (:) წერტილიც იხმარება. ყველა

⁸⁸ ი. ვ. კ ა ვ ა ბ ი შ ვ ი. ი. ქართ. პალეოგრაფია, გვ. 146.

ეს ნიშანი სომხურისადაცვის საჯრობო დამახასიათებელი ნიშნებოა. ისინი დაცულია როგორც მხითარ სუბასტიკლის ტრამატიკაში, ასევე ანტონ კახალიკოსთანაც⁸⁹.

ჩვენ ვერ დავთანხმებოთ ავტორის მოსაზრებას, რომ სომხური "բար" ("ნელიარი")-ისა და "պարոյ" ("მოხრილი")-ის გამოყენება XVII საუკუნის ქართლ ხელნაწერებში "პუნქტუაციის სხვა სისტემაა", ანტონის პუნქტუაციური სისტემისაგან განსხვავებული. ამბავ, პირველ რიგში, ის ფაქტი მუყყელებს, რომ ანტონ "ნელიარიცა" და "მოხრილიც" გამოყენებული აქვს თავის მხვლებებში (მათ შორის ტრამატიკის რივე რედაქციასში) და წესებსაც კი იძლევა, განსაკუთრებით "მოხრილის" გამოყენებისა. ის გარუმოვბა კი, რომ სასვენ ნიშნებში მას არა აქვს მოხსენიებული არც "ნელიარი" და არც "მოხრილი", ადვილი ასახსნელია. ზოგი სასვენი ნიშანი, მათ შორის "ნელიარიცა" (მხოლოდ პირველ რედაქციასში) და "მოხრილიც" ანტონს (და, სხვათა შორის, მხითარსაც)⁹⁰ პრასლორის ნიშნებში აქვს მოხსენიებული, ისევე, როგორც ზოგი პრასლორის ნიშანი სასვენ ნიშნებში განმეორებით მოხსენიება,

89 დ. ქ ა ჯ ა ი ა. პუნქტუაცია V-XII საუკუნეების ქართლ ხელნაწერებში. სპონსორტაციო მრთია ფილოლოგიის მუყენიერებათა კანდიდატის სამეყენიერო ხარისხის მოსაპოვებლად. თბილისი, 1969, გვ. 7-8.

90 და, ე.ი. ასევე მუყენიერა ვექვათ, რომ მხითარის პუნქტუაციური სისტემა დამახვავებბა სომხურში საჯრობო გამოყენებული პუნქტუაციური სისტემისაგან, რაც არ მუყენიერბა სინამდვილეს.

მაგალითად, მახვილი, მაგრამ, ვფიქრობთ, არა ძახილის ნიშნის ფუნქციით⁹¹.

წარმოქმნის მიხედვით ანალიზი ანტონით არის მკითხველის მიერ წინადადებათა წარმოქმნა წარმოქმნის სხვადასხვა რაგვარობით. "შინაგანსჯად პრესოპიანისა მიერ სიტყვათა არს, რმბილთაჲ ალბიციწობელი ჳმის ალბოხბრვსა მიერ აპრესოპიანებს სიტყვათა და ნაწილთა მისთა და ანუ რათა სხუქბრცა ვსთქუა, მოგრტუალებითა, სულისკუქითთა და ჟამითა აპრესოპიანებს სიტყვათა და ნაწილთა მისთა (1,198ლ).

წინადადებისა და მისი ნაწილების სხვადასხვა ინტონაციით წარმოქმნისას ("ხოლო გაპრესოპიანებისათვის სიტყვისა და ნაწილთა მისთა მომრტუალებითისა მიერ"... 1,199ლ) უნდა გვახსოვდეს, რმბილების ძირები არ შეიცვლება წარმოქმნით "მახვილი" ან "მოხრილი" ინტონაციით... "მახვილი" ან "მოხრილი" არ უნდა ვიხმაროთ უაღვრეო ადგილას, "გრძელი" და "მოკლე" და "შუა" ბგერები ურმანეთის ნაცვლად. შემიძღვ მოყვმილია ნესები, სად უნდა "გამახვილებს" ან "განვიადლებს" სიტყვები წინადადებაში. რმბელი სასვენი ნიშანი ("მახვილი", "მოხრილი" ან "ნელიადი") სად უნდა დაივას (სიტყვასიტყვით იმიორებს მხითარს), მაგ.: ნაქვამითა, რმბი უარყოფითი ნაწილაკები ("დასაყენებელი კრძოკენი". 1,200ლ) მახვილს მიიღებენ, ნაქვამითი დასმული სახელები "მახვილი" ან "მოხრილი" ინტონაციით წარმოქმნიან, ბრდანებითი კოლო მხინისა "მახვილი" ინტონაციით წარმოქმნის, ყველა კითხვითი ნაწილაკი, ისევე, რმბოც კითხვითი სიტყვებიც ("ყვავენი კრძოკენი საკითხავნი". 1,200ლ) "მოხრილი" ინტონაციით წარმოქმნის.

⁹¹ ლ. ქ ა ჯ ა ი ა. დასახ. შრ., გვ. 10.

ვბვე კიბვიით სიყვები, რკდსაც ისინი მიმარებბიბბიბს ფუნ-
ქუიბიბ არბან ნაბმარი, "მობრილი" ინფონაყიბს აჰარ საჭირბებენ.

მიორე რედაქციბიბი ებ მსჯელობბ უფრო მიკლებ. ნაბქვბიბ, მბ-
ბალიბბ, რბი ბრბანებბიბიბი კილს ბბნებბ "მბბვილი"-ს ნიბბანი უნ-
ბა ბებბე, რბი ბბნბბებბებბიბი ბბრბბიბი, კბვირბბიბიბი ბა ბირბბი-
ბი კილს ბბნებბისბბბ. ბუ ბრბანებბიბიბი კილს ბბნებბს ბბრბიბიბი
ბნ რიბორბი ("სბმჭებრბებბებბიბი კვბრბებბისბებბ". 11,157v)
ვბებრბი ბქვს, მბბინ კი სბბბს "მობრილი" ინფონაყიბიბი მბბი ბარ-
ბიბებბ. უბრყბიბიბი ნბნილბკები "მბბვილიბბბიბ", კიბვიით სიყვე-
ბი "მობრილიბბბი" ⁹².

ბინბბებბიბი "კილს ბბვიბს" ⁹² მიბებვიბი "ბინბბბბბბ" ნიბ-
ბვის ბინბბებბიბი კილს მიბებვიბი ბინბბებბიბი ბარბიბებბიბს.
ბინბბებბიბი კილს სბბბბსბბბბბბბიბი ბვიბებბბიბი იყბს. მბბრბი მბ-
ბალიბბი ბნფონი რბბებბიბი სბბს ბრბებბს რბივ რედაქციბიბი:

1. ვებრბიბი ("სბბებრბიბი". 1,201v; 11,158v), მიბბბბბბ:

⁹² ასუბი ბვსები ბნფონს მიორე რედაქციბიბი ბრბსბიბის ნიბბ-
ბბე სბბბრბისბბბბი ბქვს მიბბვიბი, მბბ.: ბბი ბბბბბი მბბვილი-
ბნი ბბბებბბ, ბუ ბბბის ბრბანებბიბიბი კილს ბნ ბრბებბიბიბიბი ბს-
ბვიბი, ბბბებბბბ ბბბბებბებბიბი სბბვიბს ბიბბიბი ბნ ბბბს მიბ-
ვებბბ (მბბვილიბი ნიბბანი ბბბბბბს ბებბიბი ბვსბიბი). ბუ იბივ
ბბბებბი კიბვიბი ბინბბებბებბიბი მიბბებბბ, მბბინ ბებბიბი "მობ-
რილი" ნიბბანი უნბა ბვსბბბ, ისებ, რბბრბი ბრბებბიბიბი ~~ს~~ ნბნი-
ლბსბბ (ბნ: ბრბებბიბიბი ბსბბვიბი სბბვიბი ბა კიბვიით მივყვებბ-
ბის ნბნილი "მობრილი" ინფონაყიბიბი ბარბიბიბიბი). "კლებვიბი" ბნ
"მიკლე" ნიბბანი ბვსბბის მიბბბრბბიბი ბრბბვის ფუნქციბიბი ნაბმარ

"მარჯობა" (ტვ. 499) წინადადებაში მახვილიანობა ნაკლებია, მთხრილობა - ბევრი.

2. "რისხვთ" (1,201v; 11,158v), მხითართან: "სასარკასკალ" (ტვ. 499) წინადადებაში მახვილი ძლიერი.

3. "მეკვებთ" (1,201v; 11,158v), მხითართან "მეკვასკალ" (ტვ. 499) წინადადებაში მახვილი მცირე.

4. "სამეკვარო" (1,201v; 11,158v), მხითართან: "სასარკასკალ" (ტვ. 499) წინადადებაში ძლიერი მახვილები და მთხრილები გვაქვს.

5. "გამეებთ" (1,202v; 11,158v), მხითართან: "მამეკვასკალ" (ტვ. 499) წინადადებაში მახვილი მცირე.

6. "გამეებარებთ" (1,202v; 11,158v), მხითართან: "სასარკასკალ" (ტვ. 499) წინადადებაში "მახვილი მხარეებზე იმახვილებიან და მთხრილიცა ფიცხლებენ" (11,158v).

7. "სამეებთ" (1,202v) // "მეკვარო" (11,158v), მხითარ-თან: "სასარკასკალ" (ტვ. 499) წინადადებაში "მახვილი და მთხრილი მანებრ ღრუბელთა აღმოთხრვან" (11,158v).

8. "ხეებებთ" (1,202v; 11,158v), მხითართან: "მეკვასკალ" (ტვ. 500) წინადადებაში "მახვილი მქონებრე აღმახვილებიან" (11,158v).

9. "გამეებებთ" (1,202v, 11,158v), მხითართან: "მეკვასკალ" (ტვ. 500) წინადადებაში "მახვილი და მთხრილი სიჭებებთა რამამე იმახვილებიან და იმამებებთ" (11,158v).

გველა სახელს, რომელსაც მთხრილობის ნიშანი არა აქვს და ა.შ.

99 "ქი მინსა სარკასკალსა მამეკვასკალსა" (ტვ. 498).

10. "ცორობით" (1,202r; 11,158v), მხითარაძან: "ჩეჲჲსკასკას" (გვ. 500) წინადაცეებში. "მანვერნი და მონხრირნი რეცა იმუხრვან" (11,158v).

11. "საგეგებო" (1,202v)//"საბავთო" (11,158v), მხითარაძან: "გოლარასკასჲ" (გვ. 500) წინადაცეებში "ცოგებოთ და ბავთოთ იონხრვან ჰრესოცოცნნი" (11,159r).

12. "სამწუხარო" (1,202v)//"მწუხარებო" (11,159r), მხითარაძან: "სასკასკასჲ" (გვ. 500) წინადაცეებში "ჰრესოცოცნნი რეცა ვნებუჯარ იონხრვან" (11,159v).

13. "საბანდოცოცნნი" (1,202v)//"ბანდოცოცნნი" (11,159r), მხითარაძან: "ჩასკასკასჲ" (გვ. 500) წინადაცეებში "სიგეცა იმხხრითების ვითარცა საბავთოსა შინა" (1,202v).

14. "ბანაგრვთნი" (11,159r) წინადაცეებში მჯორე რეცაქცოცოცნი მხოლოცოც დასახველებულია.

15. "მხითარელებოცნნი" (1,202v)//"მუქობოცნნი" (11,159r), მხითარაძან: "ჩასკასკასჲ" (გვ. 500) წინადაცეებში "ჰრესოცოცნნი გვბილარ და მცურეოცოც ალმოიონხრვან" (1,202v).

რეგოცოც უკვე აღინიშნა, ეს არის რეცოცა წინადაცეებშისა შინაარსის მიხვეცოც, რა ჟემა უნდა, გაცოცლებოც უფრო მეტი სახვების გაცოცოცოც, ვიძრე ეს რეცანდრე, ჟუნდაც სასკოლოც, გრამატიკებშია მიღებული.

მ ო რ ფ ო ლ ო ბ ი უ რ ი ს ა ვ ი თ ხ ე ბ ი
ა ნ თ ო ნ ე ვ ი რ ვ ე ლ ი ს მ რ ა მ ა თ ი ვ ა შ ი

სახელწილი

მორფოლოგიური საკითხები ანტონის გრამატიკის ორივე რედაქციამში განხილულია მის პირველსა და მეორე ნაწილებში. მორფოლოგიაზე განმეორებით არის აგრეთვე საუბარი პირველი რედაქციის პირველი ნაწილის დამატებაში.

ანტონი გამოყოფს მუცყველების რვა ნაწილს, ან, როგორც ღვი-
თონ უწოდებს, "სიჭყვის ნაწილს" (ე.ი. წინადადების ნაწილს.
ე.ბ.)⁹⁴. ყოველი ცალკე აღებული მუცყველების ნაწილი წინადად-
ბის გარეშე მისთვის სიჭყვაა ("ღუქსი". 1, 103r; 11, 64v), რო-
მელიც პირველი რედაქციის მიხედვით მნიშვნელობის მქონე ხმა
("ღუქსი არს ჳმარ ნიშნუანი, ესე იგი; ვითარებდ ჳმარ რამებ
არს, რომელი ჳნიშნავს მარად საქმესა რამჴმსა, ანუ მოქმედება-
სა საქმისასა, ანუ გარემოთა, ესე იგი, მრევართა მათთა"

(1, 103r). შიგრი.: მხითარი: "წარს... ჳ ჳაჳს ლჳსაჳსჳს, აჳსჳსჳს
ჳ ჳაჳს ჳსჳ, ირ ჳჳჳჳ ლჳსაჳსჳს ჳჳჳ ჳსჳ, ჳსა ჳორჳორჳსჳს ჳჳჳს,
ჳ ჳსა ჳჳჳჳჳსჳს ჳჳჳს" (ბვ. 226), მეორე რედაქციის
მიხედვით კი ჩვენს ამჴის, იქონს (ჳსჳ. ცნების, წარმოგებენს.
ე.ბ.) ნიშანთა ("ღუქსი არს ნიშანი მოგონებისა"⁹⁵ ნებისაებრ

94 "ვინამაჳა მჳა ვართ ჩვენ ამას ნაწილსა შინა... გარდაცა-
მარ სიჭყვისათვის და რვათა ნაწილთა მისთა (1, 101v).

95 "მოგონება" ანტონისთვის იქვას ნიშნავს, როგორც ეს იქვ-

ჩუქნიას". 11,64v)⁹⁶, ეს განსაზღვრა ფილოსოფიურია, წერს ან-
 ტონი და იმეორებს ბაუმიესტერის ლოგიკას. რამდენიმე საგნის იტა
 (უაპ. ცნება, წარმოტყუა), განატრთბს ანტონი, ჩვეულებრივ
 სიტყვით აღინიშნება, მატალიზაჲ, კაცის არსება, რამილის ცნებაჲ
 (უაპ. იტა, წარმოტყუა) შეიძლება გვეტყოს, აღინიშნება სიტყ-
 ვით "კაც" და სხვ. საგნის ამ იტაებს (უაპ. ცნებებს, წარმო-
 ტყუნებს) ჩვენ ნებისმიურად ("ნებისაებრ ჩუქნიას". 11,64v)
 შევაჯრთებთ ამ საგნის აღინიშნულ სიტყვასთან და გავატონებთ
 მსმენელს.

ჩრვივ რეპაქციის მიხედვით სიტყვა შეტება მარცვლებსაგან
 (ხან ჯრთი, ხან ჩრი, ხან სამი და მუჭი მარცვლისაგან), ზეითონ
 კი წინადატების ნაწილს წარმოატყუნს; რატორც წინადატების ნაწი-
 ლები (უაპ. მუჭველების ნაწილები. ე.ბ.) სიტყვები რვაგვარია:
 1. სახელი, ყოველთვის საგნის რაობის ან ვითარების აღინიშნე-
 ლია; 2. ნაცვალსახელი, რამდენიც პირების მიხედვით განსაზღვრულ
 არსებაზე მიუთითებს; 3. ზინა, რამდენიც არსებების მოქმედებას
 ან ვნებას აღნიშნავს დროის მიხედვით; 4. მიმღობა - არსებების
 მოქმედებას ან ვნებას დროის მიხედვით სახელწოდებით აღნიშნავს⁹⁷;

ის მისივე განმარტებრიდან ჩანს: "იტა არს გამომხატუა ანუ მო-
 ტონება" (11,66r, სქოლიო). იბ. აქვე, გვ.133, სქოლიო 156.

⁹⁶ რატორც ჩანს, ანტონი ლიქაილ-ს ზეითონის მომხრეა და არა
 პიყაილ-ს ზეითონისა.

⁹⁷ რატორც ჩანს, და ეს ფრიაჲ საგულისხმია, ანტონისათვის
 მიმღობა სახელით ძირითადად და არა ზინა. ამ ასპექტში ზედმი-
 ჟი არ იქნება იმის გახსენება, რამე ამჟამად უარულ საუნათებო-

5. ღანქებუი - სანს გარეშს - აქვიისა და ა.შ. - აქმინ-
 შვენილა; 6. ზინიზელა - სანს მიქმივედისა და ვნების გარე-
 მის ან გვარს გამობაჭავს; 7. კავშირი - წინადადებების ურთი-
 ვრთკავშირების სხვადასხვა საშუალებას აღნიშნავს; 8. შორისდე-
 ბუი - სიხარულის, მწუხარების და სხვა გრძნობების გამობაჭ-
 ველია⁹⁸. ზეღარდავი სახელი ანჭონთან შახელებში შედის, რთ-
 გორც სახელთა გარკვეული სახეა რაც შეეხება რიცხვით სახელს,
 ანჭონი მას არსად არ განიხილავს თავის გრამატიკაში⁹⁹, მინ-

ნიერთ რიგვარაჭურაში მიმღეობისა და მასდარის შესახებ რნი აბ-
 რი არსებობს. ა კ. შ ა ნ ი ძ ე მათ "უპირთ ზინებს" ურთებს
 ("...სახელზინა ურთ ზინაა, ვიღრე სახელი. ამიჭომ უპირთ
 ზინები / *verba infinita* / ზინათა სისვამაშითა განსახილველი".
 ა. შ ა ნ ი ძ ე, ქარჭელი გრამატიკის საჭუძველები, 1, მორჭო-
 რჭია, ზიიისი, 1953, გვ. 567. - ხაზი ჩვენი. ე.ბ.),
 ა რ ნ. ჩ ი ქ ი ბ ა ვ ა კი "ნაზინარ სახელებს" ("ზინისაგან
 იწარმიება რგვარი სახელი: 1. ნაზინარი არსებობი სახელი
 /მასდარი ანუ "სახელზინა"/ და 2. ნაზინარი ზეღარდავი სახე-
 ლი /მიმღეობა/", ა რ ნ. ჩ ი ქ ი ბ ა ვ ა, ქარჭენის ზოგადი
 დასახიება, გვ. 074).

⁹⁸ "მეფეველების ნაწილები ჭილჭილჭიურნი გრამატიკის მიხვე-
 ვით არის წარმიგვენილი: სახელი, ნაყვარსახელი, ზინა, მიმღე-
 თა, ღანქებუი, ზინისზელა, კავშირი, შორისდებუი" (ა. ჩ ი
 ქ ი ბ ა ვ ა აწ იბურ.-კავკ. ენათა შესწ. ისტ., გვ. 97).

⁹⁹ წინააღმდეგ ა. ჭ ი ბ ი შ ე ვ ი ლ ი ს. მჭვიცებისა
 (დასახ. შრ., გვ. 3).

მარჯონ კი რიცხვიითი სახელის, როგორც სახელის გარკვეული სახის განხილვას, მთელი მათი აქვს დადებითი საფუძვლი: "ჰალაჟი ირ-ყილი-ქანსე, ლე რაქანსანსე ულანსე ქლი, ლე ჩიქიქანსე ლიქი" (გვ. 291-292). ჩვენ ვერ გავიგებთ მუხუდებში, რომლის მიხედვით "ანტონის გრამატიკა" ასახავს გრამატიკული აზროვნების იმ საფეხურს, როცა ბერძნული სახელი გამოცვლას სახელმწიფო, მარჯონ რიცხვიითი სახელი კერ კიდევ არაა გამოცვლილი¹⁰⁰. უბრალოდ, რადგანაც მიხიარის გრამატიკაში რიცხვიითი სახელის მუხუდებში საუბარია მიხილოდ არსებითი სახელის ბრუნვების ცვლა ტიპის განხილვას მუხუდებში, ანტონის, როგორც ჩანს, ჩაბედა, რომ რიცხვიითი სახელის ცალკე გამოცვლას მიხიარის საფუძვლად უფრო რიცხვიითი სახელის ბრუნვების რამე მათვისებურება და მუხილოდ ბრუნვება უარყოფი რიცხვიითი სახელით ცალკე უარყოფების გამოხატულება საჭიროდ აღარ მიიჩნია.

ანტონის გრამატიკის პირველი რედაქციაში სახელი განსაზღვრულია როგორც სახელის რაობის აღმნიშვნელი მუხუდებში ნაწილი: "სახელი არს ნაწილი სიტყვა, რომელიც არსებასა საქმისასა დაჰნიშნავს" (1, 105v) (კაც, მუხილოდ, არც, უკუთხილი...). ეს განსაზღვრება მიხიარის განსაზღვრებას მიჰყვება: "უღანი ლე ნასან რანსი, ირ ყილიქილი იქილ ლანსაქი:" (გვ. 231). მთლიან რედაქციაში ყოფი განსხვავებული განსაზღვრებაა მოცემული: "სახე-

¹⁰⁰ რ. ლ. უ. ა. ვ. სახელი ანტონ პირველის გრამატიკაში.

"სტუდ. სამუც. მრ. კრებულები". ნ. 111. თბილისი, 1948, გვ.

ըր արև նաճիլը սոցցեսա, Գամիճիւրի Բոթըմնո շտոռսա մցոգոս
արևըմնսա" (11,67Է) - սաւելը արևս սպցնիս իրաճնիս սաւելըմնո
Գամիճիւրի մցցեղըմնիս նաճիլոո. իրոգորս Բանս, սաւելընիս սմ մցոռ-
նաճը Գանսաճըրըմնո, Գանսայտըրըմնըր միճընցըրոմնս այլէս սոցցեսա
"սաւելըմնո". իրոգորս սնցոնի իմըրըտ Գամիճիւրս, յէս սոցցեսա
նաճս յնցամիս ոմ Գարըմոմնս, իրոմ սաւելըր սպցնիս իրաճնիս իրաճը
ժոնսԳանի շըրսըմնո յո ար Գանսաճըրս, սրաճըր մեոլըր ս-
ւելըմնո¹⁰¹.

սաւելըր ոցոգոս արևըմնո ըս Զըսսարժայ սաւելըմնո.

արևըմնո սաւելընս ըսմանսնոսաւըմնըր շըրսըմնս, իրոմ ԲոնսԳար-
ժոն ոս ըսմոյրըմնըրս ըս ըսմոյրըմնըր արևըմնըր սպցնիս սը-
նիճնայս: "արևըմնո յըրըմնըր արևն, իրոմ շըրնոսա շայրո շըսնո
մըրմոլըմն սոցցեսա թորնիս ըս սայմարս (յ.ո. Զրանսսա, ըս
Յնիճընս սայմոս, մըրմոլըմնո շայրո շըսնո ըս մցոգոս ման
թորնիս ըս սրա միցըրըմնոն սնսա թորնիս" (1,106Է). "արևըմնո
արև շայրո շըսնո մըրմոլըմն սայմարս ժոնս ըս Բըրնըս" (11,67Է)
(յսսո, յսրսրըր, մոլըրըմն...), Թըր.: "Գոյսկանս Էն, որս ըսս ին-
ճէսնս կայանսն ի բանս և ի սրոյսսրոյրէսն. և ըսսանսկէն սիրս՝ որս
կայսսեակս Էն ըսս ինճէսնս և յինճէսնս. և ո՛ր յԷնեակս յայլըմն"
(ճ. 231).

արևըմնո սաւելընիս յճըմնո: սաճոգարո ("Յոցըմնո". 1,83Է,
106Է// "սաճոգարո", 11,67Է), սայտարն ("յըրմոմնո". 1,83Է//
"մեոլըմնո", 1,106Է; 11,67Է)¹⁰² ըս յըմնո ("ժըմնըմնըր-

¹⁰¹ ու. ս. 177, ճ. 79, սըրոո 96.

¹⁰² սայտար սաւելըմն սնցոնի սընիճնայս սըրըմնը թըրմոնը-

ბიძი", 1, 83 v, 106 v; 11, 67 v // "შემომკრებჯიბიბი", 1, 106 v).

სამოგარო სახელი ადნიშნავს საერთო, სამოგარო საგანს, რამე-
მიჯიცი ბევრი შეიძლება იყოს (კაც, ცხენ, სახლი, ქალაქ...).

საკუთარი სახელი ადნიშნავს განუყოფელ, იწივივივივივივი, ცალი-
კი არსებულ საგანს (კეჭრა, ევფრატი, მცხეთა...) 103.

კრებიბი სახელი ადნიშნავს მრავალ საგანს, შეკრებულს ერთ
მხლინადა (არევი, კრებული...).

ბიძი: "სავთოკუელი" // "სათვითი" ან "განუკუქთელი" სახელები:
"საუწყ არს მესნავლემათვს ესე, რამეთუ ბოლოც ამის კმოვანი-
სა... განვიღოვრებას სახელთა ბრუნვასა შინა ისპობის, გარნა
სამოგაროსა სახელთა და არა სათვთოკუელისათა, ესე იგი არს, გა-
ნუკუქთელისათა" (1, 82-83). "... გარნა სამოგაროთა სახელთა და
არა სათვითთა" (11, 62).

103 "კრებობიბი იგი სახელი... არს, რამელიცა ერთსა განუ-
ჭრელსა და განუკუქთელსა საქმიესა კნიშენიბეს" (1, 83 v). "ბიბ-
ლობიბი არს მნიშნული ნივთისა განუყოფელად და განუჭრელად"
(11, 67 v). ეს განსაზღვრება სიტყვასიტყვითი დაგვიანდა ბიბლი-
ისა შვიდეტი განსაზღვრებისა: "პაპილი და ირ კიჩი ანდასანდაქი
და კასიპიპიპიპი ირ სკასიპი" (გვ. 232). ანა=უ+ დასანდაქი="განუ-
ყოფა"; ანაპიპიპიპი="სუბიექტივი", "ინივივივივივივივი", ანთონს უდარ-
ბინა ამ სობიბი რთული სიტყვის შემადგენელი ნაწილების სიტ-
ყვასიტყვით დადგინდა: ანა=უ+ პაპი(ანდაქი)="ბოკუთა", "ბოჭრა"+
პიპიპი="ბიბი"="განუკუქთელი", "განუჭრელი". მერე კი საკუთარ სა-
ხელებს განუკუქთელი სახელებს უწოდებს.

არსებობს საბჯის ექვსი კატეგორია ("მძევარი", 1,844, 1072; 11,682; ანუ "გარემო". 1,1072; 11,682) აქვს: სქესი ("ნათესავი". 1,842, 1072; 11,682), ფუძის აგებულება ("ნაკვალთი. 1,842; 1072; 11,682), ფუძე ("სახე". 1,842, 1072; 11,682), რიცხვი, ბრუნვა და ბრუნება¹⁰⁴.

ბრუნვა არის ერთი და იმავე საბჯლის ფორმაცვალება: "ბრუნვა არს სხუაობითი მიმოქცევა ერთისა და მისვე საბჯლისა" (1,111v); "ბრუნვანი საბჯლანი არიან სხუაობისა გარემოებობითა"¹⁰⁵ ერთისა და იმავე საბჯლისა (1,862); "ბრუნვა არს უპალება მიმოხროთი სხვისა და სხვისა მიმართ მძებრებლისა ერთისა და მისვე საბჯლისა" (11,71v); ძღრ.: "ჩილყლ ზ ყასასყას ჯილყაქ-რიანს შიყს ლ ლილყს ასილას" (ძვ. 242).

ქართულს რვა ბრუნვა აქვს¹⁰⁶.

¹⁰⁴ მეორე რედაქციაში ანტონი ხუთ "მძევარს" გამოყოფს: "ნათესავს", "ნაკვალთს", "სახეს", რიცხვს და ბრუნვას (11,682). "ამრიგად, მძევარი მოიცავს როგორც მოწმობითურ კატეგორიას ("ნათესავი", ბრუნვა, რიცხვი), ისე ფუძის დახასიათებას შებენილობა-წარმოქმნის თვალსაზრისით. აქ ანტონის გრამატიკა ენიჭებს შრავიერის "შედეგ გრამატიკას" მისდევს" (ა. ჩ. ი. ქ. ბ. ა. ვ. ა. იბერ.-კავკ. ენათა შუნა. ისტ., ძვ. 95), რა ღებია უნდა, იმიტომ, რომ ამ გრამატიკას მისდევს იმპრონინდელი ვერო-პული ყველა გრამატიკა და მათ შორის მხითარის გრამატიკაც.

¹⁰⁵ ეს სიტყვა ბუსტი თარგმანია სომხური ჯილყა ← (ჯილყა = "გარე", "გარემო") + ყ + ქერიანს (← ქერიანს = "მოლობა") = "დაჭრი-ალება", "ბრუნება".

¹⁰⁶ მეორე რედაქციაში ეს ეგებულება სავსეობაა მიჩნეული.

"პირველი იგი ვიპოვეთ იმეხის წარმართობით ანუ სახელმწიფოთ" (1,111v). ახლვე აქვს მხილარსაც: "სილასქის ააქი იეკუასქისს კააქი ასილასქისს" (გვ.242)¹⁰⁷. მერვე რედაქციითი ცოტა სხვაგვარი ფორმულირება არის მოცემული: "რასადამ ბრუნვათა არს წარმართობით, რამელიცა უფროვე სამარხად არს, რათა ეწოდებოდესმცა სახელმწიფოთ" (11,72z)¹⁰⁸ და "რასადამ ბრუნვათა არს წარმართობით,

¹⁰⁷ ამ ორი ტერმინის ერთი და იმავე პრუნვის აღსანიშნავად ხმარება (მიხუბდავად იმისა, რომ ქარბულში, უფრო სწორად, ძველი ქარბულში, არსებობს შესაძლებლობა მათი ერთმანეთისაგან გამოიკვინისა), მომდინარეობს ანტონთან მხილარის გრამატიკიდან, ხოლო მხილარის გრამატიკაში კი ორივე ამ ტერმინის ერთმანეთისაგან გამოიკვინისა უნდა იყოს სურვილით, ანგარშითი გარეგანს რეგორს ბერძნულ (სადაც ხმარება ტერმინი "ორვე" - წარმართობით, ე.ი. პირდაპირი), ისე ლათინურ გრამატიკულ ტრადიციას.

¹⁰⁸ რეგორს ვხედავთ, ანტონთან ტერმინი "სახელმწიფოთ" ისევე სრულყოფილიანი ტერმინია, რეგორს "წარმართობით". მუცის შეიძლება იმეხის, მერვე რედაქციითი მას უპირატესობაც კი ენიჭება. ამ ფონზე მდებარე ნაბედი არ არის, რაფორ მიიჩნევის ა რ ნ. რ ი ე რ ბ ა ე ე ა, რომ "ანტონ კახელიკისი თავის ქარბულ გრამატიკაში სახელმწიფოთს ნაცვად ხმარობს "წარმართობით". სახელმწიფოთ ქარბულს გრამატიკებში პრ. იოსელიანის გრამატიკიდან (1840 წ.) შემოიღეს" (ა რ ნ. რ ი ე რ ბ ა ე ე ა. ენაბი. შესავ., გვ.269; მ ი ს ი ე ე ე. რაფორ არის აუცილებელი ბრუნვათა რეგორს შევცა ქარბულში? - "სახ. ბრუნ.-ის ისტ.-ების ქარბულ. ენებ-ში", გვ. 7).

რწმუნება აქვს მიგონებაზე ზესონამებზე ნაკლებად (ე.ი. ჭეშონა. ე.ბ.) და შეესაბამება შეურყეველად" (11,52). რწმუნება სახელი ამ ბრუნვაშია, იგი საგანს წარმოადგენს თავის პირვანებზე მიგონებაში და ასახელებს მას სწორად, უშუალოდ და მარტივად (კაც, ცხენ, ღიმი, ღებ...), ბრუნებისას კი, რწმუნება და იგივე სახელი მიგვეყვინება ნათესაობისა, მიცემისა და სხვა ბრუნებში, ის უკვე სახელს აღარ წარმოადგენს მარტივად, "არამედ მარად გულადნიდა და უღმარ მიმთქვეყვის ბრუნვით" (1,111v).

მიწვევ ბრუნვა ნათესაობისა და ის კუთვნილებას აღნიშნავს (კაცისა, პეფრესი...), "და ამისთვის ბრუნვად ესე იწმინდა ნათესაობისა, ხოლო გუარნი და მიმბეღნი და ადგილი ჩუქტი არს სა-ღამე წოდება ნათესავად, ვითა იმედა" (1,111v). მხილარსაც მიწვევ ბრუნვად ნათესაობით აქვს დასახელებული: "სერქორქს სჰს სეოსკას" (გვ. 243).

მესამე ბრუნვა მიცემითა¹⁰⁹, რადგანაც გამოხატავს სასურ-ვლს, შესახებს, ან მიმარჯულებას, ან მისაცემს (პეფრეს, ილ-ნეს, იერუსალიმად, პეფრეს...), ასევე აქვს მხილარსაც: "სერქორქს სჰს სეოსკას" (გვ. 243).

"მიწვევ ვიღრევი წოდებულ შევასმენლობით (1,112v)¹¹⁰,

¹⁰⁹ ამ ბრუნვების (ნათესაობითი, მიცემითი) სახელწოდებებზე არაფრის ვიგვეთხ, რადგანაც, რწმუნება უნობილია, ისინი ყველა ვერსულებზე ენაში (ე.ი. სომხურშიც და, ამდენად, ანგონიანაც) "ბერძნული ჭრმინების სწორ ღუ შემიყარ ღარგმანს" (ა რ ნ, ჩ ი ე მ ა ვ ა. ენაში. შესავალი, გვ. 270) წარმოადგენს ლათინურის გზით.

შევასმენლობითი არც არის საერთო. შემიძღვ რუსეთში ყოფნისას
 ანგონმა გამოიკვლია სხვა ენების თავისებურებები და დაადგინა,
 რამე თურმე შევასმენლობითი არ ყოფილა არც ფრანგულსა და იტალი-
 ურში და ზმნის მიერ მართული სიტყვა წინადადებაში შეიძლება
 წრფელობითი იყოს, ე.ი. ენისათვის სირცხვილი არ არის, რამე
 წინადადებაში მართული სიტყვა იყოს წრფელობითი და არა "იძუ-
 ლებით საბრითა მუცაინობისათა მრვათრიოთისა შევასმენლობითი"
 (11,76ლ). ამის გარდა, პირველ რედაქციაში არ იყოს შემუშავე-
 ბული წესი, რამის მიხედვით შევასმენლობით ბრუნვაში დასმული
 სახელი წინადადებაში "უფლაჲ" ე.ი. მიმართველ სახელად, შეიძლე-
 ბა იყოს ნახმარი, მაგრამ ეს რამე ასე არ არის, ჩანს თუნდაც
 ასეთი მაგალითიდან: "იყოს დანიილი თანამცხვრებელი მეფისა"
 (11,76ლ). ანგონის აზრით, ეს უნაყოფი წრფელობითა, თუცა ფუძის
 სახით არ არის წარმოდგენილი, რამგორც ეს მოსალოდნელი იყო,
 არამედ 9-ზე ბოლოვდება. ასეთი და 9-ზე დაბოლოებული წრფელ-
 ბითები, ანგონის აზრით, ეჭვის ქვეშ აყენებენ შევასმენლობით-
 თის არსებობას ქართულში. "მაშასადამე - განაგრძობს ანგონი -
 არა არს საჭირო ჩუქნდა, რამეთუ შევასმენლობითად ვაბრუნებთ
 წრფელობითი" (11,76ლ).

ვად, სანებო, საყუარელი, და ანუ საძაგელი; ითქმის შევასმენ-
 ლობითად" (1,112ლ). ზღო.: "ღირიორქს ლიქი ჩაყყასკან, վասն վի
 աևուևն յրթամ ուղղակի ոչ նշանակէ վելութիւն իրիւն, ըսպ որում է
 էութիւն, այլ ըսպ որում նոյն էութիւն է ჩაყყէլի, իւնդբէլի, կս-
 ձէլի, սիբէլի, և կամ աբէլի, ասի ჩაყყასკան" (33. 243). უნდა აღთ-
 ნიშნოს, რამე 8. მ ა ნ მ თ ვ ა ნ ი ამ ბრუნვის სახელწოდებას

რატომღა გამოყრდნ ასეთი სწორი მსჯელობის შედეგად ანტონი
 შემასმენლობის უარყოფით ბრუნვაზე იმიტომ, რომ წრფელობით, მი-
 სი აზრით, დამოუკიდებლად არსებულ საგანს აღნიშნავს ჩვეულებ-
 რით. მაშინ კი, როცა მას ზინის მიერ მარჯული სახელის აღსა-
 ნიშნავად ვიხმარებ, იგი უკვე დამოუკიდებლად არსებულ საგანს
 ვეღარ აღნიშნავს, სხვა ფუნქცია ექნება, ამიტომ სჯობს, ზინის
 მიერ მარჯული სახელის აღნიშნულ წრფელობის ნამდვილი წრფე-
 ლობითისაგან განსასხვავებლად შემასმენლობით დავარქვათ, იმის
 მიუხედავად, რომ ამისთანა წრფელობის ჩვეულებრივი წრფელ-
 ბითისაგან არავითარ განმასხვავებელი ნიშანი არ მოუპოვება¹¹².

მეხუთე ბრუნვაზე პირველი რეაქციაში დაწყებითად დასახელებუ-
 ლი ისევე, როგორც მხითართან ("ჩქარა-ქრომა ღიქი დასადასაქსა",
 გვ. 243). მორე-რეაქციაში დაწყებითი შედეგად ადგილი
 გვაქვს¹¹³, მოქმედებითი შედეგად. ეს ბრუნვა აღნიშნავს იმ სა-
 განს, რომლისგანაც რამე გამოქრება ან გამოვა (კაცისაგან...).

მარტინის "საძიებო" ტრინინი (ი. ი. ა. ბ. უ. ი. ა. ე. ე. ა. რ. მ.
 გრამატიკა. ენა. -ის ადრინდ. ძეგლები, გვ. 15).

¹¹¹ აქვე ანტონი ასახელებს ამ ბრუნვის ბუნებულ, დაბნულ
 და სწორულ სახელებს: იატიანოვი (ბუნდ. ანტიანოვი), აკუსტიკო
 (დაბ. აკუსტიკოვი) და აკუსტიკან (სწიბ. ჩაყუსაქსა).

¹¹² ამ უხერხულობის თავიდან ასარიდებლად ანტონი ორივე რე-
 აქციაში მოიხმარებს, რომ შემასმენლობით ბრუნვის ფუნქციით
 ნახმარ წრფელობის მახვილი (') დავუხვამთ თავზე ნამდვილი
 წრფელობისაგან განსარჩევად.

¹¹³ ბრუნვათა რიგი შედგენილია პირველი რეაქციისაგან შედარე-

Յոյժընց ծննդն Յորդը Ռըթաժոյնս ըս Յոնտարտանսց արոն
Յոտեհրոծոտ ("Կէքսթորդն ասի պարճական". ՅՅ. 244). Յոյորդ Ռըթա-
ժոյնս ըս ծննդն Ռոցոտ Յոյժոյնց¹¹⁴. Յոտեհրոծոտ Յորդը
Ռըթաժոյնս Յոնեղըոտ ղըմոնՅոյնցոն ոծ Սոցոն, Ռոծոն Յոյն-
եղծոց արոն Յոտեհրոծոն ղն Սոյն ըս յ.Յ. (Յոյն, Յոյնըն).

Յոտեհրոծոտ ծննդոն Սոնեղընց Սոնեղընս տարճոնոն ըս
Յոննոնցընց ղոյ ղոյնոն Յոնտարոննոն Յոննցըն: "...Կան
չի Տիւն անունն ուղղակի ոչ նշանակէ զէութիւն իրին,
ըսոյ ոյնն է էութիւն, այլ ըսոյ ոյնն է նշանակոյ՝ զի զննա-
նէ անբասարանիցի, Վարիցի, և կամ պարճիցի, ասի պարճական"
(ՅՅ. 244).

ղոյ ըցընն Յոնտարոն Յոյնցն՝ անցոննց. անցոնն յարճոյ
ցրծոնն, Ռոծ յարճըն ընոն Յոտեհրոծոտ ար արոն՝ ոյնն ծննդն,
ոնցոն, Ռոցոնոյ ըս Սոնեղըն: "... յարճըն ընոնն Կոյնցը-
նոնն արն ոյնն ըս, Ռոտ Յոտեհրոծոտը Յոյնընցըն-
ընցըն արոնն Սոյննոնն, արնոյն ընցընն արնոնոնն ըս յոյն-
նոնն Յոյննոնն Յոյնն՝ Յոտեհրոծոտ, Ռոծըն ընն Յարճըն,
ընցընն ընցընն, Յոյնն Յոտեհրոծոտը, Յոյնն ըս Յոյննոնն
Յոյնն Սոնեղն ընցընն ըս արն Յոյնընցըն. Յոյնն ընոնն-
ոնն Կոյնն, յարճընն, ըս ընցընն ընցընն ընոնն. ըս ըս Յոտ-
եհրոծոնն ծննդն, Ռոծըն ընցընն ընցընն, ղոյնն ծննդն-
նոնն ընոնն ըս ընցընն. Երոն ընցընն ընցընն ընցընն, Ռոտ

Յոտ Յոյնն ղոյնն ծննդն ըս ընցընն, Սոնեղն ընցը-
նընն Յարճընն ընցընն ընցընն ընցընն ընցընն ընցընն ընցընն.

¹¹⁴ Յոյնն ըս Յոյնն ծննդն ընցընն.

წრფელობითი სახელი უმან მარცხლო იმეჯას მოხერხობილად" (1,112-113ლ). ე.ი. მოხერხობითი და წრფელობითი ანტონისათვის ორივე პირდაპირი ბრუნვაა, ურთხაირი მნიშვნელობისა და ფუნქციისა¹¹⁵. სამწუხაროდ, ეს მსჯელობა ანტონს აქარ გაუშეორებია მეორე რედაქციაში, თუმცა აქ ის საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ: "სახელი იგი წრფელობითი ქუჩადგება რადგან რადიოსამე მესმენი-ლისა, რაჟამს მისთვის რადმე იმეჯოქს მოხერხობით" (11,78ლ).

მეშვიდე ბრუნვა მოქმედებითა¹¹⁶. აღნიშნავს საგანს, რომლითაც მოქმედება ხდება (კასიოა, მახვილითა...), მხითართანაც მეშვიდე ბრუნვა მოქმედებითა: "სოქსელოქს საჰი, ჟოქსასას" (გვ. 244).

მეორე ბრუნვა წოდებითა. ის მოწოდებას აღნიშნავს (მ, 33-რე ან კასო...). მხითართან ეს ბრუნვა მეთაქა: "სასასელოქს საჰი კოქსასას" (გვ. 244).

ანტონს ორივე რედაქციაში გამოუყოფებია სომხურის ორი ბრუნვა: სასასასასას (ყ წინდებულობითი მოქმედებითი) და სელოქსასასას (აგვილობითი). პირველი რედაქციაში ანტონი საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ არის კიდევ ორი ბრუნვა, ურთი, რომელსაც სომხები მოწმობდებოდნენ უნდობენ და ქარაქოში არა გვაქვს (ურთ სახელობა მხლორ: "ბოლისი") და მეორე - მოქმედებითი გარკვეული სახე; რომელიც აგრეთვე მხლორ ურთ სახეში გვხვდება ("ნებისი").

¹¹⁵ შპრ. ა რ ნ. რ ი ქ მ ბ ა ვ ა. ურთხაირი კონსტრუქციისათვის ქარაქოქს უნდობი. - "მსუ შრომები", X, 1939.

¹¹⁶ ტურმინი თანხვდება სომხურ ჟოქსასასას-ს (ჟოქსასას = მოქმედება).

ძნელი საძებრეობა, ანტონის "შორსმდგომი" უფროსი მუ ანა სომხურის ზედაფილიალს და არის მუ ანა რამივი მიმართება, ანტონის აზრობა, სომხურის ყააროალს-სა და ქართლის იმ მოქმედებ-ბით სორის, რმველიც "ნებლით" სახელობა გამოვლენილი.

რაც შეეხება ბრუნვის ნიშნებს: "აქუნენ ყოველთავე ბრუნვათა მუთუჯღთა რაოქენნიმი ნიშანნი მხორთობითთადა და მრავლობითა" (11, 5v). ანტონის აზრობა, ბრუნვები ურთმანეთისაგან განსხვავ-ებთან ან თანებებულების დართობა, ან დამოკლები. ეს დამოკ-ება ან ურთი ასობისაგან შედგება, ან მარცხად წარმთაგენს. ეს მსჯელობა ანტონისა წარმოგებნილია მისი გრამატიკის რრვი რე-დაქციაში და იმეორებს მხითარის გებულებას: "ქსყჲ რქ ირყჲსქ-საქერყჲს ჩილიქჲს ანოსანყჲს ოქერქჲს ო. ყქ ჩილიქჲს ქსან ყანსაყ-სქჲს 'ქ ზქონ იწანყჲს ლაქსაქრიქსანყჲს, ირქ ლაქსაქრიქს ანოსანყჲს, ლ ქსან 'ქ ზქონ ყანსაყანსქჲს ქქერქსაქრიქსანყჲს, ირქ ქქსქს 'ქ ზქონ იწანყჲს ყაოქჲს ლ ყანსქჲს 'ქ ქქერქს ანოსანყჲს" (გვ. 245). ასეო-ვი მსჯელობა არის მუთრე რედაქციაში¹¹⁷.

სომხურისავე ნაშადვით. პორეჯი რედაქციაში ბრუნვის ნიშნების განხილვისას ანტონი ცდილობს მიაქციოს ყურადღება არა მარტო დამოკლებებს, არამივე დანაწევლისადა. ასე, მადარიოთა: ნათესაო-ბით ბრუნვის შესახებ მსჯელობისას საგანგებოად აღნიშნავს, რმ ამ ბრუნვაში სახეობა დანაწევლები წრეჯლობითის მსგავსიაო ("ან სადამე სახეობა ნათესავობითთა დანევებანი არიან უცვადებელო

117 ურთი ვი უნდა ითქვას: მხითარის ბებობყვანოი მსჯელო-ბაში სიყვყას ლაქსაქრიქსანს="წინებებელი", ანტონი ცვლის ქართლი- ენისადვის უფრო შესავარი გერმინით "თანებებელი".

და არიან ნრფჯეოზობიისა ღანჯეოზეზე, მადრეა უკანსკენეზი მადნი
 პირდაპირადე იტუბეზეზიან". 1, 113v; შირ.: "Արդ՝ անուանց սեռա-
 կանայ սկզբունքն էն անփոփոխ, և համաձայնք ուղղականայ" (ՁԵ.
 245). ანթონის სანსარგեზობე უნდა იფეզას, რეზ ის მადე მიმბეզ-
 რა, რეზ ეարფეზი, სრმბურისაგან განსბეզეზი, სანბეზეა დას-
 ნეისბეზისათვის ეურადეზეზი მიქეզეა ბეբეზანბეზს არაფერს მი-
 ეზედა და სბეა ბრუნეზეზე მსբეზობისას სანბეზეა დასანეისბეზე
 აღარაფერია ნათეզამი.

ბრუნეზიის ჭიკეზიის გამოყრფას ანթონი სრმბურისდაკვადეა ერი-
 ლმბ იმის მიბეբეზი, ღე რა დაბეზეზეა აქეს სანბეზს ნათეზამბი-
 თსა (ძირითადე) და მიქეზეზეზი ბრუნეზეზი: "ბრუნეზანი უბეზ-
 ბე სანბეზანი არიან სბეზადასბეზამბანი და პირდაპირადეზანი ს-
 უკანთეა ნათეზამბათანი. ბეზე არიან სამბი უკეზ სუკანთნი
 მბეზობიითსა შინა ნათეზამბიითსა ბრუნეზსა მადეზნი, ესე იგი,
 სუ, სდ, სე" (1, 86z, 1, 119z); შირ. მბითარის ანაბეზეზი ნან-
 ეზეზი: "հոլովանքն անուանց էն վանասպանութիւնք, և պէսպիսու-
 թիւնք վերջաւորութեանց սեռականայ" (ՁԵ. 197).
 აქეა, მბითარისავე ნაბადეზი, ანթონს ჩამოთეზი იქი აქეს მიქეზ-
 ეზიბეზი ბრუნეზის ნიშეზეზი მბეზობიითსა და მრადეზობიით, ღეზეა
 რისბეზის დასჭირდა ამ ნიშეზეზის ჩამოთეზა, ამას აღარ ამბეზს.
 რეზეზე ჩანს, არც ესმედა, რეზ მიქეზეზეზი ბრუნეზის დაბეზეზე
 სრმბური სანბეზის ბრუნეზიის ჭიკეზიის გამოყრფისათვის ნათეზამბი-
 თის გეზრეზი ბეზი მბიშეზეზეზე აქეს. ისიე ამკარაა, რეზ ანթონი
 თავისი გრამატიკის პირეზი რედაქციის დაწერისასაც გრძეზედა,
 რეზ ასეა დაყრფას ეარფეზი სანბეზეზი ბრუნეზისათვის ერთეზარი
 უბერბეზეზე აბედა. ამიგეზი იგი ნათეზამბიით ბრუნეზის დაბეზეზე-

ბის მიხედვით ბრუნების ტიპების გამოყოფის შედეგად შენიშნავს:
"ხოლო აქა საუფე არს, ვითარმეც სხუათა ენათა რამიჯღამეც ბედა
თითოეულსა სახელსა უმრავალჯერეს აქუსეც საკუთარნი ბრუნებანი,
მაგრამ, ჩუქნი, ქართუღათა, ბედა ენასა არა ეგრეთ არს, რამეთუ
შესაძლო არს, რათა სამნივე მიხლოთბითნი ნათესაობითისა ბრუნ-
ებანი და მრავლობითისა მიეცეს თითოესა სახელსა ბრუნუქმად. და-
ლათუ აუშუარებენ რამიჯღამეც, მაგრამ არა ამშობელ არიან კანუთა"
(I, 119v). მეორე რედაქციამში არა მარტო ატვირთი ალარა აქვს ბრუნების ტიპების გამოყოფას ნათესაობითი და მრავლობითი ბრუნებების დაბოლოებათა მიხედვით, არამედ საერთოდ ბრუნების ტიპები ალარ არის გამოყოფილი და ალარც ბრუნებას დასახელებული სახელთა კატეგორიების ჩიკებში, ღუმიც ბრუნების დასახელებისა და ჩამოთვლის შემდეგ ანტონი მანის საგანგებოდ ამხატვილებს ყურადღებას ნათესაობითი ბრუნის ნიშანთა სახეობებზე (II, 5v), ოლონ კომენტარების გარეშე.

ყურადღებას იქცევს აგრეთვე ჩრდივ რედაქციამში ნარმოცვნილი (პირველში უფრო ვრცლად, ვიდრე მეორეში) შემდეგი სრულიად მარტებული და საინტერესო რებულება ანტონისა: ქართული ენისთვის, ნურს ანტონი, არ არის ჩვეულებრივი და დამახასიათებელი სახელთა გარკვეული ჯგუფისათვის განსაკუთრებული, ისეთი ბრუნების ქონა, რამიჯიო სახელთა სხვა ჯგუფებს ალარ გამოადგება: "ხოლო აქა დასჭირდა ანითსა კვლოვებასა ჩვენსა ღუმად ამისი, რამეთუ სხუათამებრ ენათა არა არს ქართუღათა ხმასა ბედა, რადთა თითმან სახელმან განითვსომისა საკუთრად ბრუნუად და იგი სხუამან არლარა მიიღოსმისა. და არცაღა იცის ჩუქნივებამან ქართუღათა ენისამან, რადთა სახენიშისა იქონონ თითოთა ბრუნებებისა სქესთა სა-

კუთრად და იგი სხუასა ბრუნვებასა არღარა უკმარსმცა" (1,72-7v); "ხოლო სათანადო უკუა არს ზეჲმად, ვითარმეგრ, მუბრ რთიჯ-თამე ვნათა არა არს ქართულიბრ, რათა ზუთოჲმან სახეჯიან განი-თესმცა საკუთრად ბრუნუად და იგი სხუამან არღარა მიიღოსმცა" (11,52; 1,119v)¹¹⁸. ანტონის ეს სიტყვებში აშკარად მონიშნულა, რომ ის მძევნიერად გაერკვა იმაში, რომ ქართული, იმავე სმი-ბურისსაგან განსხვავებოთ, არა გვაქვს ბრუნებისა და ბრუნვის ნიშნების რამდენიმე, განსხვავებული სახეობა, რომ ქართული ყველა სახელი ურთნაირად იბრუნვის, ბრუნების ერთ სისტემას მის-ევეს.

წრფელიბითის (ლექს. სახეობითის) ნიშნად პირველ რედაქციასში ანტონს დასახელებული აქვს ო ან ო: "ხოლო სახელსა წრფელიბითისა რთიჯსამე მრავალჯერ ო აქუს ბოლო, ვითა იყის ჩვეულიბამან ქართულთა ვნისამან, მათრა ზუ სადამე აღვილო ინი წრფელიბითისა სახელისა უკანად ასოჲ, მასვე არსებასა გვაჩვენებს სახელი იგი, რთილისადა დადებულ იყო პირველად, ვითარ: "გიყოფიეს თა-ვი მენი ღებრთ" (1,10v-11z). ამრიგად, ღუძე და სახეობითი ან-ტონისთვის რჩვეულ-სახეობითია. მეორე რედაქციის მი-ხედვით იგი "დაბოლოვებოთ ანუ უკითხა მიერ, ანუ კითხვანთა, მაც.: მარნამ, ანუ არსება, ანუ მხე და სხუანი..." (11,52). მუხამბენიბითი ბრუნვის მუხამბე მსჯულობისას ანტონი წერს, რომ ო/ო ნიშანდარბული სახეობის წინადადებაში მმარბული სახე-ობის ღუნქიით გამოყენებამ მისახვერა ის, რომ ეს წრფელიბითის

 118 შტრ.: ა. შ ა ნ ი ე. ქართ. გრამატიკის საფუძვლები, ტვ. 50. იხ. აგრეთვე: ა. ჩ ი თ ი ა ვ ა. იბრ.-კუკ. ვნათა მუხამბეის მსჯულობა, ტვ. 90-91.

ნიშნებია (11,76z). იმავე შეშასმენლობითი ბრუნვის ნიშნებზე მსჯელობისას ანტონი სრულიად მარტებულად შენიშნავს, რომ ღ ღან-ბმოვანფუძიანებს ღ ან კ ხმოვანფუძიანებს (11,76v). მუორე რედაქციასში ვ ნიშანიც არის დასახელებული შეშასმენლობითი ბრუნვის ნიშნად. ღ ან კ ხმოვანფუძიან სახელებს. შესაძლებელია, შეშასმენლობითი, ისევე, როგორც წრფელობითი, სახელი ფუძის სახითაც იყოს წარმოდგენილი. ამრიგად, წრფელობით-სახელობითა და შეშასმენლობითს ერთი და იგივე ნიშნები აღმოაჩნდა, ამიტომ წრფელობითს შეშასმენლობითისაგან განსასხვავებლად ამ უკანასკნელს თავზე მახვილი უნდა დავუსვათ. მრავლობითში წრფელობითისათვის ანტონი დასახელებული აქვს ნი, უბი/უბი და უბ ისევე, როგორც ეს მრავლობითის შეშასმენლობითშია (შეშასმენლობითისათვის დამატებით უბნი ნიშანიც აქვს გამოყვანილი).

ამრიგად, ანტონი, როგორც ჩანს, ძველი ქართული ენის მონაცემების გათვალისწინებით წრფელობით-შეშასმენლობითი ბრუნვის ნიშნებზე მიანიშნავს: 1. ღ (ღანბმოვანფუძიანებისა და ხმოვანფუძიანებისათვის ღანბრად, ზრდაც ეს დებულება ფორმულირებული აქვს ყოველ სახეგვარად, სახელირობრ, წრფელობით-სახელობითი ან ხმოვანზე ბოლოვდება ან ღანბმოვანზე), 2. ღ (ღანბმოვანფუძიანებისათვის) და 3. ღ (ხმოვანფუძიანებისათვის).

ნათესაობითი ბრუნვის (მარნათისა, ანუ არსებისა, ანუ მზისა) ნიშნებია მხოლოდობითი: სა, სი, ს პირველი რედაქციის მიხედვით (მარნათისა, აღუქსანდრესი, არისფრევისი). სა შეიძლება ღ ფუძიან სახელებთანაც შეგვხვდეს (საიძუმილსა - ამ ფორმასში ღ იკვლის-ხმებამ)¹¹⁹: "აჰა, აჟა ნათესაობითად დაბრუნვი ესე სახელი

¹¹⁹ ე.ი. თისა → თისა ფორმის გულისხმობა.

სოფრატოსა, სოფრატოს). ამ სახელგობიდან ზოგი საზოგადო სახელი იკუმშებოდა (ნათლისა, ჭაძრისა) და ზოგი არა. ა, ე, ი, უ ხმოვანფუნქციონი საკუთარი სახელები არც იკუმშებოდნენ, არც იკვეთებოდნენ და ნათესაობითი ს ნ ნიშანი აქვთ (ანდრეასი, პიროსი, იოსები). მრავლობითის ნათესაობითი პირველი რეაქციის მიხედვით გვაქვს ხ ნიშანი, რთული ურთის ნრფელობითი დასმულ სახელს. მთელი რეაქციის მიხედვით მრავლობითის ნათესაობითი გვაქვს: თ, შ, უბისა, უბის, უბთა, უბთ. აქაც ისევ, როგორც სახელობითის მრავლობითი, მრავლობითის ნიშნები ანტონის არა აქვს გამოყოფილი ბრუნვის ნიშანთაგან. ამ ნიშანთაგან ე ხ-ს სახეობა, მისგან მომდინარეობს. უბისა და უბის უბ-ით ნაწარმობ ნრფელობითს ურთის, ამავთუ ფრმას ურთის უბთა, უბთ ნიშნები. მრავლობითის ნათესაობითი ყველა სახელი ფუნქციონის მიხედვით უცვლილად, გარდა ე და ი ფუნქციონისა, რთილებიც იკვეთენ ამ ბგერებს (კატა, მოგებთა). საკუთარი სახელებში ეს ხმოვნებიც უცვლილნი რჩებიან.

მიცემითის (მარამის, ანუ არსებობს, ანუ მისს) ნიშნებია მხლოლობითი: ს, შ, ე, ა, ლ, ლ¹²⁰, მიმარ პირველი რეაქციის მიხედვით. ს და შ ნიშნები, ანტონის აზრით, ნათესაობითის ნიშნების მსგავსად და ნრფელობითის ფუნქციონს ურთიან. ე ნიშანი ხმოვანფუნქციონი სახელებს მოუბოძ, ლუბსა ზოგჯერ ამ ნიშანს მანხმოვანფუნქციონიც დაირთავენ (კრიპონი). ა, ლ, ლ

¹²⁰ რადგანაც ანტონის ვითარებითი ბრუნვა ბრუნვათა რიგში შეგანრიგი არა აქვს, ვითარებითი ბრუნვის ნიშნების მიცემითი ბრუნვის ნიშნებაც გამოცხადება, ე.ი. მიცემითი ბრუნვის ვითარებითი ბრუნვასთან დაკავშირება, სრულიად გამარჯობულად უნდა

და მი (მიმარტ) ნათესაობითის ფუძეს ქართვის (მარნაბისრა, მარნაბისრაქ, მარნაბისამი...). მირე რელაქციაში მიცემითის ნიშნებზე ქასაბეჯეობა ქ, სა, ღ, აღ, ლა, ღაღ, მი, მიმარტ, მირე: ქ და სა ნიშნები საზოგადო და საკუთარ ხმოვანფუძიან საბეჯეობს ქართვის ისე, რამ ფუძეში ცვლილება არ იწვევს. ვთვთ ნიშნები ქართვის თანხმოვანფუძიან საბეჯეობას, ფუძე ასეთი საზოგადო საბეჯეობი საერთო ძნელი საპოვნელია¹²¹, მაგრამ არაფერი დასაძებნა, ფუძე მათ ბოლო ხმოვანს მოკაცვეთ (აბჯარი, აბჯარი). ღ და სა-ზე დაბოლოებული საბეჯეობი მიცემითში ამ ღ-ს იკვეთენ (ცხვეთ, კას, მკვს...), ღ ხმოვნანი საკუთარი

ზოგადი. შტ.: Н. М а р р. Грамматика древнелитературного грузинского языка. Ленинград. 1925; ვ. თ თ თ - რ ი ა. ბრუნების სისტემისათვის სვანურში სხვა ქართულურ ენათა ბრუნებასთან შედარებით. - "საქ. სსრ მცხ. აკად. მსა-მბე". ტ. V. № 3, 1944; ა რ ნ. ჩ ი ქ მ ბ ა ვ ა. Категория грамматических классов и генезис падежных окончаний в грузинском языке. - "საქ. სსრ მცხ. აკად. მსა-მბე". ტ. VII. № 1-2, 1946, გვ. 71; ვ. ბ ა ბ უ ნ ა მ ვ ი ი ი. მიცემითი და ვითარებითი ბრუნების ურთიერთობისათვის ქვე ქართულში. - "საბეჯის ბრუნების ისტორიისათვის ქართულურ ენებში".

¹²¹ რადგანაც ანტონის საბეჯეობითი ბრუნვის ნიშნის ჩამოცი-
ლება შეიძლება ბრუნვებში უჭირს, მიუხედავად იმისა, რამ
ღ/ღ-ს ის ნრეჯეობით-შემასმენლობითის ნიშნებზე აღის.

სახელები ამ ღ-ს მიცუმიმეშიც შეინარჩუნებენ (სოგრატოს, არისტო-
ტელის) ღ. ნიშანი ფუძეში ცვლილების შევსანლად ურთვის ყველა
ბმლვანფუძიან სახელს (არსებად, მზებ...), ღ და ვ ფუძიანი სა-
ხელები აღ ნიშანს დაიწყენ, საკუთარი ღ-ზე დაბოლოებული სა-
ხელები კი ღ ნიშანს. ღ და აღ ნიშნიანი მიცუმიმეში იხმარება
მშინიბედა. მანბმლვანფუძიან სახელებს აღ ნიშანი ურთივით, ჟუ-
ცა იშვიანად მარტო ღ-ს შეიძლება აქონდეთ (კნიტონი). აღ ნიშა-
ნი ხან წრფელბითის ფუძეს ურთვის და ხან ნათესაობითისას,
(გრუსალიზად, კაცისად...), ღ, აღ, მი, მიმარ ნიშნები ურ-
თვის საბოლოოდ და საკუთარი სახელების არა წრფელბითის, არამედ
ამავე სახელების ნათესაობითის ფუძეს (არსებობა, წინასწარმე-
ფუძისად, უფლისადი, ღმრთისა-მიმარ...), პირველი და მეორე
პირის ნაცვალსახელებიც ამ ნიშნებით ფორმებთან მიცუმიმეში
(ბევიდა, შენდა, ჩვენდა, ლევენდა...), მრავლობითი მიცუმიმეში
ნიშნები ურთიანობა ზრთვე რედაქციის მიხედვით: აღ, ღ, აღა,
აღა. ეს ნიშნები ძალიან აკავს ნათესაობითის მრავლობითის ნიშ-
ნებს, მაგრამ ჟუ ამ ნიშნებს აღ, ღ, აღ, მი, მიმარ ნიშნები
დაურთო - ეს უკვე ამჟამად მიცუმიმეში მრავლობითი (მარნამად,
მარნამად, მარნამად-და, მარნამად-მი, მარნამად-მიმარ... მარ-
ნამად-და და ა.შ.). მეორე რედაქციის ანტონი აწინაშედას,
რწმ მრავლობითის მიცუმიმეში იგთვე კანონები მიქმედებს, რტონი
მბოლოობითი. აღ, აღა ნიშნები იწარმოებთან წრფელბითის
აღ/აღი, აღ ნიშნებისაგან. აღ ნიშანი ურთვის ან მბოლოობით-
ისა და მრავლობითის ნათესაობითის (წინისა-მი, წინილ-
მი...), ან ღ, აღ და აღ ნიშნიან მიცუმიმეში (ქვეყანად-მი, აღ
პირუფყად-მი...).

ლანცუბითის (მარნაშისგან, ანუ არსებობისგან, ანუ მბნისაგან) ნიშნებია მხორღობითი: ღან, მიწრ, ღამი, ღ(ღ) პირველი რვაქ-
ციის მიხედვით. ეს ნიშნები ურთვიან ნათესაობითის ან მრქმე-
რებითის ფუძეს (აღამისგან, ადამის გამი, ადამის მიწრ, ქალ-
ქიმი...), ღ(ღ) ნიშნიანი ლანცუბითი ყოველთვის მითხმებს მი-
ცემითის ფორმას (ქალქითი ქალქად... გღითი გღე, ანჭინის
აჭრით, არ არის სწორი ფორმა, უნდა ვიხმაროთ გღითი გღე).

მეორე რვაქციის მიხედვით ლანცუბითის ნიშნებია ღ, ღი,
ღან, ღამი. ღ და ღი ნიშნები წრფელობითის ფუძეს ურთვიან. ღი
ნიშანი ღღ ან მიღ ლარჯი მიცემითის მითხმებს (ქალქითი ქალ-
ქად). ღან და ღამი ურთვიან ან ნათესაობითის, ან მრქმეობითის
(ნათესავისაგან, სახისა გამი, ლარჯანთაგან, ლარჯანთაგან, გღით-
გან, კაციგან...), მრავლობითი ლანცუბითის ნიშნები მხორღო-
ბითის მსგავსია და ეს ნიშნები ლარჯის ან ნათესაობითის, ან
მიცემითის, ან მრქმეობითის, ან წრფელობითის ფუძეს (კაცთა-
გან, კაცთა მიწრ, კაცთა გამი, გღეთაგან, გღეთა გამი, გღით-
გან, გღით გამი, გღეობით, გღეობითი). მეორე რვაქციის: ღ
ნიშანი წრფელობითის მრავლობითის ღი/ღი-ს ურთვიან (გღე-
ობით). ამ ფორმასე ურთვიან ღან და ღამი ნიშნები (გღეობითგან,
გღეობით გამი). ღან და ღამი ნიშნები ლარჯის ნათესაობითის
ფუძესაც (მამათაგან, ყოველთა გამი). რთა ლანცუბითის ნიშნები
ნათესაობითის ან მრქმეობითის ფუძეს ლარჯის, სახელის ფუძეს
არავითარნი ურთვიან აღარ მისდის, რადგანაც ფუძის ცვლილება
უკვე მოხმარია ნათესაობითში. ხანდახან შეიძლება, რთი მიწრ
მანებულნი ლანცუბითის ნაცვლად მრქმეობითის ლარჯის. ლანცუ-
ბითი, ნათესაობითის მსგავსად, უხანხდება წინ დასმულ საბ-

ღვრულს (ავამისა ქრისტესისგანისა, კაცთა მთავართაგანთა, სუ-
მან მონღონებისაგანმან, ძალთა ღვთისაგანითა, ძუთ კაცისაგანთ)

მოთხრობითის (მარნამმან, ანუ არსებამან, ანუ მბეზმან) ნიშნად
ანგონს მხოლოლობითი მან¹²² აქვს დასახელებული, თუბოა იმასაჲ
აღნიშნავს ჩრდივ რედაქციასი, რამ ხანდახან წრფელობითის მსგავ-
სად უნიშნოჲ არის, ამ მემხებეჯეამი სმიუბი გრამატიკისის რჩე-
ვით, რთა გრამატიკის პირველ რედაქციას წერდა¹²³, ანგონს
გადაწყვეტია, რამ მოთხრობითის ფუნქციით ნახმარ წრფელობითის-
თვის მხოლოლობითი (და მოთხრობითის ფუნქციით ნახმარ მიცუმი-
თისთვისაჲ მრავლობითი) გასარჩევად თავზე კრებული^o დაქვია.

მეორე რედაქციასი ანგონი წერს, რამ მოთხრობითის მან ნი-
შანი კვეს წრფელობითის უ ან უ ნიშანს საზოგადო სახელები
(კაცმან, მოგუმან), საკუთარში უ არა (სოფრათმან, არისგოგე-

¹²² ეს ნიშანი იგივე მესამე პირის ნაცვალსახელითა, შენი-
შნავს ანგონი სრულიად მარტებულად. შერ.: ა რ ნ. ჩ ი ე მ ბ ა-
ვ ა. მოთხრობითი ბრუნვის გუნეზისისათვის ქარტველურ ენებში;
ა. მ ა ნ ი ძ ე. ქართული გრამატიკის საფუძვლები, გვ. 101-102.

¹²³ მარტაც, პირველ რედაქციასი ანგონი წერს: "ხოლო მრავ-
ლაღურ იქმნებისა, რათა წრფელობითი სახელი უმან მარტულით
იქუას მოთხრობითად, მაგრა ამიერითგან უკმსეჲ მწერალითა, რათა
დაუსიქიფნ წრფელობითისა სახელსა ზემოჲ არსსოიანსა კრებულსა,
რამილა^o, და იქმნების იგიცა მოთხრობითად. ხოლო აქამილისთა
წერილითა შინა, სადაცა წრფელობითი სახელი მოთხრობითად წერილი
იყოს უკრებულით, აღმოქივხეველნო და მსმენველნო, განარჩინეჲ
ზინათა მიერ" (1, 1132).

ლიბან). ჭუძის სხვა ხმოვნები ან თანხმოვნები მოთხრობითი არ იკარგებიან. მრავლობითი მოთხრობის მან ნიშანიც აქვს და ჟა-ც. ეს უკანასკნელი მიცემითისა და ნათესაობითის ნიშნებსა ჰგავს¹²⁴.

მოქმედებითის (მარიათისა, ანუ არსებითა, ანუ მზითა) ნიშნებია მხოლოდითი: ჟა, ჟი, ჟ პირველი რვაქცის მიხედვით. ეს ნიშნები საკუთარი და საზოგადო სახელების წარმოშობის ურთავის იმდაგვარად, როგორცაღ ნათესაობითის სა, სი და ს ნიშნები¹²⁵. ეს ნიშნები დაწყებითის ნიშნებს ჰგვანან და ურთიანეთის ნაცვლად იხმარებიან წინადადებაში.

მეორე რვაქცის მიხედვით მოქმედებითის ნიშნებია: რჟა, რჟი, რჟ, რჟა, რჟი. რჟა და რჟი ნიშნები მოუძიე ა და ე ხმოვნებ- ჭუძიან საზოგადო სახელებს ჭუძის კვეთი (არსებითა, არსებით, მზითა, მზით...), რჟი ნიშანი ურთავის ამავ სახელების ნათესაობითის ჭუძის (არსებისა მიწრ, მზისა მიწრ). ამავ ხმოვან- ბი დაბოლოებულ საკუთარ სახელებს მოქმედებითი რჟა ნიშანი დაურთავს ჭუძის მუხკვეთლად (იწრითიანთა, მუწრთ...), რჟ, რჟი ხმოვნიან საზოგადო და საკუთარ სახელებს რჟა ნიშანი უწინ- ბით (მუწრთა, მუწრთა, მუწრთა). რჟ და რჟი დაბოლოებულ სახელები იწრებენ რჟა და რჟი ნიშნებს ჭუძის მუხკვეთლად (კა- ცითა, ჭრით...), ასეთ სახელებს ბოლოებში მუხკვეთლად ჭუძი მუხ-

¹²⁴ ამრიგად, ანტონის მუხკვეთლია, რომ ჟა-ნიან მრავლობით- ით მოთხრობითი, მიცემითი და ნათესაობითი ურთიანეთად არიან ტა- ჭრითებულნი.

¹²⁵ ამრიგად, აქაც, ისევე, როგორც ნათესაობითი, უკვე- ბილყოფილია მუხკვეთლის ნიშნის ხმოვნიანი უწინმეტი.

კუმისო (გოღლითა, მარღლითა...), უ ხმრვანფუძიანი საკუთარი სახელები მოქმედებითი ბრუნვის ნიშანს დაირთავენ უცვლელ ფუძეზე (სოჭრასოთა, არისოჭოჯელითა...), საბოტაჟო თანხმრვანფუძიანი სახელები, რთილებიც ქარფუძი ძნელი საპოვნელია, თუ მათ ბოლო არ მოვაკვეთთ, იბრუნვიან ისე, რთოროც საკუთარი სახელები, საკუთარი სახელები კი უცვლელ ფუძეზე დაირთავენ იხუ ნიშანს (ციცურონითა, კაიოსითა...).

მრავლობითი მოქმედებითი ნიშნებარ იგივე უა, უ, მიწრ არის დასახელებული, რთილებიც პირველი რედაქციის მიხედვით მრავლობითი წრფულობითი ფუძეს ურფვიან, მიწრე რედაქციის მიხედვით კი უა ნიშანი ურფვის უბი/წბი ნიშნად მრავლობითი წრფულობითი (მოციქულებითა, ეკვლეხებითა...), მიწრ ნიშანი კი ნათესაობითი მრავლობითი (მოძღვარათა მიწრ).

წოქებითი (მარიათ, ანუ არსებოთ, ანუ მიწოთ) ნიშნებია მიწოლობითი: ან უ (სახელს წინ უძღვის, მაგ.: შ, მარიათ), ან უ ბოლოში დაურფვის, მაგ.: მიწოთ), ან რივე ურფარ (შ, მიწოთ). წოქებითი ფუნქციით წრფულობითიც იხმარება (მოძღვარ). ასეთ შუმიხვევაში წოქებითი ფორმას წრფულობითიდან განსახლებავებლად ფავე მიხარის ნიშანი (წ) უნდა დაუტყვად. მრავლობითი იგივე ნიშნები გვაქვს, რთორიც მიწოლობითია. ასეთი მსჯულობა წოქებითი შესახებ რივე რედაქციასია.

საკმაჟო ურცლად მსჯულობს ანფონი რივე რედაქციასი იმის შესახებ, რთორ იქცევა ნათესაობითი დასმული მსაბღვრელი (ანფონის ფრმინით "განმაფსებელი") საბღვრულად შუთანხმების შუმიხვევაში: "იციის ნათესავობითიან ბრუნვიამან ჩუწულებად ფრნად საქებელი, ე.ი. თანკმობად, რთიჯოთაც სახელთა განმაფ-

უსებურად შეხუბრების სიჭყუასა შინა, რამეთუ, ჟე საჰამე მრავ-
ლობით არს სახელი იგი რამდინსამე ბრუნვსაგანი და ჟე მხლო-
ლობით, უმანქმების მუქნიერ ბრუნვსაჲსა და რიცხვსაჲსა, ჟესისა
მხლოლობისა და ბრუნვსა წარუწმებურად" (11,73).

ნათესაობითი დასმულ მსაბღვრჯესა და საბღვრჯეს შორის შუ-
თანხმების ნათესაობითი ანგონი სხვადასხვა ბრუნვაში და რიც-
ხში სვამს მათ, მაჰალითად, წრფელობითის ბრველობითი (ქენი
ღუისნი და ქენი ისრაილთან) ნათესაობითი (კუამისა ქრისტე-
სისა) მიცემითი (სახელსა ბაქარისასა) მიცემითის ბრველობითი
(შესაყრებელთა გალიღაჲსა); მთხრობითი (სუღმან მონწინებ-
სამან), მთხრობითის ბრველობითი (სუღმან კასამან); მრე-
ბეობითი (სიჭყუთა უფლისათა); მრეხეობითის ბრველობითი
(კუილთა მსოქუღათათა) (დაწმობითი დასმული სახელი, ანგონის
აზროთ, არ უმანხმება ნათესაობითი დასმული სახელს; წიგნითი
(ქუ კასისათ), წიგნის ბრველობითი (ქუ კასანთ), შეიძლება
საბღვრჯე მხლოლობითი იყოს და მსაბღვრჯე ბრველობითი (გან-
საბღვრჯეობთა ცხველათათა) და პირიქით: მსაბღვრჯე მხლოლობითი
იყოს და საბღვრჯე ბრველობითი; ნათესაობითი დასმულ მსაბ-
ღვრჯეს შეიძლება ნათესაობითივე დასმული მთხრო მსაბღვრჯეობ
ახდეს (კასამან მშვეობისა ჩუისამან...), პირველ რეჰაქოსაში
შემასბენლობითი დასმული მაგალითი არის ჰამონებური (მრძე-
ლთა უსჯულოება).

დამოუკიდებლად, კარგად და სწორად აქვს შენიშნული ანგონს
არსებითი სახელის კუმიშენისა და კუვის მრველებით. თანხმობან-
ბე გათვებური სახელებით "არა მიმღე არს მრველობისა არარაჲთ.
ხლო ვმოვანი ასოჲ ჟე საჰამე აქუნდეს საშუალო სახელსა, ბლოჲ

მეუღლისა უკმრთსასა, იმეუთ იცვალეზის მერყეობისამებრ და იმეო-
ხეუ ისკობის" (1,7v). აქვე მოცუვილია ღანბიოვანფუძიანი სახე-
ლების ისეთი ბრუნების ჰარატივები, რამიჯინიყ "არა მიმეღ არს
მერყეობისა", უ. ი. არ იცვლება;

"მხლორობიოაპ

მრავლებიოაპ¹²⁶

ბრფელებიოთი მარნამ

ბრ. მარნამინი

ნახელავობიოთი მარნამისა

ნახ. მარნამებისა//მარნამიანი

მიცუვიოთი მარნამს

მიც. მარნამებოა//მარნამებო

მეზასმენეობიოთი მარნამი¹

მეზ. მარნამებნი¹//მარნამინი¹

ღანელებიოთი მარნამისაგან//

ღან. მარნამიოაგან

მარნამისგან

მიოხრობიოთი მარნამიანი

მიოხ. მარნამებმიანი

მიოქმელებიოთი მარნამიოა

მიოქ. მარნამებიოა

ბრფეობიოთი მ¹ მარნამ

ბრფ. მარნამინო¹" (1,7v)¹²⁷

მეორე რედაქციასი:

"მხლორობიოაპ

მრავლებიოაპ

ბრფელებიოთი მარნამ

ბრფელებიოთი მარნამინი

¹²⁶ უფიქრობო, ფერმიწები "მხლორობიოაპ" და "მრავლებიოაპ"
ანფონს ნახიარნი აქვს იმი მიზნიო, რამი რაც მეიძლება ზუსტაპ ბაპ-
მიოვირეს ქარფეოში მიხიარის სათანაოო ფერმიწები: ხუასყასას -
ყას და კოასასყასასყას.

¹²⁷ ურთაპეროთი, რაც ამ ნაწილიში ანფონს გაუკუებოთი მიხიარის
ტრამიფიკის მიხეებოთი, ასე უფევაო, რაუმიოთი მიხიარისფონს, ფე-
სა ამ რამიბიას, სხიბურისაგან განსხვავებოთი ქარფეოში არავიოა-
ნი საფუძველი არ გააჩნდა, ეს არის ის, რამი ღანბიოვანფუძიანი

ნახელსავერბითი მარნამისა
 მიცემითი მარნამის
 ძეშისმეწიწებითი მარნამი
 ლანცებითი მარნამისაგან
 მთხზრითი მარნამისან
 მიქმევერბითი მარნამითა
 წიკრებითი მ^ც მარნამ

ნახელსავერბითი მარნამივბისა
 მიცემითი მარნამივბის
 ძეშისმეწიწებითი მარნამინ^ც
 ლანცებითი მარნამივბისაგან
 მთხზრითი მარნამივბისან
 მიქმევერბითი მარნამივბითა
 წიკრებითი მარნამინ^ც" (11,5v)

რთგორც ამი ჰარაღიგმევიძიან (და ანტონის მიერ ამი ჟე იმ
 ბგერაზე ლაბოლოვბელი სახელების ბრუნების საილუსტრაციო რამო-
 წმებული სხვა ჰარაღიგმევიძიანა) ჩანს, მრავლობითის ფორმების
 ლამწმებებისას სხვადასხვაობა არა მარტო პირველსა და მეორე
 რედაქციების ნუსხებს შორის, არამედ ერთი და იმავე რედაქციის
 (პირველბრუნ პირველი) სხვადასხვა ნუსხებს შორისაც, რაც იმიტ
 აიხსნება, რთი, რთგორც ეს ბეზოთ, ბრუნვის ნიშნების განხილვი-
 სისაც გახდა აშკარა, ანტონს არა აქვს ერთმანეთისაგან გამყოფ-
 ფილი უბ-იანი და ნარ-მან მრავლობითის ფორმები.

ა და ე ხმოვნადნი სახელები, ანტონის აზრით, მხლოთობითი

სახელები ლაღებულია მათი ბოლო მარცხელს ხმოვნების მიხვედრით
 და გვერდით ნახელსავერბითი ბრუნვის ფორმის მიხედვით, მაგ.:

"აბრამი, ისა აბენერ, ისა ბაგინ, ისა ატჰოტს, ისა
 ბარუქ, ისა აბჰარ, ისა აბეღ, ისა აბნიჯიქ, ისა ატა-
 ბოს, ისა... ბაღოჯ, ისა" (1,8v) და ა.შ.

მეორე რედაქციისათვის ასეთი ლაღობა აღარ არის, ჟეცა ნახელსა-
 ვითი ბრუნვა ამი ჟე იმ ბრუნვას მიკუთვნებული სახელების ჩა-
 მთავრისას ყოველთვის არის დასახელებული.

ოკრეუბიან (არსება, არსებობა, მზე, მზისა...), ასევე ოკრე-
 ცობიან ღ-ზე დაბოლოებული უცხო სახელები (ჯვრელისა, აზია...),
 მაგრამ საკუთარი სახელები ამ ხმოვნებს არ ოკრეცენ (ანნა, ან-
 ნასი... აპარნასე, აპარნასესი...), ღ ხმოვანზე დაბოლოებული
 სახელები (ეს ღ რთმ ნრთლომით-სახელობითი ნიშანია ამ შემთხვე-
 ვაში, ანტონმა იცის, რთორც აქვე დართული მისი შენიშვნისაჲ
 ჩანს - იხა: აქვე, გვ. 95. გაუგებარია, რაგომღა მიიჩნევს ამ
ღ-ს ფუძისუღარ, მაგალითად "ნათე" სიტყვაში?) შეიძლება ამო-
 აცოოს შუაში ხმოვანი (ნათელი, ნათლისა), მაგრამ ღ ფუძიანი სა-
 კუთარი სახელი ამ ღ-ს არსად არ მოიკრეცეს (ანტონისა). ასევე
 არ ოკრეცობიან ღ-ზე და უ-ზე დაბოლოებული საბოტაჲო და საკუთა-
 რი სახელებიც (ქერო, ქეროსი; აბო, აბოსი; კუ, კუსი; აბბიუ,
 აბბიუსი. მერე რედაქციაში: ქერო ქეროსა, აბო, აბოსი; კუ,
 კუსა; აბბიუ, აბბიუსი).

ცალკე აქვს გამოყოფილი ანტონს ძველებურ (ანტონის ფრმი-
 ნლოგითი "კრძობითი") სახელთა ძრუნება. მხითარძან შესაბამის
 ძვეში ("შალაჲა კარქიჲ ჩოქანსჲ ანლიანსჲ") მოცემულია ისე
 ძველებურ სახელთა ძრუნების პარატიკები, რთორიცაჲ: ჩიქ, ლ-
 წაქ, ჩიქ, ლიქ, ოქ, ზიქ ... ანტონს კი ძველებურად ძრუნება-
 რი სახელები ქარბული, რთორც ჩანს, ვერ დაუძენია და ამიგომ
 ამ ძვეში მოცემულია "რთილითი", "ვინთი", "ბოტი", "რადთი"
 განუსაზღვრელი ნაცვალსახელები, "ვინ", "რთილი" კიხვითი
 ნაცვალსახელები და "ვინთი" რიცხვითი სახელის ძრუნება¹²⁸.

128 მატა: "მხოლოდობა
 ნრ. რთილითი

მრავლობა
 ნრ. რთილითი

ასეთივე წესით რედაქციის¹²⁹. აქვე ანოტონს აღნიშნული აქვს, რამე "რამდე" უსულს სატენის აღნიშნულად (ქუთ რამდე, ცნობა რამდე), ხოლო "რამდე" და "რამდე" კი სულიერი არსებობის აღსანიშნავად გამოიყენება (კაცო ვინ, კაცო ვინმე, სიბრძნის-მისწავლე რამდე, რამდე რამდე). ანოტონს ამხრის, ეს სახე-ღები მავისებური არიან იმიტომ, რამე ისინი არცერთი სხვა სახელის მსგავსად არ იბრუნვან და მათ უბრუნობას არა აქვს წყობითი ბრუნვა. კომპიუტერი სახელები მხოლოდ მაშინ გამოიყენება, როგორც ანოტონს ამბობს, "წესიერი", რამე ისინი შედგენილი შე-მასმენლის ნაწილები ხდებიან, ე.ი. რამე მათ გამოიყენება მხოლოდ (ანოტონს აღნიშნავს, რამე ისინი "პირდაპირ იქმნება" (11, 10)).

არსებითი სახელების ერთ-ერთი კატეგორია ("მეტიერი" ანუ "გარეშე") არის აგრეთვე სქესი. არსებითი სახელის რედაქციის მიხედვით მათი სქესი ("ნათესავი") აქვს: 1. მამრითი, 2. მდედრითი, 3. საშუალო ("უბრუნობითი",

ნათ. რამდენიმე	ნათ. რამდენიმე
მიც. რამდენიმე	მიც. რამდენიმე,
მეტი. რამდენიმე	მეტი. რამდენიმე
ნათ. რამდენიმე	ნათ. რამდენიმე
მიც. რამდენიმე	მიც. რამდენიმე
მეტი. რამდენიმე	მეტი. რამდენიმე" (11, 9).

¹²⁹ ეს სახელები მხოლოდ იმ შემთხვევაში გამოიყენება, როდესაც სხვა სათაურით: "ბაგდადის, ბაგდადის, ბაგდადის, ბაგდადის, ბაგდადის".

1,108z; 11,68v), **მუ** საბჯლი არც მამრობით და არც მდედრობით სქესის არსებობას არ აღნიშნავს (ძველი, ქვადა, მხედა...) და 4. სა-
ბოგარო ("ბოგობითი". 1,108z; 11,68v), **მუ** საბჯლი ისეთ საგანს
აღნიშნავს, რომელიც ორივე სქესის შვიდღება იყოს (შვილი, ღუ-
ვი...). მიუხედავად ასეთი ურცხვი მსჯელობისა ქარაუღი სქესის
კატეგორიის შესახებ, ანტონი ბოლოს მანის დასძენს, რომ ქარაუღ-
ში არ არსებობს ამა **მუ** იმ სქესის აღმნიშვნელი სპეციფიკური ნიშა-
ნი განსხვავებით სხვა ენებისაგან. სხვა ენებში ისეთი საბე-
ღობი შვიდღება იყოს გარჩეული კახივე ამ სქესის მიხედვით,
რომლებიც სინამდვილეში არც მდედრობით სქესს ეკუთვნიან და არც
მამრობით, ამიტომ იქ ყოველ ბედასათვის საბჯლს შვიდღება პირ-
დასამივე სქესის დაბოლოება და არსებობა და ბედასათვის სა-
ბეღები ურთიანეთს უთანხმებთან არა მარტო მრუნვასა და რიყებში,
არამედ სქესშიც. ქარაუღს კი არა აქვს ჩვეულებად ისეთი საბე-
ღობი აღნიშნის მამრობით ან მდედრობით სქესის დაბოლოებით,
რომლებიც რეალურად, ბუნებით არც მდედრობითა და არც მამრობი-
თი, ამიტომ ქარაუღი არც ბედასათვის საბეღები განასხვავებენ
სქესს დაბოლოებით, **მუ** მიხედვითავე არ მივიღებთ მდედრობით
სქესის აღმნიშვნელ ა მანარმოებელს (უფაღ-ა, ჭაბუა-ა და ა.შ.),
ბედასათვის ცხადყოფს, რომ ქარაუღი არსებობს საბეღების სქე-
სი დამოკიდებულება საგნების სქესზე, "ვიმარ უკეთესი დანიშნული
იგი იყოს **მუ** ბუნებით მამრ, დანიშნული იგი საბეღი არს მამ-
რობით, **მუ** სადამე იყოს მდედრ, არს მდედრობით და უკეთესი
არა აქუნდეს სიფუთა მამრისა და მდედრისა, არს უმევეობითი,
ხორ **მუ** სადამე აქუნდეს სიფუთა მამრისა და მდედრისა ურთიან
საბეღითა დანიშნულ იქმნების, მამრნი დანიშნული იგი საბეღი
არს ბოგობითი" (1,108z)¹³⁰. ეს მსჯელობა ანტონისა მისდევს

მხითარის ანალოგიურ მსჯელობას (აქსანიშნავია, რამ სქესი არ არის არც სომხურში და იქაც ისევე ხელოვნურად არის სქესის მაჩვენებელი ფორმები ნაწარმოებში სხვა ენების წაბადვიით მხითარის მიერ, როგორც ქართულში ანტონის მიერ), როგორც მხითარი-საგან განსხვავებით, ანტონმა საჭიროებ მიიჩნია გაუხაზა ის გა-რემოება, რამ ქართული სქესს დამოუკიდებელი არ განასხვავებს, რაც უდაოდ ანტონის დამსახურებას წარმოადგენს და უკვე ურთი საბუთია იმისა, რამ ანტონი ძრმად არ მისდევდა მხითარის გრამატიკას და ქართულის ძველსავე ანგარიშს უწევდა¹³¹.

ფუძე სახეის ("ნაკვლთი) რივე რედაქციის მიხედვით შეი-ძლება იყოს მარტივი, ღუ ის სხვა სახეის ან გმნის ძირს არ უკავშირდება (კაც, კედილ...), რთული, ღუ რნი სახეი ურთი-ნელს ურთი მდინიანის აღმნიშვნელად დაუკავშირდება (დუნი კე-თილმკეპარი...) და ბერთული, ღუ სამი სახეისსაგან შეგდება (ქაქარნიგომიქუარ...). რთული სახელები ისევე იბრუნვიან, რთ-გორც მარტივი სახელები. შეურთებისას რთული სახეის პირველ ნაწილს შეიძლება ბოლო ნაწილი მოკვავიყოს, (მარტკულთა) და შე-იძლება არ მოკვავიყოს (ღუთისმეფეულერი). მეორე რედაქციის უფ-რო დაბუნებული ფორმულირება ამ მხრივ: რთული სახეის პირ-ველ ნაწილად შეიძლება გვქონდეს ფუძე და რთული ბრუნვის ფორმაც (11,69ლ).

¹³⁰ ურადრებას იპყრობს ამ ნაწილში ანტონის მიერ ნაბ-მარი ფრმინები "ქანიშნული" (სომხ. Հասակսկսակ, ძვ. 236), რთული თანამედროვე ფრმინოლოგიით "აქსანიშნ" უძრის და "ქანიშნული" (სომხ. Հասակսკ, ძვ. 236). თანამედროვე ფრ-მინოლოგიით "აქსანიშნულს" უძრის.

ხელები. მხითარაშანაც პირველი ჯგუფი კუთვნილებით სახელებია: "სიღაჭილს ლეჟს ლიქს ა-ყაყაყას" (გვ. 195). კუთვნილებით სახელების მანარმოებლებია წრივე რედაქციის მიხედვით: იხი, სუ და უ (სახ-იხი, სა-უფ-ი... აქვე ანგონი მენიშნავს, რამ მანარმოებელი ელემენტები შეიძლება მანარმოებ ფუძესაც ღაჭილს, მაგ.: "ნათესაობა" ან "არსება" თავისთავად მანარმოები ფუძე-ებია, "ნათესაობითი" და "არსებითი" კი წრმაგად მანარმოები, "მრჩობლსმითგარდასვლითნი" იქნებათ. 1,78v). მანარმოები და წრმაგად მანარმოები სახელები რთული და ზერთული სახელებისგანაც იმანარმოება (11,71v).

მეორე ჯგუფი აღმატებითი ("უაღრესობითი". 1,109v// "ზესობითი". 11,70v) სახელებია. მხითარაშანაც ასეა: "სიღაჭილს ლიქს ა-ყაყაყას" (გვ. 195). მანარმოებლებია წრივე რედაქციის მიხედვით: უ, უუ და ენი (უ-აღრ-ენი, უუ-აღრ-ენი) ეს აფუძეს-ბი შეიძლება მისპობისა და დამიგრების მიზნითაც ვინმარო (მეორე, უმიგრ-ენი, უუ-მიგრ-ენი...).

მესამე ჯგუფი ვინნობითი ("ვინნობითი". 1,109v; 11,70v). მხითარაშან შესაბამისი ჯგუფია "სიღაჭილს" (გვ. 195). მანარმოებლებია: აჰი//ჰი, აჰი//ჰი, აჰი (მარცხალ-აჰი, გუშ-აჰი, ცი-აჰი...).

მეოთხე ჯგუფი ენებების ("ნათესავობითი". 1,109v; 11,70v) სახელებია, მხითარაშან "სიღაჭილს" (გვ. 195). მანარმოებლებია: იანი, იანი, იანი, იანი, იანი, იანი, იანი (დანი-იანი, ბაგ-რაგ-იანი, სხეუ-იანი, იანი-იანი, მცხე-იანი, გვილის-იანი, არიანი-იანი...).

მეხუთე ჯგუფი "შემცულებობითი" (1,109v; 11,70v) სახელებია

(მხითარშან: "ყსყოლსკსკლ". გვ. 195-196). მანარმოტბეოთო: უბო, მი, დუ, სო, ვო, ჟო, ჰო პოროველი რეოტოქოიოხ მიხეოვოო, უბო, მი, ჰო, ვო მიოორე რეოტოქოიოხ მიხეოვოო. (სოკუოოხეოვ-უბო, სპოოს-უბო, შეოოანოო-ჰო, მი-ბოვეო-დუ...).

მივექესეოო ჰოვოო "ანსებოოი" (1,110; 11,70) სოხეოებოო (მხითარშან: "ყოყოსკსკლ". გვ. 196). მანარმოტბეოთო: ოვანო, დოოო, დოო, უბო (მიბეო-ოვანო, ო-დოოო, ხოოო-დოო, ვოოი-უბო...).

მივექეოო ჰოვოო "ოანშეოოოი" (11,70)/"ოანშეოოაოო" (1,110) სოხეოებოო (მხითარშან "პოსკსკლ". გვ. 196). მანარმოტბეოთო: ანო, ოვანო, ვოო//უბო (ბოო-ანო, ოო-ოვანო, შეო-ოვანო, შეოო-ვოო...).

მივექეოო ჰოვოო "სოხეობბიოსხბოოი" (1,110; 11,70) სოხეოებოო (ამ ჰოვოოის სოხეოებოო სოხეოოოოო სიფეოოოსიფეოოოოიო შოო-ბიონო მიხითაროის ესო+ხო+სკსკლ ბოოიბოოსო, ოოოო ბოო ბოოოოო აქეს სიფეოოო "სოხეო"). მანარმოტბეოთო: დოოო, დოო, დოო, უბო, ჟო, რე, მი, დო, რე, დო, ობო, ანო, ანო, მი, დო. მიოორე რეოტოქოიოხ ბოსოხეოებოოო აბოოოო ოო (შეო-დოოო, მიოო-დოო, ბუხ-დოო, ოო-დოო, დო-უბო, უბო-რე, მიბოო-დო, მიბო-ანო, მიბო-ანო, მიბო-დო, შე-ობო...).

მიეებოო ჰოვოო "ქოოებოის" (1,110; 11,70) სოხეოებოო (მხო-შოოშან: "ოსკსკლ". გვ. 196). მანარმოტბეოთო: ოვანო, ანო, ოვანო, ვოო, ჟო, ვანო, მი (შოო-ვანო-ოვანო, ბოო-ვანო-ანო, მიბო-ოვანო, ბოო-ვოო, მიბო-ჟო, სხეო-ვანო, მი-ან-ვო...).

მიეოო ჰოვოო "ანოებოი" (1,110; 70) სოხეოებოო (მხო-

თანთან ეს ჯგუფი "ქუჩისკაცები". 134. გვ. 196, მეთერთმეტე) მანარმოებლებია: სი, უბა, ზღა (სი-წმინდე, ა-ზღა, კაც-უბა...)

მეთერთმეტე ჯგუფი "მეგრეთნობი" (1,110z; 11,70v) სახელებია (მხითართან ეს ჯგუფი მესამეცხუა: "ქრეჭყაასადაეოქუნი ყიქი ქყასანი". გვ. 196). მანარმოებლებია: ა, ნა (უფალი-ა, შავა-რი-ნა). მამრთბითის მანარმოებლები ქართულიში არა გვაქვს, ამბობს ანტონი მეთრე რედაქციისაში, პირველიში კი ზღ მანარმოებელს ასახელებს, რაშიტიც ბერძენულიდან მომდინარეობს. ხანდახან მეგრეთნობის მანარმოებლებსაც იმავე ბერძენულიდან ვიხეი-რიებთ (ანასტასია, პეტროსი).

მეთრეტმეტე ჯგუფი "მფარულირთბი" (1,110z; 11,70v) სახე-ლებია (მხითართან ეს ჯგუფი მეთრეტმეტეცხუა: "ქრეჭყაასადაეოქუნი ყიქი ყუაყუასანასკასანი". გვ. 196). მანარმოებლებია: შა, შ, მეთრე რედაქციისაში რამატებით: რ, რ (შა-მთირ-რ, შ-ფა-რავ-რ...)

მესამეტე ჯგუფი "მეფასავსებითი" (1,110v; 11,70v) სახე-ლებია (მხითართან ეს ჯგუფი სჯე არ არის). მანარმოებლებია: შესა, სა, მეთრე რედაქციისაში რამატებით: ეს, ზ (შესა-ბამ, სა-

134 ქუჩისკაცები ნიშნავს "განყენებულს" სომხურად, ქუჩისკაცები = "აღმატებია" ზმინის მიმდებარება. ამიტომ ანტონის უმარგმინია რთგარს "აღმატებითი", ლუბისა მინიშნებულა "განყენებულისა" აქვს რამამას მებებეი ნანყევეტის მონომობს: "ხორე ვისით ესე გეისხმინს-პეტრეით, რამეთუ "ხატი" სახელი რაჰინიშნავს მესახედავისა რ-მელსამე, ვ.ი. არსებულა მესახედავისასა, გარნა მისდამი მთვი-რებელი ვარძელი ესე უბა რაჰინიშნავს არსებულა მესახედავისასა აღმატებულად "ხატისაგან" რა იქმინების "ხატება", მეგრეთნობი ლეით ზესით რა არა სხესა მონის" (11,70v).

კარ, მე-სა-ფე-ვს, საძარ-ო...).

მეოთხედივე რტუფი "უღვთი" (1,110v; 11,70) სახელებია (მხითართან არც ეს რტუფი არის). მანარმოებლებია: მე, მე, მე (მე-გზავ-მე, მე-ხარ-მე...).

მეხუთედივე რტუფი "იგივეობითი" (1,110v; 11,70v) სახელებია (მხითართან არ არის არც ეს რტუფი). მანარმოებლებია: მე, მე, მე (იგი-მე, სხეუი-მე, არსება-მე...). მე და მე ნაწილკვე-ბი არა მარტო მნიშვნელობის მცვლელ აფიქსებამ ტამოიყვანებთან, არამედ მანებულისა და მინიგების რაღაიყვანებთან (მე-მე-მე ნარკვა" - ამ მანებულისა. "ვსთქვავე მეხეი" - ამ მინიგება).

მეექვსედივე რტუფი "ნესებითი" (1,110v; 11,71v) სახელებია (მხითართან არ არის). მანარმოებლებია: მე, მე (მე-რ-მე...).

მეჩვიდედივე რტუფი "მეგობრებითი" (1,110v; 11,71v) სახელებია (მხითართან ეს რტუფი მეექვსედივეა: "ქეღყასანქოიქს კიქსი ქეღყასანქს". ძვ. 196). მანარმოებლებია: მე, მე (ქრისტ-მე, ვასილ-მე...).

მეორე რეპაქიასივი მეფრამედივე რტუფი არის დასახელებული "უკუქეითი" (11,71v) სახელებისა, რაქედა მანარმოებლებია: მე, მე, მე, მე (მე-სმ-მე, მე-მე-მე-მე, მე-მე-მე-მე...).

მეორე რეპაქიასივი ანტონი მენიშნავს, რამ მნიშვნელობის მცვლელი აფიქსები სახელს მენიშნავს დაქრამს მექიყ და ბოლოში.

სახელის ურ-ურთი "მეგვარმანა" აგრამევი რიყვი. რიყ-ბვი რგვარია: "მხითარებითი" (1,111v; 11,71v) // "ურთებითი" (11,71v), რამელიყ ურ საგანს აქნიშნავს (მოდელარი, მდებელი...) და "მრავლებითი" (1,111v; 11,71v), რამელიყ მრავალ საგანს

აღნიშნავს (მოდელარნი, მღერეანი...), ანგონს გამოცოფილი აქვს მრავლობითის მანარმობლები: ნი, უნი, უბ (მეორე რედაქციაში გამაფებით: უბ, ანუ. უკანასკნელი, მისი აზრით, იშვიათად იხმარება)¹³⁵. მრავლობითის მნიშვნელობას იძლევა აგრეთვე საბელების გამოწერება (გამოთხვევებს ბაგესა მას რიპ-რიპიშა ღვე-ბიშა სავსესა). ქარხელში მოიპოვება საბელები, რთილე-ბიყ ყოველთვის მრავლობითის ჭრბით იხმარებთან, ღუბსა მნიშ-ვნელობა მხლოლობითისა აქვთ. მათი მხლოლობითის ძიება არც არის საჭირო. ასეთი საბელები, მათგანთა, "მითები". ქარხელ ენას სხვა ენებთანგან განსხვავებით (პირველი რედაქციაში სასაბელები ბერძნული, არაბული, უთიოპური) არ გააჩნია რთობითი რიყ-ბი. ეს მსჯელობა რიყბუნს მესახებ ურთიანად არის რიყ რე-დაქციაში, მეორეში ანგონი გამაფებით მსჯელობს ზრეობთან საუბარში ნახმარი მრავლობითის მესახებთა: "აქსელება არს მრავ-ლაქურ მარად მწეებებელთაყა ღავთა ღესთათა და მტბარლთა ღავთა ღესთა წეებთა მრავლობითად და მეორისა მითარლთა წეებთა ეს და მესამისაყა" (11,71v).

ბეესარლავი საბელი რიყ რედაქციის მიხედვით ურეებთა მეფ-ყვებების ნაწილს, რთილესაყ არა აქვს წინაპალებში გამოყვი-რებლად არსებობის უნარნი და არსებობს საბელს პაურთვის. სხვა-ნარად ბეესარლავი საბელი შეიძლება განისაზღვრეს, რთორც საგნის ვითარებისა და რაეებობის აღმნიშვნელი მეფყვებების ნაწილი (ღუთრ, შავ, მოკლე...).

¹³⁵ მრავლობითი რიყბუნს ნიშნები, რთორც ეს ზეობლად აღი-ნიშნა, ბრუნვის ნიშნების განხილვისას, არ არის გამოცოფილი ბრუნვის ჭრმანგთაგან.

ზეგსართავი სახელები იყოფა: *დადებიტაჲ*, *შეპარებითაჲ* ("მსგავსებითი". 1, 84¹//*"შემსგავსებითი". 1, 106^v; 11, 67^v*) და *აღმაფებითაჲ* ("აღწობითი". 1, 84²//*"უდადებიტესი". 1, 106^v; 11, 67^v*).

დადებითი ზეგსართავი სახელი საგნის ვითარების ან რაოდენობის მარტივად აღწინაშეწვლია "თვნიერ განძიძიძრებისა ანუ დაგლახაკებისა" (1, 106^v-107^z) (კეთილი, ბორმოგი...).

"შემსგავსებითი" ზეგსართავი სახელი ერთი საგნის ვითარებას მიუჩნევს საგნის ვითარებასთან შედარებით "განძიძიძრებით" ან "დაგლახაკებით" აღწინაშეწვს: "შემსგავსებითი არს მნიშვნელონი ნივთისა ვითარებისა შემსგავსებითა მიუჩნისა ნივთისათა" (11, 67^v). (პირველი რედაქციის მიხედვით: უკეთილესი, უბორმოგესი, უგრძესი. მიუჩნევს რედაქციის მიხედვით "შემსგავსებითი" ზეგსართავი სახელის მანარმოებლად მაგალითების მიხედვით გამოიყვება "ებრ" სუფიქსი: კეთილებრი, ბორმოებრი, გრძელებრი, მოკლებრი...).

"უდადებიტესი"//*"უაღრესი"* ზეგსართავი სახელი ერთი საგნის ვითარებას მიუჩნევსთან შედარებით აღმაფებითად აღწინაშეწვს: "უდადებიტესი არს აღმაფებითად მნიშვნელონი ვითარებისა ერთისა ნივთისა სხუათაგან ნივთთა აღწად ანუ დარეჲ (11, 68^h). აღმაფებით ზეგსართავი სახელს ანარმოებს უუ-ესი მანარმოებლები (უუ-კეთილესი, უუ-ბორმოგ-ესი, უუ-გრძ-ესი...), მიუჩნევს რედაქციის მიხედვით კი უ-ესი. ორივე რედაქციისაში აღმაფებითი ხარისხის აღწერითი მანარმოებაჲ არის მიღებული მხედველობაში, როგორც ეს აღმაფებითი ხარისხის საილუსტრაციო მაგალითებიდან ჩანს: "მეცნიერი, უმეცნიერი, უმეცნიერი და სხუანი" (11, 68^h).

თუ ზეგსართავი სახელი შინაარსით სიღარიბის ან სიმდიდრის აღ-

80), მხითართან ყოყყას (გვ. 297) (უს, უფ, ის, ან უსუ, უფუ, ისი). "უს" მოუბარ პირთან ახლო მდებარე საგანზე მიუთითებს, "უფ" - მეორე პირთან ახლო მდებარე საგანზე, "ის" კი - მესამე პირთან ახლო მყოფ საგანზე. ჩვენებითი ნაცვალსახელები (უს, უფ, ის) წინადადებაში პირის ნაცვალსახელები უწვევით იხმარებიან (11,80z). მოუთხე ჯგუფი ნაცვალსახელებსა მიმართებით ("კულამოღებითი". 1,120z; 11,80z, მხითართან: კარაქ-რაქას¹³⁸, გვ. 297) ნაცვალსახელება (რმეღი...), ანჭონს, სავსებით მარტებულად, გამოუგოვებია მხითართან დასახელებული მებუთე ჯგუფი ნაცვალსახელებსა - "ქიწიოყასქას ქეჟასილს"(გვ. 297) = მსაბღვრე ნაწევარს.

ნაცვალსახეს შვირი¹³⁹ "მევეარი" ანუ "გარეში" აქვს: სქე-სი ("ნათქვავი". 1,120v; 11,80v), ფუძე ("ნაკვჭითი". 1,120v; 11,80v და "სახე". 1,120v; 11,80v), პირი, რიცხვი, ბრუნვა და ბრუნება.

პირველი რედაქციის მიხედვით ნაცვალსახელები შეიძლება იყ-

მეფეველები ნაწილია, რმეღი მოქმედების ან ენების აღმნიშვნელია და პირის ჩვენებით (1,87v).

¹³⁷ რმგრეჟ ჩანს, ანჭონისადვის "იგი"-ს ბოლო უ სახელობითი ნიშანია.

¹³⁸ ჯ + არ + ა + რ (ჟ) + ასქას - ასე იძლევა სათანადო სიტყვა სომხურში. ანჭონს კი ისევე ამ სიტყვის შენაძრეველი კომპონენტების ზუსტი თარგმანით გადმოუცია ეს სიტყვა ქართულში: "კულა + მოღებითი".

¹³⁹ მეორე რედაქციაში ექვსი: ბრუნების გარეშე.

ნუნ მდებარეობით სქესისა ა და ნა მანარმყობღებოს რარევიო (მე-
 ნა, მე-ნა, იგ-ა), ჟემა აქვე ანგონი იმასაც რასძენს, რამ
 ქარეულეი ნაცვალსახელს საჯროჟ სქესი არა აქვს და იმ სქესისა
 არის, რამილისაც ის სახელია, რამიჯლსაც ეს ნაცვალსახელი ცვლის.
 მეორე რედაქციასი ანგონი აღნიშნავს, რამ ნაცვალსახელი მე-
 ძღმა იყოს "სამოგარო" (11,80 v), სამუალი ("უმიჯუჴობიოი",
 11,80 v) და მდებარეობით. მდებარეობითა, მაგალითად, "იგიაჟ"
 (აი-1 ე.ბ.). უმიჯვსად ნაცვალსახელი მაინც სამოგარო სქესისა
 არის, რადგანაც, მაგალითად, "მე, მე, იგ" ურენიარად იჯეზის
 მამრეობითის მიმარჟაც და მდებარეობითის მიმარჟაც. რაც მეგებმა
 "ეს, ეს, ის" ნაცვალსახელეშ, ისინი "სამოგარო" სქესისა იქ-
 ნებთან, ჟე სჯიორ არსებას აღნიშნავენ და სამუალი სქესისა -
 ჟე უსჯო საგანს აღნიშნავენ.

ნაცვალსახელი მეიძღმა იყოს მარგვი და რეული, მარგვი და
 მანარმყობი (სარეიო, რეიანი...).

ნაცვალსახელის ერე-ერეი კაგეგორია პირი. ჟე ნაცვალსახელი
 მიუბარბე მიუთიჟებს, პირველი პირისა არის, ჟე იმ პირზე მიუთი-
 ჟებს, რამიჯლსაც ესაუბრებთან, მეორე პირისა, ჟე იმ პირზე მიუ-
 თიჟებს, რამილის მესახედაც არის საუბარი, მესამე პირისა.

ნაცვალსახელი მეიძღმა იყოს მხლოობით რიცხეშიც და მრავლ-
 ბიოშიც.

ნაცვალსახელი იბრუნვის, ჟეონე ჟავისუბრაჟ, რეულეობრივი
 არსებითი სახელისაგან გამხევაჟებრაჟ. ანგონს მეუბრეველა, რამ
 ბოგი ნაცვალსახელი, მაგალითად, "მე", რახი ბრუნვის ჟუნქიოთ
 იბმარჟმა ერეო და იმავე ჟორმიო: "გარნა საცნოჟ ვიძრევი არს,
 რამიჟე ბრუნვისა შინა ამის ნაკლსახელისა მრავალგბის მიცეში-

მე მსგავს არს წრფელობითობა და ეს განიხილვითან ზმნაშაგან...
ხელთ შვიმასმენდობითობა და მოხერხობითი უმრავალჯერეს მსგავს
არან წრფელობითობა, მაგრამ ანუ ესუასა შინა განიხილვითან ზმნა-
შაგან და ანუ ზემოთ მოცემულთა მახვილთა მიჯრ და კლებულთა
მხელობითობა და მრავლობითობა შინა" (1,52-153; 11,112).
მოქმედებითი ბრუნვა არა აქვს.

აღნიშნულთა იხილ, რამ "ეს", "ეს" და "იგი" ნაცვალსახელები
ბრუნებისას ჭუძეს იცვლიან. ერთი და იმავე ჟღერით სხვადასხვა
ბრუნვის ჭუნქით ნაცვალსახელების ხმარებისას ანტონი ბრუნვე-
ბის განსასხვავებლად თავზე სხვადასხვა ნიშნების: მახვილის
('), კლებულის (°) დასმას ხელულობს.

პირველი რეაქტივის მიხედვით ნაცვალსახელებს ზეპარათვი
სახელების მსგავსად შვიდღება აქონდეთ დადებითი, "შემსგავსებნი-
თი" და "აღრზობითი" ხარისხები (იგი, მისებრ, უიგესი, უფითესი,
უფითესა, ჟვისებრ...).

ბოლოს მოცემულია ნაცვალსახელები ბრუნების პარატივები.

გმნა

გმნა ანტონის განსაზღვრული აქვს, როგორც მოქმედების ან ვნების გამომხატველი მუდგვეჯდების ნაწილი, რთვილიც ძრისა და პირსაც აღნიშნავს (ვეჭრე შეიყვარებს, ძელი იწვის): "გმნა ვიძრეში არს ნაწილი სიყვესა, რთვილი ქმნასა და ვნებასა ქნიშნავს ქუქში ჟამისა პირიჯურთ" (1,87v)¹⁴⁰; "გმნა არს ნაწილი სიყვესა, მნიშვნული არსებისა ქმნათა და ვნებათა ჟამისა ქუქში" (1,123v); "გმნა არს ნაწილი სიყვესა, ცხადყოფი არსების ყოფისა და ქმნათა და ვნებათა შინათა რრებობა" (11,82v); ასე-ეივეა გმნის განსაზღვრა მხითართანაც: "წყს რ სასა წასი, ირ ყაის, ს ყას ყყყის რირქსა რს რ ქასასაყსა ს ჯასაყქ" (გვ.199)

მეორე რედაქციასი სვეტიცხოვე არის საუბარი იმის შესახებ, რთ გმნა შეიძლება ვაწარმოო არსებობი სახელისაგან (ვამყოფობ, ვასცხოველებ, ვაგუამოვენებ...), გესარბევი სახელისაგან (ვამოდქურებ, ვაწრიჭორებ...), სახელგმნისაგან (ვანყინებ, ვაყენებ...), მიმღეობისაგან (ვამაიიებობ, ვაიიებებ...), თანებებლისაგან (ვამესობ, ვამირისპირობ...), გმნიგვიისაგან (ვამარჯულობ, ვანებობ...), კავშირისაგან (ვამხლოებ, ვანა-ცლოვი...), შორისებებისაგან (ვავალიებ, ვვაებ...) და ნაც-ვარსახელისაგან, რადგანაც ეს გმნა განუსაზღვრელი არ არის და პირიანთა, იგი მოქმედებას ან ვნებას "ნაცუარსახეობობა" (11,83v) აღნიშნავს, ე.ი. ან პირველი პირის არის, ან მეორის და ან მესამის.

გმნა შეიძლება იყოს დამხმარე, ანტონის ჟრმინი "არსებობი" (1,87v, 123v; 11,12v) (ეს ჟრმინი თარგმანთა მხითარის შესა-

ბამისი ტერმინისა - "ჰაქას ლაჲ" (გვ. 199)¹⁴¹ და "საქმიონი" (1,87v) ან "საქმიონი" (1,123v) (ეს ტერმინიც მხითარის არის "ჰაქას ლაჲ"¹⁴². გვ. 199). ამგვარი რამდენიმე მეთრე რედაქციასა აქარ არის, ლეჲცა ტერმინი "არსუბითი ზინა" იქაჲც გვხვდება.

"არსუბითი" ზინებოა: "ვარ", "ვიქნები", "ვიმყოფები". ისინი აღნიშნაჲვენ არსუბობასა და ყოფინას. მეთრე რედაქციის მიხედვით: "პირობითნი უკუჲ ზინანი რობიღნიმე ითქმიან არსუბითარ, რობიღნიცა ყოფასა არსუბობასა რაკინიშნუჲნ და ძირთაჲან ნაჲუაღ-სახეღთასა წარმოებენ, მაგალ.: ვარ, ხარ, არს" (11,84r). რამხმარე ზინა "ვარ" რრ- და კიღონაცლია, ამიჭო ამ ზინას "ვიქნები" და "ვიმყოფები" ენაცვლება, მეთრე რედაქციასი ანჭონი ყოფა სხვაგვარარ მსჯელობს: "ვარ" ზინა ჭოწმებს ივსებს საშუალო გვარის ზინის ჭოწმებოთ. ეს ზინაა "ეჲვიმყოფებ".

"საქმიონი" ზინებოა მოქმედების ან ვნების აღნიშვნელი ზინები (შევიყუარებ, ვიღოჲავ, რავეჲკვიღრებო).

ღვითონ "საქმიონი" ზინები პირველი რედაქციის მიხედვით რ-გვარია: "კანუნანი" (1,123v) ზინები, რობიღნიც ხუთ უღვიღიღ-

¹⁴⁰ როჭოჲე ზინს, ანჭონისათვის პირის კატეგორია ქარღული ზინის რამახასნაღებღარ, სრულიარ სამარღლიანარ, იმღენარ არსუბითი და მინიშნელიღვანა, რამ ის ზინის განსაზღვრასიჲც კი შეჲქვს (მხლოჲე პირველი რედაქციის "სიმიჭენი"). ანჭონი ამ შემთხვევაში სრულიარ რამოჲკვიღებელი ზინს, რადგანაც მხითარის გრამატიკის შესაღამის ნაწიღში პირის შესახებ არაღჲრია ნაღქვამი.

¹⁴¹ შერ. რთ.: Verbum habetantivum.

¹⁴² ႁႃႈ = "მოქმედება", "საქმიონი" + ႁႃႈ = "იონი".

ბარ იყოფიან და არ იცვილიან ფუძეს და არ არიან დრწნაკლნი და პირნაკლნი (ვირნიმუნებ, ვესავ, ვესარობ) და "უკანონო" (1,120v) ზმნები, რმბლებიც იმავე ხუთ უღვიღებამი შერიან, მაგრამ აკლი-
 ათ ან დრო, ან პირი: "კლებითი" (1,124r) ზმნებია, რმბლებათ
 აკლიათ რმბლებივე დროის ფორმა და "პირნაკლი" (1,124) ზმნებია,
 რმბლებათ აკლიათ რმბლებივე პირი. "კლებითი" შარბიანია სომხური
 "ყასყასი" -ისა ("...էւ ևոჭիւ, որոյ ყასყასիւ ժամանակի մասնի".
 Ե. 303), "პირნაკლი" სომხური "դիմակ" -ისა ("...էւ ևոჭիւ,
 որոյ ყასყასիւ առակիւ և երկրորդն դիմ. Ե. 303)¹⁴³.

პირნაკლი ზმნები პირველი რედაქციის მიხედვით ქართულში სა-
 მი სახისაა: 1. აკლია მუორე პირი (აღვიღებ, აღვიღებ), რ-
 გორც საიღუსტრაციო მთვანელი მაგალითიდან ჩანს, ანგონი ამ
 შვითხვევაში გულისხმობს სუბიექტის მუორე პირის შუთავსებლ-
 ბას რბიქტის მუორე პირთან, 2. აკლია პირველი პირი (აღვიღებ,
 აღვიღებ), აქაც საქმი ეხება სუბიექტის პირველი პირისა და
 რბიქტის პირველი პირის შუთავსებლობას ზმნის ფორმაში. ასეთი
 სახის პირნაკლი ზმნები შვიდღება იყოს ყველა გვარის, ნანამი-
 ვიც და კუბატივიც და ხუთივე უღვიღებისა. 3. აკლია პირველი
 და მუორე პირი (ყროს), ასეთი ზმნები, ანგონის ამრით, მიხლოდ
 საშუალი გვარის არიან და ეკუთვნიან იმ უღვიღებას, რმბლებათ
 ან რი ბმოვანი აქვს ბლოში (ყროს), ან 2 (თანებინს, რამე-

¹⁴³ იმავე პირველი რედაქციაში ანგონი ამბობს, რმბ უკანონო
 ზმნები, რმბლებიც ფუძეს იცვილიან და "სახელ იკებნიან გარესლვარ"
 (1,123v), ქართულში ძველი საპუნდლიათ. "გარესლვარ" სიტყვა-
 სიტყვითი შარბიანია მიხიარის "ყარყარ" -სა="უბლორო", "შავნი-
 ბური", "ბეჭეჭური". ყარყ = "გარე" + რყ = "გმა", "სველა".

ბის - ვნებითი ტვარის ზმნებია). დანარჩენი ზმნები, ანტონისა-
ვთა ლექსით, მიქვიძეობითი ტვარის ზმნებია (მღვს, ნიქის, სუფუხს).

მიწვევ რედაქციასთან ანტონი პირნაჯღ ზმნებს ყოფს ხუთ სახეად:
1. შეტკრავ, შეტკრავს; 2. შემტკრავ, შემტკრავს; 3. შემტკრავი,
შემტკრავი; 4. შეტკრავი, შემტკრავი; 5. შემტკრავი, შემტკრავი¹⁴⁴.
პირველი ორი სახის ზმნებს ყველა დრო, ყველა კოლო და რიცხვი
აქვს, აქვს კავშირითი და წინადადებათითი ფორმებიც. უკანას-
კნელი სახის ზმნებს კი არა აქვთ წყვეტილი, მუდმივობითი-
ბი, კავშირითი მიწვევა და ბრძანებითი, ნათქვამითი, პირბრძანითი და
განუხლებლადი კოლოები. არა აქვთ მიმდევრობა და სახელზმნა. პირ-
ნაჯღ ზმნებს შეიძლება აქვთ მხოლოდ ვნებითობაც.

"კანონიერ" და "არკანონიერ" ზმნებზე დასაყრდენი არის მიწვევ რე-
დაქციასთან: "კანონიერ იმდენადობით იტონი, რამდენიცა მიმხრ-
თა შინა ატონი უწყობლობად, ე.ი. არცაფა ვრთსა დროსა შინა ნა-
მცხობა ანუ მცხობადა და ანუ სქესთა შინა რამდენამც და დროთა
მისთა სხუთთა ზმნათთან და მცხობადა არცაფა არცაფა არცაფა, მათგან-
ებრ: ვაბი¹⁴⁵. ანუ პირველთა დაკლებასა არ შეიძლება არცაფა, ვი-

144 ა რ ნ. ბ ი ქ ზ ბ ა ვ ა ს აბრით, "აქ ანტონი დამოუ-
კიდებელი მსჯელობის უნარს იჩენს. ზმნა "პირნაჯღიანა" ანტონის
წიგნით ატონია, რამე სობილურით წყობის ფორმები მესამე პირში
სუბიექტურით წყობის ფორმებისგან არ განიკარგება: შემტკრავს, შეტ-
კრავს, შე ტ კ რ ა ვ ს მძრ. შემტკრავ, შემტკრავ, შე ტ კ -
კ რ ა ვ ს - ეს უკანასკნელი კი უ-ს რიცხის წყობათია მიქვიძეობითი
(ა რ ნ. ბ ი ქ ზ ბ ა ვ ა. იბრ-კავ. ვნათა შეტ. ისტორია,
გვ. 92).

მარ იგი არიან ზმნანი პირნაჯღნი და ანუ გამპირრღნე იგი მათი ნიშანი სხვათა რადმეთა უჩუქველითა ნიშნითა არა წარმოგვს და ანუ უჩუქველსა შესახედავსა არა შიგნყნარებელს დროებითაჲ მნიშვნულებათა შინა... ხოლო რამდენიცა წინააღმდეგომ კანონთა ამათ იქვევინან, იგინი არკანონიერ იწოდებინან" (11,84v).

მეორე რედაქციაშივე არის მსჯელობა იმის შესახებ, რამ ურთი და იმავე ძირის¹⁴⁶ ზმნა შეიძლება სხვადასხვა უღვირღუბას ეკუთვნოდეს¹⁴⁷, რამ ამ სხვადასხვა უღვირღუბის ზმნებს ვნებითი

¹⁴⁵ "უკზი" ზმნის შესახებ ანგონი უფრო დანერღებითაჲ ლაშა-რაკობს იმავე მეორე რედაქციაში. ეს ზმნა, მისი აზრით, უკანონოა, რადგანაც ფორმებს "უხადები" ზმნისაგან იღებს. ამის გარდა, "უხადები" ზმნის კუბატივი "სათანადო არს და ქსჯელიერ სა-მარშალი" (11,37v), რამ "უაქდინებ" იყოს, განაცრძობს ანგონი, მაგრამ ამის მაგივრად გვაქვს "დავსუამი" და, ანგონის აზრით, რამაქუბატივი ფორმა "დავასმევირებ".

¹⁴⁶ ზმნის ძირი ანგონისთვის საწყისია, ე.ი. მისთვის ზმნა იწარმოება საწყისისაგან და არა პირიქით. ეს არც არის გასაკვირი, ურთქული ვნების ტრამატიკების მიხედვით კაცი სხვაგვარად ვერც წარმოიგენდა.

¹⁴⁷ პირველ რედაქციაშიც ასეა: "შევიყვარებ" ზმნა მოქმედებითი გვარის არის და პირველ უღვირღუბას ეკუთვნის, "მიყვარს" - მეორე უღვირღუბას, "უყვარობ" - მესამე უღვირღუბას. ამათი ძირი არის "შეყვარება" ან "ყვარება" - "დალაშუ ასოთა მიძირე შემატებითა სხუაობენ ძირნი ესე ზმნათანი, გარნა მასვე ჰნიშვნევსაჲ სავქესა ურთსა და იგივესა" (1,24v).

ურთი აქვთ¹⁴⁸, რთი თხრობითი კილოთი ზოგი ზმნა ნამყოფი წყვეტილ ზოგჯერ სხვა ძირის ზმნის ფორმებით ივსებს (ვარ, ვიყოფოდი, ვიყავ; ვიფეც, ვიფეყოდი, ვქსაქუ)¹⁴⁹, რთი ზმნაჲნი იგულისხმება "უფალი სახელიც" (ე.ი. მმართველი, მოქმედი სახელიც) და "სა-ძიებოც" (ე.ი. მარჯული, სამოქმედო სახელი): "ეკსნურ. ამას შინა ქაოვებ უფალსა სახელსა, ესე იგი, პირსა პირველსა და საძიებოსაჲცა ზმნისასა, ესე იგი, რამესა" (11,82v)¹⁵⁰. აქვე ანტონი შენიშნავს, რთი ზმნა შეიძლება იყოს პირიანი ("პირი-ბითი", 11,84r) და უპირთ ("უპირთ", "არპირობითი", ანუ "განუსამღურებელი", 11,84r).

ზმნას რვა "გარემო" ანუ "მდევარი" მოეპოვება: გვარი ("ნა-თესავი. 1,88r, 124r; 11,85r), ფუძე ("ნაკვეთი". 1,88r, 124r; 11,85r და "სახე". 1,88r, 124r; 11,85r), რიცხვი, პირი, დრო ("ჟამი". 1,88r, 124r// "დროჲ", 11,85r), კილო ("სქესი". 1,88r, 124r; 11,85r) და უღვიძება ("უღვიძებაჲ". 1,88r; 11,85r// "უღვიძაჲ". 1,88r).

ზმნას ოთხი გვარი აქვს: მოქმედებითი ("შემოქმედებითი". 1,88r, 124r; 11,85r), ვნებითი, საშუალი ("უძემოქმედითი". 1,88r, 124r; 11,85r) და საზოგადო ("საზოგადოჲ", 1,88r// "ზოგებითი". 1,124r-124v). ეს უკანასკნელი გვარი მთორე რედაქცი-

¹⁴⁸ ასევეა პირველი რედაქციისაჲნიც.

¹⁴⁹ იხ.: ი ვ. ქ ა ვ თ ა რ ა ძ ე. ზმნის ძირითადი კატეგორიების ისტორიისათვის ძველი ქართული. თბილისი, 1964, გვ.2.

¹⁵⁰ ანტონის ეს მსჯელობა ცხადყოფს, რთი მისთვის შეუძლებელი არ დაჩენილა ქართული ზმნის მრავალპირიანობა.

აშენ აქარ არის ნახსენებში.

მოქმედებითი გვარის ზმნები ისეთ მოქმედებას აღნიშნავენ, რძილისგანაც ვინმე ვნებას განიცდის ან: "რძიუნობი იქმნიან მქმედებობითაჲ და სახელზმნათაჲნი და ანუ ზემქმედობითაჲნი და ანუ სხუათა ზემქმედობითაჲნი წარმოებენ და ცხადყოფენ მოქმედებასა არსებობასა, მაგალითად: მვეციყარებ, მვეკარებ" (11, 842)¹⁵¹.

ვნებითი გვარის ზმნები ისეთ მოქმედებას აღნიშნავენ, რძი-
ლიც ვინმე მოქმედობასაგან მომდინარეობს ან: "რძიუნობი იქმნიან
ვნებითაჲნი და ცხადყოფენ ვნებასა არსებობასა და წარმოებენ
მათვე ძირითადან, დალათჲ არა მოქმედებობითაჲნი, არამედ ვნებითაჲნი,
მაგალითად: მვეციყარები, მვეკარები" (11, 842)¹⁵².

ვნებითი გვარის მანარმოებლად ანტონი ზმნების უღვიღებამე
მსჯელობისას ასახელებს 2-ს (ვიქსევი, ვინძუნები, ვიკუსები,
ვიყარები, განვიკები, ვიქნები) და 3-ს, რძილისაგან მხრობითი
ვიცილს ნამყო უსრულის, ნამყო სრულისა და მყოობის მოქმედები-
თი გვარის ზმნის ფორმები ვნებითისას ვმხვევა (მვეციყარი/მვე-

¹⁵¹ ანტონს მოქმედებითი გვარის განსაზღვრისას მუხრე რედაქ-
ციასი ბაუმიხტორის განსაზღვრას აქვს მომხდელითი: "ხლოთ მვე-
მოქმედებობითაჲნი ზმნად უნდობს მას, რძილიც დაწინაშევის ცხადობასა
ქმედებობისასა მდგომობისასა, რძილისაგან მიზეზი იპყრობის მვე
ქმედებობისა შინა ცხადობისა (ბაუმიხტორი. განსაზღვ. ფიცილსა
საზღვ., 491) (11, 842).

¹⁵² ბაუმიხტორის მიხედვით ამ შემხვევაში "ცხადობისა
მის მიზეზი განტობენ ქმედებობისა მის იპყრობობისა" (11, 842).

ვიყუარვი, შევიყუარე/შევიყუარე, შევიყუარო/შევიყუარო).

ვნებოთ სხვა მანარმოებები ანგონისათვის უცნობია.

სამუაღი გუარის ზნეები ისეთ მოქმედებას აღნიშნავენ, რთვილ-საც შედეგად ვნება არ მოყვება ან: "რთვილით ითქმისან უმეშ-ლითიბად, ამად რთვილ, არა პითბს გუარო იგი არცა მოქმედებასა ესე გუარსა, რთვილსა პსრეს ვნებად და არცაღა ვნებასა სხვსა-გან არსებისა და ანუ სხვსაგან გუამისა და ნარმოებენ ესენიცა მათვე ძირითადან, მაგალითებრ: ვაგარობ, ვიხარებ" (11,84v). სა-მუაღი გუარის ზნეები იყუარონ "ხატემოქმედებოთ, "ხატსამუაღი" და "ხატვნებოთ" ზნეებად¹⁵³.

"ხატემოქმედებოთნი, ვითარ: ვიხარებ, მიხრავს და სხვანი, რთვილიცა ჩანნ მუცაღა ვინსამებრ შემოქმედებოთად, გარნა არა პნიშნულნ მივექმობასა, ზედამოქმედებს სხვსადი რთვილსამე მენე-ბელისად, რთვილსათვისცა არა ითქმის შემოქმედებოთად, არამედ ხატემოქმედებოთად" (1,124v). შტრ.: "ზერეოიბასქელყ, ირ ენი

¹⁵³ მხითარს ზნეები გუარებად ისევე აქვს რაცყოლი, რთვილს ეს პირველ რედაქციას: 1. ზერეოიბასქელყ; 2. კრასოიბასქელყ, 3. ეცეოიბასქელყ და 4. ხასოიბასქელყ. სამუაღი გუარის ზნეები, მათისი მხრით, სამ სხვს გუადივენ: 1. ზერეოიბასქელყ ეცეოიბასქელყ - ეს არის ანგონის " ხატემოქმედებოთნი უმეშლითი" (ზერეოიბ/ასქელყ/ "მოქმედება"+ასქელყ = "ხატო", "სახე"), 2. ეცეოიბასქელყ = "ხატ-სამუაღი" (ეცე/ნიბებელია/ასქელყ /ასქელყ /="სამუაღი"+ასქელყ = "ხატო", "სახე") და 3. ზასქელყასქელყ. ეს უკანასკნელი ანგონის "ხატვნებოთნი" შეესაბამება, ორნდ ვართული ჭრთინნი ნანარმოებოთ "ხატემოქმედებოთნი" ანაროგოთ (ზასქელყ = "ხატო"+ასქელყ /ელყ/="ვნე-ბა"+ასქელყ="ოთი" - სხვ სხვა რიგის ჭრთინია).

նւնգեմ, խնդարճ, և այլև ղ ոճան ղ, որ ղ թեպէս զսոք Յայնիւն երևին
 ներգործակաւն ղ, բայց ո՛ր նշանակէն զգործողութիւն վերաբե-
 ռիւն առ այլ ոճն կրօղ, վասն որոյ ո՛ր ասին ներգործակաւն ղ,
 այլ ներգործակերպ էեզոփակաւն ղ" (ՅՅ. 305).

"Եւթնամյարոնսն, յոտար Եւթնամյարոնսն յիցմցոմոտն ոգոն
 արոն, իրմըն յորոյ նրաշրոնսթոյ յամոնսս ոցընն Եւթմոյմոյմ-
 րըմոտոնսս թա մըոցոմար յնրաշրոնսս յամոնսս ցոշրոնսս յամոնսս Յմն-
 ան ոյցոյրըն Եւթընըմոտոնսս" (1, 124 v), Թագրամ, մընոմնայս սն-
 թոն ոյցը, "յնը սնոյաա յնաա մըթա մրաշար ուոյմոն, Թագրա
 յարաշրոնսս յնոնս Բընըլըմամն ոմշա սարմը ոյոն յն ցարոմոնս"

(1, 124 v). Թր.: "Ինչոճիչակերպ, որ գոն, իտանամ, արդարանամ,
 և այլև ղ ոճան ղ, որ ղ թեպէս զսոք Յայնիւն իցեն ներգործակերպ ղ,
 և կրաւորակերպ ղ, բայց ո՛ր զկրումն ինչ յոմե՛կէ յայն՛է առ-
 նողէ 'ի կրօղ ո՛ր իեպ նշանակեն. վասն որոյ ո՛ր ներգործա-
 կաւն ղ ասին, և ո՛ր կրաւորակաւն ղ, այլ զնշիչակերպ էեզոփա-
 կաւն ղ. զի սահնանակաւն ներկայ ղ, ինորդիւն որպէս վերգոր-
 ծակաւն. իսկ կարարեալ ժամանակ ղ, և որ ղ հեպին այնց՝
 ինորդիւն որպէս զկրաւորակաւնս" (ՅՅ. 305).

"Եւթնըմոտն, յոտար: սըրոմոմըմո, սըրմոմըմո թա սնոյ-
 ան, իրմընոյս յմոնսս թարաշր սահոնոյմըն յընըմոտ, Թագրա
 արաշր մնոմնըն յընըման սնոյսս, իրմոնսաշր արա ուոյմոն յըն-
 ան, արամը Երթըմըն Եւթնըմոտոնսս" (1, 125 z). Թր.: "Չայ-
 նակրակաւն, որ գոն, և թիմ, բուսանիմ, մարգիմ, և այլև ղ
 ոճան ղ, որ ղ զսոք Յայնիւն թեպէս երևին կրաւորակաւն ղ,
 բայց ո՛ր նշանակէն զկրելն յայն՛է. վասն որոյ ո՛ր ասին
 կրաւորակաւն ղ, այլ Յայնակրակաւն ղ" (ՅՅ. 305).

მიწიერ რედაქციასთან ანგონი საშუალო გვარის ზმნებს წარა
გოფს: ისეთ ზმნებად, რომლებიც მოქმედებობენ არიან, მაგრამ
ვინმას ვერავის მიაყენებენ - ხაფივმოქმედებობენ და ისეთ ზმნე-
ბად, რომლებიც ვინმისთვის არიან, მაგრამ ეს ვინმე არავისაგან
არ წარმოადგება - ხაფივობენ. ხაფივმოქმედებობენ ფორმით
("ვიმსაებრ". 11, 84v) მოქმედებობს ვისგანაგან და ხაფივობი-
ნი ვი ვინმის. ხაფივსაშუალო ზმნები ნახსენებნი აღარ არის.

"სამოგარეო იმედიან, რამეთუ ვრთისა მიერ და მისვე ვიმსა
რეუსმე მმევეობასა ვინმისუნ ქმნილყოფად სხვისაგან მმევეობისა,
სხვისა ვისმე მიმართ მინებულისა და რეუსმე ვინმისუნ ვინმისა
რამდესა ვინმე ქმნილყოფად სხვისა ვისმესაგან მმევეობისა" (1, 125v).
შენი: "ქს... ღამსარსაყ ღამს, ყქ 'ი ვინმე სქიყ და სიყსიყ ვაყ-
სქ' სერქ ყფიობილიქსიქ სუამსაყსუ სუესაყ ყიქ ვიმსეჭყ სო-
სიყს და სიყ, იქ ვიქიქ. და სერქ სუამსაყსუ ყქვიმსუ სქს ყესაყ ყიქ
ვიქიქ ვაყსეჭყ სოსოქ" (გვ. 305).

ანგონი ამ გონის ზმნების მესახებდაც მენიშნავს, რომ "ესე
უკუქ სამოგარეო ზმნად სხუათა ვინსა ჩვეულდამან იყის ვიმინად,
მაგრამ არა ჩვენ, ქარდვჯდამან, რამეთუ მუ სადამე გვეპოვა, არა
სადა დაგვეგვეამცა უმოკსენორ" (1, 125v).

ამრიგად, ანგონმა ძირითადად მუქლო მოქმედებობი და უ მანარ-
მოქმედობანი ვინმისთვის გვარის ფორმების გამოყოფა და უარყო ქარდუ-
ლისათვის არაბუნებრივი რეგონი "ხაფივსაშუალო" (იხ.: აქვე, გვ.
131), ასევე "სამოგარეო" გვარის არსებობა, მაგრამ საშუალო გვა-
რის ფორმებში გარკვევა გაუჭირდა¹⁵⁴, მიუხედავად იმისა, რომ

¹⁵⁴ მით უმეტეს, რომ ვინმისთვის ყველა მანარმოქმედი მისთვის
არ იყო ცნობილი (იხ.: აქვე, გვ. 129).

მთქმს—და სწორად იყო საშუალო გვარის ზმნები მაცოუნებულ
"ხატვეთქმველებით" და "ხატვნიბით" (ჯრთი შეხებევი, იტივე მუ-
რიოაქტიური და მერიოპასიური) სახეებარ¹⁵⁵.

ზმნის ფუძე ("ნაკუჭით") შეიძლება იყოს მარტივი, რთული და
"ზედდატებული" (1,125v; 11,85v) ან "ზედშესრული" (1,88v).

მარტივი ზმნა არსებების მოქმედების ან ვნების ჯრთ მარტივი
მნიშვნელობას აღნიშნავს და არ არის შეჯრთებული სხვა სიტყვას-
თან (შევიყუარებ, მარნამს...).

რთული ზმნა არსებების მოქმედების ან ვნების რთ გამოვლას¹⁵⁶,
ე.ი. იტვას აღნიშნავს და შეჯრთებულია სხვა სიტყვასთან (ვსნავლ-
მიყუარებ, ვლუანღვიმიყუარებ). მუთრე რეპაქოპაში სამი ელმენტი-
საგან შედგარნი ბურთული ზმნაც არის მოხსენებული (ეუთიღსიბ-
რძნისემიყუარებ...).

"ზედდატებული" ან "ზედშესრული" ზმნა არის ზმნისწინნანი
ზმნა, რტგორე მვითთნ ანტონი ამბობს: "ხტოლ რაჟამს იტი იყოს ჟ

¹⁵⁵ შტრ.: "საშუალოდან გამოტყო ხატვეთქმველებითი და ხატ-
ვნიბითი, რითაც მიუთითა იმაზე, რთი ფორმიხ საშუალო ხან მოქმე-
ლებითს ჰტავს და ხან ვნებითს, რაც ატრევევი რირ მიტნებარ უნდა
ჩაიოტვაროს..." (ა. ფ. ე. ბ. ი. შ. ვ. ი. ი. რ. ს. ა. ბ. შ. ვ.).

¹⁵⁶ ბუჭტი თარგმანია მხითარის ქანაყილას—ილას="ცნება", "მნი-
შენელობა", "შინაარსი", "ტონება", "ტუტა", "აზრი". მხითარს,
რტგორე ჩანს, "ცნების", ან "მნიშვნელობის" შინაარსით აქვს
ნახშიარი, ანტონს ეი "გატონებარ" უთარგმნია, რარტანაც ქანაყილას
მიმტოტობა ქანაყილას ზმნისა, რთმევი სხვა მნიშვნელობასთან ჯრთარ
"მოტონება"—საც ნიშნავს. იბ.: აქვე, ტვ. 78, სქ. 95.

მოკიდებულ რეზიგნაციას, მათივე რეზიგნაციის ანუ სამკაულობა, ანუ უსაღებარ მათისა და მინიშნულობისა იმედიან ზედმეტსადაც, ვითარ: ადვილად - ადვილად, განვივარდები - განსამიჯნული-ვივარდები" (1,88v)... და "ხოლო ეს ვითარნი იმედიან ზედმეტსა-დაც, რამეთუ ზინად თუ სადამი იყოს მარტო, აქუს მარტო მინიშნულობად, გარნა ოქუს ეს სახენი კრძალნი ზედ დიდვას რა შერადამეობსაებრ ზესისა, მათივე ანუ სცვალდს მინიშნულობასა ზესისა, ანუ აორკეცებს" (1,125v). ეს ზინისნივინები ანუ "კრძალ-კები" ხან დამოუკიდებელი მინიშნულობის მქონე ნაწილკები (და მათივე ნაწილკები, რადგანაც არ იბრუნვიან სახეობისაგან განსხვავებნი), რამიღბი ზინის მინიშნულობას აორკეცებენ, მაგალითად: უაქი, ქაქი, ზი, ზესხ, გარე, უარ, წინა, ნაყუარ, სახეც, მისაყუს (უკრძალვად, ქვემოთვივად, ზემოთვივად) ან დამოუკიდებელი მინიშ-ვნივინის უქონელი ელემენტებია, რამიღბი ან აორკეცებენ, ან ავითარებენ, ან ავილიან ზინების მინიშნულობას, ან სამკაულობა გამოიყენებნიან¹⁵⁷. ესენია: აღ, შეა, ცა, გან, მი, მი, შე, წარ, და, გარდა (ადვილად, შეადავად, ავივად, განვიან). ეს ელემენტები შეიძლება ორი და სამივე დარტონ ზინას: გარდამი, წარმი, შეამი, მიდამი (მიმი), აღმი, შემი, ცამი, განმი (გარდამოვივად, წარდამოვივად, შეამოვივად). შეიძლება აგრეთვე, რომ ზინას შუამი დარტონი დაწვრილი, ზინიზად ან კავშირი, რამიღბი დავის მხრივ მესაძებლობისა მიხედვიან რამეს აწინაშევიან და ამკობენ ზინას

¹⁵⁷ რეგონის ჩანს, ზინისნივინის რამი ჭუნქვილიდან მხლოდ ვითი შევიზინვიან ანგონს, სახეობი, ის, რომ ზინისნივინი ზოგჯერ ზინის მინიშნულობას ავილიან.

(განსამიჯნველად. მარტოვად ეს ზენა იქნება ვერად). შეი-
ძლება ეს ელემენტები ბოლოში იყენებენ (ვიტორია, ვიქტორია...).

ზენის ფუძე ("სახე") შეიძლება სტრუქტურ იყოს "პირველსახე"
(1,88v, 126r; 11,85v) (ვებრენინა, ვასვამ...), და "სხშითგარ-
პასლუთი" (1,88v, 126r; 11,85v)¹⁵⁸ (ვებრენინა, ვასვამ). სწი-
ბურში შესაბამისი ტერმინებია: სსსსსსსს და სსსსსსსს.

"პირველსახე" ზენები ძირებს წარმოადგენენ, "სხშითგარპასლ-
უთნი" კი "ინტე" მანარმოებლის რარული წარმოებია. არიან სტ-
რუქე "მრჩობლსხშითგარპასლუთი" ზენები (ვებრენინა, ვას-
ვამებინა). ზენების უღვივებების შესახებ საუბრისას ანტონი ალ-
ნიშნავს, რომ "სხშითგარპასლუთი" ზენა ან მოქმედებითი გვარის
ზენისაგან წარმოება, ან საშუალო გვარის ზენისაგან ("შორისი".
1,21v// "უმიშულობითი". 11,21v ზენა). მოქმედებითი გვარის ზენა
"შესსა საქმესა სხესა მიმართსა საქნიშნავს და სხშითგარპასლუთი
არა თუ შესსა მარტოდ, არამედ შესგან სხესსა სხესამი" (11,21v)
(ვასვამ). "ზენად უმიშულობითი არცა მოქმედებასა გუარქმევებს და
არცა ვნებასა და ამისვე ძირისაგანი ზენად რადვე გუარქმევებს
საქმესა და ვნებასა, მაგალითებრ: ვად ესე უმიშულობითი არს და
ვაქმევებს ესე. ამისვე ძირისაგან არს, რძობისგანცა არს ვად და
ესე გუარქმევებს საქმესა და სადაცა საქმი არს, მუნ ვნებაცა და
ამისთვის სხშითგარპასლუთი არს" (11,21v). "სხშითგარპასლუთი"-ს
მანარმოებელია ძირითადად უ (ვასვამ), ბოგურ ინტე (განვასხვი-
ვინა). "მრჩობლსხშითგარპასლუთი"-ს მანარმოებელია უ და ინტე¹⁵⁹.

158 იხ. აქვე, გვ. 112, სქ. 132.

159 ამრიგად, ანტონს შეუძინებია, რომ კანონიერი ფორმებს
ქართული უფველად მოეპოვება უ პრეფიქსი.

მიუზღვეს რედაქციას ინტეგრირება მანარმობედიც არის დასახელებული. საშუალო გვარის ზმინსაგან ნანარმობე "სხშითგარდასლვთს" ზავისი ვნებობიყ აქვს (აღვიგებინები), რთიჯიყ ხანდახან ძირითადი ზმინის ვნებობიყაყ ტამიოყენება. "მრჩობღსხშითგარდასლვთს" ვნებობი ამ სახისაყე აქვს (ვირწმუნებინები). უპირთ ჭრმები საჯრთთა ჩვეულებრივი ზმინსთვისაყ და "სხშითგარდასლვთი"-სთვისაყ. მიუზღვეს რედაქციას არის მსჯელობა იმის შვსახებ, რთი ზოგი ზმინა, რთიჯიყ არყ "სხშითგარდასლვთია" და არყ "მრჩობღსხშითგარდასლვთი", ჭრმიოთ ჰგავს ამ ზმინებს (ვირწმინები).

ზმინას რჩი რიყბვი აქვს: მხლორთობითი ("და ამისთვს უკუწი ითვიინ მხლორთობითად, ვითარმევი ურთობითისა არსების მოქმეებინსა ანუ ვნებინსა იგვას შვგვქმევი". 11,86ღ) (აღვიარებ) და მრავლორთობი ("და ამისთვს უკუწი ითვიინ მრავლორთობითად, ვითარმევი მრავლორთობა არსებობა ანუ გუამობა მოქმეებობა და ვნებობა იგვასა შვგვქმევი". 11,86ღ) (აღვიარებთ). მრავლორთობი რიყბვი სპეციილური მანარმობებობი იწარმოება, ჭუბიყ ისეთი ზმინები არსებობს, რთიჯინიყ ჭუბის მინშენჯელობი მიუთითებენ მრავლორთობე (ვიმუსრავ). ასეთ ზმინებს "სიკვირთობი" (1,127ღ)//"კვირთობი" (11,87ღ) უწოდება¹⁶⁰. რიყბვის კატეგორია აქვს ყველა ზმინას, პირნაკლი ზმინის (რთიჯითაყ მხლორ 111 პირი აქვთ), ზმინის განუსაზღვრელი ჭრმებინსა და სახეღზმინის გარდა. შვიგებ: "იციის ჩუწიუღობამან

¹⁶⁰ ანჭონი რჩივე რედაქციასი პარწმობაზინის შვიმხევევებინსაყ "სიკვირთობობინს" აღნიშვნის საჭირრთობიო ხსინს: "მეწმეცა რამეუთ არს სხვთაყა რადობევი სახითა, რათა იქმინენ ზმინანი სიკვირთობითად: ბრუნვის მოქმეებინსა მიჯრ, ვითარ: პრქვა ღმირთმინ აბრკამის:

ქართულია ენისამან, ვითარმეც ბმნანი მემოქმედებინი საბო-
 რბოთისამებრ სქესისა მხლოთბინი ანმცლსა რრსა შინა მინო-
 ინრებინან ვითა მრავლობითა, ზრეს იგი ურთისა მოქმედისაგან
ქმნილან მრავალთაძი მოქმედებანი, - ხაზი ჩვენია. ე.ბ. - ხო-
 ლო ლაღათუ მოქმედი მხლოვე ეხადებინს, მაგრა ურთი იგი მოქმე-
 დება მრავალთა მინარე იცხადებინს, მაგალითებრ: მიცუარან,
 გქონან, ჰყვანან¹⁶¹ და სხ. ესთვე მინოთბრებინან ნამცლსა
 არასრულსაგა რრსა შინა, მაგალითებრ: შევიყვარნი, შევჰყვრნი,
 განვჰბანნი, რამმცუნის... (11,86ლ)¹⁶². ასევე ნამცლ სრულ-
 შიგ მენიდეება ბმნამ ალენიშენს რბივეჭის მრავლობითობა (შევიყვარ-
 ნა ზესნი იგი ამას სოფელსა შინა, აკურახნა იგინი სიმეონ.
 მრავლობითში: ვაკურახნენით, აკურახნეს და ა.შ., ჟურმეობითებ-
 ში - შევიკრვან, შევიყვარნა, მცოფაძი - ალოკუნე, ბრძანებით-
 ში - ალოარენ, განძენ...).

რჩვე რეაქციის მინებრბ ბმნას სამი პირი აქვს: I (მე
 ვესავე), II (შენ ვესავე) და III (იგი ვესავე). პირველი პირი მრუ-
 ბარბე მიუთითებს, მეორე - იმაზე, ვისაც ვსაუბრებინან და მესა-
 მე - იმაზე, ვის მესახებდაც არის საუბარი. არსებობს პირნაკლი

კურახენით გაკურახნო შენ და განმრავლებით განგამრავლო შენ და
 სხუანი. ხლო ვსევე სახითა გაიგონე შენ, რამეთუ ბმნათა და-
 ლუთ სიკმოებითაჲ ცოფად" (1,127ლ; 11,87ლ).

¹⁶¹ ძალიან საინტერესოა, რამ ანტონინსაჲვის "მიცუარან" და
 მსგავს ფორმებში სუბიექტი ("მოქმედი") მიცუარანში დასმული სა-
 ხელია, ხლო რბივეჭი კი სახელობითში დასმული სახელი.

¹⁶² ამ ფორმების შესახებ ქვემოთ.

გმნებიც, რამდენადაც აკლიათ ან პირველი, ან მეორე, ან პირველი და მეორე პირის ფორმები. პირველი პირის ფორმები (მხოლოდობითი) არა აქვს ბრძანებითი კილხს (ანმცოთი), "უჩინოს" საერთოდ არა აქვს პირი, რადგანაც აქ მოქმედება ან ვნება აბსტრაქტულად¹⁶³ აღინიშნება და არა ვისთანმე გამომიძინარე¹⁶⁴: "სქესი უჩინოა ნივთიერება განუსაზღვრებელი, მით რამდენად არსებობს პირობით-სა განსაზღვრებულად არა გუარუყნებს განრჩევიით" (11, 87v).

რაც შეეხება პირის ნიშნებს, ანტონი ზოგადათ მათ შეესაბამებ არ მსჯელობს. პირის ნიშნების შესახებ საუბარია ყოველი, რთ-კილხს ფორმების ცალ-ცალკე გარჩევისას. პირის ნიშნების კლასი-ფიკაცია ანტონს მეორე რედაქციაში უფრო დახვეწილი და ზუსტი სახით აქვს მოცემული და ამიტომ პირველი რიგში მეორე რედაქცია-ში დასაბუთებულ პირის ნიშნებს აღვსახავთ:

პირველი პირის ნიშანია ვ, მეორე პირისა ის ბგერა, რამდენიც ვ-ს მოსდევს სათანადო გმნაში; მესამე პირისა - ს, ც, ძ, წ. მრავლობითში: პირველსა და მეორე პირში - თ, მესამე პირში - ენ, უყნ, ან, ვან, ყვ¹⁶⁵, ს, ც, ქც, ც, ნც, ნცნ. ზოგ გმნას

¹⁶³ ანტონთან "აღმატებულად", რამდენიც სომხური ქართულად -ის სიტყვასიტყვითი თარგმანია. იხ.: აქვე, გვ. 115, სქოლიო 134.

¹⁶⁴ ანტონთან არს "ქვემდებარე", თარგმანია სომხ. ლ. რასაკ -ისი="რამდენიც ქვემდებარება", "ქვემდებარე" (თანამედროვე გა-გებით).

¹⁶⁵ პირველი რედაქციაში: "ხოლო მასვე საზღვრებითისა ანმცო-სა შინა პირს პირველსა მხოლოდობითისა ჟე სადამე გამპირივებუ-

პირველ პირში მ ნიშანი აქვს, მეორე პირში ამ შემთხვევაში ტ-ს მისაღობნელი, მესამე პირში კი ნიშანი იქნება ტ-ს მომდევნო ბგერა ან ჟ. (ჟ- პრეფიქსი ზინაში უეფეჯაპ საჭირთებს ს და ტ სუფიქსებსაც - უყუარს, უყუარან). მ-ს რიგში მრავლობისათვის პირველ რიგში იქნება ტჟ/ტჟ, მეორეში - ტ - ჟ, მესამეში ჟ. არსებობს ისეთი ზინაც, რომელსაც მეორე პირის ნიშნად ბ აქვს (ბეარ), მხროლობითი და მრავლობითი. მესამე პირში ამ ზინას უკვე სხვა ნიშანი აქვს (ვენან). ღუ რხობობითი მესამე პირის ნიშნად ურთი ტ ტაქვს, მრავლობითი კიდე ურთი ტ მიემატება (პრნამნნ). დახლოებით ასევეა წარმოდგენილი პირის ნიშნები პირველ რედაქციაში, როგორც მეორე პირის ნიშნად ჟ ტაქვრით ჟ, ს და ბ-ს არის მოხსენიებული. იმავე პირველ რედაქციაში ანგონი ტ ნიშანს ასე უფა: "... გამპირთვებეაპ მრავლობისა შინა ექმნების ჟ და ტანმამრავლებეაპ ექმნების ტ" (1, 1332)¹⁶⁶.

ლარ აქუნებეს მ, აქა მრავლობისა შინა პირსა მესამესა ტანმამრავლებეაპ და გამპირთვებეაპ აქვს ჟ ანუ ტ, ანუ ჟ მარსალაკი, ვითარ: პსურსთ ანუ შეიყუარებენ, პსურსყე" (1, 1332).

¹⁶⁶ საინტერესოა, რომ "ტ" ნიშანი ანგონს რეჯი შედგენილობის პრეფიქსად მიუჩნევიან. როგორც ცნობილია, ასე იქცევა ყველა მკვეთარი, რომელიც კი ამ პრეფიქსს შეეხება. იხ. მაგ.:

M. B o s s e t. Lettre à M. Bopp sur son Rapport relatif aux recherches philologiques de M. le docteur Rosen. - "Bulletin... de l'Acad. imp. des sciences de S.-P. 8. 11. 19. 1845, 33. 137;

F. Bopp. Die kaukasischen Glieder des Indoeuropäischen Sprachstammes. Berlin,

ანგონი იმასაც გრძნობს, რომ მეთრე პირის ნიშნებაც ჟ და ღ-ს ხმარება უკვე შეწყვეტილია და მკაცრი და მამხილებელი ტონით მიმართავს ამ პირის ნიშანთა არმხმარებელთ: "... იოქუას რა ზმნაჲ ესე მეთრისა პირისაჲ, ვ იყუაღების ღანაჲ და იოქმის კსრეჲ, მაგრა ესე ზვრებისაგან უცხო ზესღასსა ჩვენისა და ცოცხათა ჩვენთათჲს ღმრთის მიერ აღებისა ჩუქნგან მეთრეებლისა და სწავლეუბისა, უმიჯარათა მიერ მწერადთა არს ხრწნიღ და უკუნწყუნდი ესთა წერასა და მეთრეულებასა" (1, 132v).

ილიც შეუზჩნევია ანგონს, რომ პირველი და მეთრე პირის ნიშნები პრეფიქსებია, მესამისა კი - სუფიქსები: "ხოლო რაჲცა ვსთქუქნით, ამათ უკუჲ ზმნათა წინ დაეღებიან მაპირეზნებდენი ზესნი, მაგრა პირსა მესამესა ნიამაჲ უკან დაეღებიან გამპირეზნებდენი ზესნი ღ და წ, ვითარ: შეიყუარებს, შეიყუარებენ" (1, 132v).

·|| ძრო ("ჟამი". 1, 88v, 127v; 11"ძრო". 11, 87v) სამი აქვს ზმნას: ანმყო, ნამყო და მყოობარი. ნამყო ოთხგვარია: ნამყო უსრული, ნამყო სრული, ნამყო უსრულესი და ნამყო უუსრულესი.

1847, გვ. 28; ვ. ღ რ ზ უ რ ი ა. სვანური ენა. 1. ზმნა. ფილიისი, 1931, გვ. 26; ვ. დ რ ნ რ უ ა. Камезорба иккити-губа-экскаити-губа в еванском и ее следы в иреветрпугунском! - "რჩეული ნაშრომები". 1. თბილისი, 1967, გვ. 285; ა რ ნ. ჩ ი ე ზ ბ ა ვ ა. მრავლებლობის აღნიშვნის ძირითადი პრინციპისადვის ქართული ზმნის უღვრილების სისტემაში. - "იბერიული-კავკასიური ენათმეცნიერება". 1. თბილისი, 1946, გვ. 123.

ანმცო ჰქვია ამ დროს იმიტომ, რამე ანმცოს დაბოლოების მქონე ზენა მოქმედების მოქმედებასა და ვნებულის ვნებას აღნიშნავს "ახლოდ მცოდ მისვე ჟამისა ნაწილსა შორის" (1,128ჯ) (შვიციყვარებ, შვიციყვარებ).

ნამცო უსრული ჰქვია ამ დროს იმიტომ, რამე ნამცო უსრულის დაბოლოების მქონე ზენა მოქმედების მოქმედებასა და ვნებულის ვნებას აღნიშნავს დაწვებულად და მოქმედების დასრულებამდე "გზად მცოდ" (1,128ჯ) (შვიციყვარებში, შვიციყვარებში... შვიციყვარებში...).

ნამცო სრული ჰქვია ამ დროს იმიტომ, რამე ნამცო სრულის დაბოლოების მქონე ზენა აღნიშნავს მოქმედებისა და ვნებულის მოქმედებასა და ვნებას დროის გარკვეულ მოწვევებში შესრულებულად და დასრულებულ-შეძრისაბღვრულად (შვიციყვარებში... შვიციყვარებში...).

ნამცო უსრულის ჰქვია ამ დროს იმიტომ, რამე ამგვარი დაბოლოების მქონე ზენა აღნიშნავს მოქმედებისა და ვნებულის არა მარტო დასრულებულსა და შეძრისაბღვრულ მოქმედებასა და ვნებას, არამედ დასრულების შემდეგ მომხდარი ნამცო დროსაც (შვიციყვარებში... , შვიციყვარებში... , შეყვარებულ ვარ...)¹⁶⁷.

ნამცო უსრულის ჰქვია ამ დროს იმიტომ, რამე ნამცო უსრულის დაბოლოების მქონე ზენა აღნიშნავს მოქმედებისა და ვნებულის არა მარტო შესრულებულსა და შეძრისაბღვრულ მოქმედებასა და ვნებას, არამედ შეძრისაბღვრის შემდეგ გასული ბევრ დროსაც (შვიციყვარებში...)

¹⁶⁷ შტრ. ნ. ნ ა მ ა ძ ე. მესამე სტრიქონს დრო-კილოზა წარმოებისათვის ქართულში. - "იბერიული-კავკასიური ენათმეცნიერება". VII. თბილისი, 1955, გვ. 86-87.

არა... შევიყვარებინა..., შევიყვარებოდა..., შევეყვარებულ ვიყავი).

მცოლობაში ჰქვია ამ დროს იმიტომ, რომ მცოლობის დაბოლოების მომენტზე ზმნა შესრულებულსა და დაწყებულ მოქმედებისა და ვნებების მოქმედებასა და ვნებას ვი არ აღნიშნავს; არამედ შესასრულებელს (შევიყვარო..., შევიყვარე...).

მეორე რედაქციაში დროების ცოფა სხვაგვარი ეფენიციას მოცულობით: ანმცო დროში უღებები ზმნა რომელიმე მოვლენისა ან სატნის მოქმედების ან ვნების იქვას "ანმცოძარქვსა დროსა შინა" წარმოტვიტვენს (შევაქსნირავ...), ნამცო დროს ზმნა რომელიმე მოვლენის ან სატნის მოქმედების ან ვნების იქვას წარსულად ან მომხდარად წარმოტვიტვენს ლხბტვარად: ან "ახლორქ წარსულად" (ვირნიშუნებო), ან "შოწარქ წარსულად" (ვირნიშუნე), ან "უშოწარქვსადრქ წარსულად" (მირნიშუნებქვს), ან "ჭრიად უშოწარქ" (მერნიშუნა...)¹⁶⁸. ეს ლხბი ნამცოა: ნამცო უსრული, ნამცო სრული, ნამცო უსრულქვი და ნამცო უსრულქვი (11, 88ღ).

მცოლობაში დროს ზმნა რომელიმე მოვლენის ან სატნის მოქმედების ან ვნების იქვას მომავლად წარმოტვიტვენს (შევაქსნირო...).

ორივე რედაქციაში ანტონი სატანტებოქ აღნიშნავს, რომ ექვსივე დრო შეიძლება მხოლოდ ლხბბიოთ ვიქვს ზმნას ჰქვნიქვს, "ტანუსაზღურქ ზმნას" (ე. ი. სატნისს ვიო. ბრუნვაში) მხოლოდ ლრი დრო - ანმცო და მცოლობაში აქვს, ხოლო ბრძანებოთ ვიქვს არ მოქვოქვბა ნამცო დროები, რადგანაც ნამცო დროს ზმნა ბრძანებოთად არ წარმოიქვიქვბა. ნატვირთი და ვირბიოთ ვიქვს ზმნებს არა აქვო

168 როტოქ ვებავო, დროების ტანსაზღურა ვირვექ რედაქციაში უჭრო დაწვირიქვბიოთ, ვიქვქ მეორე რედაქციისეული.

გეზარეპ დარგებინს არსებია რამდენიმე პირთგან, მათინ სქესი იგი იწოდებინს ბრდანებინთაჲ" (11,88v-89z).

ბრდანებინთ კილს რნი დრთ აქვს: ანმცო და მცოჲდარი.

ანგონმა იცის, რთ ბრდანებინთს საკუთარი ჭორმებინ არა აქვს და ნამცო სრულს ან მცოჲბაჲს (ე.ი. კავშირებინთი 11-ს) უმცარება: "საბღურებინთისა პირი სრული მთორე მსგავსი არს უმრავალჯერეს ან-მცოსა ბრდანებინთისა და იქმნებინსცა, რათა პირველი პირი საბღურებინთისა სრულია იქნეს მსგავს ანმცოსა ბრდანებინთისა, გარნა ზემოკრულითა მახვილთა განიწვევის ბრდანებინთი სრულისაგან. ხოლო საბღურებინთის მცოჲბაჲსა უმეტესი ნაწილი იქმნებინს მერმელა მცოჲბაჲჲ ბრდანებინთისა" (1,129z);

დარგებინთ ბრდანებინთის 11 პირის ჭორმებინ ("დამტკიცებინთ ბრდანებინთი". 11,89z) წვეტვილის ჭორმებინ უმცარება (ქქმენ), 111 პირი კი მცოჲბაჲსას (ქქმნას). უკუთქმინთი ბრდანებინთი ან-მცოსაგან სესხულთს ჭორმებინ (ნუ იქმ, ნუ იქმს). მცოჲბაჲჲ ბრდანებინთი თხრობინთი კილს მცოჲბაჲს უმცარება (ე.ი., მთორე კავშირებინთს) (შეიყუარო). მრავალბინთის პირველი პირი აქვს.

კავშირებინთი კილს (საწარი სქესი") ზინა არსებებინს მქმე-დებას ან ვნებას კი არ გვამცნობს, არამერ სურვილს აღნიშნავს (მბინთაშთან: "ჩუჭასკასს ლასასკ ჩ, კილინ ჩაჲჲ ჩ ჩ სარასკაჲსარ ყაროს ლ ყქქიო ჩილესასს, აჲჲ ყქქუჭი ილილჭი აო აჲჲს ლღას-ღასქესს" . გვ. 314). "უკუთუ ზინათა-გან მქმედეგინი და ანუ ვნებანი დანიშნვან უხბაჲოჲ, ესე იგი, ნაწილისა ქქმდეგინი დარგებინს რამდენიმე არსებანი პირთგან-ნი, მათინ სქესი იგი წოდებულ საწარაჲ" (11,89z). აქვს რთნი დრთ. ანმცო/მცოჲბაჲ (ვაშათე ვიწებებე), ნამცო უსრული (ვაშა-

მე ვითნებები), ნამცო უსრულები (ვაშათე მიხეილა) და ნამცო უსრულები (ვაშათე მეთნო).

პირთბითი კილს ("ქუზენცობიღებითი სქესი". 1,129v// "ვამოგე-
გოკა" ანუ "მუთბითი". 11,89v) ზინა აღნიშნავს არა თბრთბითსა
და მესრულებულ მოქმედებას ან ვნებას არსებოსას, არამეო დაუ-
სრულებელსა და ისეო მოქმედებას ან ვნებას, რთბიოც მუიძღება
იქნა ან იქნება მესრულებული. (მბითმთან: " სიკორაწყასკას
ქუასასქს ზ, გიოიან რაჟქს ყასონ, ს ყლიქის ზილქსაჟ იგ არქს-
კაქსარ ს ყაქარქელაქს ზუასასქს, აჟს ანქაქარქელაქს, ს აჟს-
ყქს იქიოიქს ზქს იქსაჟ, ს ყან ზქს ლქსიქს ". მვ. 315).
მეორე რედაქციასი: "უკეთე ზინათაგან მოქმედებანი და ვნებანი
დაინიშნვან უცხადოო, ესე იგი, მუთბითისა ქმინისა ანუ ვნებოსა,
ქუზენცობარეო დაიგებინან რთბიღნიმე არსებანი პირთვანნი, მასინ
სქესი იგი ნოეებულ ვამოგეგოკაო, ანუ მუთბითაო" (11,89v).

ამ კილს იბეღნივე დრო აქვს, რამებნიც კავშირებითს, საჯრ-
თოდაც ჭოწმები მათი ურთნაირის, ჭოწმე მორისებებებით განრ-
ჩვეა ურთნაენთისაგან: "ვაშათე" და "ნეჭართუმცა" კავშირებით
კილს ურთვის, "უკეთე" - პირთბითს. ზინის პირთბითი კილს ჭოწ-
მების მემცევიი წინადაებებში ცოვეტვის "არასრულია" (ვ.ი. და-
მოკიებებულია) და ცოვეტვის "მესრულებას" (ვ.ი. მთავარ წინადა-
ებებს) მითბხვს.

მეხუთე კილს ანჭონს სხვადასხვა ჭრმინით აქვს აღნიშნული
მავისი გრამატიკის სხვადასხვა რედაქციებშიც და ურთი და იმავე
რედაქციის სხვადასხვა აბგოღასაც. ეს არის ვ.წ. "უჩინოებითი
სქესი" ("სქესნი ზინათანი... ხუთნი უკუწ არიან, ესე იგი, საბ-
ღურებითი, მრძანებითი, სანადი, ქუზენცობიღებითი და უჩინოა")

ყმა, რამდენიცა პირველსა პირსა შინა განკიდებუბის უბად, ანუ
უბად, ტინა რუბად, ანუ ურსად და ანუ დიდ და არს ვითა ძირი და
საფუძველი, რამდინსაგან იწყებს ზინა პირად-პირადითა უკანასკნე-
ლითა აღსურად სხუათა შინა პირთა და ჟამთა" (1,130v-131r).

ამ მხრივ არც მუხრე რედაქციას შინა საქმე უკუთვსად: აქ ანგო-
ნი იმავე არინცივის მიხედვით 8 მაულეებელ ნიშანს გამოყოფს:
"არინ მაულეებელი იგი რვანი ნიშანნი. 1.ჟ, 2.ჟ, 3.ჟ, 4.ჟ,
5.ჟ, 6.ჟ, 7.ჟ, 8.ჟ" (11,90r)¹⁷⁰.

მაშ, პირველი რედაქციის მიხედვით ზინას ხუთი ულელიება
აქვს, მუხრის მიხედვით - რვა.

პირველი რედაქციის მიხედვით 1 ულელიებას, ანგონის აზრით,
კუთვნიან ზინები, რამდენაც ანციში ბოლო მარცვალში უ აქვს
(ვირნიშნებ; ნამცო სრული: ვირნიშნე; მცოთბარი: ვირნიშნო და
ა.შ.)¹⁷¹. სურ 1 ულელიებაში ოცდაშვიდი სახის ზინა შვიის.
სანიშნო ნაულეებია ურთ-ურთი მათგანი (შვიციყარებ, ვინიშნი:
შვიციყარები). დანარჩენი ოცდაექვსი სახის ზინებიც ასევე
იულეებია, გარდა "ლავეც" ზინისა, რამდენიც ნამცო სრულსა და

¹⁷⁰ "ესენი უკუწი ითქვიან ამისთვის მაულეებელ, ვითარმე
პრაცხე რეცა ძალითა ამითითა ზინანი აულენ მიდმოქვევად და
მოხბრთბად ცუალებითა უკითხათა, დამცუქლინი ამითინ უკუალებად" (11,90r). ულელიებას ანგონი ზინის ურთ-ურთ კატეგორიად ღვიის
და, მისი აზრით, ამ კატეგორიის გამოყოფა ზინისათვის აუცილე-
ბელია, ზემცა "მაულეებელი" ნიშნები ყველა გრუსა და პირში
უკვლინი არ რჩებიან, მაგრამ ულელიებების დანესებას ზინები
სისტემაში მოჭყავს და აწესრიგებს მათ.

მყოფობა-ბრძანებნი მძინარენი ზმინებისაჲს განსხვავებულ
ფორმებს გვაძლევს (ლავა, ლავა, ლავა). აქვეა ნაუღლები ამა-
ვე უღვრილებათი მუხიანობა, ანტონის გაგებნი, პირნაკლი (მუხი-
ანობა, მუხიანობა), ლავისებური (ლავისებური) და კავშირის და
წინაგაკავშირის ზმინები.

II (ა) უღვრილება რვა სახე (აქტორი. I, 272) იყოფა
(მუხიანობა, მუხიანობა და ა.შ.). პირნაკლი ზმინები აქვე არის, რა-
განაც ისინი საერთო ყველა უღვრილებისანი მუხიანობა იყვანენ.

III (ბ) უღვრილება აგრეთვე რვა სახე იყოფა (ვიმპარა, ვი-
მპარა და ა.შ.).

IV (გ) უღვრილებათი მუხიანობა წინა: მუხიანობისათვის გვარის
"მსურს" და საშუალო გვარის "ვსნუხ".

V უღვრილება (ღნი უღვრილება) "მეზობელთა ჩვენთა ჰასიან-
თა ენასა არა აქვს მუხიანობისათვის ზმინანი, არამედ უფროსთა
ენისათვის განსხვავებულად" (I, 592). ასეთ ზმინებს ბოლოში მოუძიებ
ღ, რამდენიც ბოლოში დასრულებული ზმინებისაჲს უწინადად
(მსურს). ამ უღვრილების ზმინებს მუხიანობა ბოლოში წინა ხმისანი
ქვემოთ (ვსნაჲს) და სამი სახე აქვთ: 1. დასრულებული, 2. ზმინანობისათვის, ნამდვილ სრულში უ-თი და მყოფობაში უ-თი
დასრულებული ან "აღვსურს", "აღვსნის" ფონის ზმინები, რამდენიც
ნამდვილ სრულში დასრულებული ბოლოში (აღვსურს, აღვსუნ) და
მყოფობაში - ა-ზე (აღვსურს, აღვსნა) და 3. წინ ხმისანი და

171 "სიმეფნეში" ანტონი, ისევ და ისევ სიმეფნის ნადავლი,
აქვს მსურს, რამ უღვრილების მუხიანობა ზმინების სახეობაჲს დაყოფა
მუხიანობა განსხვავებულ დასრულებებს ნამდვილ სრულში და მყოფობა-
ში (ვიმპარა, ვიმპარა...).

ბოლოებური ზმნები (ვსნაძნო). 2-ზე დაბოლოებული ზმნები ნამცროს სრულში 2 ნიშანსაც დაირთავენ (ვსდვენო, აღვსწრო).

ყოველი უღვიღების ბოლოს ცალკე დასახელებულია ანგონის ტაგებით სამუდამო გვარის ზმნები (განვიღვიძებ, დავიძინებ, ვიხარებ, ვსუფუნ, ვად, ვღვავ, ვჭმუნავ, ვსრბა, ვბრბ, ვრკ, ვნაჭ, აღვიძნობ, ვბრძნობ, ვგალობ, ვსძობ, ვჭნობ, ვკურ, მწყრს, ვცოქ, ვსუქ, ვჭირ, მწყრის, ვცმებ, ვრბი, ვიყვით, ვბი, ველი, ვბადი, ვსტრეზილი).

მეორე რედაქციის მიხედვით ზმნების ოთხ უღვიღების "მახლე-ბღენი" არიან 5 (ა, ბ, გ, დ, ე) ხმოვანი, ერთი (ვ) "მოკლე-ვანი" და ორი (ფ, ჯ) "სამუდამოვანი" (ვსა: მსუბ, ვინმუნ-ნებ: რმუნუბ, ვკუქუქ: კუქობ, განვკვირ: კრამბ, ვყარბ: ყარუბ. ვსბუქ: ცურუბ, ვიყვ: სიყვუბ, ვიქუ: ქინა).

I (ა) უღვიღება შვიდ სახეს მოიცავს (მევიკრავ, მევიკარ, მევიკრა და ა.შ.). აქვეა დასახელებული ამ უღვიღებაში შემავალი კაუბაჭიური და რამბაკკაუბაჭიური ფორმებიც.

II (ბ) უღვიღებას ხუთმეტი სახე აქვს (მევიყვარებ, მევიყვარე, მევიყვარო და ა.შ.).

III (გ) უღვიღება შვიდ სახეს მოიცავს (ვაჭყუბ, ვაჭყუა, ვაჭყუო და ა.შ.).

IV (დ) უღვიღება სამი სახის არის: 1. 2-ზე დაბოლოებული ზმნები (განვკვირ), 2. თანხმოვანზე დაბოლოებული (მსურის) და 3. რ ხმოვანზე დაბოლოებული (ვსნაძნო). პირველი, მეორე მხრით, ამ სახე იყოფა, მეორესა და მესამეში კი თითო-თითო ზმნაა.

V (ე) უღვიღება ოთხ სახისაგან შედგება (ვამკობ, ვამკე,

ვაძეო და ა.შ.).

VI (უ) უღვიღებამი ზმნები ოთხაა, რადგანაც უ ბგერა საკუთარივე ქარაუღი არ არის და უ-სა და უ-ს (ისევე, როგორც ბერძნულში ომიკრონისა და ეპსილონის) შეერაზობით მიიღება (იხ.: აქვე, გვ. 35). ამ უღვიღებას ოთხი სახე აქვს (ვაჭურ, ვაჭურვედ, ვაჭურვიდ და ა.შ.).

VII (ვ) უღვიღებამი ერთი ზმნაა (ვახარც, ვახარცჳ, ვახარცჳჳ).

VIII (უ) უღვიღებამი შვიდი სახეა (ვახერც, ვახერცა, ვახერცო და ა.შ.).

აქაც ყოველი უღვიღების ბოლოს ცალკეა განხილული "ზმნანი რაზინიჲ არა ეს გუარნი შემოქმედებითნი, რათა იმედვრენმცა ვნებითნი, არამედ სხუანი სხუსა ნათესავისა ქუსიშენი, რაზინი უნებოჲ საქმესა დაჰნიშნულს. ხოლო ამათნი რაზინიჲ არიან შე-სახედავითა შემოქმედებისათა და რაზინიჲ ვნებითისათა, რაზინთა ზედწოდებულ უმეჟოობითნი" (11, 262) (ვაზრწყინავ, ვაღ, ვასტქუამ, ვასჭმუნავ, ვასდგა, ვასჩან, განვიღვძებ, დავიძინებ, ვიხარებ, ვასუფევ, ვაგვი, ვასყენებო, ვასრი, ველი, ვაზი, ვარძი, მიარცხუნს, ვასტორ, მწყურის, ვასტრედილო, ვაზრძობ, ვარჯ, ვამსძორ, ვანაოჭ, ვაკური, ვიფევ, ვაზრცა, მწყურჯს, ვარჯდ, მიკმეს).

როგორც ვხედავთ, ზმნების უღვიღებებაც დასრულდა ანტონმა ვერ შეძლო, რადგანაც საკლასიკოვანი ნიშნაც ზმნის უკანასკნელი მარცხის ხმოვანი აიღო. შედეგობის წყარო აქ უდაოდ სომხურია, სადაც იმდენი უღვიღება გვაქვს, რამდენი ხმოვანიც არის ანტიკის პირველი პირის ბოლო მარცხალში. რამ ანტონი ამ ნაწილში მხიშარს

მისძევს, ეს იქიდანაც ჩანს, რომ, მისი აზრით, ზმნა საჯრთოდ
შეხი ედემენტიკაცან შედგება: 1. ზმნის ძირა, 2. მათქლებელი
ასო (პირველ რეაქციასში ჩამოთვლილია ხუთი (ა, ბ, ვ, გ, დ)
მეორე რეაქციასში რვა (ა, ბ, ვ, გ, დ, ე, ზ, ი) ხმისანი,
3. პირის ნიშანი ("ასონი გამპირუნებელი". 1, 131v// "ნიგ-
ნის მამირუნენი". 11, 90v) და 4. მრავლობის ნიშანი
("ასონი განმამრავლებელი. 1, 131v// "ნიშანის მამრავლებელი".
11, 90v).

პირველ რეაქციასში ამ ედემენტიკას ურთის ანტონის შემდეგი
მსჯელობა: ამ ედემენტების გარდა ზმნაში შეიძლება იყოს "მარ-
ტული და ანუ ასო რამე წინამსრბოლი და მდევარი მათქლებ-
ლისა ასოსა და განმავითარებელიცა ზმნისა, რთიჯინიცა უმთა
რთიჯთამე შინა და პირთა იპრებონ, რამეთუ რთიჯინი ბედა-
რებელი" (1, 131v). ამის მიხედვით გარჩეულია ზმნა "გვინწმუნ-
ბო", სადაც ძირა რე "წინამსრბოლი მარტული მათქლებელისა
ასოსა არს მუნ, მათქლებელი ასო არს ბ, მდევარი არს ვ და გან-
მავითარებელი დ, ხოლო გამამრავლებელი ვ და განმამრავლ-
ბელი ე" (1, 131v). ასევე მსჯელობა ზმნის შემადგენელი ე-
მენტების შესახებ არის მხოლოდთანა: "...ი' წაყა ელიწ წაყაბი. აყა-
ბიწ. არწაყ წაყბი. ლირწაყაოი, ირგ ენ ელიწ. აყაბიბი: ე, ა, ი, ბ. გ. ბან-
ბი წაყ, ა გოწაყაბიწაყბი. ა წაყა წაყაბიწაყბი 'ბ გიწაყა წაყა გო წაყბი,
ა წაყა წაყაბიწაყბი წაყაბიწაყბი, ი, ი, ბ გიწაყა ბან-
წაყა ა 'ბ გ. წაყაბიწაყბი ა 'ბ გიწაყა წაყაბიწაყბი"

(გვ. 318).

გრძელ (ან უფრო სწრაფ: გრძელ-ვიღობა) წარმოებობს შესახებ
მეორე რეაქციასში ანტონი შენიშნავს, რომ 1753 წელს მან სწო-

რად დაადგინა, რომ ზოგი ზმნა თხრობითი კილოს ანმცლსაგან იწა-
რმოება და ზოგი კი ნამცლ სრულისაგანთ. ანმცლში შეიძლება ზმნე-
ბი ერთი უღვიღებინა იყვენენ, მაგრამ ნამცლში კი სხვადასხვა
უღვიღებას დაეჭვებებარონ. 1753 წელს ანმცლს ხუთი უღვიღება
ნამცლში 10 უღვიღებას¹⁷² იძლეოდა. 1767 წელს კი 8 უღვიღება
მოინახა, რომელთაც ნამცლში 16 სახე მოგვცა¹⁷³.

შემდეგ მოყვებულა ზმნის უღვიღების პარადიგმები¹⁷⁴ დრო-კი-
ლოთა მიხედვით, რომელთა განხილვა იწყება თხრობითი კილოს ანმ-
ცლში ("საბჭურებიონისა სქესისა ანმცლჲ": I, 131v; II, 91v)¹⁷⁵.

ანმცლს პარადიგმების ჩვენების შემდეგ ანტონი ორივე რედაქ-
ციაში საკმაოდ ვრცლად მსჯელობს პირის ნიშნების შესახებ მხოლო-
ბითისა და მრავლობითში და ასახელებს პირის ნიშნების ძირითად
სახეობებს (იხ. აქვე, გვ. 138) პირისა და რიცხვის ნიშნების
განხილვის შემდეგ მეორე რედაქციაში ანტონი ზმნის ძირების შესა-
ხებ მსჯელობას მიიჩნევს საჭიროდ; ზმნის ძირია, მისი აზრით, სა-

¹⁷² პირველი - ერთ სახეს, მეორე - სამ სახეს, მესამე - ორს,
მეოთხე - ორს და მეხუთე - ორს.

¹⁷³ ამ საკითხს ქვემოთ მოვუბრუნებოთ.

¹⁷⁴ ზმნათა უღვიღებებარ დაყოფილ პარადიგმებს ანტონის გრა-
მატიკის ორივე რედაქციაში საკმაოდ დიდი ადგილი უკავია. მათი
დამოწმება არ მოხერხდა. აღწესხულია მხოლოდ ყალბული ძირითადი
და დამახასიათებელი ფორმები.

¹⁷⁵ გრამატიკის ორივე რედაქციის მეორე ნაწილში, განსხვავე-
ბით პირველი ნაწილისაგან, ყოველი მწკრივის პარადიგმებს თან ახ-
ლავს მეორეული მსჯელობაც.

ხელმწიფე "მეფეებს", რომელიც იბრუნვის სახელის მისგავსად და რომელიც სახელს უნა დაბოლოება ახასიათებს. ეს სახელმწიფე რომ ანმცრო იქცეს, საჭიროა მას დაუკრძოთ პირისა და რიცხვის ნიშნები, ხოლო ამ სახელმწიფის ბოლო ა ზმინის ძირში შევა (შეჰკრავ)¹⁷⁶. ასევეა გარკვეული სახელმწიფები: განძანა, ალხუზია, გვია, სხუა, შეყუარება, კულთა, ტანჰკა, დურდოზია, სურუა, ნონა, ყოფა, ძრკუა, ნურტუა, წყურუა... განსაკუთრებით საინტერესოა, რომ უნებოთ გვარის ე ნიშანი (იხ. : აქვე, გვ. 129) ანტონს პირის ნიშნად მიიჩნენა და არა მარტო მესამე პირში, არამედ პირველშიც უსთან ურთად და მესამეშიც სუფიქსს ს-სთან ურთად.

უნებოთ გვარის ზმინს, განაგრძობს ანტონი შეიძლება ს სუფიქსის ნაცვლად ე პტონდეს (შეიკრვინ). მრავლობითში ასევე ფორმას მიიღებ ე-არის დაუმატება (შეიკრვინენ).

საინტერესოა, რომ უნებოთ გვარის ზმინსათვის ანტონი ბოლოში დამახასიათებლად მიიჩნევს უბ ან ქ მარცვალსაჲ.

ზმინის ანმცროს ჰარაღიგებობის დამტკიცებისას ანტონი ისევე, როგორც ყველგან თავის გრამატიკაში, ძველი ქართლის მასალას უმჯობესად, სახელობდრ: ა და ამ ღებინნიშნისანი ზმინის მრავლობითის მესამე პირში, როგორც ნუსი, დამტკიცებუია "შეჰკრავს" "აღიხუიენ" რიგის ფორმები ("შეჰკრავ, შეჰკრავ, შეჰკრავს, შეჰკრავთ, შეჰკრავთ, შეჰკრავს". 11, 14v ან: "აღიხუამ, აღიხუამ, აღიხუამს, აღიხუამთ, აღიხუამთ, აღიხუამენ". 11, 17v); ბ) უკრავებოთ ფორმების გვერდით ანმცრო არის გამოცხადებული პრეფიქსისანი

¹⁷⁶ ანტონი ამ ფორმაში სახელმწიფისთან შედარებით მჭიდროდ მისს ვარაურობს.

ფორმები; ძ) ვნებიითი გვარის ზმნები მხოლოდითი რიცხვის III პირში უმეტესად ღ-ს დაბოლოებითანა ("განვიბანებო, განიბანებო, განიბანების". 11, 17^ლ) და მხოლოდ თითო-ორივე შემთხვევაშია გაპარული ახალი უარყოფითი "შეიყვარება" (1, 23^ლ) ზმნის ფორმები; ღ) "ვსწუხ" ზმნის ზმნები მეშველი ზმნის გარეშე ნაწილები ("ვსწუხ, სწუხ, სწუხს". 1, 55^ლ).

ანმყოფელა ჩატვილი ანტონის გრამატიკაში ღ პირისნიშნის ანმყოფს ხოლმეობითის მხოლოდითი რიცხვის ფორმები ("პრნამინ, შვიკრავნ, კსკავნ". 11, 91^ვ), რთული მრავლობითის საწარმოებლად ანტონი რატომღაც დაჟინებით მოითხოვს მეორე ღ-ს დართვისად ("პრნამინნ". 11, 91^ვ).

✓ მხოლოდითი კილს უწყველი ("საბლოწობითისა სქესისა უსრული". 1, 133^ვ// "საბლოწობითისა სქესისა არა სრული ნამყოფი. 11, 95^ვ) ინარმოება ანმყოფსაგან I და II პირში ღ და III პირში ღ მარცხის დარგით, ამასთან ანმყოფს ღ ხმოვანი შეიძლება ღ ან ღ ხმოვნად შეიცვალს (შვიკრავ, აღვიხუამ, შვიკრავიერი, აღვიხუამერი), უს-ზე დაბოლოებული ზმნები ღ მანარმოებელს მიიღებენ (მსურთის, მწყურთის). ნამყოფს უსრული შეიძლება სხვაგვარადაც ვანარმოთ (შვიკრი, განვიანი, აღვიკური, აღვისწონი, განვევი, ვინუხი, ვისური, განვიკვარი). პირის ნიშნები რთულს მხოლოდითში, ისე მრავლობითში ანმყოფს მსგავსია, როგორც მრავლობითის III პირში ხანდახან ს, ჲ, ღ და ღ ნიშნებიც უკანდება (შეიყვარებელს, შეიყვარებრიან, შეიყვარუან, შვიკრავიერი). ვნებითი გვარის ზმნა ღ ხმოვანს არ შეიცვლის, როგორც ნამყოფს უსრულის მანარმოებელს წინ ღ დაემატება (შეიყვარებელი). პირის ნიშნები ვნებითი გვარის ზმნებში მოქმედებენ, გვარის ზმნების მსგავსად, როგორც ღ ხანდა-

ხან უ-ბ იცვლება ან პირიქით (მსურთების მოქმედებებისა, ვისურ-
ვებური - ვნებებით).

მეორე რეაქციისათვის განვიხილავთ არის მსჯელობა იმის შესახებ,
რომელი ზენა კარგავს ბოლო მარჯვლის ხმებას ("მათლებზე ასოს")
ნამყო უსრული და რომელი არა. ნამყო უსრულის მანარმოებლად
დასახელებულია: 1. ღ (შეკრები), 2. რ (ვიცოვი)¹⁷⁷,
3. ე (განვიბანი), 4. ვ (ვიცვ). 5. 111 პირის ნიშნად ნამყო უს-
რულიც არის ხომღე (შეკრები), მაშინ მრავლობითი მეორე 6
დავამატებ (შეკრები), მანარჩენი პირის ნიშნები ანამყო
მსგავსია.

ანგონის ნამყო უსრული, როგორც ეს ჩანს მისი მსჯელობიდან და
მარადიგებობიდანაც, ეს არის ძირითადად ძველი ქართლის უწყვეტ-
ლის ხომღობითი ("განვიბანი, განვიბანი, განვიბანის, გან-
ვიბანით, განვიბანით, განვიბანიან". 11,16v), ლეიკა ხანდაზ
მხორბითის 111 პირში უწყვეტის ფორმებიც დასტურდება ("შე-
ყუარებოა". 1,21v)¹⁷⁸ და მრავლობითის 111 პირში კავშირებითი
1-საც ("შეყუარებენ". 1,21v).

განსაკუთრებით საინტერესოა ჩრდივ რეაქციისათვის ეს და ამი ლე-
მინნიშნისანი ზენების უღება. ურთი მხრით, ანგონს დამწმენდი
აქვს ასეთი რიგის მარადიგები: "შეკრები, შეკრები, შეკ-
რები, შეკრები, შეკრები, შეკრებიან" (1,38z; 11,
14v), მეორე მხრით კი: "შეკრები, შეკრები, შეკრები,

¹⁷⁷ ვნებითი გვარის ზენას, შენიშნავს ანგონი, "ნიშნად არა-
სრულებსა ღვისსა აქვს რ" (11,97z).

¹⁷⁸ მეორეული მსჯელობისას ანგონი ძველი ქართლის უწყვეტის

შევიკრევერი, შევიკრევერი, შევიკრევერენ" (1,382) ან: "აღვიხუქ-
 მრი, აღვიხუქმრი, აღვიხუქმრის, აღვიხუქმრი, აღვიხუქმრი, აღ-
 ხუქმრი" (11,17v). ამ მარაგებებში, თავი რამი დავანებოთ I
 კავშირებისთვის უნ სუფიქსიან ფორმებს მრავლობის III პირში,
 იმავე III პირის მხოლოდობისა და მრავლობითი 2-ე, 3-ე ფორ-
 მისა დამხმელები, რაც შემთხვევითი არ უნდა იყოს, რადგანაც,
 რგორც ეს სპეციალურ ლიტერატურაშია აღნიშნული, ამ ფორმის არ-
 სებობა უკვე ძველ ქართულშიც შესაძლებელი იყო (რაც თქმა უნდა,
 იშვიათად)¹⁷⁹, ხოლო XII საუკუნის მხოლოდობის კი ჩვეულებრი-
 ვი გახდა.

არანაკლებ საინტერესოა ანტონის მიერ II ხორცილების ფორმის
 უწყვეტად გამოცხადება. რგორც ჩანს, ანტონს შეუძინებია,
 რამე ძველ ქართულში ასეთი ფორმები უწყვეტის ფორმის გამოი-
 ყვებია¹⁸⁰.

ოდნანი ზმების თავისებურება ძველ ქართულში ანტონისთვის
 შეუძინებელი დარჩა¹⁸¹ და, სავარაუდებელია, იმიტომაც, რამე მას

ფორმებს ასახელებს მრავლობის III პირშიც (იხ.: აქვე, გვ.
 154), მაგრამ მარაგებებში ეს ფორმები არ დასტურდება.

¹⁷⁹ იხ.: ა რ ნ ა ჩ ი ქ მ ბ ა ვ ა. ურბანული კონსტრუქციის
 პრინციპი იბერიულ-კავკასიურ ენებში. I. თბილისი, 1948, გვ.99.

¹⁸⁰ ა რ ნ ა ჩ ი ქ მ ბ ა ვ ა. ურბ. კონსტრ. პრინციპი. იბერიულ-
 კავკ. ენებში, გვ. 47.

¹⁸¹ ა. შ ა ნ ი ძ ე. მწერისთვის მხოლოდობისათვის. სამი
 მწერის წარმოდგენის თავისებურებანი ძველ ქართულში. - "საქ.
 სსრ მიუზიკალ. მთაბე". ტ. VI, № 10, 1945.

საერთო გავფიქრდა ძველი ქართლის ოხცი მწკრივის (უწყვეტის, I ბრძანებითის, უწყვეტის ხოლმეობითისა და I კავშირებითის) ფორმების ერთმანეთისაგან გამოიჯნა, მით უმეტეს, რამდენადაც და სავსებითაა ზმნათა უღიღუბას შორის განსხვავება სამუაღ ქარ-
მულშივე ირღვევა¹⁸².

უკუტევიითი ბრძანებითი კილას ანმცლს ("ბრძანებითისა სუქ-
სისა ანმცლს უკუტევიითი". I, 135ლ; II, 98v-99ლ) II და III პი-
რის ფორმები იგივე თხრობითი კილას ანმცლს ფორმებია ("ნუ შე-
კრავ, ნუ შეკრავთ, ნუ შეკრავს, ნუ შეკრავსენ". II, 15ლ).

კავშირებითი კილას ანმცლ-მცლშობარი ("საწადისისა სუქსისა
ანმცლს და მცლშობარი". I, 135v; II, 99v), ისევე, როგორც პირობი-
თი კილას ანმცლ-მცლშობარი ("უქსეცობილებითისან". I, 136ლ//
"უკოტევიკარსა სუქსისა". II, 99ლ) იწარმოება ანმცლსაგან. მა-
წარმოებელი ნიშნებია: 1. ღუ (შეკრავდუ), 2. ღუ (განეკრავდუ),
3. ვუ - მხოლოდ მუხრე რედაქციის მიხედვით (შეკრავდუ) და ვნე-
ბითი გვარის ზმნებში 4. ღუ (შევიყვარებო). პირველი რედაქცი-
აში რამაგვებით ნათქვამია, რამ მცლშობარის ფორმებზე "ვაშაო" და
"უკოტე" ნაწილაკების დარღვივით აგრეთვე კავშირებით ან პირობით

¹⁸² მაგალითად, იხ.: ა. შ ა ნ ძ ე. გიორგი შიანშიძის ენა
ილვანეს და ეფემების ცხორების მიხედვით. - "გ ი რ გ ი შ თ ა-
ნ მ ი ე ლ ი. ცხორება ილვანესი და ეფემების". თბილისი, 1946,
გვ. 77-78. გ უ ლ ნ ა რ ა ნ ე უ ა. ბრძანებითი კილას ქართლ
ენაში. სადისურფაციო ნაშრომი ფილოლოგიურ მუშაობებთან კანდიდა-
ტის სამეცნიერო ხარისხის მისაპირებლად. თბილისი, 1968, გვ. 150.

კიდე ანმცხო-მცხოშაპი მიიღება (ვაშაძე · შვეიცარიან ან უკუთუ შვეიცარიან). პირისა და რიხვის ნიშნები ანმცხო მსგავსია, როგორ ვნებთი გვარის ზმნები მხლოშობის III პირში 6 სუფიქსის ირთავნ (შეიკრვოინ), მრავლობითი კი - ურ სუფიქსის (შეიკრვოე).

ამ კიდეების ანმცხო უსრული იგივე მხრობითი კიდე ანმცხო უსრულია.

კავშირებითი კიდე პირობისაგან იმით განსხვავდება, რამ კავშირებითის ფორმებს წინ "ვაშაძე" ნაწილადი ურთის, პირობისას კი - "უკუთუ".

ამ კიდეების ანმცხო-მცხოშაპისთვის ანგონს ძველი ქართლის I კავშირებითის ფორმები გამოუყენებია - ("ვაშაძე შვეიკრვიე, შვეიკრვიე, შვეიკრვიეს, შვეიკრვიე, შვეიკრვიე, შვეიკრვიენ". 11, 15უ ან: "ვაშაძე შვეიკრვიე, შვეიკრვიე, შვეიკრვიეს, შვეიკრვიე, შვეიკრვიე, შვეიკრვიენ". 11, 16v)¹⁸³, ჟეცა ხანაძან მრავლობითის III პირში ძველი ქართლის I ბრძანებითის ფორმებიც არის გაპარული ("შეიყუარებე". 1, 22უ). დაბლობის მიხედვით I ბრძანებითის აგრეთვე ჟეორიული მსჯელობისას დამწმენბული "შეიკრვიინ", "შეიკრვიე" ფორმები.

რაც შეეხება ამ კიდეების ანმცხო უსრული, ეს იგივე მხრობითი კიდე ანმცხო უსრულია (რაც ჟეცა უნდა, ანგონის გაგებით. იხ.: აქ-ვა, გვ. 155) წინ "ვაშაძე და "უკუთუ" ნაწილადების დარღობა ("ვაშაძე შვეიკრვიე, შვეიკრვიე, შვეიკრვიის, შვეიკრვიით, შვეიკრვიით, შვეიკრვიიან". 11, 15უ). მთავრე რედაქციასში ანგონი ჟეორიულიც არც განიხილავს ასეთ ანმცხო უსრულს და მხლორე პარაგრაფების დამწმენბით კმაყოფილება.

მთავრე რედაქციასში ამ კიდეების ანმცხო-მცხოშაპის განხილვის

შვიდგზ ბრძანებნითი კილს მცოლობარია ("ბრძანებნითისა სქესისა მცოლობარი, პირი მუორე და მესამე". I, 147r//"ბრძანებნითისა სქესისა მცოლობარი". II, 100v) განხილული¹⁸⁴, რამდენს წარმოებითი და უკუთქითი ფორმები (თანაბრად მოქმედებით და ვნებით გვარში) მუორე რედაქციის მიხედვით იგივე კავშირებითი ან პირთბითი კილს ანმცო-მცოლობარია.

პირველ რედაქციასში რამაგვებით წაქვეამია, რამ ბრძანებნითს ფორმებს მახვილი უნდა რავუსვამი თავზე და რამ III პირის ბრძანებნითი შვიდქვამა ინ სუფიქსითაჲ იყოს წაწარმოები (შვიცუარებოქინ, შვიკრვიქინ, ჰვუაროქინ), რამდელიც "მუწინიერებისათეს" (I, 147v) ურთის ამ ფორმებს, მრავლობითში ასეუ შვიმხვევამი რიქ ინ იქვამა (შვიცუარებოქინ, შვიკრვიქინ, ჰვუაროქინ), მამინ, როდესაჲ ჩვეულებრივი, ს სუფიქსი წაწარმოები III პირის მრავლობითი ინ ან ინ სუფიქსითი წაწარმოება (შვიცუარებოქინ, შვიცუარებოქინ). ასეუთ ბრძანებნითის I პირის წაწარმოებლად მხრთბითი კილს მცოლობარიც გამოიყენება (ვამწნათ კაცი).

ამრიგად, ბრძანებნითი კილს მცოლობარის ფორმებისათვის ანგონს ისეუ ძველი ქართული I კავშირებითის ფორმები გამოყენებია, მუ-მესა ხანდახან ძველი ქართულიათე I ბრძანებნითის ფორმებიც რასტურება ("შვიკრვიქინ, ნუ შვიკრვიქინ, შვიკრვიქინ, ნუ შვიკრვიქინ,

¹⁸³ რე-იანი ზინების მავისებურება, რამდენც ვხედავთ, აქამ არ არის გამტარისწინებული.

¹⁸⁴ პირველ რედაქციასში ეს ფორმები ბრძანებნითი კილს ანმცოს ფორმების შვიდგზ არის განხილული.

შევკრვირებო, ნუ შევკრვირებო, შევკრვირებო, ნუ შევკრვირებო, შევ-
 კრვირებო, ნუ შევკრვირებო". 1,152, მაგრამ: "იქმნებოქნა". 1,19v;
 "მთვინი". 1,67v; 11,51v; "გაბეწებოქნა". 1,682; 11,582). არის
 შემთხვევები, როდესაც მხროლობითის 111 პირში ძველი ქართლის
 1 კავშირებითის მრავლობითა გამოყენებული ("იყოფოქნა". 11,122)¹⁸⁵,
 მრავლობითი კი - 1 ბრძანებითისა ("იყოფოქნა". 11,122).

მხრობითი კილოს წყვეტილის ("საბღურებითისა სუქისა სრული".
 1,128v//"საბღურებითისა სუქისა ნამყოფ სრული". 11, 101v-102v)¹⁸⁶
 შესახებ ანტონი პირველი რედაქციასში შემოტანილია მსჯელობა: 1. არ-
 სებობს ზმები, რომელიც ნამყოფ სრულს ურთნაირად აწარმოებენ, მაგ-
 რამ აწმყოში სხვადასხვა უღვირვებისანი არიან (შვეიცარი, განვბან-
 ნა, ალენინი, ვსურ, განვკარე. აწმყო: შვეიცარი, განვბან,
 ალენინი, მსურს, განვკარი. ან კიდე: შვეიცარი, განვყავ, მსურთა.
 აწმყო: შვეიცარი, განვყოფ, მსურს), 2. ნამყოფ სრულის მაწარმოებ-
 ლად არასდროს არ არის ე, განსაკუთრებით ეს იქმნის 1 და 11 პირის
 შესახებ, 111-შიც იშვიათა. ე უღვირვების ზმებზე ე-ს ღარვით
 ნამყოფ სრულს მივიღებთ, მაგრამ ე-ს ღარვით ნამყოფ სრულის მაწარმო-
 ბა შეიძლება ყველა ზმისაგან (შვეიცარი, შვეიცარი, ალენინი,
 ვსურ, განვკარი). 3. ე უღვირვების ზმებს ნამყოფ სრულის მაწარ-
 მოებლად ე აქვთ (ალენი, ვსურ). 4. ე უღვირვების ზმებს ნამყოფ
 სრულის ნიშნად ე მოუბო (დავარდი). 5. მაშ, ნამყოფ სრულის მა-

185 რა ლექსი უნდა, ე-ნიანი ზმებისათვის დამახასიათებელი
 დაბოლოებით და ე-ნიანი ზმების თავისებურების გაუთვალისწინებ-
 ლად.

186 პირველი რედაქციასში მხრობითი კილოს ნამყოფ სრულის ფორმი-

ნარმოვებლებია: 1, 2, 3, 4. ამ მანარმოვებლებთან ყუჯაბზე ხშირად ("უძრავადღურეს". 1, 1392) 2 იხმარება, უფრო იშვიათად ("უყოფაჯერეს". 1, 1392) 3, 4-ზე უფრო იშვიათად 2 და კიდევ უფრო იშვიათად ("უყოფაჯერეს". 1, 1392) 3. 6. ნამცო სრულში სულ ათი უღვირღობია¹⁸⁷. ეს ათი უღვირღობა, ანგონის ამრით, ანმცოს ხუთი უღვირღობის დიდურწინაობის შედეგად არის მიღებული შემდეგი ცვლილებებით: 1 უღვირღობის ზოგი ზმნა კარგავს უკანასკნელ თანხმობას (შევი-ყუარე). ზოგს ნამცო სრულის 2 მანარმოვებელი ურთის (ვენერგე, ვზე-ზე, ალვკუსე), ზოგს უკანასკნელი მარცლის ხმოვანი 2-ე უღვირღობა და ბოლოში 2 ურთის (განვსწმირე, ალვირე, შევასმინე), ზოგს 11 პირის ნიშანი 2 და უკანასკნელი უღვირღობის მარცვლი უკარგება და შუაში ნამცო სრულის 2 მანარმოვებელი ჩაურთის (ლავე), ზოგს უკანასკნელი მარცვის წინა 2 ხმოვანი უკარგება და 1 პირის ნიშნის შემდეგ ნამცო სრულის მანარმოვებელი უჩნდება (ვევე).

11 უღვირღობის ზოგ ზმნას ბოლოკიდური თანხმობანი ჩამოსცილება და შუაში ხმოვანი ჩაურთის (შევეკარ), ზოგს ბოლო მარცვის 2 ხმოვანი უკარგება, 1 პირის ნიშნის შემდეგ ვნებითის 2 უჩნდება და ბოლოში კი ნამცო სრულის მანარმოვებელი 2 (ვივსე). "ვკსეა"

ბის წინ განხილულია "უჩინოდას სქესისა ანმცო და მცოობაი" (1, 136v). ამის შესახებ ქვემოთ.

¹⁸⁷ უნდა იხსენიებოდეს, რომ როგორც პირველ, ისე მეორე რედაქციაში ბოლომდე გაუგებდარი და ბუნებრივი რაგმა საკითხი: როგორ მიიღობა ანმცოს ხუთი (მეორე რედაქციაში - რვა) უღვირღობისათვის ათი (შესაბამისად მეორე რედაქციაში - თექვსმეტი) უღვირღობა ნამცო სრულში.

გმნა ყველაზე "ვესავ" ზმნის მსგავსად, მაგრამ ნამყო სრულად და მყოფად განსხვავდება მისგან (ვესავ, ვივსავ, ვივსავ, მაგრამ: ვასავ, ვივავ, ვივავ), ზოგ ზმნას ნამყო სრულს უ ვმატება ბოლოს (განვანავ, ავვავ, ავვავ), ზოგს ბოლოკრიტიკის თანხმობის უკარგება და ბოლოში ლ ვმატება (მინამამ); ზოგს ბოლო მარჯვის ლ ხმოვანი უკარგება და ბოლოში ან ლ ურთვის (მინამამ), ან ლ (ავავ). ეს უ ხანდახან მუშაობს მუდმივად ჩაერთოს (ასავ).

III უღვიძრების ზოგ ზმნას II პირის ნიშანი ლ უ-რ მუდმივად და ბოლო მარჯვის ლ უკარგება ნამყო სრულს უ-რ (ვივსავ), ზოგს ეს უ ბოლოში ურთვის (ავავ, განვამავ, ავვამავ). ზოგს ბოლო მარჯვის ხმოვანი ლ უ-რ უკარგება და ბოლოკრიტიკის თანხმობის უ უ-ნამ (განვამავ), ზოგს II პირის ნიშანი ლ I პირთან ურთვის, ბოლოში კი ნამყო სრულს უ მარჯვმუდმივი აქვს (ვივამავ).

IV უღვიძრების ზოგ ზმნას ბოლოკრიტიკის თანხმობის უკარგება და ბოლოში ლ ურთვის ("მსამამ", მუდმივად უკარგება ზმნა "ვისამავ", მარჯვმუდმივი იყოს მარჯვმუდმივი. რამაც მარჯვის ურთი უმუდმივი არ-კარგება "ვისამავ"), ზოგს II პირის ლ ნიშანი I პირის ნიშნის მუდმივად ურთვის და ბოლოში კი ნამყო სრულს უ მარჯვმუდმივი აქვს (ვი-სამავ, ვივამავ, ვივამავ).

V უღვიძრების ზოგ ზმნას მუშაობს ლ ხმოვანი ჩაერთვის და "მამამ-მამამ" ლ ნამყო სრულს უ ნიშნად უკარგება (განვამავ, ვასამავ), ზოგს ეს ლ ხმოვანი უკარგება და ნამყო სრულს უ მუშაობს ჩაერთვის (ავვამავ), ზოგს ლ ხმოვანი უ-რ უკარგება და ბოლოში ლ ურთვის (ვივამავ), ზოგს II პირის ნიშანი ლ I პირის ნიშნის მუდმივად ურ-თვის და "მამამ-მამამ" ხმოვანი ლ უკარგება ნამყო სრულს უ-რ (ვი-ვამავ), ზოგს II პირის ნიშანი ლ უ-რ უკარგება და ბოლოში ნამყო სრ-

ლის ნიშანი ურთვის (ვიტორე), ზოგს 11 პირის ნიშანი უ ურთვის 1 პირის ნიშნის შევიდგა, ბოლოში ხმოვნები და თანხმოვნები უკარგება და ნამცო სრულის უ ურთვის (ვიტორე), ზოგს 11 პირის ნიშანი 1 პირის ნიშანთან ურთვის, ბოლოში "რკვირვანი" უკარგება და უ ურთვის (ვიტორე). ზოგს პირველი პირის ნიშანი უ უ-ე უკრება, ეს უ-ინი 11 პირის ნიშანს ურთვის, ბოლო მარჯვლი იკარგება და ნამცო სრულის ნიშანი ვმატება (ვისურე), ზოგს ძირი უკრება ნამცო სრუტში ("სხვაკვირვანი". 1,140v: ვსტეუ - ვიტორე; ვკსხეუ - ვზი), ზოგს 11 პირის ნიშანი უ უ-აუე უკრება და ბოლოში უ უ მარჯვლი ურთვის (ვიტორე).

ამრიგად, ნამცო სრულის 1 პირში ზმნებს დაურთის ან უ, ან უ, ან უ, ან უ და "უფრურე შექნიურვინისათვის" (1,140v) უ-ე.

რაც შეეხება პირის ნიშნებს: 111 პირის ნიშნად ნამცო სრუტში უ არის (შევიტორა, შევიტორა, აქსტონა, ირუხა, განკადა), უ-ს რიგის ზმნებში უ ან უ (შევიტორა, გივიტორა, უვიტორა; მსურა, მსურა, მსურა). 111 პირის მრავლობისში უ ან უ აკავებს (შევიტორეს, შევიტორეს, აქსტონეს, ირუხეს, განკადას, უვიტორა, მსურა, მსურა). 111 პირის მრავლობისში უ ან უ აკავებს (შევიტორეს, შევიტორეს, აქსტონეს, ირუხეს, განკადას, უვიტორა, მსურა, მსურა), უ ნამცო სრულის ბოლოში უ არის, მის მარჯვლი შევიტორა მნიშვნელობა და "მშევიტორე მრავლებლობა" (1,141v) უ იხმარონ (შევიტორან, გივიტორან, უვიტორან). უ ნამცო სრუტში საჭიროა აღინიშნოს ურთის მოქმედება მრავლის მიმართ, ე.ი. უ მოქმედი (მმედი"; 1,141v) ურთი და "საქმე" (1,141v) მრავალი, ასეთი ურთები აკავებს: "შევიტორან, შევიტორან, შევიტორანა". ეს უ აქ მრავლობისში აღინიშნულია, ისევე, რაგორც ნამცო უსრუტში (შევიტორანი, შევიტორანი, შევიტორანის), ნამცო უსრუტისა და ნამცო უსრუტისში (შევიტორანა, შევიტორანა, შევიტორანა, შევიტორანის).

შევიყვარნიეს, შეუყვარნიეს; შემიყვარნა, შეგაყვარნა, შეეყვარნა) და მყოფობაძეი (შევიყვარნე, შეგიყვარნე, შეეყვარნეს).

მოქმედებითი გვარის ზმნა ვნებითაჲ რაჲ მოვაქყოთ ნამყო სრულეი, ამ მიზნით I უღვიღების ზოგ ზმნას უ-ნის წინ ვნებითის ვ უნდა დავუწოთ (შევიყვარე, დავირეცე, მოვირეწე, მოვიხევე), ზოგს - I ა. მიშნის შემდეგ ვნებითის უ ნიშანი (ვიწერე, განვიწმიდე, აღვიღო, ვიბეზე, აღვიკუჰთო, ვირეკე), ზოგს - I პირის ნიშანთან II პირის ნიშანი უ და ბოლოშიც უ (დავიყო), ზოგს - II პირის უ-ჲ შევიღვიღე უ ნიშანი (შევისმინე).

II უღვიღების ზმნათაგან ზოგს I პირის ნიშანთან ვნებითის უ ნიშანი ურთვის (შევიკარ, განვიბანე), ზოგს ვნებითის ვ ნამყო სრულის უ-ს წინ (ვიესე, მატრამ: ვიყავ, ვიყვან), ზოგს ბოლოში უ ურთვის (აღვიხუი), ზოგს უ ვ-ჲ ვსვლება და II პირის უ ურთვის (აღვიხუი), ზოგს უ ვ-ჲ ვსვლება და II პირის უ ურთვის, მატრამ და მანარმოებელი ვსარება და ხმოვნები ჩაემატება (ვირ-მეხევე).

III უღვიღების ზმნათაგან ზოგს უ-ს წინ ურთვის ვ (ვიყვარე), ზოგს - I პირის ნიშანთან უ (ვიკოდე, განვიზოდე), ზოგს - II პირის ვ და უ ვსვლება უ-ჲ (აღვიწინე, განვიყავ).

V უღვიღების ზმნათაგან ზოგს ვნებითის უ I პირის ნიშნის შემდეგ ურთვის (განვიკადე, ვიძარცვე), ზოგს - ნამყო სრულის უ ნიშნის წინ ვ (ვიფრფვე), ზოგს - II პირის ვ ნიშანი უ-ჲ ვსვლება (ვიქმენ). ზოგჯერ მოქმედებითი და ვნებითი გვარის ზმნების ზრ-მები ურთმანეთის მსგავსია (შევიყვარე), სჯამს აქაც ვ ჩაუწოთ (შევიყვარე). მრავლობითის ნიშნები ვნებითი გუარის ზმნების I და II პირში არის უ ან ნუ, III-ში - ნუს ან ნუნ. ("შევიყვარ-

ვეთ, შეიყვარვეთ, შეიყვარვინებს, შეიყვარვინებთ, შეიყვარვინებ-
ნით, შეიყვარვინებნა". 1, 141v-142v).

მეორე რედაქციამში: 1. ნამყო სრულის ჭრებში ზმნის ძირისაგან
წარმოდნად, სახედობრ, აწმყოს ძირისაგან. 2. სხვადასხვა უღ-
ლოების ზმნები ერთნაირად იუღლება (განვბანე, განვანახლე),
მუჟია მათი ერთნაირება მოჩვენებითია, 3. ზოგი მოქმედებითი და
ვნებითი გვარის ზმნა გარეგნულად ერთნავეს ემთხვევა (ვისურვე,
შვიდყვარე, აღვიარე), კონფუქსიით უნდა გავარჩიოთ, 4. ნამყო
სრულის ნიშნებია: 1 (შვეჰარ, განვეყავ), 2 (შვიდყვარე, ვე),
3 (მჰსურთა), 4 (განვეარე), 5 (აღვიხე), 6 (ვისურვე), 7
(დავადე). 8 ან 9 (ვჰსადე, განვეკიდ)¹⁸⁸. 5. 1 და 11 3.
ნიშნები აწმყოს მსგავსია, 111 პირში 1 ან 2, მრავლობითში კი 3
გვაქვს (ჰსუა, ჰსნრა, ჰსუჰა, განვეყო, ჰსუჰს, ჰსნრეს, ჰსუჰ-
ეს). მრავლობითში გვხვდება 11 ნიშანი (მარჯვან) და 2 ან
3 ნიშნები (აღვიყვარე). 6. ზოგი ზმნა ბოლო მარცხის ხმოვანი
წარის ნამყო სრულში კარგავს, ზოგი კი არა. 7. 2 და 9 ნიშანს
ყველა უღვილოების ზმნები მიიღებს ნამყო სრულის ნიშნად, რწნრ
მუ ეს ნიშანი ბოლო მარცხის ხმოვანს მოჰყვება, მაშინ 1- (გან-
ვეკიდ), მუ თანხმოვანს - 2 (ვჰსნრე). 8. მუ მოქმედი ერ-
თია, სამოქმედო კი მრავალი, ზმნა ნიშანს განიხნს. 9. ვნებითი
გვარის ნიშანია 2, მაგრამ რძელსავე მოქმედებითი და ვნებითი გვა-
რის ჭრებში ერთნავეს თანხვდება, მაშინ ვნებითი გვარის ნიშა-
ნია 3. 10. მრავლობითის ნიშნებია 1 და 11 პირში 2 ან 3//

188 როგორც ვხედავთ, ნამყო სრულის ნიშნებზე სწორად არის
გამოყოფილი 2 და 9.

ქნით (შევიკართ, შევიკართ, განვიბანენით). III პირში - უნ, უნე, უნს.

ნამყო სრულის პარაფრაზების დამოწმებისას ანტონი ცდილობს, რამე ეს იყოს ძირითადად ძველი ქართულის წყვეტილი, რაც უპირველესად ყოვლისა პარაფრაზა ა) ზოგჯერ ღ-ნიანი ვნებიითი გვარის I და II პირის მრავლობითის ფორმების წარმოებაში ("განვიბანენით//განვიბანეთ, განიბანენით//განიბანეთ" I, 41v) და ბ) სახელობითში დასმული პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობის აღნიშვნაში ("შევიყუარენ, შევიყუარენ, შევიყუარენა..." I, 141z). ვნებითი გვარის ზმნების III პირის მრავლობითში ჩვეულებრივ ახალი ქართულისათვის დამახასიათებელი ფორმებია დამოწმებული ("იქმნენ". I, 19z; "იყუნენ". II, 13z; "შეიკრნენ". I, 29v; II, 15z), ზემოა იშვიათად ძველი ქართულისებური ფორმებიც დასტურდება ("განიკარნეს//განიკარნენ//განიკარნეს". I, 61z).

ანტონის მიერ უწვევების ფორმების რიგ შემთხვევებში ნამყო სრულად გამოცხადება, ალბათ, იმიტ უნდა აიხსნას, რამე ამ შემთხვევაში ჩვეულებრივ დასახელებულია ან ისეღი ზმნები (მრწამა, მინერა...), რამდენიც წყვეტილის ფორმებს ვერ აწარმოებენ და ამიტომ უწვევები მათთვის ურთაღობით ფორმად წარსულისათვის, ან ძველი ქართულისათვის დამახასიათებელი მხლარე ღ-ონით ნაწარმოებში უწვევების ფორმები (განვკრიბ, შევიყუარებ, შევიკრნებ). სავარაუდებელია, ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ანტონი შეეცდებოდა შეიყვანა ღ-ს უქონლობაში. არ არის გამორიცხული აგრეთვე, რამე ღ-ონიანი უწვევების ფორმების წყვეტილად ჩაძვრა ანტონთან გამოწვეულია ღ-ონიანი ვნებითების კვადრეტიკის უუნარობითა.

წარმოებითი ბრძანებითი კორუს ანძელს ("ბრძანებითისა სქესისა

ანმცოფ, პირი მუჟრე და მუჟამე, წართქმითი". 1, 146v-146r// "
"ბრძანებულების სუქსისა ანმცოფ, პირი მუჟრე, დამკვირვებითი".
11, 102v-103r)¹⁸⁹ მხორღობით და მრავლობით რიცხვის 11 პირის
ფორმები უმცარება წამცო სრული 11 პირს (მეცყარჯ, მუჟარჯ,
განკარჯ, მეცყარჯ, მეჟარჯ, განკარჯ). პირველ რედაქციას-
ში ანტონი გასარჩევად ბრძანებულების ფორმებთან მახვილის რა-
სმის მოთხოვნა. ხანდახან ბრძანებულების 11 პირი უმცარება მხორ-
ბითი კილას წამცო სრულის 11 პირს (მოჯჯ, მოჯჯინ), ლეკა
საერაოდ ბრძანებულის 1 პირის ფორმები მხორღობითი არ გააჩნია,
რადგანაც ლეკისთვის ვერაფერ უბრძანებს.

111 პირის ბრძანებულები მხორღობითი და მრავლობითი მხორ-
ბითი კილას მცოლობის 111 პირს უმცარება (მეცყარჯს, მუჟარჯს,
მეცყარჯს, მუჟარჯს) და ბრძანებულების ფორმები მხორბითი კილას
ფორმებისაგან მახვილით უნდა განიჩეს¹⁹⁰.

189 პირველ რედაქციასში ეს ფორმები მხორბითი კილას მცოლობ-
ის მეტად არის განხილული და ამიტომ იქ 111 პირის ფორმებზე
არის მსჯელობა, რადგანაც 111 პირის ბრძანებულები მხორბითი კილას
მცოლობა (ე.ი. 11 კავშირებით) უმცარება. მეორე რედაქციასში
111 პირის ფორმები მხორღობითი მარაგებებშია დამოწმებული (ლექსი-
ონი მსჯელობის გარეშე).

190 მახვილის გამოყენება ბრძანებულების ფორმებთან წამცო სრუ-
ლისა და მცოლობის ფორმებისაგან განსხვავებით ანტონის გრამა-
ტიკაში, უფრომთ, მხორღობითი გრამატიკა და სამეცყარჯი პირის
(ე.ი. ინტონაციას) არ უნდა გულისხმობდეს, ისევე, როგორც იმა-
ვე მახვილის გამოყენება მეტამეტრული ბრუნვაში სახეობითისა-
გან განსხვავებით.

რომ აქაც ანგონი ძველი ქართულის ფორმებს ანიჭებს უპირატე-
სობას, ჩანს იქიდან, რომ ვნებითი გვარის ზმნების ბრძანებითის
წარმოებისას მას ძველი ქართულის წყვეტილობა და II კავშირები-
თის ფორმები აქვს გამოყენებული ("აღიწიწიწე, აღიწიწინი, აღიწი-
წის, აღიწიწინე". I, 492-493). ხანდახან ძველი ქართულის II
ბრძანებითი არის გამოყენებული ("გათვინი". I, 68 ლ; II, 522).

ზმნების უღვიძრების პარაფრაზებს ხერხობითი კილო წამყო უს-
რულისში ("საზღოურებითისა სქესისა უსრულისი". I, 1422-1423//
"საზღოურებითისა სქესისა წამყო უსრულისი". II, 1043-1052) და
წამყო უსრულისში "საზღოურებითისა სქესისა უსრულისი". I, 1422-
1423// "საზღოურებითისა სქესისა წამყო უსრულისი". II, 1043-
1052) ურთის შემდეგი შენიშვნები: პირველ რეაქციას: ეს წრი
ლო განსხვავდება ზმნის ზემოხსენებული რეგებისაგან, ზემოც არა
ძირით, არამედ ბერათა ცვილილებით, დაკარგვით ან ჩამატებით.
წამყო უსრულისში I პირის ნიშანია - ი, II პირისა - ი, III-ისა
- ი ან უ (შვიციყარებია, შვიციყარებია, შვიციყარებია; შვიციყა-
რებია, შვიციყარებია, შვიციყარებია). წამყო უსრულისში I პირის
ნიშანია ი, II-ისა - ი, III-ისა-ი (შვიციყარა, შვიციყარა, შვი-
ციყარა). წამყო უსრულისის მანარმოებლებია ("მაცკიანი". I, 1423)
- ი, ი, ი, ი, ი, ი. ურთი და იმავე უღვიძრების ზმნის
ზოგჯერ შეიძლება სამი მანარმოებელი დაერთოს (შვიციყარა, შვი-
ციყარა, შვიციყარა; შვიციყარეს, შვიციყარეს, შვიციყარეს; შვიცი-
ყარავს, შვიციყარავს, შვიციყარავს; აღიხუშია, აღიხუშია, აღიხუშია;
აღიხუშიეს, აღიხუშიეს, აღიხუშიეს; აღიხუშიამს, აღიხუშიამს,
აღიხუშიამს). ი, ი და ი მანარმოებლებს ყველა ზმნა ვერ დაწ-
მავს, რაც შეეხება ი და ი მანარმოებლებს, ისინი შეიძლება

ჰქონდეთ ხუთივე უღვიძრობის ზმნებს. მრავლობიდან მრავლებლობითი გვარის ზმნებს I პირის ნიშნად უ აქვთ (მრავლობითის ნიშანი ამ შემთხვევაში ქ იქნება), II პირის ნიშნად კ - უ ან ყუ, III პირში უ - უ ან უუ, ან ყუ (შეგვიყვარებია, შეგიყვარებიათ, შეუყვარებიათ; შეგვეყვარა, შეგიყვარათ, შეუყვარათ ან შეუყვარად, ან შეუყვარაყუ).

ნამყო უსრულესი ნამყო უსრულესისაგან იწარმოება, მანარმოებლობა უ ან უ. პირის ნიშნებისა და მრავლობითის წარმოების ზეარსაზრისათ ნამყო უსრულესის მსგავსი მდგომარეობაა (შეძვეყვარა, შეძვეყვარა, შეძვეყვარა, შეძვეყვარათ, შეძვეყვარათ).

ვინებითი გვარის ზმნების სანარმოებლად ნამყო უსრულესში გა-მყოფნებულობა ნამყოს მიმღობა + მიშველი ზმნა ანმყოში (შეყვარებულ ვარ შეყვარებულ ხარ, შეყვარებულ არს), ნამყო უსრულესში კი ნამყოს მიმღობა+მიშველი ზმნა ნამყო სრულში (შეყვარებულ ვიყავ, შეყვარებულ იყავ, შეყვარებულ იყო). ასეთი ფორმები ვნებითი გვარის ზმნებსაც შეიძლება ჰქონდეთ და სამუადი გვარის ზმნებსაც (ხაფვინებითებს). მრავლობითის ფორმების სანარმოებლად მიშველი ზმნა მრავლობითში გაჰყავა (შეყვარებულ ვარათ, შეყვარებულ ხარათ, შეყვარებულ არიან//არიყ¹⁹¹; შეყვარებულ ვიყუწინით, შეყვარებულ იყუწინით, შეყვარებულ იყუწინ¹⁹²// იყუწინე).

¹⁹¹ თურმეობითი პირველის მრავლობითის III პირის ფორმების სანარმოებლად ანგონი იშვიანად და მხოლოდ პირველ რეაქციის მიშველი ზმნის ანმყოს ფორმების პარალელურად იმავე მიშველი ზმნის ანმყოს ხოლმეობითის ფორმებს იყენებს.

მეორე რედაქციასში: ნამცო უსრულები და ნამცო უუსრულები ნამცო სრულისაჲნ იწარმოება სპეციალური მანარმოებლების რარ-
 ღვით. ნამცო უსრულების მანარმოებლების: 1 უ (მიხედავს, წარმი-
 კითხავს, შემიკრავს, მიხუამს), რთველიც 1, 11 და 111 უღვლილე-
 ბის ზმნებს ურთვის და ბოლო მარცვლის ხმოვანს არ კარგავს;
 2. ი (მიწერიეს); 3. ი (წამიყვანია). ზე ზმნას მეორე (ი)
 მანარმოების რართვის უნარი შეუნევეს, მესამე (ი) მანარმო-
 ბელსაც რართავს და პირიქით. ეს მანარმოებლები 1 უღვლილების
 ზმნებთანაჲ¹⁹³ შეიძლება ვიხმაროთ (შემიკრვიეს//შემიკრვია, მი-
 მიკვლიეს//მიმიკვლია), მაგრამ მათი წარმოებისას მაინც პირველი
 (უ) მანარმოების ხმარება სჯობს¹⁹⁴. მეორე და მესამე მანარმო-
 ბელი ყველა უღვლილების ზმნებს რართვის ბოლო მარცვლის ხმოვნის
 რაუკარგველად. ნამცო უსრულებში 1 პირის ნიშნად ი გვაქვს, 11
 პირის ნიშნად - ი და 111 პირის ნიშნად - ი (შემიწირავს, გიბ-
 ღვდეღობქვედებოეს, უგვილისხმიეს). მრავლობითის 1 პირში გვაქვს
ი (გვიხილავს), 11-ში - ი (გიხილავსთ), 111-შიც - ი (შეუყვან-

¹⁹² ძველი გასარკვევია, ზურმოებოთი მეორის მრავლობითის
 111 პირი ანგონთან ძველი ქართულის 111 კავშირებოთითა, ზე ახა-
 რი ქართულის 11 ზურმოებოთი.

¹⁹³ "რწმელნიცა მათულებელსა ზესსა არა კსნცმედეენ" (11,103).

¹⁹⁴ საგვილისხმია, რწმ ანგონი, სრულიად სამარტლიანად, ი
 და ი ზემის ნიშნების შენარჩუნების მიზნება ზურმოებოთ პირვე-
 ლში (შეძრ.: ა რ ნ. ჩ ი ქ მ ბ ა ვ ა. რპირიანი -ი და -ი
 სუფიქსებოთიანი ზმნების ზურმოთა წარმოება ზურმოებოთ პირველში:-
 "თანამედეენ ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები". 1, თბილი-
 სი, 1970).

რებოცხად).

ენებოთ გვარის ზმნების ნამყოფ უსრულესის საწარმოებლად ნამყოფ მიმღებობას უნდა დაუჭროთ მეშველი ზმნა ანამყოფი (მეკრულ ვარ, მეყუარებულ ხარ, მიწყლდი არს, მეკრულ ვარა, მეკრულ ხარა, მეკრულ არიან).

ნამყოფ უსრულესის მანარმოებლობა: ა (მეკრულ ვარა) ან ნა (მეწმენა). I და II პირის ნიშნები ნამყოფ უსრულესის მსგავსია (მ, გ), III პირში უ ნიშანი გვაქვს. მიწყლბითის ნიშნებია: I პირში - გუჟ (გუჟყნა), II-ში - ე (გუწადა), III-ში - ე (ენაჭრა). I, II, III, V, VI და VII უღვიღებობის ზმნები ჩვეულებრივ ბოლო მარცვლის ხმოვანს არ კარგავენ, IV და VIII უღვიღებობის ზმნებს კი ეს ხმოვანი ეკარგება.

ენებოთ გვარის ნამყოფ უსრულესის საწარმოებლად რჩეოც მხროლობითი, ისე მიწყლბითითი, ნამყოფ მიმღებობას უნდა დაუჭროთ მეშველი ზმნა ნამყოფ სრულში (მიწყლდი ვიყავ, გუღებულ იყავ, მეწყნარებულ იყო; მიწყლდი ვიყუქნით, გუღებულ იყუქნით, მეწყნარებულ იყუნენ).

ამრიგად, ანჭონის ნამყოფ უსრულესი და უსრულესი ეს არის ღურებოთი I და II, უპირატესად ძველი ქართულისათვის დამახასიათებელი ფორმებით როგორც ქარბაუჯი ("ყოფილ ვარ, ყოფილ ხარ, ყოფილ არს, ყოფილ ვარა, ყოფილ ხარა, ყოფილ არიან//არღვი". I, 174; II, 132. "ყოფილ ვიყავ, ყოფილ იყავ, ყოფილ იყო, ყოფილ ვიყუქნით, ყოფილ იყუქნით, ყოფილ იყუნენ". II, 133), ისე გამოადამაჯი ("შეზიყუარებოცხად, შეტოყუარებოცხად, შეუყუარებოცხად, შეტყუარებოცხად, შეტოყუარებოცხად, შეუყუარებოცხად". I, 221; "შეშეყუარა, შეტეყუარა, შეუეყუარა, შეტეყუარა, შეუეყუარა". I, 222.)

1,22ღ) ზმნებში. ნამცხო უსრუტესისა და უუსრუტესის მრავლობითის 11 და 111 პირის ფორმებში-მრავლობითის ნიშნების გამოყენება უთუოდ ახალი ქართულის გავლენაა, ისევე, როგორც იუ დაბოლოება ნამცხო უსრუტესში ("განმიბანა, განგიბანა, განუბანა, გან-გვბანა, განგიბანათ, განუბანათ". 11,16v) ან მეთველი ზმნის მუდგეტილი ფორმა გარდაუვალი ზმნების მრავლობითის 111 პირის ფორმებში ("მეყვარებულან". 1,23ღ; "დაცემულან". 1,26v).

განსაკუთრებით ფასეულია, რომ ანტონს ა) მუმიზირება, ერთი მხრივ, გარდამავალი და გარდაუვალი ზმნებისა და, მეორე მხრივ, გარდაუვალი ერთპირიანი და გარდაუვალი ორპირიანი ზმნების (მუდ-ყვარებოდა) წარმოების თავისებურებები თურმეობითებში და რომ ის ბ) საგანგებოდ აღნიშნავს ავ და ავი სუფიქსიანი ზმნების ჰარაღელურ, თემისნიშნად და უთემისნიშნად, წარმოებას თურმეობით პირველში და უპირატესობას თემისნიშნად ფორმებს ანიჭებს.

მხრობითი კილას მცოლობაში ("საბლოურებიოთის მცოლობაი".

1,143v//"საბლოურებიოთისა სქესისა მცოლობაი". 11,106ღ-106v) ზმნის უღვიღების ჰარადიგებებს ერთის მუმიგვი მუნიშვნები: პირველი რეაქციაში: მცოლობაი იწარმოება ნამცხო სრულის 1 პირის-საგან. 1 უღვიღების ზმნებში. მცოლობაის მანარმოებლობა ვ ან ლ. ნამცხო სრულის ვ მცოლობაში ლ-ი იცვლება (მუვიყვარათ, ვნე-რათ, განვსწმიოთ). "დავუ" ზმნას 11 პირის ნიშნად ვ გამოჩნე-ბა და მცოლობაის ნიშანი ბოლოში ერთის (დავსცე). 1 და 11 პირის ნიშნები ნამცხო სრულისა და მცოლობაში ერთია. 111 პირის ნი-შანი ნამცხო სრულში უ არის, მცოლობაში კი - ლ. მრავლობითის ნიშნებია 1 და 11 პირში ლ, 111 პირში კი - ლ. პირველი უღვი-ღების ზმნების მცოლობაის 111 პირის ფორმების მსგავსია

ბრძანებითი კიდე 111 პირის ფორმები. მცოლობის უ მანარმოვ-
ბელი "მუხნეფიფისათვის მრავალგზის" (1,1442) იცვლება 2-ე და 3-
ე-ე (შვიფუარენ, ნურგენ, განსწმიდენ). ასეთი ცვლილება ვნები-
თი გვარის ზმნებშიც ხდება (შვიფუარენ, ინურგენ) და ვნებიითი
გვარის ზმნების ეს ფორმები გარეგნულად მოქმედებითი გვარის
ზმნების ისეთი 11 პირის ფორმების მსგავსია თხრობითი კიდე
ნამყო სრულში, როცა ზმნაში პირდაპირი რბილესის მრავლობითობა
აღნიშნული (შვიფუარენ, ნურგენ, განსწმიდენ). ანგონის აზრით,
ასეთი ფორმები ურთმანეთისაგან კონტრასტით უნდა გამოჩეს. მოქ-
მედებითი გვარის ვნებითად გადაქცევისას 1 უღვიღების ზმნები
მოქმედებითის მსგავსად 2-ს 3-ე იცვლიან (შვიფუარენ, ვინურ-
გო...), "დავსცე" ზმნას 11 პირის ნიშანი 3 ვნებიითის 2-ე
იცვლება (დავსცე). პირისა და რიცხვის ნიშნები მოქმედებითისა
და ვნებიით გვარში ურთმანეთისა.

11 უღვიღების ზმნების მცოლობას სამი მანარმოვბელი აქვს:
2,3,4. ზმნები, რომელთაც მეზის ნიშნის 3 ხმოვანი აქვთ, ნამყო
სრულის 2-ს 3-ე იცვლიან (ვიესვო, განვბანო), 111 პირი ამ ზმნე-
ბისა არის "იესუმენ", "განბანენ". ვნებიითი: "იესვენ" ან "იეს-
ვინენ", "განბანენ", "ირწმუნვენ". არიან ამავთ უღვიღების
ზმნები, რომელთაც ბოლო მარცხლის ხმოვანი 3, რომელიც ნამყო სრუ-
ლით თანხმონის წინ არის, ბოლოში მოქცევა და 3 დაშვება
(შვიკკრა), ბოლო ბოლოში დაურთვის მცოლობის მანარმოვბელი 3
(აღიხუა). 3 ნიშნისანი მცოლობის 111 პირის ფორმებია: "შვი-
კარენ", "აღიხუმენ"... ვნებიითი: "შვიკარენ, აღიხუნენ"... თუ 111
პირში მცოლობაში ან ან 3 გვაქვს, მრავლობითში კიდე ურთი 3
დაშვება (შვიფუარენ, იესვენ, შვიკარენ. ვნებიითად: შვიფუარ-

դրեն, ղյնցրեն, Ժյոյարեն...) Յոճ Յմնաժի նամյո սրշոնս զ նոժա-
սո, ժաննիժոյննի ճին Յոժայնցըշոլո, Յյոժոժարժի ճոլոս ժարձա
(յնթճյ). I թա II Յոհոնս նոժնցընի այժս նամյո սրշոնս Յնժայնսո,
III Յոհոժի Է արնս, Յրայնցընիժոժի I թա II Յոհոնս նոժանոս Է, III
Յոհոժի - Է. Յոլժյոյնցընիժո ժարնիս Յմնցընիս զնցընիժոյնս լյարժընսոս
նամյո սրշոնս զնցընիժոյնի Յոլժյոյնցընիժոնիս Յնժայնսար ոլյոլոնան նամյո
սրշոնս զ-ս Է-թ (յոյնցյո, ժանցընո, յոհոնցյո...) և նոժնոնոն
Յոլժյոյնցընիժոնիս զնցընիժոյնս լյարժընսոս II Յոհոնս նոժանոս և զնցընիժոնիս
Է-թ ոլյոլոնո, ժո ճոլժոյնի զ Յյոյն արնիս, Յյոհոյ զ-ս լարժայնցըն
(Յյոյնցյո, սլոյնիցյո...).

III յլոլոլոյնիս Յմնցընիս Յյոժոժարժի նոժնար Է այնո, ճոմյոլոյ
նամյո սրշոնիս զ-ս նալյարնոս Յյոժոժարժի ճոլժոյնցընիժոնի, ոնց
զնցընիժոնի ժարնիս Յմնցընից (յոյնցյո, ոլյոյնցյո, ոլյոյնցյոս ան ոլյոյն-
ցյո... յոյնցյո, ոլյոյնցյո, ոլյոյնցյոս ան ոլյոյնցյոյն...). Յոհոնս
թա ճոյնցընիս նոժնցընի այժս ոնցընցյո, ճոլժոյնցընից I յլոլոլոյնիս Յմնց-
ընից.

IV յլոլոլոյնիս Յմնցընից Յյոժոժարժի նոժանո Է արնս. նամյո սրշ-
ոլի զ Յմնցընոնոն Յմնցընի ոլյոլոնան նամյո սրշոնիս զ նոժանս Է-թ
Յոլժյոյնցընիժոնիս թա զնցընիժո ժարժի (յոնցյո, ոնցյո, ոնցյոս ան
ոնցյոյնց; յոնցյոյնց, ոնցյոյնց, ոնցյոյնցս ան ոնցյոյնցյոյն). Յոհոնս
թա ճոյնցընիս նոժնցընի այժս I յլոլոլոյնիս Յմնցընիցընից.

V յլոլոլոյնիս Յմնցընից Յյոժոժարժի սճարժոյնցըն Է, և թա զ նոժնց-
ընից. Է "Յայնցընից" թա նամյո սրշոլի զ նոժնիս Յյոհոյ Յմնցընի
Յյոժոժարժի Է նոժանս Յոնցընցըն (ժանցընար, ժանցընար, ժանցընար ան
ժանցընար). նամյո սրշոլի ճոլժոնի ժաննիժոյնիս թա Յոն ճոն զ-ս
Յյոհոյ Յմնցընից ոլյոլոնան Յանս և-թ ան զ-թ (սլոլոլոնո, սլոլոլոնո, սլոլո-

სნას ან აღვსნენ. ვჰსჯდ, ჰსჯდ, ჰსჯდეს ან ჰსჯდენ). არის უ ნიშნაანი ზინაჲ (ვჰსტჷა, ჰსტჷა, ჰსტჷას ან ჰსტჷენა). პირისა და რიცხვის პიშნეში I უღვიღებინ ზინებინსტჷრია. ჟუ მოქმედებინთი გჷარის ზინებში უ ჟ-რ იღვიღება, სათანაჲ ვნებინთიჲ ასუ-ვუა (განვიჰარო, განიჰარო, განიჰაროს ან განიჰარენ). უ ნიშნი-ანი მოქმედებინთი უ ნიშნაანია ვნებინთიჲ (აღვიხსნა, აღვიხსნა, აღვიხსნას და აღვიხსნენ). პირისა და რიცხვის ნიშნეში I უღვიღებინს ვნებინთისტჷრია. აღსანიშნავია, რჷმ ზინებინთი კიღოს მყოფ-ბარი იწარმოჷდა სხვანაირაჲჲ. ამისთვის საკვირისია კავშირებინთი ან პირებინთი კიღოს აწმყო-მყოფბარს ჩამოვასაღოთ შორისგებულები "ვაშათუ" და "უკეთუ".

მეორე რედაქციასი მყოფბარის ნიშნეჲ: 1. უ (შეჰკჷრა, განვიჰსნა, ვჰქმნა), 2. ჟ (აღვიღესო, ვჰკჷლესო, ვჰსწერო), 3. ვ (ვჰსრებ, განვიარებ, განვიჰსძლიერებ, ვესვირებ)¹⁹⁵. პირის ნიშნეში მყოფბარეში ისეთიჲ, როგორც ზინებინთი კიღოს აწმყოში (ვერ-კინო, ერკინო, ერკინოს). III პირში ღ და რღ ნიშნეში აწმყოფვისაჲ ჩვეულებრივია და მყოფბარისთვისაჲ (იყავნ, შეჰკარნ, დასწინნ). მრავლებინთის ნიშნეში ზინებინთი კიღოს აწმყო ნიშნეშს ემხვევა. კავშირებინთი და პირებინთი კიღოს აწმყო-მყოფბარი იგივე ზინებინთი კიღოს მყოფბარია (აღვიხუშირებ, ვესვირებ, განვიჰკჷრებ). პირის ნიშნეში ვნებინთი გჷარის ზინებში მყოფბარეში აწმყო მსგავსია. მრავლებინთი ვნებინთს განსხვავებულ ნიშნეშიჲ აქვს: 1. რღ (იქმენ), 2. რღ (ინერგენ), 3. რღ (შეიყუარენ). ბრძანებინთი

¹⁹⁵ II კავშირებინთის ნიშნეში, როგორც ვხედავთ, აწმომბა სწორად გამოყო.

კილას ანმცო 11 პირის ფორმები რეგულარულ მრავლებლობით, ისე ვნებობით გვარის ზმნებში ემხვევა მცოლობის შესაბამის ფორმებს.

ამრიგად, ანტონის მცოლობა ეს არის ძირითადად 11 კავშირებითი ძველი ქართულიდან გამომდინარე ფორმებით ("განვიკაროთ//განვიკარნეთ, განვიკაროთ//განიკარნეთ". 1,612). ზოგჯერ გამოჩნდება 11 ბრძანებითი ("შვიცუარენ, ნურგენ". 1,144; "იყავნ". 11,105) ან 1 კავშირებითი ("ვასიქიქვრე, ვასიქიქვრე, ვასიქიქვრეს". 11,42) ფორმებიც.

ზმნის უღვირვებისას მხოლოდ პარაგმების გამოჩენისას (თუ არიოლი მსჯელობის გარეშე) გრამატიკის წრივ რეაქციის პირველ ნაწილში ანტონის რრ-კილთა ასეთი დამნიშვნელობა აქვს რაც (ანტონის ტრინინებს, სარაც ეს შესაძლებელია, აღარ გავიგოვებ):

- 1 მხრებითი კილას 1. ანმცო, 2. უნცეცელი, 3. წყვეტილი,
- 4. 1 მურმეობითი, 5. 11 მურმეობითი, 6. 11 კავშირებითი.
- 11 ბრძანებითი კილას 1. ანმცო, 2. მცოფარი.
- 111 კავშირებითი კილას 1. ანმცო-მცოფარი, 2. უნცეცელი,
- 12 მურმეობითი (იგივეა, რაც მხრებითი კილას 1 მურმეობითი),
- 4. 11 მურმეობითი (იგივეა, რაც მხრებითი კილას 11 მურმეობითი).
- IV პირებითი კილას იმეორებს კავშირებითი კილას ყველა მწკრივს.
- V "უჩინო" კილას 1. ანმცო, 2. მცოფარი.
- VI მიმღებობის 1. ანმცო, 2. წყვეტილი, 3. 1 რა 11 მურმეობითი რა 4. მცოფარი.
- VII სახეობა.

ამრიგად: ანტონის გრამატიკაში გამოჩნდება ზმნის უღვირვების პარაგმები ცხარეფს, რამ ანტონის ყველგან ძველი ქართლის მასალა აქვს გაფართოვებული¹⁹⁶. შევსებებიც იქ მოსდის, რადგანაც

მის ძრწის ძველი ქართულის 'ენობრივი მოვლენები უკვე მკვდარია და, ამას გარდა, ენობრივი ინტუიცია მას ახალი ქართული ენის მოძველებს უკარნახებს (ამიტომაც არის გაპარული პარაფრაზებში ახალი ქართულისათვის დამახასიათებელი ფორმები)¹⁹⁷.

196 *თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ძველ ქართულში არარსებულ, ფსევდო-არქაულ ფორმებს (პრენამენ... ალმობუმიეს... ტიპისას) ან-ტონს გამოუყვანებია ძველი ქართულის თითქმის ყველა ბნჯრვი: ან-მეს; უნცვეტლის ხოლმეობითი, I კავშირებითი, ნცვეტლი, II კავშირებითი, I თურმეობითი, II თურმეობითი. სპირაპუტაპ: ანმეს ხოლმეობითი, უნცვეტელი, I ბრძანებითი, II ბრძანებითი, II ხოლმეობითი. არ ჩანს მხოლოდ III კავშირებითი.*

197 *საერთოდ კი, როგორც ჩანს, ძველი ქართულისათვის დამახასიათებელი ენობრივი ნორმებისაგან გადახვევა და ტექსტებში "უძიარებულ" ფორმების ხმარება საკმაოდ ადრე დაიწყო. ამასვე მიუთითებს მრავლისაგან მრავალი "უძიარებულ" ფორმა, დადასტურებული იმავე ძველ ქართულში; "...სალიტრატურთ ენის ნორმა განსხვავება ენის (ტრამატიკული ნესთა უნობლიობა, რთიჯიყ ცოცხალი მცვეტლებში რეალიზება) ნორმისაგან... ის, რთი სალიტრატურთ ენა შემთხვევათა უმრავლესობაში "სნორ" ფორმებს გამოავლენს, აიხსნება იმიო, რთი მწერლები (გადამწერები) ცდილობენ, რაც შეიძლება ბედინწევითი დანიცვან ძველი ქართულის უკვე მკვდარი ფორმები, ნერონ "სნორად". ბუნებრივია, სალიტრატურთ ენისა და ცოცხალი მცვეტლების დანიცვლის პირობებში თავი იჩინოს (მწერალითა, გადამწერთა სურვილის ნინააღმდეგ) სიჭრელში სალიტრატურთ ენაში"*
(*ბ. ს. ა. რ. ჯ. ვ. ე. ლ. ა. ძ. ე. -5 სუფიქსით გამოხატულ მრავლობით*

ზმნების უღვლილებიან ჰარაბიგებინს ყველა რჩესა და კიღში
ღანერბიღებინი ტანბიღვის მებრეგ ანტონი რჩივე რედაქციასი იძლე-
ვა მენიშენებს, რმბლებიც "კანონიერ" ზმნებს ეხება. ტანსაკუთ-
რები საგულისხმია, რმ ანტონმა მებმჩინა;

1. ზმნის მრავალპირიანობა (მრეშებებინი ტვარის ზმნას აქვს
უნარი ერთ და იგივე მრეშებება რ სატანთან მიმარებებინი ტვ-
არენს. სიყვარულის რჩს რჩი პირი იტულისხმება: მებყვარებელი
და მებყვარებული. "მას უყვარს იგი" და "იგი მებყვარების მის-
ტან" - რჩივე ეს ზმნა ტუძის მიხებეით "პირველსახეა").

2. რმ მუარობინი კონტაქტის ზმნა ყოველთვის სამპირიანია
(ერთ მრეშებებინი რმტესაც სამი სახებია ჩარეული - "პეტრე
ამრეგებმრეშებებს სამრეშესა საიბუმრესა მას რმბვლსამე მრჩატესა
ტესსა" - 1. პეტრე, 2. მრჩატე, 3. სამრეშე საიბუმრე; ასეთი ზმნა
"სხბინტარტესიანებინი").

3. მებგენიცი მებმსმენელი (სახებესა და მიმრეშობას მებიღება
ღარჩეს რამბმარე ზმნა და მივიღებთ სახების პირიან ტრმას, პირ-
ვერ რედაქციასი ასეთ ტრმებს "პირებებულ" ურებებს - "და ამათ
ნრებებელი პირებელი". 1, 149v - "ტრბიცი ვარ უტრჩს ყოველთა კაცთა"
ან "მრჩეული ვარ ტრტესიანებინი").

4. ტმესის მრევენები (ზმ ზმნას მუაში ზმნიბეა, ტანებებელი
ან კავშირის ჩარტვის - "მებტრეშეხს", "ამრევაშისტესტარტინე",
"ტანსამეუკუტვარტე"... - ეს ბებებებაც მიტრე პირვერ რედაქცი-
ასია).

რჩესებინი ტანბული სახების ზმნასთან მებუტანხმებებინის მებმხებებინი
ტვრე ტარტესინი": - "მაცენე", №3. ტბილისი, 1969, ტვ. 233-234 .

5. "უარ" ზმნის ო რარტული ჟორმები (ზმნას ბლოში ხანდახან ო ჯეშენტი ჯრვის, მატრამ ზმნის პირს, კილსა და რრს არ ცვლის - "ხარი"...).

6. სხვათა სიტყვის ო ნაწილკი ("ჰსძრწრამ შიშისატან", "მხიარულბრამ ნუგეშისატან"), რრმედიც "სხვათა მიერ მხრბილია სიტყვათა შინა იქმნების". 11,109.

მეორე რედაქციასი უკანონო ზმნების შესახებაც არის მსჯელობა.

1. უკანონო ზმნები კანონს უწინააღმდეგება.

2. "მიკმს" და "მილირს" ზმნები უკანონოა, რადგანაც აკლია ზოგი რრ: ნამცო სრული, უსრულისი და უუსრულისი.

3. უკანონოა მუშეული ზმნებიც.

4. უკანონოა ზმნები "მჰსურრამ", "მწარამ", "მწამამ", "მწყურამ".

5. უკანონოა "ხვამ" ზმნა, რადგანაც 11 პირში ან 2 ნიშანი უნდა იყოს, ან 1 3. ნიშნის 2-ს მამდეურე ბგერა.

6. უკანონოა "მრევი" ზმნა, რადგანაც პირველი პირის ბრძანებში-მამ გამომყენება საურთოდ არ შეიძლება.

7. უკანონოა ცვლა პირნაკლი ზმნა.

8. უკანონოა "მმსიკის" ზმნაც, რადგანაც ამცო რროსაა და რ-ბილიება კი ნამცო უსრულისის აქვს.

საწყისი და მიმდინარეობა

სახელმწიფო სახელმწიფოებრივ განარჩევს მოქმედებას, ან ვნებას¹⁹⁸, იწარმოება ხერხებიანი კიდე ანმეოვ დროის პირველი პირის ფორმისა-
გან¹⁹⁹, მიეკუთვნება სახელის ფრევა კატეგორია (გარდა სქესისა),
აქვს ზმნაპ გაპირფრეების უნარის (ვკსევი, ვზეზ, ვგუქი...) და
ზმნის ზოგი კატეგორიაც, მათგან: გვარი მოქმედებითი და ვნებ-
ითი (წერა-წერა, ნათლისღება - ნათლისღება...) ²⁰⁰, "ნაკუქი",
"რისევი". მათ, ის სახელები ამარტლებს თავის სახელმწიფოებს. სა-
შუალო გვარის სახელმწიფოებს: სტა, ჯემა, გემა, მდემოება...
სახელმწიფო არ გადაკუთვნება "ზმნაპ პირებულაპ" (1, 150v). სახელ-
მწიფოს შვიდელება კუთვნებს ზმნისწინის (აწერა, წარსტა...), შვი-
დელება წინ ზმნისებრა დაერტს (ბორტგზრახუა...), წინადადებაში
ზმნის "უჭაღის" შვიდელება იყოს (ე.ი. ქვემდებარე) და "საძიებო"
(ე.ი. დამატება) (კრამა შვემბხვა იერსაღიმიჯტა ქალქსა. ამცნო
უჭაღიან რიერშიან არა ჭამა ხისა ცნობადისა აქამს).

პირველი რედაქციის სახელმწიფოებს მსჯელობა ყოველთვის ნათელი არ

¹⁹⁸ "სახელმწიფო არის განარჩევს წოებითი, მნიშვნელოვანი ქმნისა
ანუ ვნებისა... წერა ანუ წერა" (11, 106v).

¹⁹⁹ და პირიქით: სახელმწიფოსაგან იწარმოება ანმეოვ (იხ.: აქვე;
გვ. 152-153).

²⁰⁰ პირველი რედაქციისაში ანგონი ამბობს, რომ მოქმედებითი და
ვნებითი გვარის სახელმწიფოები მხოლოდ კონტექსტით განარჩევან
ურთმანეთისგან.

არის, რადგანაც, როგორც ჩანს, ანტონს ღვითონ არ პუტნაჲ გარ-
 ვუკუდო, რა მიმართება იყო ე.წ. "უჩინო" ან "განუსაბილურებელი"
 კილსა და "სახელმძნას" შორის. აი, ეს მსჯელობაც: "სახელმძნა"²⁰¹
 ვიწოდებ სქესი არს, რაზღის შორის ზმნაჲ პინძნავს ცხადარ საქ-
 მთა ანუ ვნებათა არსებათასა ზემოთა და ქუპპოთა ღუქსთა მიჯრ,
 ზენიერ განჩრევისა პირთასა ანუ რიცხვისა მიჯუქისა და ქმნილისა,
 ესე იგი, მკვებელისა, რაზღისათვისა ვმიოთ მიხვე ზმნასა უჩინო-
 სა ძალი ზემოქუდაჲ²⁰² ზვთოსადმი პირისა და რიცხვისა, ვითარ:
 ნურა ჩემი, ნურა შენი, ნურა მისი... ნურაღყოფა ჩემი... (1,
 130)²⁰³. შერ.: მხითარი: "Աւերակոյր Էղանակէ ք, Երուճ Բայն
 արձակարար նշանակէ վարս և վկիրս Էուրեանց. յարց Բայրոդ-
 յանս Դիմայ, կամ լուոյ առնողիւն, և կրօղիւն. վասն որոյ նոյ-
 նով ջայնիւ անւերակոյր Բայն կարէ վերաբերիլ հասարակա-
 բար առ իւրաճանչիւր Դէմս, և թիւս, որ գուն. գրէլն ի՛մ, գրէլն
 ք... գրէակ գուլ ի՛մ" (Ճ. 316).

იოცა უფრო ქვემოთ იმავე პირველ რედაქციამ ანტონი წერს:

201 ეს სიტყვა ხელნაწერში გადანერგებულია. პირველად "უჩინო"
 წერა, როგორც ჩანს. მკვამბის სომხურ ტექსტში არის ანერაკოჲ Էղ-
 202 მხითართან: վերաբերիլ, ე.წ. "მიმართება".

203 ამ მატარებლის მიხედვით თითქოს მართლაც სახელმძნაზა
 საუბარნი და არა "უჩინო"-ზე, რაზღის ანტონისთვის სხვაგან ყვე-
 გან იგივე მასპარის, თორნი ვითარებით ძრწუნვაში დასმული. სავსე
 ისა, რაში ამ მკვამბის ანტონი სიტყვასიტყვით მისაქვს მხითარს,
 მკვამბე კი (მეორე რედაქციის დანერგვის უკვე სრულიად გაკვეცილ),
 როგორც ჩანს, მიმხვარა, რაში ვერაპული (და, კურძო, სომხური)

მოკთხ ("მინამს" ზმინს "უჩინთა" უნ მარჯვარჩამაჭებუღი "რწმუნ-
ვაჲ", "მინდა" ზმინსა - "რწმ"-ლანი "ნეოშვაჲ" და ა.შ.). "უჩინთს"
ზმინსა ურთი აქვს, ზმინა კი სხვადასხვა უღვიღიღებინსა შვიდღება
იყოს (ყუყარვაჲ: მიიყარს, შვიგიყარებ, ვყაროზ...). "უჩინთს"
ნამეოთ იწარმოებდა ნამეოთ სრულინსაგან. ამ ეუბუღებას ანჭოთნი არც
მაგალითებით ნათელყოფს და საეროთჲ ალარ უბრუნებდა. "უჩინთს"
მეოთჲ იწარმოებდა ანმეოთსაგან ო-ს ღაროთით (ყუარვაჲ, კრვაჲ,
კიღვაჲ, წუხვაჲ) და ყოველთვის ვნებითი გვარის არის. შვიდღებ
ანჭოთნი გაკვირებებსა გამოთქვამს იმის გამო, რწმ ჩვენნი მმარგმინ-
ღებინან არავინ, "არცა ღვიოთ საკვრეველიან მან იოანემან სამეოთჲ
ფიოთსოთსმან და ურცეღი რწამმმაჭიკოსმან" (1,137ღ) არ მიიქვოს
ყუარაღებდა "უჩინთსი" მოქმეღებითი და ვნებითი გვარის ჭოროშების
ურწმანეთისაგან გარჩევის საჭიროებას, "არამიჲღ ბემოთა და ქუქმოთა
ღექსთაგან ქყვეს ყოველთა განჩრევაჲ უჩინოთსა სქესისა შვიდღებ-
ღებითისაგა და ვნებითისა. ხოლო უნეოთჲ ჩვენნი განიხილავს რა
სქესისა უჩინოთსა ზმინსასა, არღარა ვსაჭიროთჲ ალღა კანუნთა ამა
უჩინოთსა სქესისა შინა, არამიჲღ მიბრ მარგმანთა ჩვენთა სამოთ ვი-
ყავით, რათა ბემოთა და ქუქმოთა ღექსთა მიერ განჩირეოთენმეცა შვი-
დღებებებითი და ვნებითი, ხოლო იქმინებინს რა ქრეოთისა მიერ, გა-
ნიჩირიოთსიცა, ვითარ: ნათლისცეღვაჲ, ნათლისღებვაჲ და სხ." (1,137ღ-
137ვ).

მიოწრე რედაქციისაში "უჩინთს" ან "განუსაზღვრებულს" ცალკე ღავრი
აქვს მიდღვენიღი, სადაც ნათქვამია, რწმ:

1. "უჩინთს" იგივე "განუსაზღვრებულა".

2. ზმინის განუსაზღვრედი კიდეც არა აქვს არც პირი და არც რიცხვი.

3. ზმინის განუსაზღვრელი კიდეც სახელზემინისაგან იწარმოება ადნიშნით ანმყოფი (მეფუარება, მეკრუა, ალვოცა. ვნებითი: მეფუარეობა, მეკრუა, საშუალი: ხარება, მიმოსლუა).

4. ის ნიშნინი ზმინის განუსაზღვრელი კიდეც არსებობს (უკეთე გნებავე შეწყნარების, იგი არს ილია, რთმელი მოვალს).

5. ანმყოფი კიდეც განუსაზღვრელი კიდეც შეიძლება ზმინიგდაც დაირთოს (იღუმაღრახუა).

6. მყოფობით ზმინის განუსაზღვრელი კიდეც დნიშნით იწარმოება (წერა, კურნა).

7. მოქმედებითა და ვნებით გვარს არ განარჩევს²⁰⁷, როგორც წინადადების გარეშე ვიხიარო, ვნებითის ნიშნად ვ უნდა ჩაერთოს (გამვა, წერვა...). ეს უკანასკნელი კანონი იოანე ფილოსოფოსმა დაადგინა, წერს ანტონი²⁰⁸.

207. "კანონი უჩინოდასავს ზმინისა ესე არს, რამეთუ არა არს ჩუქინისამებრ ვნისა ვნებითად უჩინოა, ხოლო დაღათუ განიჩინოს ესე, შემოქმედებითი არს, ანუ ვნებითი, ესუსა შინა დეესთა განურჩევით ესე შემოქმედებითისაგან ვნებითი მუქონი მისვე შესახებავისა" (1, 20v; 11, 14v).

208. მთლად ნათელი არ არის, იოანე პეტრიწის რა ნაშრომის გულისხმობს ამ შემთხვევაში ანტონი. როგორც უკვე აღინიშნა, პირველი რედაქციის წინასიტყვაობაში ის აცხადებს - ჩემამდე ქართული ენის გრამატიკა არავის დაუწერია (იხ.: აქვე, გვ. 13) შემდეგ კი იმავე პირველ რედაქციაში გამოქვეყნის გაკვირვებას, რაგომ არ იმართება ამ საკითხს იოანე ფილოსოფოსმა ურადებდა (იხ.: აქვე, გვ. 18v).

ყბ ქე 'ბ' ჩაყბ, ა ქე გაზღოაზღე გზღოღბე ყყყარაყყა " (03. 357).

2. მიმღუობა შვიცყვეს ზმინის "სახელს" (ე.ი. ქვემდებარეს) და ზმინასავეთ იქვეა ("მყუარებელი სწავლისა არა სძულობს მიხიღებასა" ნიშნავს ამას: "იგი, რამელი ქყუარობს სწავლასა, არა სძულობს მიხიღებასა").

3. მიმღუობის მანარმოებლობა: უღ, უღ და ღ. მიმღუობებს ემსგავსებიან სახელები: ნათელი, ბნელი... ზვარი, ტუღი... შერ.: მქმნელი, ყუარებული, მჭირალი, მწერალი²¹⁰. ასეთი სახელები ურ- მბანუთისაგან უნდა გამოჩეს.

4. მიმღუობა ინარმოება სახელზმინისა ან უჩინოსაგან, რადგანაც ესენი რჩივე ინარმოებიან ზმინის ძირისაგან, მუორე რედაქციისი: მიმღუობა ინარმოება ზმინის ძირისგან, მაგრამ არა აქვს პირი.

5. მიმღუობას სამი გრო აქვს: ანმყო, ნამყო და მყოობადი. მუ- რე რედაქციისი: "1. ანმდგომარე, 2. გარდასრული და 3. ყოფადი" (11, 107ღ).

6. ანმყოს მიმღუობა ინარმოება "უჩინოსაგან" ძავში მ ურეფიქ- სისა და ბოლოში უღ სუფიქსის დართი. ზოგი ანმყოს მიმღუობა სხვა ელემენტისაყ დართავს ძავსა და ბოლოში, მაგ.: ღღ, უღ, ყრე, მე, ყღ, (მმეში, მორბედი, მგლოვარე, მეტეჟი, მწერალი). ყღ სუფიქსიანი მიმღუობა "ხრწილი" სახეა და უღ უნდა ვიხმაროთ მის ნაცვლად (მწერელი, მჭირელი...) მუორე რედაქციის მიხედვით ანმყოს მიმღუობის ნიშნობა: 1. უღ, 2. ღ, 3. უღ, 4. ღ,

210 შერ.: ა რ ნ ჩ ი ქ ზ ბ ა ვ ა. სახელის ჭუძის უძველესი ატებულება ვარძველურ ენებში. თბილისი, 1942.

5. მმ, 6. რრ, 7. არრ, 8. არრ, 9. უარრ, 10. ლლ, 11. ლლ,
12. უღღ. ზოგი ნიშანი შეიძლება თავშიც აქონდეს და ბოლოშიც
(მისიფყჷში), ზოგი მხოლოდ თავშია (მმკჷში).

7. ნამცხს მიმღეობა ისევ "უჩინოს" ანმცხსაგან იწარმოება:
ვად უღებენთის რაკარტვითა და უღ მარცვისის რარტვით. არის ისეთი
მიმღეობებიც, რომლებიც იწარმოებთან სხვა სუფიქსებით, მაგ.:
ღღ, ნა, არრ. არრ სუფიქსი ნა პრეფიქსთან უნაპ იხმარება
უჭველარ (ნაქმარი). ხანდახან არრ-თ ნაწარმოებ მიმღეობას ანმცხს
მნიშვნელობა აქვს (მრეგარი). მეორე რედაქციაში რასახელებულია:
1. უღღ (უმნული), 2. ღღ (განსაჩილი), 3. ნა (ნასიფყვ), 4. არრ
(ნაქმარი).

8. მცოობარის მიმღეობა "უჩინოს" მცოობარის მსგავსია და იწარ-
მოება ანმცხს "უჩინოსაგან" სუ პრეფიქსითა და (ბოლოში "უჩინოს"
მანარმოებელი იკარტება) არრ ან უღღ სუფიქსით (საქმარი, საწუ-
ხარი, საყუარელი). მეორე რედაქციაში რასახელებულია სა-უღ (სა-
ყუარელი) ან სა (რასამტკოცი, შესაყუარი), ქღ (სადუღუქღი) და
არრ (საქმარი).

9. რჩევ რედაქციის მიხედვით ანმცხს მიმღეობა მოქმედებითი
ტვარის არის, ნამცხს და მცოობარის მიმღეობა კი ვნებითი ტვარისა.

10. მიმღეობა ხან სახელის ფუნქციით იხმარება და სახელის კა-
ტეგორიებს იახლებს, ხან ზინას ცერის და ზინის კატეგორიებით
აქვს; მეორე რედაქციის მიხედვით სახელად გამოყენებულ მიმღეობას
ზედსარდავის ფუნქცია აქვს.

11. მიმღეობას ექვსი კატეგორია აქვს: სქესი ("ნაფესავი"),
ფუნქ ("ნაკჷში" და "სახე"), რიცხვი, ბრუნვა და რჩ. ბრუნვა
სახელის კატეგორიას, ტვარი და რჩ - ზინისა, "ნაკჷში", "სახე"

და რიცხვი სახელსაყ აქვს და ზმნასაყ, ამიტომ მიმღეობამ რრი-
ვუსთან მიიღო.

12. "ნაკჷლი" მიმღეობას აქვს მარტივი, რთული (მრწმუნებელ,
კუთიღრწმუნებელ...) და "ზურთული" (მარადკუთიღრწმუნებელ...).

13. "სახე" რრი აქვს მიმღეობას: მარტივი (მრწმუნებელ) და
ნაწარმოები (მარწმუნებელობა...).

14. რიცხვი რრი აქვს მიმღეობას: მხოლოობითი (მყუარებელ) და
მრავლობითი (მყუარებელნი), ბრუნვა იმდენი, რამდენიც სახელს.

15. მიმღეობა რაირთავს ზმნისნინს (აღწერილი).

16. ჟუ სახელზმნა საშუალი გვარის არის, მიმღეობაყ საშუალი
გვარისაყ (მხარებელი, მყუყუელი), ჟუ სახელზმნა მოქმედობითი
გვარის არის, მიმღეობაყ მოქმედობითი გვარისაყ (მჰსჯელი, მწჷ-
ლი, მოქმედი, მჰსიგყუელი).

17. მიმღეობას რაერთვის ზმნიზედებიყ (სამარტლად მჰსჯელი...)

18. მიმღეობა "უჩინოა" შვიტეღმა ტარაკუთღეს (მიმღებელად,
შესაწყნარად, წარსრულად).

ამრიგად, ჟუ მხედველობაში არ მივიღებთ: 1. ანტონის მსჯელ-
ობის არაზანმიტევერულ ხასიათს, 2. ტამეოწრებობის სიჭარბეს,
3. ზოგჯერ (ტალიან იშვითაჟად რა ჩვეულებრივ საზანადო მენიშენ-
ბით) მხითარის რებულებობის ქარტულის მიშარტ უტვლეღად ტამეოტა-
ნას, 4. უჩინატესად ტველი ქარტულის ენობრივი ტაქტების ტამეოტე-
ნებას ტრამატოკული მოვლენების კვადიფიკაციისას²¹¹ რა 5. იმ შე-
ყროშებს, რთლებიყ ანტონს არ შვეტლო არ რაეშვა ენათმეყნიერული
აზროვნების იტრწინედედი რონის პირწობებში. ანტონის მსჯელობა,

²¹¹ ვტოქრობთ, შესატეღებელია იმის ტქმა, რთმ ანტონის ტრამა-
ტოკა, უნდოდა ეს მის ავტონს, ჟუ არ უნდოდა, არსებობად ტველი

მისი განსაცვიფრებელი ენობრივი ინტუიციის წყალობით, ძირითადად სწორად ითვალისწინებს ქართული ენის მორფოლოგიურ თავისებურებებს.

ქართული ენის გრამატიკაა.

უჭირბო სიტყვები და ნაწილაკები

თანდებული ორივე რეაქციის მიხედვით არის მჯგვრებობის ნა-
წილი, რმიჯიყ არსებობის გარემოებების აღმნიშვნელია. ზოგი ადგილს
აღნიშნავს, ზოგი - დროს, ზოგი მსგავსებას. თანდებულს აქვს სა-
ბჯის მარჯვის უნარი: "თანდებულ ყოფითა მათითა აქუსყე ძიუბანი
მამნი, არამიღ იყუნენ რა საბეღად, აქუსთ ძიუბან" (1,152v).

ზოგი თანდებული საბჯს წინ დაჯრთვის, ზოგი შემბეგვ. ზოგი
ბრუნვის შემბუნელია²¹², ზოგი კი მართავს რმიჯიში ბრუნვას
("თანდებულნი რმიჯინი ბრნიან საბეღთა წინათ დასბმულ და რმიჯ-
ნიუ უპანიო და გვაროვან ჰყოფენ დანიშნულბისამებრ რამბვსა.
ამათნი რმიჯინიუ უკუს არიან მაკეთ ბრუნვისსა, რმიჯინი: გან,
გამო, მიურ... რმიჯინიუ არიან მიმღენი ბრუნვისსანი" (1,68v).
მღრ. მბითარი: "წასქარქიორქასეყ იწასწჭ და ზილიქსქერქჭ,
ყქ წქწე სასსყქსწ აწწსსსყ ყერყ და ყქილიქს და და სყსო-
ჭქქ: ქ, კ, სო, ყ, ყ, წერ, წ, ღწრ... იწასწჭ და ზილიქს -
ილიჭ... " (გვ. 175)..

ნათესაობით ბრუნვას მიოთბოვენ შემბეგვი თანდებულები: შორის
(ავკივისისა), ბეღა (საყდრისა), ქუსწე (სკჯლისა), გარეგნიო
(გადრისა), წინაშე (მსაქულია), შემბეგვი (ქადაგებობისა), ბეღე-

²¹² "გან", "გამო", და "მიურ" ანგონს დანყვბითი ბრუნვის ნი-
შენბადაყ აქვს დასაბეღებული (იბ.: აქვე, გვ. 101), მადრამი, რო-
გორყ ზანს, იბასაყ გრძნობს, რმი ისინი ნამღვიღი ბრუნვის ნიშენ-
ბი არ არიან და ამიგომი განმიჯრებოთ განიხილავს მათ, რგორყ
თანდებულებს.

შა (იშირ), (ბუნებოსა) კურძო, პირისპირ (ჭადრისა) და სხ.

მიცემით ბრუნვას მოითხოვენ შემდეგი მანერებლები: (სახლსა) შჩნა, შებრ (იოანესა), პირისპირ (ჭადარსა), ვიღრე (ყარ), შარ-
ჯურ (ჩებსა)...

მანერებლები, რომლებიც ნათესაობის პაწრთიან, მიცემითშა-
ნაც გავითყვენბიან.

შეშასმენლობით ბრუნვას მოითხოვენ შემდეგი მანერებლები: ვი-
შარესა (ნათელი), ვე სახებრე (კასი), აჭრეშე (ქრისტეა), რესა
(მოძღვარი), ესერა (ქალაქი).

ეს მანერებლები იხმარებიან ნრეგლობითშანაც, მიცემითშანაც და
ნათესაობითშანაც.

პაწყებით ბრუნვას მოითხოვენ მანერებლები: კილე (კეჭრესტან),
შირს (ჩებტან), ჭარულარ (მისტან), იღუშარ (შენტან).

მოქმედებით ბრუნვას მარშავს მანერებელი: (ეგრე) - ურ²¹³.

ბოგი მანერებელი "პარელებითის" (1,694; 11,512) სახელით
არის ცნობილი, "რამეშე პარეშვან სახელთა ბესა ანუ სხუთა ნაწი-
ლთა სიჭყვსათა" (11,512). ესენია: უ, უუ, უუუ, უა, უაუ, უაუ,
მი, მი, მიმი, მიმი, აღ, გან, შან, შანა, მიგჰამ, ყა, მიყა,
რე, ყრ, ყა, ყააა, ვიღრეშე, ყარ, ოღრე, სადაშე, საშე და სხ. ეს

²¹³ მიუხედავად იმისა, რომ ანტონი ხმარობს ტერმინ "მანერ-
ბელი"-ს, ძნელი არ არის იმის შემჩნევა, რომ თითქმის ყველა "მან-
ერებელი" მის მიერ გამოწმებულ მატალითებში სახელის წინ არის მო-
შავსებელი, როგორც ჩანს, ურთაველი და კურძო, სმიხური ვნის გავ-
ლნიც.

მანერბუღები სახელს დაურთვიან (ბინი: უპბინო, წმინდა: უპუნბი-
ელსი, ღუმა: წარღუმა, კსწორი: თანაქსწორი, პეფრე: პეფრეა, უფ-
რო: უფწორე, შენ: შენ უკუქ, მი: მი სოენ). ზოგი მათგანი (უ, უუ,
ელსი, მოგვამ) მხოლოდ სახელს, სახელმწინასა და მიმღეობას დაურთ-
ვის, ზმნას კი არასდროს, ზმნას ზმინსწინეები დაურთვის (ვსტუამ:
წარეკსტუამ, ვსსხხხავ: შუვსსხხხავ, ვაგებ: მივაგებ, ვიღებ:
მივიღებ) და ზოგჯერ ნაწილაკებიც (აღვიარებ: აღვიარებდა, დავი-
წყებოვ: დავწყებობოვ²¹⁴, ვიფყვ: ვიფყვ უკუქ, მიღუვა: მიღუვა
სოენ), რამდენიც ნამდვილი მანერბუღები არ არიან, რადგანაც ვერც
ბრუნვას უმნაან და ვერც ბრუნვაში მარტავენ სახელს.

ზმინზედა არის მიფყვულების ნაწილი, რამდენიც არსებობს მოქმე-
დებისა და ვნების გვარის აღმნიშვნელია. "ზმინსზედათანი, რამდენ-
იცა არამდებენ, ე.ი. გვაროვან პეფრენ არსებასა ქუსმებდარე
უმნათა ანუ ვნებათა, რთხარე შენწყენარებენ წუალებათა: 1. ვითა-
რებასა, 2. რაოენობასა, 3. სოესობასა, 4. სადაობასა, რამეთუ
ყოვუენი იგი ზმინსზედანი რთხათა ამათ ნათესავთა უშეგრვინებთან"
(11,112ღ).

ზმინზედის ჯგუფებია: "ვითარებთი" (1,70ვ; 11,53ვ), სომხურ-
ში: ირასკასკას (გვ.178) (ლამე, იღუმაღ, წარწარაღ, კედილაღ, მადი-
აღ, მკსწრასღ, მიცის); "რასოენობითი" (1,71ღ; 11,54ღ), სომხურ-
ში: ჭასასკასკას (გვ. 178) (რასოენ, ეგოენ, რამომ, ურთამ, რ-
გმის, მრავაღჯურ, ვნინ); "ჟამობითი" (1,71ღ) // "ღრეობითი" (11,
54ვ), სომხურში: ჭასასკასკას (გვ.179) (სოეს, მამინ, აწ, ძოლან, .

²¹⁴ საგულისხმობა, რამე აქ ყუ ანგონისძვის ნაწილაკია და არა
პირის ნიშანი (იხ.: აქვე, გვ.128).

(უფროს, უბევს, უპირუქლეხ); "დასაყენებელი" (1,75v) //"დაყენებითი" (11,57v), სომხურში: ԿԳԷԿԱԿԱՆ (ՅՅ. 184) (ნუ, ნურნი ნუსადა); "უთანამբებობითი" (1,75z; 11,57v), სომხურში: անսարհական (ՅՅ. 184) (უპար, ამარ, ըրտնար, ժիժըլար); "անაბობითი" (1,75v; 11,57v), სომხურში: Իսկոյնական (ՅՅ. 184) (ანაბობար, მცის, მუნთქუ(ს)ე); "მცურრობითი" (1,75v; 11,57v), სომხურში: յանրական (ՅՅ. 184) მცურრო, ნელიარ, ძვილ).

ზმნიზეებებს აქვთ "ნაკვლითი" (იშვითაპ) და "სახე" (მარტვიი და ნაწარმობი).

გამოთქმა "ესე და ესე" "ნაკვლითის" (1,75v; 11,58z) (სომხ. ԴԷԻԿՆԱԿԱՆ. ՅՅ. 185="ფიციის ნაკვლარ") სახელით არის ცნობილი, რაგანაც ფიციის ნაკვლარ იხმარებდა.

ხანაბან ზმნიზეებარ ზეპართავი სახელით გამოყენებული (კარ-ნიურარ, ჟეშმარითარ, მარტლიარ).

შორისებული არის მკვევჯელების ნაწილი, რომელიც სულის სხვა-დასხვა უითარებას აღნიშნავს: "შორისებული არს ნაწილი სიყვასა, ცხადმყოფ უითარებათა სხუადასხუათა Յსიხისათა უნებათა" (11,112v), ...უნებანი სულსა ზედა კაცობრივსა შეხრულნი, რომელნიცა მტემობანსა მისსა Յსუალებენ და ըրտსა մաս მიտ զანსაზღրვებულ Յყოფენ, სხუადასხუანი არიან. ხოლო სხუაობა მათი იცნობების სიხარულისა მიმართ და მწუხარებისა, զანკրուկնისა მიმართ და ժიժისა, სიყუარულისა და სიძულილისა, მურისა მიმართ და მწწყალებისა, მუქნისა მიმართ და გარეშիქვევისა და სხუათა" (11,112v).

შორისებულების ჯგუფებია: "სანეჟარო" (1,76z; 11,61z), სომხურში: Իրանական (ՅՅ. 185) (ნეჟარ, ნეჟარ ლევი, ვაშა, ვაშა); "განცხრობითი" (1,76z; 11,61v), სომხურში: Ինչական (ՅՅ. 185)

(იძ, ვახ); "საგანსაკვირო" (1,762; 11,614), სომხურში: ყარნა-
ნასკანჭ (გვ.185) (მ, ვჰა, ვჰა, რამამ); "მეფეაღებოთი"
(1,762; 11,614), სომხურში: ლუკასკანჭ (გვ.185) (ვამ); "სასაღებო-
ბო" (1,762; 11,614), სომხურში: ყასკასკანჭ (გვ.185) (მ,
ვჰა, ვამ ჩებდა); "მინაგანმგებარეობოთი" (1,762; 11,614),
სომხურში: ნირნიჭკანჭ (გვ.185) (ვამებ, მობებ, უვებ, უბ); "ვა-
ღებობოთი" (1,762; 11,614), სომხურში: ლასკანჭ (გვ.185),
იხეობივამ, რთობრს "მინაგანმგებარეობოთი"; "უჰამსობოთი" (1,
762; 11,614), სომხურში: ყლოსკანჭ (გვ.185) (უხამსი, უგვანნი,
მეფრასებო); "ბასრობოთი" (1,762; 11,614), სომხურში: ზეჰნას-
კანჭ (გვ. 185) (აჰა, ჰა-ჰა, მებ); "მორსნობებოთი" (1,762;
11,614), სომხურში: წასკანჭ (გვ.185) (აჰი, აჰა, მებ,
მებ); "იბუბაობოთი" (1,762; 11,614), სომხურში: ლასკანჭ
(გვ.185) (სებ, სებ, ბებებ); "განმგებობოთი" (1,762; 11,614),
სომხურში: კორკორსკანჭ (გვ.185) (მამა, მამა, მამა);
მეფეაღებობის ამ ნაწილს მორსნობებურს იმიტომ უწოდებენ, რამ ნი-
ნაგანმამი იხ მამობობებობა რა არ ეწოდვის მეფეაღებობის სხვა
რთობობებ ნაწილს.

კავშირი არის მეფეაღებობის ნაწილი, რთობობ ნინაგანმამის
ნაწილებს ეწოდებოდა აკავშირებებს. მხითართან: "ღასკანჭ ნ,
ორღასკანჭ ირეჰას ყასკანჭი წასქი" (გვ.265). "კავ-
შირი არს ნაწილი სიგეჰსა, რთობობ მობობებებს უწოდებოდა მეფე-
ობი ბებობა ანუ სიგეჰსა, სრუბა ანუ არასრუბა" (11,1124).

კავშირის ჰგობობა: "საგანმამსნო" (1,762; 11,582), სომ-
ხურში: წასკანჭ (გვ.186) (რამ, ხობობ, კვობობ, მეფებ, ბი-
ნა, ანუ); "საგანმამსნო" (1,762; 11,582) // "განმამსნობი"

(1,922), სომხურში: Բաշառուցակաւ (Յ. 186) (ბინა, ბინათუ, ანუ, ანუ თუ, ანუ ხორთ თუ, უკეთუ); " Յարմիմլոտծით " (1,76v-77r; 11,582) (არამյր, Յարնա շշնիշ, մաթրա, մხորոր, մարթոր, ხორთ մარթոր); " լանցյծით " (1,77r; 11,58v), სომხურში: սկսւնաւորակաւ (Յ. 186) (ან, ან უკշ, ან Յորճի, ან სარამ, ხორთ ან); "სანյնդ " (1,78r; 11,58v) // " უსრუլծით " (1,922), სომხურში: անկարակաւ (Յ. 187) (ღაღათ, լაღაღათ, լա, თუ არათ, თუ-ღაღ, ხორთ լაღათ); " Բინալրիշի " (1,78r; 11,592), სომხურში: Լախլարակաւ (Յ. 187) (Յորճի, Յორճ, Յორճ, უკეთუ); " მიზეზ " (1,78v; 11,592), სომხურში: սկսւնաւ (Յ. 187) (რამთ, ამისთ, ნაღაღ, ნაღაღ, Բორ, მიზე, ճի, მსაღ, Յინაღ, ნუ უკշ, ნუ უმი, ող, სარ, ող); " უკეთუ " (1,79r; 11,59v), სომხურში: Ինკა (Յ. 188) (თუ სარამ, ხორთ თუ, თუ, მიზე, უკეთ, ხორთ, ხორთ უკეთ, ხორთ უკეთ არა, უკეთ არა); " Յարմար " (11,59v), სომხურში: Ինკა (Յ. 188) (ეს იგი, რეს, ეს იგი არს, ეს არს, մաղ, մաղ); " მიზე " (1,79v; 11,602). სომხურში: Ինკა (Յ. 179) (სარამ, სარამ, մա, ან, մա, սარამ, ან სარამ, ან არა); " მიზე " (1,80r; 11,602), სომხურში: Ինკა (Յ. 189) (უკეთ, Յորճ, რაღ, სარამ, მს, რ); " სან " (1,81v; 11,602) // " იჭ " (11,922), სომხურში: Ինკა (Յ. 190) (ნუ უკշ, ნუ უმი, ნუ, ნუსარ).

მიზეზი გამოიყენება ზოგი თანდებლი (ღაღაღ ზინაღ) ზოგი მიზეზი კავშირი იხმარება ("ან" რჩის მიზეზი არის ლანცითი კავშირი).

ზოგი მიზეზი სხვადასხვა ჯგუფში შეიქმნა მიხედვით თვალსაზრისით.

მი, ძი, მიცა, რე და ასეთი ნაწილაკები ზმნას, სახელს ან სხვა მუცყველების ნაწილს სამკაულად და "განსაყოთარებულად" (1,82v; 11,61r).

უფორმო სიტყვებისა და ნაწილაკების განხილვით მთავრდება ანტონის გრამატიკის მორფოლოგიური ნაწილი.

ს ი ნ ტ ა ო ს ი

სინფაქსურნი საკითხები, რეგულარულ უკვე აღინიშნა, ძირითადად განხილულია ანტონის გრამატიკის წიგნზე რედაქციის მესამე ნაწილში და მოკლე პირველი რედაქციის "სინტაქსში". ამის გარდა, გრამატიკის მეორე ნაწილში გაკვირვებულ არის საუბარზე წინადადებათა რაობისა და აგებულებისა და შინაარსის მიხედვით წინადადებათა სახეების შესახებ.

სინფაქსის განსაზღვრა მოცემულია მხოლოდ მეორე რედაქციაში: სინფაქსი არის (მეცხრეულებს) ნაწილების რეგულარული განლაგება ერთ მთლიან გრამატიკულ ერთეულში ("სინფაქსი არის განლაგება ერთიანი დამატებითი ნაწილთა კომპლექსისა უწყობისა შინა". 11, 155). რეგულარული სახეობა სასაბეჭდო იატაკად ან კვლავ დაგებული მარმარეობს, პირველად ან ამარტის გლუვი უწყობილესანი ნაწილები შეთანხმებულად და შესაფერად არიან განლაგებულნი ერთ მთლიან ერთეულში, განაგრძობს ანტონის, ან რეგულარული უწყობილები არიან კანონზომიერად რეგულარული ნაწილებში, ასევე შეთანხმებულად განლაგებული წინადადებათა ნაწილები წინადადებათა და წინადადებათა შერეობა და შერეობა წიგნში ქმნიან სინფაქსს.

სინფაქსის განსაზღვრა, ისევე, რეგულარული ტერმინი "სინფაქსი", არსად არ ჩანს ანტონის გრამატიკის პირველ რედაქციაში. ცხადია, არ არის ის მიხედვითა.

რაც შეეხება წინადადებას, ანტონის აზრით, წინადადება არის სიტყვათა შეერთება, რეგულარული გამოხატულება აზრის ("სიტყვათა არსებობა მთლიანად, მასაჩინოვო პირისა კაცისა გონებისა". 1, 104. შპრ.: "წესსა და უწყობისა რეგულარული გამოხატულება არის სიტყვათა შეერთება").

საქართველო. 193, 228; "სიბუყთა არს შვერთება ღელსთა, ცხადყოფი
მოგონებობსა". 11, 65v).

შინაარსის მიხედვით წინადადება შეიძლება იყოს მხრობითი
("საბღვრებითი". 1, 104v; 11, 66v. შპრ.: სასწავლასა. გვ. 228,
ბრძანებითი (ჩრდსაქსა. გვ. 228), ნატვრითი ("სანაარი".
1, 104v; 11, 66v; დღესასა. გვ. 228), პირობითი ("უკუთვითი"//
"მუთვითი". 1, 104v-105v// "ვამოვითი". 11, 66v; რასასა. გვ.
228)²¹⁶ და განუსაზღვრელი ("განუჩინელი". 1, 104v// "განუსაზ-
ღვრებელი". 11, 66v; აღსაყილი. გვ. 228). წინადადებების კლასი-
ფიკაცია შინაარსის მიხედვით, როგორც ვხედავთ, ზმნის კლას-
ებიანება.

მხრობითი წინადადება, როცა მოქმედება ან ვნება განსაზ-
ღვრულია რომელიმე ძროის (ანმცოლ, ნამცოლ ან მცოლდარის) მიხედ-
ვით (ვხედავთ კაცთა, ვითარცა ხუთა მომავალთა).

ბრძანებითი წინადადება, როცა მოქმედებას ბრძანებით ან
ვერებში ადვინიშნავთ ანმცოლი ან მცოლდარი (იხილეთ იგივე განი-
ხილეთ).

ნატვრითი წინადადება, რომელიც ჩვენს შინაგან სურვილს გა-
მოხატავს ანმცოლი ან მცოლდარი (ნეტარ იყვნენ გლახანი სული-
თა, რამეთუ მათი არს სასუფუველი ცათა).

პირობითი წინადადება, რომელიც ყოველთვის უსრულია და სრუ-
ლად იქცევა მხოლოდ მაშინ, როცა დაუკავშირდება სხვა, მხრობით
ან ბრძანებით წინადადებას (უკუთვითა აქა ყოფილიყავ, არამცა

²¹⁶ ტერმინი "ვამოვითი", რა ზემა უნდა, სომხური არ
არის.

რის, ვ. მისამართ სივცყასა ("წინამსწრბოლი სახელი". 1,158z; 11,115z) და მიმართებოთ ნაცვარსახელს ("კვლამოქვბოთი ნაცვარსახელი". 1,158z; 11,115z) შორის და 4) კოხეხასა და ჰასუხს შორის.

1. სახელია და ზმნას შორის მუთანხმება არის რიცხვსა და პირში. პირველი რედაქციის მიხედვით ეს ზმნა მოქმედებს ან ვნებებს ალმინიშენჯილა და მასთან დაკავშირებული სახელი კი - ამ მოქმედების ან ვნების "მმუფელებელი" ან "უფალი", რაც უნდა უპირიქეს "გამაფრებელი 15ვერს1" ("რამეფუ რაჟამს სახელი რამეფუ მუთანხმების ზმნასა თანა რამინიშენჯილბოთი მით, ვითარებე ზმნა იგი, რთელიცა მუქმობათა ანუ ვნებათა ჰინიშენვს, სახელი იგი უფალი მუქმობისა ანუ ვნებისა რამინიშენვს". 1,157z; შპრ.: "ქსლ-ყი შიხღ ანლინ ზსღ უსოყსოქი გღუ წაქი, აქლი ზსასაკლირქ-აშქ, ყი წაქ, ირ ყფორბო-ლირქსა, ღამ ყქიო ზსასაკქ, ანლინ აქ ყფქი რორბო-ლირქსა... ზსასაკქყ". ძვ. 369); მუთრე რედაქციის მიხედვით მარტვი სახელისა და მოქმედების ან ვნების ალმინიშენჯი ზმნის დაკავშირებისას სახელი ქმნის ან ვნებებს ქვემდებარე, ხოლო ზმნა კი ქვემდებარის "მესმენილი" ("ოქეს სახელი, რთელა რქესი მარტვი, რამხვს, ზმნასა თანა მემოქმედობისა ანუ ვნებისა და სახელი იგი რქსქმედებარქებს ქმნისა ანუ ვნებისა, მამინ სათანაოქ არს რქსქმედებარქ, იგი, რთელა სახელი და ზმნა, რთელი მესმენილსა კუარქქნებს რქსქმედებარისასა, რათა მანკომბენ ურთიუქმას რიცხვთა და პირითა". - ხამი რქენი. ვ. ბ. (11,115v) .

ამრიგად, მუთრე რედაქციამი გარდა ახალი ფრმინებ: "რქსქმედებარე"²¹⁸, რთელიც პირველი რედაქციის "უფალი" (ვ. ი. "გამა-

ჭონებური 15-ე წიგნი") ჭრმინის ექვივალენტია და "მესმენილი", რმზელიც პირველ რედაქციასში მარტივად არის მოხსენიებული, რა-
კორც "მეფეობაა ანუ ვნებაა" ადმინიშენელი ზმნა.

"უფალი" ჭრმინის მნიშვნელობით არის გამოყენებული ჭრმინი
"ქუქიძეობარე" მორე რედაქციის ქვემოთყვანილ ნაწყვეტებშიც:

"და ეს საბაძე არა ქსანდეს მოქმედებით სახელი იგი არსებო-
ბი, ქბრწყინავსეე ძალითა სიფყუასა მინა ქუქიძეობარე ბეძესრუ-
ლისა სახელისა" (11, 118v). - ხაზი ჩვენია. ე.ბ. ე.ი. წინადა-
ებაში კიძეეაე რმი არ იყოს არსებობი სახელი, იგი მინც ბე-
სარდავი სახელის ქვეიძეობარე უჩინრად.

ან: "დაკუქიძობის, რათა სახელნი არსებობენი, დაკავშირებულნი
ურთიერთას, რმზელთა აქუსეე ძალი მრავლობითისა, მეძულნი მხოლო-
ობითად, ქუქიძეობარე იქმინე ბეძესრულისა მრავლობითისა" (11,
119r). - ხაზი ჩვენია. ე.ბ. მაშ, რამდენიე მხოლოობითში მფფი
ურთმანეობან დაკავშირებული არსებობი სახელი, რმზელთაე მრავლო-
ბითის ძალა აქეე, მრავლობითში დასმული ბეძესარდავის ქვეიძეობა-
რეობად გამოიყენება.

ან: "ქსჭურეე, ვითარმეე კიძეობა ამით "რმზელი", არა ეს
იკიძეობობან არსებანი რეე, ქუქიძეობარენი მეობეუქეობანი, არა-

218 პირველ რედაქციასში ეს ჭრმინი ურთხელ არის ნახმარი
ნაყვარსახეობეე საუბრისას: "რამეეე გვესმორეე რა მუ, მუნ, მდ
და სხუანი, ამით უკუქ იძეეებობან სამინ საქმენი პირფვანნი,
ე.ი. მექმნი გუამისანი, ანუ ქუქიძეობარობანი" (1, 119v). - ხა-
ზი ჩვენია. ე.ბ. მხითარობან: "ქსაქი ქორძან ქეაქქ ეს, რი, და...
ქსაქი... ხრექ ირქქ ქქმასორქ, აყუქიქქ ილნიქქ ანჭქსა ყან

მოსყალიბებული და ამიტომ ურთი გრამატიკული ცნების აქსანონანაჲს
ჩვეულებრივია რამდენიმე გრამატიკული ფორმინის გამოყენება²¹⁹.

მაგრამ იმავე მუხრე რეაქციასთან დასტურდება "ქუქილებარე"
ფორმინის განსხვავებული მნიშვნელობით გამოყენების რიგი საინ-
ფორმაცი შეშინებუა. მივმარტოთ მაგალიტებს:

"რქეს მოქმედებაჲ ვისიმე ვისიმე მიმართ ქმნილი იმოქმედე-
ბის, რწნი ქუქილებარენი იცხადებთან მაშინ: ურთი უკუჲ მოქმედე-
ბისა, რწიჯა უჯალი ზმინისა შემოქმედებითისა, ბრუნველი წრჯელ-
ბითაჲ ანუ მოთხრობითაჲ, ანუ მიცუმიტაჲ ან საძიებო²²⁰ ზმინისა
ვნებითისა, ბრუნველი დაწყებითაჲ და მუხრე ვნებისა, რწიჯა საძი-
ებო ზმინისა შემოქმედებითისა, ბრუნველი წრჯელობითაჲჲ ანუ მიცუ-
მიტაჲ და უჯალი ვნებითისა ზმინისა, ბრუნველი წრჯელობითაჲ" (11,
127ლ). - ხაზი ჩვენია. ე.ბ. მაშ, რქესასჲ ვისიმე მოქმედება
გაჲრის (ისხვა! ვინმეჲ, მაშინ რწი ქუქილებარე გვაქვს: ურთი
- მოქმედების, რწიჯიცი მოქმედებითი გვარის ზმინის გაბაჲტნებური
ინერნია! წრჯელობით, მოთხრობით ან მიცუმიტ ბრუნვაში (ეს ქუქი-
ლებარე ვნებითი გვარის ზმინისაჲ ზმინის მიჯრ მარტული სახეჲჲ
გაჲრისაჲ) და მუხრე - ვნებისა (ეს ქუქილებარე მოქმედებითი
გვარის ზმინისაჲ ზმინის მიჯრ მარტული სახეჲლი იცუ წრჯელობით ან
მიცუმიტ ბრუნვაში), რწიჯიცი ვნებითი გვარის ზმინის გაბაჲტნებუ-
ლი ინერნია! წრჯელობით ბრუნვაში.

ანტონის ზემომოცუანელი მსჯელობა ცხადტოს, რწი: 1. ხანამე-
რწეჲ გრამატიკული ფორმინოლოგიისაჲან რამდენადმე განსხვავე-

219 მაგალიტების მოცუანა ზედმეჲჲ მიცუაჩნია.

220 "საძიებო" ფორმინის შესახებ დაწვრილებით ქუქიოთ.

ბული ტერმინების ხმარების მიუხედავად ის შესანიშნავად გარკვეულა კონვენსიის არსში²²¹ და, რაც მთავარია, 2. "ქუქმდებარე" და "უფალი" აქ ურთიანეთის ტოლფასოვანი ტერმინები არ არის. პირველი იხმარება ქვემდებარის მინიშნელობითი თანამედროვე ტაგებით და მეორე კი - მმარტველ სახელს უნდა აღნიშნავდეს.

"ქუქმდებარე" და "უფალი" ტერმინების განსხვავებული მნიშვნელობით გამოყენების შედეგად მნიშვნელოვანი ნაწყვეტი ანტონის გრამატიკის მეორე რედაქციაში ურთაქროთი არ არის, სახელობრ:

"რწმინისაებრ მვეთუთა ვნებითა ანუ შემოქმედებითა აქუს განმეხვებულნი მთხველობისამებრნი ბრუნვითა მიღებანი, ხოლო მიღება ესე ქუქმდებარე ჰყოფს მოქმედებისა მოქმედსა, რწმე არს სახელი ზმინსა. ესსახე მიღება ბრუნვისა ქუქმდებარე ჰყოფს ვნებისა ვნებულსა, რწმეა უფალი ზმინსა, რწმეიყა მოქმედებასა შინა საძიებო ნათესავისა მიღებულ იქმნა ზმინსაგან, გარნა ბუნებისამებრ მოქმედებისა, რწმეა სხუა საძიებო, მხოველი სახელი ზმინსაგან, გუარჰუნებს განკიდებასა მოქმედებისასა სხვსა ვისმე მიმარე და ესე ქუქმდებარებს სახელი, უფალი მოქმედებისა შესისა. მათგარ.: მივავრინო ცუცხლი სახიო ამაღისა. ამას შინა ზმინამან შემოქმედებითმან იმხოვა ნათესავისამებრ მოქმედებისა სახელი ნრტელობითი, რწმეა "ცუცხლი" და იქმნა ძარიო მყოფი იგი სახელი ზმინსა მომხრწმითი, რწმეა "მი", ქუქმდებარე ცუცხლის მივირინების მოქმედებისა" (11,126). - ხაზი ჩვენსა. ე.ბ.

221 იხ.: ა. შ ა ნ ძ ე, ქარო. გრამატიკის საფუძვლები, გვ. 291-296.

ან: "სახელი იგი უღალი, რძიჯა ქუქმეღბარეღ განცხადებუღი ზმინსაგან შესმენიღისა ჟესისა, არა სარ განცხადებუღის, ჟუ სარამე ზმინამან შემოქმეღებუღიმან არა მიიღოს სახელი შესამამი რადე, რძიღისა მიღებუღი შესმენიღ იქმენუღის ქუქმეღბარისაღ" (11, 124ღ). - ხაზი ჩვენისა. ე.ბ. ან: ... "ფარნავამ რაიპეროზს". აქა რაპეროზა", რძიჯა მოქმეღეღა, შესმენიღი ქუქმეღბარისა მიმართ, რძიჯა "ფარნავამ", არა არს განრჩევით განმაცხადებუღი ქუქმეღბარისა, ჟუ სარამე რადეჯთა სახელითა, რძიჯასაგა ითხოვს მოქმეღეღა, არ განცხადებუღი იქმენა განრჩევით, მაგარ. ზღეს იგი ითქმის: "ფარნავამ რაიპეროზს საყდარსა სამეფოსა". ამას შინა განცხადებუღეღს სახელი, უღალი ზმინსა ქუქმეღბარეღ საქმისა, რძიჯა რაპეროზა საყდრისა" (11, 124ღ). - ხაზი ჩვენისა. ე.ბ.

ან: "რძიჯიღისა სახელი ბრუნვიღი, მიღებუღი ზმინსაგან, განმაცხადებუღი იქმენა რადეჯსა მოქმეღებუღის ვითარებუღისა ქუქმეღბარეღ სახელისა, რძიჯა უღალი ზმინსა, ივნეღს მოქმეღისაგან რა ჟუთ ქუქმეღბარეღ იქმენუღის მისგან ვნებუღისა, რძიჯიღისა ბუნებუღისამებრ ჟესისა ვნეღა ესე ითხოვს რანყებუღითა ბრუნვისა" (11, 124ღ). - ხაზი ჩვენისა. ე.ბ.

აღსანიშნავია ერთი გარემოება: ჭერმინი "შესმენიღი" ანჭონის გრამატიკის მეორე რედაქციამში გაყრიღბით უჭრთ იშვირათაღ იხმარეღა, ვიღრე "ქუქმეღბარეღ". მაგრამ ყოველთვის "ქუქმეღბარის" გვერდით რა "ზმინა" ჭერმინის ჰარაღეღურად, რაგ, ვჭეღეროზთ, გვადღევს იმის უჭეღბას, რძი ეს ჭერმინი თანამეღეროვე "შემასმენიღის" ექვირადეღეღა ჩავჟვაროთ.

ამრიგად, ნინაღეღეღ სათანადო სამეცნიერო ღიჭურაჭურაში გავრცელებუღი შებეღეღებუღისა, ანჭონის გრამატიკის მეორე რედაქ-

თანადი სისვრემებზე ინტერვიუება ვრცელდება "ქვემოქვემო", "შესაძენი-
ლი", რამდენიმე მშობრად გრეგორიანი "ქვემოქვემო" და "შემას-
მენლის" ჭარბი ცნებებია²²².

222 მტრ.: "არც ანტონთან და არც ლომონოსოვთან არ არის ნახ-
სენები ის ცნებები (ქვემოქვემო, შემასმენელი, მამაცება, გან-
საზღვრება), რამდენაე გარეშე ამჟამად სინამდებლის სინტაქსური
ანალიზი წარმოუდგენლად მიიჩნევა. არც დიონისე ღრეკოვს (ქრის-
ტეს წინ I საუკუნე), არც სამუდამო საუკუნეებზე გრამატიკოსებს
სინტაქსში ცნებები ქვემოქვემო-შემასმენელი არა აქვთ. ეს ცნე-
ბები შემოვიდა სინტაქსში ლოგიკიდან და მხოლოდ XIX საუკუნის
დამდეგს დამკვიდრდა გრამატიკაში. გასაკვირი არ არის, რამე არც
ანტონს და არც ლომონოსოვს, რამდენიმე ლოგიკის ცნებებზე სვეტი-
წინ ამ ცნებებს, გრამატიკაში ისინი არ უხმარიათ" (ე. ბ. ა. ბ. უ-
ნ. ა. მ. ვ. ი. ი. სინტაქსი ანტონ პირველისა და ლომონოსოვის გრ-
მატიკებში. - "სვრე. სამეცნ. მონაშენის კრებულები". ნიგნი 111.
მბილისი, 1948, გვ. 48). საფიქრებელია, რამე ანტონმა სწორედ ლო-
გიკიდან, სახელოდ, მათემატიკის ლოგიკიდან, რამდენაე ის ასე
ხშირად იმეორებს ზღვისი გრამატიკის მერე რედაქციაში, შემო-
თანა ეს ცნებები (მტრ.: "რამდენაე იგი უსახით ანუ ცხადვლად,
იზღვრებენ ფილოსოფოსთან ქვემოქვემო, და იგი, რამდენაე
იუბალები სანსხილისავეს წიგნისა, იზღვრებენ შესმენილი".
ქრისტიან მათემატიკის. ლოგიკა. საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის
კ. კვლევიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის A ფონის № 1300
ხელნაწერი, § 76.

დავუბრუნდეთ შეთანხმებას. როგორც უკვე აღინიშნა, სახელსა და ზმნას შორის შეთანხმება არსებობს პირსა და რიცხვში, ე.ი. ღუ სახელი მხროლობითია, ზმნაც მხროლობითია, ღუ სახელი მრავლობითია, ზმნაც მრავლობითია, ღუ სახელი პირველი, მეორე ან მესამე პირისა არის, ზმნაც შესაბამისად იქნება პირველი, მეორე ან მესამე პირისა. ანტონი განაცხადობს, რომ არ შეიძლება შეთანხმება პირის კატეგორიის უქონელ სახელსა და ამავდროულად კატეგორიის მქონე ზმნას შორის²²³ ურთ სიბრწყველე დავაყენოთ სახელსა და ზმნას შორის რიცხვში შეთანხმებასთან. მართალია, ამბობს ანტონი, სახელს პირი არა აქვს, მაგრამ ის ნაცვალსახელის საშუალებით "გაპირფიცხდება, ვინაშეცან ნაცვალსახელი მქონე პირთა არს და ქუცში შევიტყობთ არს ადგილსა სახელისასა" (1,157უ). ამრიგად, პირში შეთანხმებაც, შინაარსობლივი მომენტის წინ წამოწვევით, შესაძლებელი ხდება. მეორე რეალუკონაში ამ ღვალსაზრისით გარჩეულია მაგალითი: "უფალი შეიწირავს ღხლვასა სარწმუნოებით მღხლვლასა". "უფალი" - მხროლობითია და III პირია (შეიძლება შეიცვალოს ნაცვალსახელით "იგი"), " შეიწირავს" აგრევე მხროლობითია და III პირია.

"მმუფლებელი" სახელად გარდა არსებობს და ზედასაზრთი სახელეობისა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მუფყველების სხვა ნაწილებით: ნაცვალსახელი, ზმნის განუსაზღვრელი კილო მყოფადში, მიმღეობა, სახელიზმნა (შენ გინწავიეს ვინაშეცან ღრამმატიკაჲ, შეგფერობს

²²³ შერ. ა. ჩ ი ქ ზ ბ ა ვ ა. მარტვიტი წინადადების პრეობლემა ქარფულში. 1. ქვემეებდარე-ღამაჭვობის საკონხი ძველს ქარფულში. ღბიღისი, 1968, გვ. 214.

რეგულაციას მისივე; კულთაძე იკვლევების, კანსაბლურეობა განსაზღვრების; შენჯერაძე არს მწუხარება უბაძურეობასა ზედა სხვისასა; ნურბი იკითხულობს შინგან გულისხმობის(გოგო). შუაღვი-ბელია ზმინს "მიმუდგებელ" სახელად გამოყენებულ იქნეს ზმინს პირიანი ფორმა ან ზმინს განუსაზღვრელი ფორმა ანმეოში, მანერე-ბული, ზმინზედა, კავშირი და შორისებული, თუ მხებეჯობაში არ მიიღებთ განსაკუთრებულ შემთხვევებს, რთა ისინი მხლოდ სი-ყვებია ("ხლოდ უკეთე დანაშთნი ნანდინი სიგყვსანი ნივთებითა-ებრცა მიიღებუოდენ"²²⁴, ე.ი. ვითარცა იყუნენ დღესნი რმეჯინ-მი და არა ვითარ იგი ნანდინი სიგყვსანი, მერმელა მათცა შუ-საძლო ზმინსა სახელგოგო". 1, 159v. შტრ. მიხთარი:"ს. ლე სსა-ყუაქ სსაოლქ რანქინ ლქარსკანსაყუა სანსანქუქინ, აყუქინ, დუ-რიონ ენ რანქ ინსანქ, ს იე დუ რიონ სსაოლქ რანქ, სსან ს-ქინ კარენ ქინქინ სანქ რანქ". გვ. 373. მათალითა ანგონს დანსხებულნი აქვს: "შენჯერაძე არს ზმინ პირიანი"; "ნურად არს ურინთა ანუ განუსაზღვრებელი ანმეოსა დრისა შინადა"; "ნუ-ნაშე, პირისპირი, ზედა არიან მანერეზინი"; "სადრეშილო არს ზმინსზედა"; "მიხ, რმიჯ არს კავშირი"; "ღია, ქადა, ქამა არიან შორისებულნი");

"მიმუდგებელი" სახელებს ძრუნვებია სახელობითი და მითხრო-ბითი, მერე რედაქციის მიხებეით მიცემილიც. ამ სახელებსა და ზმინს შორის ყოველთვის გვაქვს შეთანხმება პირსა და რიცხვში, მაგრამ, ნათქვამია პირველ რედაქციასი, ეს ებებება ძალაში

²²⁴ ანგონის "ნივთებითათაებრცა მიიღებუოდენ" სიგყვა-სიგ-ყვითი მარჯმანთა მხითარის ლქარსკანსაყუა სანსანქუქინ="ნივთიერი, მათერიადური სახით იხმარებინან".

გზინის პირიანი ჭრებების მიმართ და არ ეხება გზინის უპირთ ჭრ-
 მებს, ე.ი. "უნიონს", სახელგმინასა²²⁵ და მიმღობას (წინადა-
 ებაში "შესვლა პეტრესი ჭაძრა იქნა ნაყოფიერ", "შესვლა" არის
 გზინა და მისი "უფალი" სახელია "პეტრესი", "შესვლა" თვითონ
 არის "უფალი" სამხარე გზინისა "იქნა"), ე.ი. გზინის უპირთ
 ჭრებების "უფალი" სახელი შეიძლება წრფელბით ბრუნვაში არ იყოს
 და არც პირსა და რიცხვში შეთანხმება აუცილებელი.

მეორე რეაქციის ანგონი აკრიტიკებს ამ შეხვედრებს: "მმუ-
 ჭლებელი" სახელის მართვის უნარი აქვთ სახელგმინებსაც და "უჩი-
 ნო" გმინებსაც. 1754 წელს დაწერილი ახალი გრამატიკის მესამე
 ნაწილში მიმღობები და მათინ "უნიონო" ნოებური სახელგმინები
 როგორ დაქვემდებარებულ ნებებსაც გამოვაცხადეთ "უფალი" სახელ-
 ბის მიერ, მაგრამ ეს შეცდომა მხოლოდ სომხური ენის მიმდებარე-
 ბამ გვიქნათ: "მაგრამ მარტო სომხურისა ენისა ქვეყნებისა მიმართ
 მიმდებარეობა და არა ჩუქნისა ენისა გრძელად განმკესჯელთა, საბო-
 თა მესაგრეობისათა იძულებით მოვართნივით სახელნი და შემუნი
 იგი სიტყვის ნაწილი და უქმნით სახელნი შემულთა მათ ნაწილთა
 სიტყვისათა" (11, 117v), რამ სომხურთან ჩვენს ენას ყველაფერში

225 "„...ვითარ იგი არიან გზინი უჩინონი, ნაკრგმინანი, სა-
ხელგმინანი და მიმღობები, მქვეყნისი ვითარცა გზინანი" (1, 160v).
 - ხაბი ჩვენისა. ე.ბ. მხითართან: „...იւրպիսիք էւ բայჭ աւելուոյն,
ქարբայჭ, և ღնդունէ ღուրბუნჭ վարսն ի րպէս վբայս“
 (გვ. 374). - ხაბი ჩვენისა. ე.ბ. გაუგებარია, რატომ აღნიშნავს
 ანგონი სომხურ ქარբայ-ს (გერუნდო) რრი ტერმინით: "ნაკრ-
 გმინა" და "სახელგმინა", მით უმეტეს, რამ სხვაგან ყველაფერ "ნაკრ-
 გმინა" გასაწორებულია "სახელგმინა".

მსგავსება კქონოპაო და "ესე სიყაბუჯეშიან და გამოუყოფილბამან კქმინა საქმინსამინ" (11,117v). გრამატიკის პირველ რედაქციამში, განაგრძობს ანტონი, იყო ასეთი მაგალითი: "შესლუა პეტრესი ტადრაპ იქმინა ნაყოფიერ". ამ წინადადებაში სიტყვა "პეტრესი" "შესლუა" სიტყვის "უფად" იყო გამოცხადებული, რაც სწორი არ არის. წინადადება უნდა დალაგდეს ასე: "ნაყოფიერ იქმინა შესლუა პეტრესი ტადრაპ", სადაც "ნაყოფიერ" იქნება "იქმინა" ზმნის "უფადი", "შესლუა" არის მართული სახელი, "ტადრაპ" აგრეთვე მართული სახელია, ხოლო "პეტრესი" "შესლუას" განსამღვრებაა.

ერთი მაგალითის შესახებ ანტონი ამბობს: "ესე საყინელი და გარემისაქვეყელი არა წესიერწერილი, არცა მართლუბნობილი... გარამოღებულ იქმინა სომხურისაგან" (11,118r). მაშინ განაგრძობს ანტონი, როცა პირველად ვიხილავდი მცვევლეების ნაწილებსა და წინადადებებში მათ განლაგებას, "შეგომილ ვიყავ ქვეყასა სომეხთა უნისასა რაოქენთამე მიზეზთა ძლით" (11,118r): 1. გამოუყოფილი ვიყავი და მხოლოდ სომხური ენა ვიცოდი, 2. ჩემს ზეს ვერ ვენდობოდი, რადგანაც 1753 წელს არ გამოვეჩნა, რომ ჩვენს ენას ოქესმე გრამატიკა კქონოპა და "მი ჩქმინი რმიჯენიმი არა ჟე შემიწეოქენ, არამიქე მბასროქესცა ზედა ღამსხმჯენი სიყილისანი, ვითარმიქე არ საყინო არს და არცაღა საკმარ უნისა მიმართ ჩქმინისა ქრამატიკაჲ" (11,118v) და 3. მოჩიებმა და პატივისცემა მიქონდა იმათი, ვინც სომხური ენის საშუალებით მიქმარებოქა ჩვენი ენის გრამატიკის დაწერაში.

შემდეგ ბევრი წიგნის ქართულად თარგმნის მიზანრე გავხედი და ქართულადაც ბევრი წიგნი შევექმენი და როგორც კი გავიგონებ, რომ არსებობს წიგნი, რომელიც არა მალეს, ღიღი მოწეომებოქ ვმყოქობ

და ვანერინებ. ახლა უკვე გამოცდილი ვარ და "ვიტარცა ჭეშმარი-
ტობისა მცნობელი მივინებუე თავსა ჩემსა ამისჲამი, ვითარმეჲ არა
დავაკერი მადლსა მას, რამდენიცა იყუნეს პირუტყვი ჩუქნსა საკუ-
ნესა ამას შინა ღრამმატიკოსობასა შინა კმაჲ დაკუთვნებულ. და
ამათ მიერ ღრამმატიკოსობისა მიმართ დასამტიკოსთა დავატიკოსებ
და უკუქმადთა უკუქმსებუამ" (11, 118v).

სახელი წინადადებაში შეიძლება ახლავს ზინას (მეფე ბრძენი
ქსუელიერ ქსუის ნიამაჲ), მაგრამ შეიძლება წინადადებაში წარმო-
გენილი იყოს მხოლოდ ზედასართავი სახელი (ბრძენი ქსუელიერ
ქსუის ნიამაჲ). შეიძლება საერთოდ არც ერთი სახელი არ იყოს წი-
ნადადებაში (ქსუის ქსუელიერ), ხანდახან წინადადებაში ზინაც
არ არის (მეფენ დიებულ ხართ, ჩვენ - გინებულ).

ზინის "უფალი" სახელი შეიძლება იწინ უძღოდა ან მოსდევდა
ზინას, ან მათ შორის აღმოჩნდეს დანებებულისანი სხვა სიტყვები ან
ზედასართავი სახელები ("შენ გაქუს მადლი საღმირთჲ" ან: "ქვადა-
ტებს ჰველე ქრისტესა ბრძენთა მიერ ევისტოლთა ზესთა", ან:
"ჰველე ბრძენთა მიერ ევისტოლთა ქვადატებს ქრისტესა, რათა ყო-
ველმან სოფელმან მოიღოსმცა მაცხოვარებამ"). ღუ ურთმანეთთან
დაკავშირებული მრავალი სახელი წინადადებაში ზინის "უფალი" გა-
მოიყენება, ზინა მრავლობითში უნდა იყოს (ჰარმენიონ, პილატოს
და კრიტოს მოიკრწეს აღუქსანდრესგან). ღუ მრავლობითში დასმულ
სახელს მან ახლავს მხოლოდითში დასმული ზედასართავი, ზინა მრ-
ავლობითში უნდა იყოს (სიმრავლე ლმქარათა შევიდეს ქსუქსის თანა
ვლადას შინა), ღუმცა ისიც არ არის შეუძლებელი, რომ რამდენიმე
მხოლოდითში დასმულ სახელთან ზინაც მხოლოდითში იყოს (ღუნოჲ
და ზეთი ქსუანს ჭურჭელსა მაცას ბრლინასა). ღუ ბევრი, პირის

მიხეობით განსხვავებული, საბჯლი ან ნაცვარსაბჯლი არის გამოყვანებული ზმინის "უფალი" საბჯლად, ზმინა, ტარდა იმისა, რამ მრავლობითი იქნება, პირის მიხეობით "უმაგონსენს" (1,159 ლ) ან "უარრეს" (11,116 v) პირს უნდა შეეწყოს: "ხოლო უმაგონსენსი პირი არს პირველი პირი მთორისაგან და მესამისა" (1,159 ლ) (მე და მე ნარვირეთ პალაგად სამეფოთ, მე და ის მორახულა ჩუენთანა, გომასპინძლო).

შეიძლება ზმინის "უფალი" და "ძიება" ურთსა და იმავე საგანს ეხებოდეს²²⁶, ასევე კონსტრუქციას დამხმარე ზმინა მითხმეოს (მენ გენოთის კვება; პავლე არს ვურჩეულ), მაგრამ უმეფესად²²⁷ ზმინის

²²⁶ პირველი რედაქციისათვის: "ოქსმივე საბელი ზმინისა და ძიება მისი ბედობლუბური იყუნენ ურთისა და მისვე საეჭისა მიმართ, ღარსტურს ვითარმეო, რამიჯსა პნიშნავს საბელი ზმინისა, მასვე ბეომესრდნი მისნივე პნიშნულს და ძიებასა" (1,159) - ბაზი ჩვენისა. ე.ბ. შერ. მხითარო: "სიქესს ანონს ქაქილს და ხანქირს გილიქ վերաբերեցեսլք არს Տի և և ոյն իր, գրեթէ վոր և շահակս აնონს Բաքիլს, վնոյն, կամ պարսահանուս և ոյնոյ և շահակս և խնդիր" (გვ.374). - ბაზი ჩვენისა. ე.ბ. վերաբերեցեսլք = "რომელით მიუქმარებოდა" ანგონს, რთგორც ყოველივის, გადმოუთარგმინო სიგევით "ბედობლუბური იყუნენ". գրեթէ = "თითქმის". ანგონს ეს სიგევით գրեթէ = "წინა" ზმინის პირიან ფორმად ჩაუთვლია და გადმოუთარგმინო რთგორც "წარსტურს".

²²⁷ პირველი რედაქციისათვის: "ხოლო ოქსმივე უიოდესი კრძო უფალი ზმინისა... და ძიება ადოყუანებოდა სხვისა და სხვისა მიმართ სქესისა" (1,159). - ბაზი ჩვენისა. ე.ბ. მხითარო: "խսկ երբէն

"უფალი" და "საძიებო" სხვადასხვა სახელს მიუძღვარებოდნენ (ფარნავაზიან მკვლელის იასონი; ქუჩი მეტეხია ფარნავაზის მიღებისა მიმართ შეფიქსირდა).

11 არსებობსა და ზეისართავ სახელებს შორის შეთანხმება არსებობს ბრუნვასა და რიცხვში. ზეისართავი სახელი წინადადებაში არსებობის სახელის გარეშე არ გვხვდება. თუ ზეისართავი სახელი არსებობის გარეშეა, არსებობის იგულისხმება. ზეისართავი სახელი ან უძღვის არსებობს, ან მოსდევს მას და მეორე რედაქციის მიხედვით ყოველთვის უთანხმება მას ბრუნვასა და რიცხვში, პირველი რედაქციის მიხედვით კი მეორე ადგილზე დასმული ზეისართავი სახელი უთანხმება არსებობს ბრუნვასა და რიცხვში (კაცსა მარტალსა... კაცისაგან მარტლისა... კაცთა მარტალთა... კაცითა მარტოთა), შედარებითი-წესობისას კი შეთანხმება ბრუნვასა და რიცხვში არ არის აუცილებელი: ზეისართავი შეიძლება იყოს მხოლოდობისა და ნრდელობისში, არსებობის სახელი კი - მრავლობისა და რამდენიმე სხვა ბრუნვაში (კეთილმსახურ მეფეთათვის და მორწმუნე მთავართათვის...) ²²⁸; როცა მსაზღვრედი-საზღვრული დაწვდობა ბრუნვაშია, ბრუნვის წინააღმდეგ შეიძლება მხოლოდ ზეისართავს აქონდეს (ენისა მღაჟრისაგან განარინე სული ჩემი). თუ არსებობის სახელი

ს დაჟ ნეჟი ნაჟილ სანილს რაჟილ ს ჩაჟიჩილ ქეჩაჟეჩილ დაჟ ყა-
ლაჟაჟი ჩრა" (გვ. 374). - ხაზი ჩვენისა. ე.მ. მხიდარის დაჟ ნეჟი
ნაჟილ ("უმიჯეს შემთხვევაში") ანგონს გაუცია როგორც "უბიბე-
სი კრძო".

²²⁸ ს. ა. ნ. ა. შ. ი. ა. მსაზღვრედი სახელის შეთანხმება
საზღვრულიდან ბრუნვაში. - "თანამედროვე ქართული სალიტერატურო
ენის ნორმები", გვ. 132.

გათიშეულია ზედასართავისაგან სხვა სივრცეებში, შეთანხმება მათ შორის უწყვეტად უნდა იყოს ბრუნვაშიც და რიცხვშიც (შენ ძველ მკვლევარსა შენისასა არა ასწავებ მინაღობსა შენსა).

რამდენიმე ერთმანეთთან დაკავშირებული არსებობს სახელს შვი-
ძღვმა დაერთოს მრავალმნიშვნელოვანი დასმული ზედასართავი სახელი (მინი-
ან, რახანა, არჩილი და დავითი, მუდანი ქარაქალანი, ალბანელი
არინა კეთილმნიშვნელოვანი მუდანი შორის).

პირველი რედაქციის მიხედვით ჩნდება დასმული ზედასართავი
სახელიდან ერთ არსებობს ან ჩნდება ან შენობა ამ არსებობს
ბრუნვასა და რიცხვში, ან ერთი ("შეშინება და კეთილი ბედა
ვითხვენი ძენი ძეჟსინი" ან: "შეშინება და კეთილი ბედა
ვითხ-
ნება...); მუდანი რედაქციის მიხედვით მრავალმნიშვნელოვანი ერთმან-
ეთთან დაკავშირებული რამდენიმე ზედასართავი სახელი, რამდენიმე
წინ უძღვნიან მრავალმნიშვნელოვანი დასმული არსებობს სახელს, უანხმ-
ბიან მას ბრუნვასა და რიცხვში (ბრუნება და მუდანიშება და დილ-
სილსება კაცთა თანა ცხოვრება სარგებელი არს).

კუთვნილებობისა (მხოლოდ პირველი რედაქციის მიხედვით) და
ჩვენებითი ნაცვალსახელებს ზედასართავის ფუნქციის აქვს და ისინი
უანხმებთან ბრუნვაშიც და რიცხვშიც არსებობს სახელს (ძე ჩვენი,
ძისა ჩვენისა, ძესა ჩვენისა; კაცი ესე არა არს მარტალი. კაცი ესე
მარტალი არს და კაცი ისი სუელი). ეს ნაცვალსახელები ხანდახან
არსებობს სახელის გარეშე იხმარებთან (წარმოყვანე ვეც და ასწა-
ვეძი ერთგულებით) ან პირიქით: წინადადებაში ჩვენებითი ნაცვალ-
სახელი არ არის და მხოლოდ იგულისხმება (მიუცოც კვისარისა იგი
კვისარისა და ღმერთისა იგი ღმერთისა).

111 მიმართებითი ნაცვალსახელი და მისამართი სივრცე უან-

ხმებიან ურთმანეთს მხოლრძ რიცხვში და არასდრს ბრუნვასი. მი-
მარტებოთი ნაცვალსახელი ბრუნვა დამოკიდებუღია იბ ბმნაბე,
რწილის "უჭალიც" ან "ძიბბაც" არის აბ შვიბმბევევასი მიმარტებო-
თი ნაცვალსახელი. ასუთი ნაცვალსახელი ძალიან სავირწა წინადა-
ებბისათვის, რადგანაც სახებთა "გარდასრუღთა წარმოაყენებს თა-
ვიბ ჟესიბ" (11,119v) და ამოკლებს წინადაებბას. ის შვიბძებბა
მისებებებს მისამარტ სიჭყვას ან წინ უძოლოებს მას. ჟე წინადა-
ებბაში მისამარტო სიჭყვა მხოლრძ იგუღისხბებბა, მასბინ მიმარტე-
ბოთი ნაცვალსახელი უნდა იყოს შვიბანხბებუღი ნაგუღისხბებუ მისა-
მარტ სიჭყვასთან რიცხვის გარდა ბრუნვასი (წინადაებბაში: "რწ-
ბიღნი მიიპარვიებენ იუბებბაგან სამბებებებბა სავმარტა" იგუღის-
ხბებბა მისამარტო სიჭყვა "კაცნი").

ჟე მიმარტებოთი ნაცვალსახელი "რწბიღი" ურტვის არსებბო ს-
ახელს, ის უკვი ბებსარტავი სახელია (რწბიღებბაგან ცნობბათა) პირ-
ვიღ რედაქციასი ეს ებბუღებბა ურწო ურცლად არის წარმოებებენიღი.
"რწბიღი" წინადაებბაში გამოიყენებბა კობხვიოთი, მიმარტებოთი,
კავშირისა და ნაცვალსახელის ჟუნქვიოთი. კობხვიოთი "რწბიღი" კობ-
ხვას აღნიშნავს (რწბიღის კვლოუნებბაბანისასა იწაებბ სწავლა-
სა?). მიმარტებოთი "რწბიღი" მისამარტ სიჭყვას მიებმარტებბა, შვი-
ბძებბა "რწბიღი" "მებწნობბოთი" კავშირი იყოს (ვიბიღე, რწბიღე არ-
ცა შენ, არცა ძმამან შენმან იბნებ წარმარტებბაჟ ბქუწნი). ჟე
"რწბიღი" არსებბო სახელს ურტვის და მას ბებსარტავი სახელის
მსგავსად ბრუნვასა და რიცხვში ებანხბებბა, მასბინ ის მარჭვიღ
ნაცვალსახელია (კაცნი ებიებენ კებიღსა, ხოლო ჟე რწბიღებბა კები-
ღბა მიებიებუღ ვიბარ უკმსყე ყოჭაჟ, არა აქუნწ ურვას).

მისამარტ სიჭყვას "რწბიღი" ნაცვალსახელის" მსგავსად ბოგქვი

მიუმაჩვენებლან ჩვენებობით ნაცვარსახელები "ეს", "ვთ", "ის" და ადგილის ზმნიბელები "სადა", "მუნ" (მსხეობიარეობასა ჩაქნსა სა- ვარძელთა ბედა გნოსისსა შინა ცნობარ ქსედა ჩაქნ შანა ითა მუ- ნი, ესე უვიცარ ალასრდა მუნით და მოძღუროსა მიმარე მივიდა და ისი იკითხვდა ვითარ ნებასა მისსა და სხუამან მსწაუჯღმან მიუგო: ვეუ არა რადმელსა სხუასა ითხოვს, გარნა ახალმინილსა რამამაგვიკასა, სადღეს აგონებს კანონთა ნუსიორ განკარგუასა).

კითხვასა და პასუხს შორის შეთანხმება არის მხოლოდ ბრუნვა- ში (ვინ შევექმნა მუნ? ღმერთმან) და აგრეთვე "მუნყობითა საქ- მისათა" (11,120v), ე.ი. კითხვა თუ არსებობთ სახელისა, პა- სუხშიც არსებობთ სახელი უნდა იყოს და ა.შ.

ორივე რედაქციის მიხედვით კითხვა-პასუხს შორის რიცხვიში შეთანხმება კატეგორიულია უარყოფილია. პირველი რედაქციაში ან- გონი ამბობს: კითხვა-პასუხს შორის რიცხვიში შეთანხმება მხოლოდ შემიხვევითი ხასიათისაა, რადგანაც ყოველი კითხვაზე შეიძლება განსხვავებულ რიცხვიში დასმული პასუხის მიღება. მხოლოდობითი დასმული კითხვას ხანდახან მრავლობითი დასმული პასუხი აქვს (ვისდა მიხუარ? მვეობართა მიმარე სარწმუნოთა) და პირიქით (რამდენი იყუნეს მსხეობიარენი მუნ შანა? მხოლოდ მონაჟე მუნ).

კითხვაში მოკლებული ზმნები პასუხში მხოლოდ იკვლისხმება (ვის ეძებ? მოძღუარსა).

ნაცვარსახელი "ვინ" პასუხში მხოლოდ ადამიანის სახელს გულის- ხმობს (ვინ არს კარსა ბედა? ავერე) ან ისეთ სახელს, რომელსაც ცოცხალი არსების ღვისებებში აქვს და ცოცხალი არსების ნაცვარს- იხმარება (ვინ განგაცხოვედა? ნებამან საქმითმან). ნაცვარსა- ხელი "რამდენი" განუჩეველად დაქმნის ცოცხალ და არაცოცხალ სახე-

ღებს (რომელი უკეთეს არს მკვერთობასა ლექსს მორის? ანობად ანუ სიმკვნე). ნაცვალსახელი "რამ" იხმარება არა მარტო არსებობის, არამედ ზეპსარსავე სახელებს ("მეძებრულთათაჲს". 11,121v) მიმართაჲც, რომღებთანაც გამოიყენება აგრეთვე კითხვითი ნაწილკები: "ვითარი", "რამამი", "რამოქენი", "რამბომი", "რამკენი", "რამოქენისა", "ვითარისა", "რამოქენგბის", "ვითარსახეო", "მე-რამკენე", "საო", "ვინ", "საოაო", "რამამს", "ოქეს" და სხ. ამის გარდა, ყველა მეფეველებს ნაწილი და, ე.ი. მთელი წინა-დადებაჲც მუძდება კითხვითი გახევის კითხვითი ნიშნის წყალობით (ესე არსად თანამოწაფე მენი, რომელსა აქებდო? ევე არს). კითხვით წინადადებაჲში აგრეთვე ყოველთვის მუძდება ვიგულისხმობ "საიგუო კავშირები" (11,121v): "ნუ უკუჲს", "ნუ უმი" და სხ.

ზოგჯერ კითხვა პასუხს არც მოითხოვს (რად მიიღე ევე, რომელი იგი უწყოი ვნებაჲც მენდა).

რაც მუხება მარტვას, მეფეველების ნაწილები ურამანეთს მარ-თავენ ("ქიბებენ ურთი ურთსა და იძიებოან ურთიურთათგან". 1,95v. მხითართან: "Ասկանւղէս Կիւտարս և Կասկանդիւն ի իւրեւսս" (ԺԵ.213) და ზოგი მმართელია ("მეძიებულნი". 1,95 . "ყასკანდო". ԺԵ. 213), ზოგი მარტლი (ძიებულნი". 1,95 . "ყასკანდოქსაჲ". ԺԵ. 213).

ამა ლე იმ ბრუნვაში სახელის მარტვის უნარის მქონე მეფევე-ლებს ნაწილებოა ("ბრუნეს მიმღე ნაწილინი სიგვესანნი". 1,166): პირიანი ზმნები, ზმნის განუსაზღვრელი ფორმები (მეორე რედაქციონს მიხედვით), სახელზმნები (აგრეთვე მეორე რედაქციონს მიხედვით), მიმღეობები, ზეპსარსავე სახელები და თანდებულები.

ზმნები, გარდა იმისა, რომ ეთანხმებოან "მმუფლები" სახელებს

პირსა და რიცხვში, თავის წინ ან შემდეგ მოთხროვენ ბრუნებას
სახელს, რომელსაც ზმნის "ძიება" (1,166v), სომხურში "Իւկիր
բայի" (გვ. 289) ან "საძიებო" (11,122v) უწოდებდა. ეს არის
ზმნის მიერ მართული სახელი ("მიპყრილი სახელი". 1,166v) იმ
ბრუნებაში, რომელიც ზმნის ბუნებას შეესაბამება.

წინაპარებაში შეიძლება შეგვხვდეს ნათესაობითი მცოცრი ისე-
თი სახელებით, რომლებიც არც "უფალი" (ე.ი. მმართველი) სახე-
ლებია, არც "საძიებოები" (ე.ი. მართული სახელები) და არც ზეპ-
სართავები, არამედ ზემოთქმული "უფალი" და "საძიებო" სახელები
თანსაბედრებები ("განმარჯვედი და განმათესებდი". 1,167z;
"Բարբառուղիքս և Գարգարուղիքս". გვ. 290; "ქმული ნაწილი
სიფყვსანი, მთხროვანი და მიმღენი ბრუნვლანი, გარდა მიღებულ-
თა ბრუნუთა, 3სჭურვთ მრავალჯერ, ვითარმეც Բայթობულ არიან
სიფყვათა შინა სახელნი ნათესაობითად ბრუნვლნი, რომელნი არა
არიან უფალ, არცა საძიებო და არცა ზედქმურ; ესგუარნი 33წმ
სახელნი ნათესაობითნი ბუნებისამებრ სიფყვსა თხორი არიან
განმარჯვედი სახელთა ანუ უფალთა, ანუ საძიებოთა ნათესავისამებ-
რთა ანუ ბუნებისამებრთა". 11,123z. - ხაზი ჩვენსა. ე.ბ.).
ბრუნებისას მსაბღვრელი სახელი ნათესაობითი მარტება, ხოლო
საბღვრელი ("განთესებდი". 1,168v; "Գարգարուղիքս" ". გვ.
292) იბრუნვის.

და კავშირით შეერთებული სახელები წინაპარებაში ურთავარი
ფუნქციით გამოიყენებიან (წინაპარებაში: "მანველი და ფუქში-
მანი და განძარცვამანი და დაქცევამანი აქამო ჭრთას შინა მიკვრთ-
მანი და შუქნიერ შენებურებანი და ურმარეობანი", პირველი ოთხი
ზმნის "უფალი" სახელებია, ხოლო სამი უკანასკნელი კი - ურთი

ფუნქციონირებს არის მართლაც ზმინის მიერ).

ურთისა და იმავი საგნის აქმნიანებელი და ურთისა და იმავი ბრუნვაში მცოფი, და კავშირის გარეშე შეერთებული სახელებიდან ურთი მიერის მსაბღვრელია ("მასაჩინოე". 1,957// "მაყხადე". 1,1682; "Букварь" . გვ. 391) და პირველი რედაქციის მიხედვით ხან უთანხმოებანი ურთმანეთს ბრუნვაში და ხან არა. შეუთანხმებლობის მიღებისა საბღვრელის თანხმობანფუძიანობა. მსაბღვრელი წრფელირბითისა (სიმონ ჰეფრე, სიმონ ჰეფრესი). და მსაბღვრელი ხმობანფუძიანობა, რრრრე იბრუნვის (დებრისა ქარეხისა). ბოგერ "რრრრრრრრრრ და მრრრრრრ" (1,1682) ამგვარ მსაბღვრელს ბოლო ხმობანი მოკვეცილი აქვს (ფფფფ მბინარისა).

ნათესაობითი დასმული სახელი შეიძლება ზმინის მიერ იყოს მართლაც (რადსათვის ნელსაყხებელი ესე არა განისყიდა სამასის დრასკინის), ან სხვა რმბელიმი სახელის "ძიება" იყოს (წინადადებაში: "ჰეფრე იქმნა შემიყარებელი სიმშვიდისა, აქმრრრრრრ კუთრე და განმგებელი მრრრრრრ", ნათესაობითი მცოფი სახელები წრფელირბითი მცოფი სახელების "ძიებობა", რმბელიმი, რა ლემა უნდა, სხვა ბრუნვებშიც შეიძლება იყოს).

მოქმედებითი გვარის ზმინის სახელებს მართლაც მისყვით და შემასმენლობით (მეორე რედაქციისი წრფელირბით, რადგანაც შემასმენლობითი ფრმით იგივე წრფელირბითი) ბრუნვებში. ეს არის ე.წ. "ძიება ნათესავისა" (1,169v) // "ძიება ნათესავისამებრ" (11,124), მხითართან "ქარეხი უელი" (გვ. 394) (აღუქსანდრემან მოკვლა კრფის; შევიყარე დაკობი; მამამან რმრრრმან გამობრწყინეა ქრ; უფაღმა განაცმო დეფ). საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რმ მხითარის მიხედვით ქარეხი უელი მხობოდ შემასმენლობით ბრუნვაში დგას,

ასე რომ ანტონის დამსახურებად უნდა ჩათვალეს, რომ მან შეამ-
ჩნია სომხურის შექმნის ნიშნები ბრუნვაში მარჯვნივ სახეობის
შესაბამისი ორი ფორმა ქართული: მიცეპი და შექმნის ნიშნები,
იგივე ნიშნების (ხւհիւր սեւի სომხურ ტრამატიკულ რიტორია-
ში კვადრატული რუბრიკა პირდაპირი დამატება)²²⁹.

"ნათესავისამებრ საძიებლს" შექმნის ნიშნები (ლაქ. ნიშნ-
ების) და მიცეპი ბრუნვები ასე ნაჩვენებია: მიცეპების
კვარის ზმნები მხრებითი კილს ანმცესა და ნამცეს უსრულში სუ-
ბიექტური ნიშნების²³⁰, უკუბრუნებ ბრუნვების (II პირის ფორმ-
ები), ბრუნვების კილს მცესადში და ნაჭვრითი ან პირებითი კი-
ლს ანმცეს-მცესადსა და ნამცეს უსრულში "ნათესავისამებრ საძი-
ებლს" მიცეპი ბრუნვაში მოთხროვენ. მხრებითი კილს ნამცეს სრუ-
ლსა, უსრულესსა, უუსრულესსა და მცესადში (ლაქ. კავშირებითი),
ნაჭვრითი ბრუნვების ანმცესში (II პირის ფორმები), ნაჭვრით-
ისა და უკუბრუნებ ბრუნვების (III პირის ფორმები), ნაჭვრითი
ან პირებითი კილს ნამცეს სრულსა, უსრულესსა და უუსრულესში კი
- ნიშნების (ლაქ. შექმნის ნიშნები) ბრუნვაში.

გამონაკლისია: ობიექტური ნიშნის²³¹ ზმნები, რომელთაც ან-

²²⁹ Չ ա կ ո ք Մ. Մ խ ի ռ ա ր է ա ն. Աբբահայր Մխիթար
Աբասպասյու շարահիւսական ըմբռնումները. - "Բազմապետ". Ժ. Է.
Չ ա շ ա շ . Վենիզ , 1969, թ. 1-3, 83. 53.

²³⁰ "რომელიც პირველისა მებრ პირისა უკითხვას მიერ, რო-
მელს ք, პირთვრებთან..." (11, 124v).

²³¹ "რომელიც პირველისა მებრ პირისა პირთვრებთან უკით-
ხვას ამით, რომელს ք" (11, 124v).

მცოში "საძიებო" წრეჯეოზიში აქვთ (მკრწამს უფალი)²³² და, ანტონის გაცემით, მუორეჯვარი ნამცო უსრული, სადაც "საძიებო" ატრეჯე წრეჯეოზიშია (შევიყვარი უფალი).

ენებითი გვარის ზმნებს "ნათესავისამებრ საძიებო" სოვე-
ჯვის, ყველა რრსა და კილოში და ყველა პირში, რანყებით ბრუ-
ნეაშია (პირველი რეაქციის მიხეჯეოზი მოქმეჯეობით, რადგა-
ნაც ქარჯეოში მოქმეჯეობით და რანყებითი ბრუნეებში ხშირად
ენაცვლება ურთმანთს).

ანტონი რრივე რეაქციასში აღნიშნავს, რრთი მოქმეჯეობითი
გვარის ზმნებს "ნათესავისამებრ საძიებოების" გარდა "ბუნებ-
სამებრ საძიებოების" (I, 170v; II, 125v) აქვს. მხითართან:
"ქსქქი ქსქსქს" (გვ. 295), რრთილიც სოქმეჯეო გრამატიკული-
ტრანსფორმში კვლიტეოკრეჯეოია რრგორც ირრბი რამაგება²³³.

ანტონით ეს "საძიებო" ენებითი გვარის ზმნებთანაც იხმარე-
ბა. გრამატიკასში საგანგებოდ არის აღნიშნული, რრთი "ნათესავი-
სამებრ საძიებო" ზმნას მხოლოდ ერთი შეიქლება კქონდეს "ბუნე-
ბისამებრ საძიებო" კი - რამდენივე. ზოგჯერ ზმნა სახელს მან-
რეჯეოლის მეშვეობით მარჯავს, ან, რრგორც ანტონი ამბობს: "მი-
მლე არრან ძიებისა შეამდგომეჯეოზითა მანრეჯეოლისათა". I, 171v).

²³² საინტერესოა, რრთი ანტონისთვის ე.წ. საკუთრივ ინვერსი-
ული ზმნებთან სახეოზიში რამდელი სახელი "საძიებოა" (ე.ი. რამ-
თაგებაა) და არა ქვემეჯეობარე. შდრ.: ა. შ ა ნ ი ძ ე. გრამატი-
კული სუბიექტი ზოგიერთ გარდაყვარ ზმნასთან ქარჯეოში. - "ძვე-
ლი ქარჯეო ენის კადრის შრეობი". 7. თბილისი, 1967, გვ. 220.

²³³ კ.წ. ქსქქი ქსქსქს. რასახ. შრ., გვ. 53.

მაგარიტების მიხედვით (ტიტასებს მჭირსა ათასის დრაქინის; აზრებს სიფყასა ღღუსა; ალიყუანებს მას სასუთუჯუღად; ჯო-
 რებს სოკრასთს ბრძენად; ალასრულებს ალექსანს ღმრთისადმი; ლა-
 რებს გარობას ღმრთისა მიმართ; ალამაღლებს მას სიგლახაკისა-
გან; განგუნძებს ჩუპს ცოტუნსაგან; ბრძანებს სარწმუნოებასა
სიყუარულისა შანა; ალაშენებს ეკლესიასა კლესა ბუღა; აყუ-
 ჭირებს მოყუასსა წინაშე ჩაქინსა) ცხადი ხდება, რომ ანტონს "ბუ-
 ნებისამებრ საძიებოქ" მიანიწნა როგორც უბრალო რამაგება, ასევე
 გარემოებებიც.

არის ისეთი ზმნებიც, რომლებიც ერთი "ბუნების ძიების" გარ-
 და მთორესაც მარტავენ. (აღიყუანს მენ ქუქიყანთ ზეყად).

"ძიებები" (უ-ა-ბ-ს "საძიებოქ" ან "ძიებუნი") სამუალო
 გვარის ზმნებსაც აქვთ. (თუმიცა შეიძლება არც ქვერდულ საურთოქ),
 ხან ერთი, ხან ორი. ეს "ძიებები" მხოლოდ "ბუნების" არიან რო-
 გორც "ხატებოქმებებოქ", ისე "ხატუნებოქ" ზმნებთან.

პირველ რედაქციისაში ანტონი მხიშარისდაკვადარ ჰქონს, რომ
 ზმნასთან ზმნის განუსაზღვრელი კიოლს²³⁴ ხმარება "აყენებს"
 (ე. ი. ხელს უშლის) ამავა ზმნასთან "საძიებოქების" გამოყენებას,
 რადგანაც მოქმედებოქთი გვარის ზმნას წინადადებაში ხმარად "ძი-

²³⁴ ნუ რაგვავიწყებება, რომ პირველ რედაქციისაში ანტონი კარ-
 გად ერთ არჩევს ერთმანეთისაგან ზმნის განუსაზღვრელ კიოლს,
 ე. წ. "უზინოს" (რომელიც მთორე რედაქციისაში სანყისისა ვიშარებოქ
 ბრუნებაში) სახელზმნისაგან ან "ნაკზმნისაგან" (რომელიც მთორე
 რედაქციისაში სანყისისა ვიშარებოქთი ბრუნვის ნიშნის გარეშე).

ბა" კი არ მოსდევს, არამედ ზმინის განუსაზღვრელი კილო, რამე-
ლიც შეიძლება მოიხსნოს "ძიებას" (იონაძე ალექსანდრე ძეგა თვსთა
არა სმია ლენინსა; მამამან შენმან გამცნო შენ ქრთია კუციონსა
შინა). ანტონი იძულებულია პირველსავე რედაქციაში აღიაროს,
რომ ა) ზოგჯერ წინადადებაში ზმინის განუსაზღვრელი კილოს არსე-
ბობის მიუხედავად, ზმნები მაინც მოიხსნევენ "ძიებებს". ასეთ
შემახვევიაში ზმინის განუსაზღვრელი კილო ამ "ძიებებს" მოსდევს
(გუანწრაფების ჩუქნი ჯრთიუად საყდარსა) და ბ) ზოგჯერ ზმინის
განუსაზღვრელი კილო შეიძლება გამოიყენება ზმინის "ძიებად" "ნაკლ-
ბინა ძალითა" (1,175) (იწყო სწავლა). მეორე რედაქციაში
კი ანტონი კატეგორიულად უწინააღმდეგება "სხუთა ღრამამტოკოს-
თა უწინარესთა ჩუქინთა" (11,127), რომ ზმნებთან "ნათესავისა-
მებრ საძიებოს" ხმარებას სახელმწიფო ბეჭდავს. მისი აზრით, ეს
ელებება ვერ ასახავს ქართული საბუნებისა და მათხრობის
ფაქტორებს. ანტონის მსჯელობა მეორე რედაქციაში ამ საკითხის
შესახებ ასეთია: რადგანაც სახელმწიფოს სახელისათვის წინადად-
ბილიც ყველა კატეგორია აქვს, იგი შეიძლება წინადადებაში ზმნე-
ბის "უფლად" მოკვეციონოს და "საძიებოდაც". სახელმწიფოს "სა-
ძიებო" გამოყენება სხვა "საძიებოებს" ხმარებას შეზღუდვა კი
არ არის, არამედ სრულიად კანონზომიერი მოვლენაა ("ვინადაც
არა დაყენება არს საძიებოთა სახელმწიფოსა ძიება ყოფა, არამედ
შესაფერ მისგანსიერ და ჯეროვან". 11,127), ე.ი. სახელმწიფო
შეიძლება იყოს ზმნებთან "ნათესავისამებრ" ან "ბუნებობსამებრ
საძიებოებს" რთვი. ზმნებმა "ნათესავისამებრ" და "ბუნებობსა-
მებრ საძიებოებად" შეიძლება მოიხსნოს ზმინის განუსაზღვრელი
კილოც ("რამეც არღან ზმინანი უწინათსამებრ სქესისანი". 11,128)

და მიმღეობებიც, რადგანაც სახელის ღვისებები მათაც აქვთ.

ზმინის განუსაზღვრელი კილოს ღორმებს აგრეთვე შეესწევთ იმის უნარი, რთი მარტონ სახელები სხვადასხვა ბრუნვაში, მაგალითად, ანმყო ღროის ზმინის განუსაზღვრელი კილო მოქმედებითი გუარისა "ნათესავისამებრ საძიებო" მარტავს წრეჯეობით, ნათესაობით და მიცემით ბრუნვებში დასმულ სახელებს (ქრისტვანთა კეთილმსახურთა თანა აძსთ დაყუარ მიწებანი ქრისტეს ღმრთისანი; ყოვლითა სულითა, ყოვლითა ძალითა და ყოვლითა გონებითა თანა გუაძს შეყუარებარ წმიდისა ღმრთისა და მოყუასთა; ვინყო ამიერიტგან ყოვლითა თავნი ჩუქნინი მიცემარ ღმრთისა მიმარ).

სამუაღი გუარის ზმინის განუსაზღვრელი კილო მარტავს სხვადასხვა ბრუნვებში დასმულ სახელებს (შენ გენება ჯოობარ საყარძელსა ბედა) მას ენება გარობარ შაიწინე შოთასანი და ამას განსუქნებად ძილითა).

ენებითი გუარის ზმინის განუსაზღვრელი კილო სახელს დაწვებით ბრუნვაში მარტავს (მოვიდა იესუ იოანესა ნათლისღებვარ მისგან).

სახელზმინები "საძიებო" მოიხეობენ ნათესაობით დასმულ სახელს, რთიჯიცი ამავე ღროს ამ სახელზმინის "განმავსებელი" არის (ბრძანა ათასისთავმან შეყუანება მისი ბანაკარ; მოაკრდა უსჯულოება შენი, ასულო სიოწისათ).

მიმღეობების მიერ სახელების ბრუნვაში მარტვის საკოხი რრი-ვე რედაქციასში საკმაოდ დაწვრილებით არის განხილული.

პირველ რედაქციასში ანტონი აღნიშნავს, რთი მიმღეობას წინადადებაში ზმინის ღვისებები აქვს, მას ენაცვლება და ზმინის პირობითი კილოს მსგავსად წინადადებას უსრულ სახელს ანიჭებს (მიხილული ივსო ქრისა მის; ხილული ლექსნი).

ჩრდივ რედაქციამში განსაკუთრებით არის ხაზგასმული, რამე მიმღეობები სახელების მსგავსად შეიძლება გამოვყენოთ ზმნების "უფლად" და "სადიებოდ". პირველ რედაქციამში დამატებით ნათქვამია, რამე მიმღეობები იხმარებოიან "განმამთვსებლებად" და ზედსართავ სახელებად.

ამ ზოგადი მსჯელობის შემდეგ დანერვილებით არის განხილული ყველანაირი დაბოლოების (ჯღ, ჭღ, ჴღ, იღ, ლღ, სღ-ად, ეღი, ღღ, მღ, რღ, არღ, აჩღ, უარღ, აღ...) მიქონე მიმღეობების სახელების მიჯრ ბრუნვამში მართვად (მიმღებელი გაკუკისა...; კაცი, მიმღებელი მადლისა ჩვიგან, მეძიებელი სწავლისა შენგან და მომსპობელი შინისა გულისგან, შენივერვად; ესე არს ჭვიმარითგად მაცხობვარი სოფლისა ქრისტე; მჯრომარე ქალაქისა ამას შინა მოკუდეს...).

მოქმედებითი და ვნებითი გვარის მიმღეობები პირველ რიგში "ნათესავისამებრ საძიებობებს" მოითხოვენ და შემდეგ "ბუნებისამებრ საძიებობებს", საშუალი გვარის მიმღეობებს კი მხოლოდ "ბუნებისამებრ საძიებობები" აქვთ.

სახელებს სხვადასხვა ბრუნვამში მართვად ზედსართავი სახელები (მა ვ.წ. "შორისი" სახელები, რამილები მნიშვნელობით არსებითი სახელებია, ჟუნქცია კი ზედსართავი სახელებისა აქვთ).

ზედსართავ სახელებს, რამილებს ზმნებისაგან არ არიან ნაწარმოებები და ჟეითნად არ ძალუძთ ზმნა აწარმოონ, "ძიება" არა აქვთ (ჩემი, შენი, ჩვენი, ლქვენი, ღმრთისმსახური, დავითიანი, გვირგვინოსანი, სამეფო).

ზმნისაგან ნაწარმოები ან ისეთი ზედსართავები, რამილებად აქვთ უნარი მზნა აწარმოონ, "ძიებებს" იმავე ბრუნვამში მოითხოვენ, რამილებს მათგან ნაწარმოები ზმნები, ჟემცა სხვა ბრუნვად

შიგ შეიძლება მართონ "ძიება" (კაცობიერად მათ შორის; კაცობიერად ბუნებრივ; უარესი მათგან; უარესობა მათ ზედა).

ბოლოს ანგონი იძლევა შესივებაში მუცეველებს ნაწილთა განლაგების ასეთ სქემას: 1. ზმნის "სახელი", 2. ლ საჭირთა, მისი ზედაარსი, 3. ზედაარსი სახელის "ძიება", 4. თანდებელი, ლ საჭირთა, 5. თანდებელის "ძიება", 6. ამ "ძიების" ზედაარსი, ლ საჭირთა, 7. ზმნიზედა, ლ საჭირთა, 8. ზმნა, 9. ზმნის "ძიება" (შესაძლებელია, თანდებელიანი), 10. "ძიების" ზედაარსი, თითოეული სახელს შეიძლება ერთეულს აგრეთვე ე.წ. "განმათავსებელი", რთვილი წარმოადგენს ნათესაობით ბრუნვაში დასმულ არსებით ან ზედაარსი სახელს (1. ჩინებულნი ქორწილისა საღმრთოდასანი 2. პრპუნი 3. მკსუვერითა ვეშმარითა ღმრთისათა 4. შემდგომად 5. შემოსისა სამოსლისა საქორწინოდას 6. დაუყენებლად 7. შევარდ 8. სასძილსა შინა ზეციასა 9. წმიდასა).

რა თქმა უნდა, განაგრძობს ანგონი, წინადადებაში ყოველთვის არ იქნება ყველა ზემოჩამოთვლილი მუცეველების ნაწილი, მაგრამ აუცილებლად უნდა იყოს: 1. ზმნის "სახელი", 2. ზმნა და 3. ზმნის "საძიებო ბუნებისამებრ" ან "ნათესავისამებრ" (1. კვრთს შვაერთა სკიპრად; 2. კვრთს შვაერთა სკიპრად მრავალთა მუცობათა; 3. კვრთს პირუტყვიან შვაერთა სკიპრად მრავალთა მუცობათა ერთ მონარხიად; 4. კვრთს პირუტყვიან, ძვიან სპარსთა მუცისამან, გამოცდილმან მკვლარმან სიძვნითა დიდითა შვაერთა სკიპრად დიდიონსა, სირიონსა, ხადრდსა, შიდიონსა, სპარსუთისა, ვკვივისა და მრავალთა სხუთა აზიის შინათა ერთ მონარხიად).

წინადადებაში პირველად უნდა მოინახოს, რთვილია და სად არის

"სახელი ზინისა" და ზინა, შვიდეუთ ზინის "საძიებო ბუნებისა-
მებრ" და "ნაფსაუვისამებრ". უნდა გაიჩვენოს და მოიძებნოს ზე-
სარდავი სახელები, გაიჩვენოს, რაშიც არსებობს სახელებს ურთი-
ან, რაგანაც ხშირად ზეპსარდავიანი გამოიშვილია არსებობის სახე-
ლებისაგან. შვიდეუთ უნდა მოიძებნოს მიმარებობითი ნაცვალსახე-
ბი და მისამართი სიტყვები, ნაცვალსახელები (უნდა დაგვიჩვენოს,
რაშიც სიტყვას ენაცვლებიან) და, ბოლოს, უნდა გაიჩვენოს "განმა-
ფსებელი" "ძიებათაგან".

ორივე რედაქციასში ანგონს ამ ფვალსაზრისით გარჩეული აქვს
მრავალი წინადადება²³⁵.

მეორე რედაქციასში ანგონი იხილავს საკითხს "ურასის" ანუ
"წერილის" ანუ "ზრახვს" (11, 150 ზ) სამგვარად დასრულის შესახებ.

პირველი სახეს ეწოდება "ლკონია" (11, 150 ზ), რაგანაც სიტ-
ყვები ცოტაა, "ძალი" კი - მარალი და დიდი.

მეორეა "ალილონია" (11, 150 v), რაშიცშიც არც ისე ცოტა სიტ-
ყვებია, რაში აზრი ბნელი და ბუნებრივი გახდება და არც ისე ბევ-
რი, რაში მარალი "ცნობა" (11, 150 v) შვილბნის.

მესამეა "აზიანია". ფრანს სიმაღლე არა აქვს, მაგრამ უბ-
ნია და მიშენიერი.

მარადია, განაგრძობს ანგონი, წინადადებების აზრი უნდა შევი-
სნავლოთ არა მარტო გრამატიკულად, არამედ მიქრომიკროფონების წე-

²³⁵ საილუსტრაციო მაგალითების დამოწმების საშუალება, სამ-
წუხაროდ, არ არის. საჭიროა მიხლოდ აღინიშნოს, რაში ანგონი პირ-
ველი რედაქციასში ყველა მაგალითს განმარტავს, ან, რაგორც დეი-
ლონი ამბობს "განმარტვისსიტყვებს" (1, 182 ზ). შიქრ.: მიხლონის
"ყარყარაჲსი" (გვ. 449): ყარყ = "მარტვი" + ა + რაჲსი = "მხრობა".

სების დეარსაზრისიშაც, მატრამ ეს უკანასკნელი ჩვენ არ გუებუ-
ბაო.

ამიო შავებუა სინგაქსური საკიბების განხილუა ანგონის
გრამაგოკაში.

ს ა მ ი ს ტ ი ც ი ს თ ა რ რ ი ა

ა ნ თ ე ნ ი ს მ რ ა მ ა თ ი ა ა მ ი

მეცნიერებაში საყოველთაოდ აღიარებული შეხედულებით ანგონ-
მა მთელი საუკუნით განგენა მწერლობიდან ხალხურ მუდგველებას-
თან დაახლოებული ახალი ქართული სალიტერატურო ენა. ანგონმა
შეიზიგანა და დანერგა საქართველოში ე.წ. "სამი სტილის თე-
რია", რამდენც მანამდე გაზრდილი იყო აღმოსავლეთისა და და-
სავლეთის ბევრ ქვეყანაში და მათ შორის საქართველოსთან ისეთ
მჭიდრო ურთიერთობაში მყოფ ქვეყნებშიც, როგორც იყო რუსეთი და
სომხეთი.

იყო თუ არა ნაირსტილივანი ლიტერატურული ენის გამოყენებულ
შეიხვედები ანგონის წინაპრობიდან ქართულ მწერლობაში? ამ სა-
კითხვო პასუხის გასმის შეიძლება მხოლოდ იმის შემდეგ, რაც და-
წერილებით იქნება შენაწილილი ყოველი ქართველი მწერლისა და
მთარგმნელის ადგილი ქართული სალიტერატურო ენის განვითარება-
ში. მანამ კი მხოლოდ უნდა რამ შეიძლება ითქვას: მიუხედავად
იმისა, რომ ქართული ენის ისტორიაში მკაფიოდ გამოიყოფა რი
ძირითადი სათხურო (ე.წ. ძველი და ახალი ქართული), ქართული
ენა არ იყო ურთავარვანი ამ სათხუროებს შიგნითაც და, რაც გან-
საკუთრებით აღსანიშნავია, ეს არაერთგვაროვნება გამოწვეული იყო
არა მარტო უნიფიცირებული ნორმების მქონე ენაში სხვადასხვა
რეალუქტიდან მომდინარე ცოცხალი სასაუბრო მუდგველების მძლავ-
რი წაკადრის შექროთ, არამედ თავისი დროის სალიტერატურო ენისა-
დმი ცალკეული მწერლების სხვადასხვანაირი დამოკიდებულებითაც.

XII და განსაკუთრებით მომდევნო საუკუნეებში, როცა ძველი

საღიგურაჭურთ უნის მკაცრი ნორმები პაიროლა და განსხვავება
 ძველი საღიგურაჭურთ უნასა და ახალ, ოცხად სასაუბრო მკვყვე-
 ლებასთან დაახლოებულ საღიგურაჭურთ უნას შორის განსაკუთრებით
 ცხადი განბა, მესაძღვებლობა შეიქნა რ, ურთიანეთისსაგან მკვეთ-
 რაპ განსხვავებულ უნაბე წურისა. ძველი, V-XI საუკუნეების სა-
 ღიგურაჭურთ უნა შემორჩა საეკლესიო ხასიდათის ნაწარმოებებს,
 მაშინ როდელაყ, ამის გვერდით საურთ მწერლობაში ოცხად სასა-
 უბრო მკვყველებაზე რამყარებული ახალი საღიგურაჭურთ უნა რამ-
 კვირრდა. საურთ და საეკლესიო მწერლობაში ნაირგყაროყანი უნის
 გამოყენება ისე რიყბანს გავრძელა, რთმ, რთგორყ ეს სათანაყო
 სკეყიარულ რიგურაჭურაშია აღნიშნული, სულბან-საბა რბჯიარნი,
 რთმლის უნაყ ჩვეულებრივ ოცხად სასაუბრო მკვყველებაზე რამყა-
 რებულნი ახალი ქარხული საღიგურაჭურთ უნის ნიშნაყო მრყყნაგ,
 არანიშვიარააყო ზავის ნაწარმოებებში ძველი ქარხული სასულიერო
 მწერლობის სტილს მიმარაყა; მის "ნაწარმოებთა უნა ურთგყარი
 არაა. რამახასიარებელია, რთმ საბა რბჯიარნი, აკგორნი "სიბრძნე
 სიყრუის წიგნისა", რთმლის უნა არსებთაყო ახალი ქარხულია,
 ზბჯულებას "სწავლანი ანუ ქარაგებანი" ძველი ქარხული სასულიერ-
 რთ მწერლობის სტილით წურს"²³⁶.

ამრიგაყო, ანგონს, შემიგომში ნაირსტილოყანი რიგურაჭურული
 უნის ზურრისს მამამთავარსა და რამამკვირებულს, უყავოყო ყყილია

²³⁶ ი ვ. გ ი გ ი ნ ე ი თ ე ი რ ი. სულბან-საბა რბჯიარ-
 ნის უნისაყვის. - "ს უ რ ბ ა ნ - ს ა ბ ა რ ბ ე რ ი ა ნ ი"
 საიუბილეო კრებული. ზბილისი, 1959, გვ. 33.

ლოჭრაჭურული წინაპრები.

ინჭრეს არ უნდა იყოს მოკლებული ამ ასპექტში იმ ფაქტის აღნიშვნაც, რომ ზეით ანჭონი ჯერ კიდევ მაშინ წერდა უაღრესად მძიმე, ძნელად გასაგები, ხელოვნური ენით, როცა ის არც იცნობდა სამი სტილის ლოჭონის არსს. ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ ლოჭონის მისი "მზამეფეველები" ენა. "მზამეფეველები" წერა კი მან დაასრულა 1752 წლის 11 მარტს²³⁷, ე.ი. ერთი წლით ადრე, ვიდრე ის ლოჭონის გრამატიკის პირველ რედაქციას დაწერდა.

ანჭონის მსჯელობა სამი სტილის ლოჭონის შესახებ გადმოცემულა მისი გრამატიკის პირველი რედაქციის მესამე ნაწილის XVI თავში, რომლის სათაურია: "სხუადასხუა შესახებავთათჳს ძჳსლთა შეთხზუათათასა, ბედადებითა რომველამე სიფყუათა, აღმოკლებული წერილთაგან ქარჳსლთა ენისათა, სრულიად საქარჳსლთასა არქიე-პისკოპოსისა მიერ ანჭონისა და ყოველად ბრძენისა მხითარ მოძღუ-რისა მიერ სომეხთასა ენისა წერილთაგან აღმოკლებული, მაგალითად ებული ფრმათათჳს" (I, 183v). როგორც ჩანს, ნაირსტილოვანი ლოჭრაჭურული ენის ლოჭონულ დასაბუთებას ანჭონი პირველად მხითარის გრამატიკის ნდგომით გაყენო და თითქმის უყველად, იმ სახით, როგორც ეს მხითარს ქვეყნა, გადმოიტანა კიდევაც ლოჭონის გრამატიკაში.

◀ მსჯელობა ანჭონისა ასეთია:

"პირჳლ ვიდრეჲე ლუ სადამე დავსდვათმცა მაგალითნი რომვინი-მე ნათხზათგან პირჳსლთა მოძღუართასა, საჳნჳ სადამე არს, რამე-ლუ სამი სახეჲე პოებულ პირჳსლთა მოძღუართა წერილნი ყოველნი შეთ-

237 კ. კ ვ კ ე ი ძ ე. ქართ. ლიტ.-ის ისტ., გვ. 378.

ხმუაობათა შინა. პირუჭლი იგი არს, რამიჯსა აქუს სიძვირე რჩე-
ულთმზრახობისაგან, გარნა უფროე ადვილ გასაგონ ვიძრევი არს
ყოველთა, ვითა არს სითხბუქ სინაქსრისა და მოხერხობათა. მუორე
უკუქ არს, რამიჯსა საძუარ ქცევამ აქუს რჩეულთმზრახობისაგან
და ჭვირისიფუთობისაგან და არა არს ეგორენ ადვილ გასაგონ ყო-
ველთა, ვითა იგი არს სითხბუქ უმეველთა კურღოთა სამიწროთა ნე-
რილთასა. მესამე ვიძრევი არს, რამიჯსა სრულად აქუს რჩეულთმზ-
რახობისაგან და ჭვირისიფუთობისაგან და არა არს გასაგონ ყო-
ველთა, არამედ მხოლოდ მიუენთა შორის აქუს ნაყოფი ზუსი და ესტე-
არნი არიან სითხბუქნი ნურილთანი, ვიფევი უკუქ დიონქოსი, ღირთის-
მიფევექლსა დიფსა ათანასის, ვასილის კესარიელითა, გრიგორის
ნოსტელსა, ღირსსა ეფრემის სირიელსა, ღირსსა მაქსიმეს, ანასტასი
სინელსა, სამიქოლსა გერმანეს კონსტანტინეპოლელსა, ჭვირიმეფე-
ქლსა იოანეს მანსურს, იოანე სინელსა, იოანე ფილასოფოსსა ქარ-
თუქლსა, მიფევეს აფხაზთა და ქართუქლთასა დავითს, ეფრემს და არ-
სენის, ღრამმაფიკოსთა ღირსთა, არსენის, ქართუქლთა მამათმთა-
ვარსა, შოთას რუსთაველსა, გამომიქმელსა მიფის მამარის ცხოვრე-
ბისა და სხუანი.

საუფე სადამე არს ცნობად, რამეთუ მოძღუარსა მიხითარს სო-
მიხთანი მიუკსენედიეს მოძღუარნი, მაგრამ ჩუქნი ჩუქნნი მიუიკსე-
ნენით უწინარეს და ესენი არა მისთა სიფუთათაგან არიან, ხოლო
რამიჯნიცა მიუკსენედიეს მიხითარს, არიან ესენი: მოსე ხორანე-
ლისა, გრიგორი ნარეკელითა, ნურსეს კლაველითა, ნურსე ლამბრონე-
ლისა და სხუათა რამიჯლამე. ან სადამე ღრამმაფიკოსთაგან ზეოთ-
ეულინი სამითანი ჰმარებობსადურ ადვილთასა და შენფუთისა სიფუთასა
შინა სათანადო არს შვიმოყუანა* საქმისა²³⁸, ესე იგი, ზრახ-

ვრცს რა, ანუ აღსწერეს მიქროქლინი თუ ვინ რადიუსა სასარგებ-
 ლთაა ურისასა მხორთ, უფროს ქვევსა პირუშლითა შესახედავითა,
 ხორც ნარმოსცემდეს რა შესაბამისა რადიუსა მიკრონიუმბასა სწავ-
 ლისაში ანუ გარდამოსცემდეს მარტოვისიფყუაობათა წმიდათა ნე-
 რილთასა და მსგავსთა სხუთათა, უფროს ქვევსა მიუროითა შესახე-
 დავითა, ნუ უმი აზნაურებითა სიჭებოებინათა დაკნინდესმცა აზნა-
 ურებდა სიფყუათა და სიწმინთა ღვესთათა უმიფეს უწრმეს რაინ-
 თქასმცა სიწმინდა მიცნთა. ხორც გარდმოსცეს რა რადიუ, რომილი
 არა იყოს სამეცნოთათვის სასწავლოთა და არცა სარგებდღ ურთათვის
 მრადიურთა, არამედ ბრძენისამი რა განსწავლურისა, მხორთ შესა-
 ბამ არს მოქმედებდა მათი, მაშინ უკმს ქვევსა მივსამითა შესა-
 ხედავითა, რათა ბრწყინუალებდა სიფყუათა და ვპირსიფყუაობა
 ზრახუთა, გარეგანსებით სიკონილი გონებათაგან აღმომკითხუქლ-
 თასა და მხიარულ ყოს საგრძნონი და იზიროსმცა მიკითხუქლნი თან-
 მრევერთა ესგუართა ნახებთასა. ან ვიძრევი უკეთე შეთხზუაობა,
 ანუ აღვსნა ნახებთა ნაწილთა შინა თვისთა, ანუ უფრობა რომილი-
 სამე რიკებსა, ვითარ იგი კვამს უფრობა და ურთაპ კრებდა
 თვისთაგან ნაწილთა, აძვი სადამე არს ახალივსწავლეთა წრამთაგო-
 კისათა, რათქონიცა ძალიც პირუშლინს შიშართ და მიუროისა თხზვსა

238 მხითართან: "Արդ 'ի ჭებრიოლայს իւրաֆաւնէիւրն երից ըստ պիւս-
 Լուորութեամբ գեղոցն և յարմարութեան բանին պարզի 'ի գործածել" -
 ხაზი ჩვენია ვ.ბ. (გვ. 452). գორბ ახել = "ხმარებდა", "გამო-
 ყენებდა", ანჭონს შემადგენელი ნაწილებინ სიფყუასიფყუითი გარ-
 მთგანით უმარგმინთა: գორბ = "საქმი", ახელ = "დასხმა", "შემოყვანა".

შესახებდავისა სწავლამ. მატრამ მესამე არა უზომ აპვი არს, მიხ
რამეთუ მანძეწვეწნამ ვიჭკოთ და ახალმესწავლეთათვის მვექკრიბთ
ამრიხ რმვეღნიმე სიჭყუანი თხზულმანი ძუქლთა ჩუწნთა სამღმსა-
ტან წერილისა და სხუათაგანთა შესაბამისაებრ შესახებდავისა და
აღვსნით აპვირ აპვირ მათდა, რმველთამე ჟესთა შინა ნაწილთა
და გუარს მეთქუქობათა მათთასა ვამარჭივისიჭყუქმთ" (1, 182v-
184r).

ამრიგად, ანჭონი ძველ ქართველი და უხბოელ მწერალთა ნაწე-
რებს სამ სახებე ყოფს.¹ პირველი სახის ნაწერები ნაკლებად შე-
ცავს რჩეულსიჭყუაობას, მატრამ ყველსათვის აპვირი განსაგებთა.
ასეთთა, ანჭონის აზრით, სუინაქსართა და მოთხრობათა ენა. ზმეო-
რე სახის ნაწერებში რჩეულსიჭყუაობა მუხი ოქუნობითაა წარმოგე-
ნილი, მატრამ სამაგოურთი ნაკლებ განსაგებთი არის პირველი სახის
ნაწერებთან შედარებთი. ასეთთა საღვთო წერილის ენა. რაჟ შეხე-
ბა მესამე სახის ნაწერებს, ზმათ სრულად მოეპოვებთა რჩეულსი-
ჭყუაობათა და ტვირთიჭყველედათ, მატრამ ისინი მხლოთ მვეწიწ-
თათვის არიან განსაგებთი და ხელისაწვერთი. იქვე ანჭონი ჩამო-
ვლის მესამე "სჭილით" ნაწერი ნაწარმოებთის (ქართველი და სო-
მეხ) ავჭორებს, ამასთან საგანგებოთ აღნიშნავს, რმ მხილარს
სამეხი ავჭორები ჰყავს მოხსენიებუელი, მაშინ, როქსაჟ მან, ან-
ჭონმა, ქართველი ავჭორები დაძებნა.

ისევე, როგორჟ მხილარნი, ანჭონი მოიხბოვს, რმ ნაწარმოებთის
ხასიათი განსაზღვრავებს ნაწარმოებთის სჭილს. ჟე ნაწარმოებთი
ხასიათისათვის არის განკუთვნილი, შიგი პირველი სახის ენიხ უნდა
წიწრებოქს, ჟე ნაწარმოებთის სწავლას ან მოქლერებთს ტამოქტუქმს,
ანდა წმინდპანთა წერილებს განმარტავს, საჭირთა მუხრე სახის ენა,

რძი სიტყვათა კუთხილწილობა წინადადებათა კუთხილწილობის შუ-
საბამისი იყოს და რძია აზრთა უბიძგოს მუცნიურთა გონებას მუგო
სიწრმისაკენ, ხოლო ჟუ ნაწარმოები არც სხვის განსწავლას ეხება
და არც მუბიწრთათვის არის განკუთვნილი, არამედ მრძენთა და
განსწავლულთათვისაა დანიშნული, მაშინ ის უნდა იწერებოდეს მუ-
სამდე სახის ენით, რადგანაც სიტყვათა მრწინვალება და ფრაზე-
ბის მჭერმუყვანება მკითხველების გონებას გადააღვებს სიზარ-
მაცულს, აქაფრთვანებს და, ამგვარად, უფრო დააინტერესებს მათ
ასეთი ნაწარმოებებით.

დასასრულ, ანგონი, მხითარის მსგავსად, აღნიშნავს, რძი პი-
რველი და მუორე სახის ენის მაგალითების დაძებნა ადვილად მუუ-
ძლია მოსწავლეს, მესამისა კი ძნელიაო. ამიგომ ის საჭიროო
ყნობს მიანროს მოსწავლეს ასეთი მაგალითები უმუყვსად საღვთო
წიგნიდან ან მსოფლიო ეკლესიის მოღვაწეთა და ეართვერ მოძღვარ-
თა ნაწარმოებებიდან.

შავისი გრამატიკის მუორე რედაქციამში, რძიელიც ანგონმა
1767 წელს დაამთავრა, მან სულ აქარ შეიგანა მსჯელობა სამი
სტილის თუორის შესახებ. ეს ფაქტი გაუგებარი რჩება, ჟუ მკვი-
ტონებთ, რძი ანგონი 1757 წლიდან 1764 წლამდე იმყოფებოდა რუ-
სეთში. მუუძღებელია, რძი ის ამ დროს არ გასცნობოდა რძიმონოსო-
ვის წიგნილს: "О пользе книг церковных в российском языке"
(გამოვირა 1757 წელს)²³⁹ და მის "Российская грамматика"-ს
(გამოვირა 1755 წელს)²⁴⁰, სადაც სამი სტილის თუორის გადმოცე-

239 М. Ломоносов. Полное собрание сочинений. Том седьмой. Москва-Ленинград, 1952.

მას რეგი ადგილი აქვს დათმობილი. საფიქრებელია, რომ ანტონმა ეს გააკეთა სრულიად შეგნებულად და მხოლოდ იმ მიზნით, რომ ძალაში დაეყოფებინა სამი სტილის ჯერონის სქოლასტიკური, ძველი, მხითარისეული გაგება და არაფერი უძევა ამავდენად ჯერონის ლიონოსისეული გაგებაზე, რადგანაც ამ უკანასკნელს არა მარტო დასაშვებად მიაჩნდა სალიტერატურო ენაში სამი სტილის არსებობა, არამედ თავის "Российская грамматика"-ში ყოველ ფუნის ნაბიჯზე იძლეოდა იმის წესებსა და რეკომენდაციებს, როგორც სტილისტური ხერხები უნდა იყოს ხმარებული თითოეული სტილით წერილსა და ლიტერატურულ ნაწარმოებებში.

როგორც ჩანს, თვით ანტონისათვის ნაირსტილიანი ლიტერატურული ენის ჯერონის მისაღებში იყო იმდენად, რამდენადაც ეს ჯერონი მას შესაძლებლობას მისცემდა უწერა და საერთოდ, გავერცხლებინა მაჟალი ხელწერილი სტილი, სამუალო და განსაკუთრებით დაბალი სტილი მისთვის არსებობდა მხოლოდ ჯერონულად, პრაქტიკულად კი იმ მოთხრობდა მძიმე, მნივნილური ენით წერას. რა შედეგები გამოიღო ანტონის სამი სტილის ჯერონამ შემდეგდროინდელი მწერლობისათვის, ამის განხილვა ჩვენს მიზანს არ შეადგენს, მიუხედავად, რომ ამის შესახებ ბევრი იმევა და რაინერა²⁴¹.

240 М. Ломоносов. Полное собрание сочинений. Том седьмой. Москва-Ленинград, 1952.

241 იხ.: ა. ჩიქობავა. ქართული ზოგადი, ტ. 020-021. ა. შახნაძე. ანტონი I-ის გავერცხლი სალიტერატურო ქართულზე. ე. ბაბუნაშვილი. სამი სტილის ჯერონი ქართულ მწერლობაში. - მსუ შრომები. გ. 96. 1963, ტ. 30-36.

Նաժիրումի "անտոն Սիրիցի և յարաշուր Երամիստոյն Սայրաբե-
ծի" անտոնին Երամիստոյն ուրիշը - Յրիցի (1753 Բ.) և Մուլը
(1767 Բ.) - Իրադայոն թաճրուղծուի թանձուրուսա և շրաիդր-
ուիարաբուին Սաշուժըրը, Մըժըրուինթաթարաթ, Կանարիճըժըրուս
անտոնին Երամիստոյր յորուպայոնին արևըրուի Մուրընթըրու և Թ-
թըրուրուս ոս Բըրարըրու, Կուրըրուիաթ ՍարըրուրուԹա անտոնը Թ-
թոսի Երամիստոյն Մըթըրուինսա.

1. անտոնին "յարաշուր Կրամիստոյն" ՄնիժըրուԹա արա Մար-
թո ուիա Մթթուարըրու, Կուր յև արոս Սիրիցի Սրիցի Սասրուրո
Երամիստոյս, Կուրըրուի Թթու թաշըրու Մաբըրու Մըրթթուրու Թթու-
նի Երամիստոյրըրու, արաժըր ուիաժու, Կուր Երամիստոյրու Կաշ-
թըրուին յրարիթըրուսոնսա Մաս ԹոնրուԹաթ ժըրու յարաշուրին յնթ-
րուրու Մասալա յշըս Կաթըրուիննըրու և, ամրուԹաթ, յև Երամի-
ստոյս արոս ժըրու յարաշուր յնիս Սիրիցի Երամիստոյս.

2. անտոնին Երամիստոյն Սիրիցի Իրադայոս Մըթըրու Բնուսու-
թըրուԹոնսա և Սաժի ԹոնրուԹաթ Նաճրուինսաթան (Սիրիցի Կուր Նաճրու
ՄԿրթուրուԹըրու Սայրաբեծուի Կանձուրու, Մըսաժըրու - Սոնթայրիշրու.
Մըրըր Նաճրուին Թասաճըրուի Սաշըրուս Երամիստոյն Կաթըրուսա և
Մըսասճաշըրու Կոնըրըրու, արըրաթըր ժըրըրուին, Մարըրուին, Մըթըր-
ըրուին Նաճրըրուինսա և Բնաթաթըրուին Մըսաթըրու). Սիրիցիսա և Մըսա-
ժըր Նաճրըրուին Թարաշուր յշըս Թաշ-Թաշոնի Թաժաթըրըրու (Սիրիցի
Նաճրուին Թաժաթըրու, յ. Բ. "Սոնըրըր", Երամիստոյն Մուլըր յրոս
ԲարիԹաթըրու, Կուրըրուի Կանըրաթըրուրու ուր, Կոթորըր Կանս, Սրըրըր-
ու թաճուսաթըրըրու և յոթըրա-ձևըրըրուին Սաձու արոս Կանըրուրու.
Մըսաժըր Նաճրուին Թաժաթըրու յո յժըրըրու Կոնըրուսա և Կոթոթըրա-

ფის საკითხებში).

მეორე რედაქცია, თავისი მიზნით, საკითხების განლაგებისა და მსჯელობისათვის პირველ იმეორებს, იმ განსხვავებით, რომ ამ რედაქციაში ანტონის ალარ შუუგანია "სიმეფე" და სამი სტილის მეორია. ებუღებებიც აქ გასიღებიც უფრო დახვეწილი, დამაჯერებელი და კატეგორიულია, ნაკლებია სიჭრელი რთობრათული დედასაბრისით და სახელთა და ზმნათა მარაგიტივში ალარ დასტურებუა ერთი და იმავე ფუნქციური რენობების ნაირნაირი ფორმები.

გარდა მხითარის სომხური გრამატიკისა, რომელიც ანტონმა თავისი გრამატიკის პირველი რედაქციის დაწერისას გამოიყენა, მეორე რედაქციაში ანტონი იშველიებს სხვა (ბერძნული, ლათინური, ფრანგული, იტალიური, გერმანული და რუსული) ენის გრამატიკებსაც და არ ურიდება ადრე გამოქვეყნებული ბოგი თავისი ებუღების სამარადიან კრიტიკასაც. საკმაოდ მრავლისმეფეველია, ამასთან დაკავშირებით, მისი განცხადება მეორე რედაქციის წინასიტყვაობაში, რომ ეს ახალი რედაქცია, მარტალია, გადამუშავებულა ახალი ცოდნის საფუძველზე, მათგამ ძირითადად ისევე მხითარის გრამატიკის მიწვევბაზე. ამრიგად, ანტონმა პირველი შუამჩნია, რომ მხითარის გრამატიკული სისტემა ბოლოს და ბოლოს იგივე ბერძნულ-ლათინური ფილოლოგიური გრამატიკის კვარობაზე შექმნილი ყველა უნდა-პირი გრამატიკის სისტემაა.

3. გრამატიკა, ანტონით, არის სწორად დასარაკისა და წესიერად წერის ხელფუნება და მისი შესასწავლი რბიუჭებია: 1. ასო (მე ბგერა, ანტონი ვერ მიხნავს მათ ურმინეობისათვის), 2. მარცხალი, 3. სიტყვა და 4. წინადადება. რადგანაც აღმინონი მეფეველება შედგება სიტყვებისათვის, რომლებიც ურმინეობით გარკვე-

უდი წესის მიხედვით არიან დაკავშირებულნი, ამიტომ ტრამატიკულ ხელშეწყობა, უპირველეს ყოვლისა, შეიქნაველის სიფუტათა მრავალფეროვნებას და მათი ურთიერთდაკავშირების წესებს.

4. ასო, ანგონის აზრობა, იმდენი უნდა იყოს ენაში, რამდენი ბგერაც სჭირდება ამ ენას წარმოქმნის თავისუბურებათა შესაბამისად. ქართულში 40 ასოა ამდენივე ბგერის აღსანიშნავად. ბგერები ანგონს დაყოფილი აქვს ხმოვნებად და თანხმოვნებად. ხმოვნები, თავისი მიზნით, იყოფა გრძელ, მოკლე და შუა ხმოვნებად, თანხმოვნები კი - ნახევარხმოვნებად, უხმოებად და გამოკვეთებულ თანხმოვნებად. თანხმოვნების ეს კლასიფიკაცია ბურძნულს მისდევს, ამიტომ ანგონთან დასახლებული ბგერები ხშირად ვერ აკმაყოფილებენ საკლასიფიკაციო ნიშნის მოთხოვნილებას.

თანხმოვნები ანგონთან დაყოფილია აგრეთვე "სხვლცმოვან", "საშუალ" და "ლიგონ" თანხმოვნებად. ამგვარი დაყოფა, ქართლის ჭვალსაზრისით, საკმაოდ თავისუბურია და, როგორც ჩანს, ისევე ბურძნულიდან მიძინარეობს.

ანგონი იძლევა თანხმოვნების კლასიფიკაციას წარმოების ადგილის მიხედვითაც: ეს არის ბაგისმიური, კბილისმიური, სასისმიური და ხორხისმიური თანხმოვნები.

"პროსოდიის" (ე.ი. ინტონაციის) მიხედვით ბგერების წარმოქმნა, ანგონის აზრობა, შეიძლება იყოს "მახვილი", "ნელიადი", "მობრილი", "ბრჭყლა", "ლიგონი", "გრძელი" და "მოკლე". შესაბამისი ნიშნებია ' , ` , ˆ , ˘ , ˜ , ˚ . ყველა ეს ნიშანი ე.წ. ევფონეტიკურ ნიშანთა რიცხვს ეკუთვნის და ქართულში გვხვდება უკვე იოანე პეტრიძის დროიდან. ანგონის დამსახურებაა, რომ ის იძლევა ამ ნიშნების აღმნიშვნელი ბურძნული ფორმირების

ქართული მუსიკისთვის.

5. ფონეტიკური პრინციპებიდან ანტიფონი მსახურობს ბგერათა პო-
ზიციური ცვლილებებისა და მათი ჩამოყვანა-დაკარგვის მუსიკაზე.
სწორედ ამ პრინციპებზე მსახურობსას იძლევა ის საკუთარ ორთქ-
რადობა ნების (უ ბგერა "ბრტყუბა" უ-ს წინ, მაგრამ სახე-
თა ბრუნებისას ნათესაობისა, მოქმედებისა, დაწყებისა და
თანდობლივან მიცემითი ეს უ უ-პ იქცევა; რთა იმავე უ-ს უ
მისდევს, უ უმარცხდო იქცევა, უ კი მარცხდო უმინს...).

6. მოყვანილობა-გამოსახულების ზედასაზრისით ანტიფონი ასობა
ნიშნების მვირ ჯგუფს გამოყოფს: 1. "ასობა რიგებისა"//სამზანა",
2. "ასობათარული", 3. "მგრტოვანი", 4. "ნოფონი", 5. "ყოვლია-
რი"//სამოგარო", 6. "ყვანისფრჩხილვანი" და 7. "ასობათარუ-
ლი თხელი". ასობა ნიშნების სახელოებების ჩამოვლისას ანტიფ-
ონი გარკვევით ძველი ქართული დამწერლობის სახეების აღმნიშვნელი
ფრაქციული ფორმინებს უნებს ანგარიშს.

7. ქარაჭმის სახეებიდან ანტიფონს პირველი რედაქციით დასახე-
ლებული აქვს: 1. "საუფლო", 2. "სამთარო"//სამამთარული",
3. "სამოგარო"//საყოვლია" და "საკვირვანო". მორე რედაქცი-
ით კი - 1. "უარქვანობითი" ("ლიფონი", "ფონი" და "იპრფონი"),
2. "საყოვლია" ("ასობათარობითი" და "სამოგარო").

8. ანტიფონს ჩამოვლილი აქვს სასვენი ნიშნების მვირევი სა-
ხეები: 1. "ქუქლიაბიბული"//მძიმე"//ვარია"//ქუქლიაბიბული",
2. "მუთა ნიჭილი"//ნიჭილი"//ფონი ნიჭილი"//სიჭილი",
3. "დასასრული ნიჭილი"//ორნიჭილი"//აღსასრული ნიჭილი",
4. "ფრჩხილი", 5. "გარემომრთხილი"// სვიპოროსიჭილი, 6. "ნი-
ლიაბი", 7. "ქუქლიაბიბული", 8. "ოქსია"//მახელი".

ანგონის პუნქტუალური ტერმინები ზოგი სომხურის კაცია ("ქუქიაზიდი", "ქუქინგიდი", "მუა ნერგიდი", "დასასრულ ნერგიდი", "აღსასრულ ნერგიდი", "ფრახიდი", "ნელიადი", "ქუქინაძი"), ზოგი - ბერძნულია ("უარია", "სტილია", "უიპოდიოსტოლი", "ოკია"). ზოგი კი ძველი ქართული დამწერლობიდან არის აღებული ("მძიმე", "ნერგიდი", "ერთი ნერგიდი", "წინერგიდი", "გარემოწმებელი").

9. ანგონი გამოყოფს მუცეცხლებს რვა ნაწილს ან, როგორც ლეონტი ურბანს, "სიფყვის ნაწილს". ყოველი ცალკე აღებული მუცეცხლების ნაწილი წინადადების გარეშე მისთვის სიფყვაა, რამელიც პირველი რეაქციის მიხედვით მნიშვნელობის მქონე ხმაა, მერე რეაქციის მიხედვით კი ჩვენი ცნების ან წარმოდგენის ნიშანია.

10. სიფყვა შეგება მარცხლებისაგან, ლეონტი კი წინადადების ნაწილს წარმოადგენს. როგორც წინადადების ნაწილები (სიფყვების ნაწილები) სიფყვები რვაგვარია: 1. სახელი, (არსებობის და ბუნებათა) 2. ნაცვალსახელი, 3. ზმნა, 4. მიმღეობა, 5. ღანძრული, 6. ზმნიბედა, 7. კავშირი და 8. შორისდებული.

11. არსებით სახელს ექვსი (მერე რეაქციისაში: ხუთი) "მეგვარი" აქვს: სქესი, ფუძის აგებულება, ფუძე, რიცხვი, ბრუნვა 1 და ბრუნვა 1. "ამრიგად, "მეგვარი" მოიცავს როგორც მორფოლოგიურ კატეგორიას ("ნათესავი", ბრუნვა, რიცხვი), ისე ფუძის დახასიათებას შეგენილობა-წარმოქმნის ზვალსაზრისით" (ა რ ნ . ნ ი - ქ მ ბ ა ვ ა).

12. ანგონის გრამატიკაში შემჩნეულია და ძირითადად სწორად არის კვლიდითობის ქართული ბრუნვების თავისებურებანი, სა-

ხელობრ, მიუხედავად იმისა, რამ, მისი აზრით, ქარხელონი რვა ბრუნვასა, ა) მიუხედავად რედაქციისა იმ არსებობისა უარყოფის ისეთი არასაკუთარი ბრუნვის არსებობისა ქარხელონი, როგორცაა მუ- მასმენლობითი; ანგონის მიერ დასახელებული საბუთი ("მასმენ- გულთა ჩემთა თანამშრომელთა ჰატივის ვასკედი და დაუთმობ ამას და რუათავე დაუაწესებ ბრუნვათა სახეისათა"-რ. (1,72), რამდინს ძალითავე შევიასმენლობითი ბრუნვათა რიგში დარჩა, ვფი- ქრობთ, მიუხედავად საბუთად არ ჩაითვლება და მინან ვერ მიუხედავს ანგონის სწორ მოსაზრებას, რამ რადგანაც ფორმის ლაღსაზრისით შევიასმენლობითი სახელობითის აბსოლუტური ფორმის, ის არ შე- ძლება ქარხელონი ბრუნვად ჩაითვალს; ბ) რაკილ ვიხარებოთ ბრუნვა ანგონმა ცალკე არ გამოყოფ, სწორია აგრეთვე ამ ბრუნვის ნიშნების მიუხედავით (და არა სხვა რამდენიმე) ბრუნვის ნიშნებთან დაკავშირება; გ) სწორია აგრეთვე მოხარობითი ბრუნვის ფუნქციით სახელობითთან გათანაბრება და იმის საგანგებოდ აღნიშვნა, რამ მოხარობითი არ არის "გულარძენილი" ბრუნვა; დ) არ გამოჩნდება ანგონს არც არსებითი სახელების კუმშივა და კუცა; ე) საგანგებოდ არის ხაზგასმული ის გარემოება, რამ ქარხელონი არსებობისა ურთი ბრუნვება გვაქვს; ვ) სწორად გამოყოფ ანგონმა აგრეთვე ბრუნვის ნიშნებიც (რა ღებია უნდა, ძირითადად ძველი ქარხელოს ენობრივ მასალაზე დაყრდნობით). ანგონი უკუღებულყოფის ფუნქციკურ ფაქტორს და ბრუნვის ნიშნების შემაგებელი ნაწილად ღების ემიფიციკურ ხმოვნებსა და მოგჯერ ღუთის უკანასკნელი ბგერებსაც, ამიგომი თი- თოეული ბრუნვის ნიშნისათვის საკმაოდ ბევრი სახეობა გამოყოფის. უნის სისტემის სინქრონიული შენაწავლის ლაღსაზრისით ასეთი მი- გომი საკომბინაციის მიუხედავად ფასული ჩანს.

13. სქესის კატეგორიაზე ზოგადი მსჯელობის შედეგად ანგონი სწორად ასკვნის, რომ ამა თუ იმ სქესის აღმნიშვნელი სპეციალური მანარმოებელი ქართულში, სხვა ენებისაგან განსხვავებით, არ არსებობს.

14. სახელის ფუძე, ანგონის მიხედვით, შეიძლება იყოს მარტოვი, რთული და ბერთული, აგრეთვე "პირველსახე" და ნანარმოები. ნანარმოებია სახელი, როცა მას ურთვის დამოუკიდებელი მნიშვნელობის უქონელი მანარმოებელი ნაწილაკები. მნიშვნელობის მცვლელი აფიქსების რართვით ნარმოქმნილი სახელები ჩვიდმიჯი სახისა არის ქართულში ("მოგებითი", "უაღრესობითი", "კნინობითი", "ნათესავობითი", "შემცუქლებითი", "არსებითი", "თანშეყობითი", "სახელგმინასხმითი", "ქონების", "აღმატებითი", "მდეარობითი", "მფარულლებითი", "შემკისტავსებითი", "უღლვითი", "იგიუვობითი", "წესებითი" და "შეგვრებითი").

15. რიცხვი რჩია: მხოლოდობითი და მრავლობითი. მრავლობითის მანარმოებლობა: ნი, ები, ებ, ლებ, ანუ. ბრუნვის ნიშნებზე მსჯელობისას დამატებით დასახელებულია: თა, თ, ებისა, ების, ებთა, ებთ ნიშნები.

16. ბერსართავი სახელი იყოფა: დებობთად, შედარებობთად და აღმატებობთად.

17. ნაცვალსახელთა ჯგუფებია: პირისა, კუთვნილებითი, ჩვენეობითი და მიმართებითი.

18. ზმნა ანგონს განსაზღვრული აქვს, როგორც მოქმედების ან ენების დამოხატველი ნაწილი, რომელიც დროსა და პირსავე აღნიშნავს. ზმნა შეიძლება იყოს "არსებითი" (ე.ი. მუშევი) და "საქმონი" ან "საქმითი". "საქმონი" ზმნები, თავისი მხრით,

იყოს "კანუნიანი" და "უკანონო" ზმნებად. "კანუნიანი" ზმნები არც ძროხაა და არც პირნაკლი, "უკანონო" ზმნებს კი აკლავს რამდენიმე ძროხის ფორმა - "კლებითი" ზმნები, ან რამდენიმე პირის ფორმა - "პირნაკლი" ზმნები.

19. ზმნას რვა "გარემო" ანუ "მეგეარი" აქვს: გვარი, ფუძე, ("ნაკვლითი" და "სახე"), რიცხვი, პირი, ძროხა, კილო და უღვირილება.

20. ზმნის გვარზე მსჯელობისას ანგონდა კატეგორიულად უარყოფით ქართულისათვის არაბუნებრივი როგორც "ხაფსაშუალი", ასევე "საბოგადო" გვარის არსებობა და ქართული მხოლოდ სამი გვარი გამოყოფს: მოქმედებითი, ვნებითი და საშუალი. მოქმედებითი და უმანარმოებლიანი ვნებითი გვარის ფორმები ანგონს ძირითადად სწორად აქვს გამოწმენდი, საშუალი გვარის ფორმებში გარკვევა კი გაუჭირდა, მიუხედავად იმისა, რამე თითქოს-და სწორად დაელოდა საშუალი გვარის ზმნები მაცხუნებელ "ხაფსომოქმედებით" და "ხაფსვნებით" (ურთი შეხედვით, იგივე მედიოქსიურ და მედიოპასიურ) სახეებად.

21. ზმნის ფუძე ("ნაკვლითი") შეიცვლება იყოს მარტივი, რთული და "ზედდატებული" ან "ზედშესრული".

ზმნა "ზედდატებული" ან "ზედშესრულია", ზე მას ზმნისწინი ახლავს. ზმნისწინები, ანგონის აზრით, ან სამკაულად გამოიყენებოდა, ან აორკვეებენ, ავითარებენ და აკლიან ზმნის მნიშვნელობას.

22. ზმნის ფუძე ("სახე") შეიცვლება აგრეთვე იყოს "პირველ-სახე" და "სხმითგარდასლული". "პირველსახე" ზმნები ზმნის ძირებს წარმოადგენენ, "სხმითგარდასლული" კი ა და ღნუბ მანარ-

მოუბღებს დაირთავენ.

23. ზმნას ორი რიცხვი აქვს: მხოლოდობითი და მრავლობითი. მრავლობითი რიცხვი სპეციპალური ნიშნებით ინარჩობა, ღუმიცა ოსუთი ზმნებით არსებობს, რთმღებთი ღუძის მნიშვნელობით მიუთი-
ღებენ მრავლობითზე. ზმნათი მრავლობითის ნიშანი მათინაც არის, რთცა "ერთისა მოქმედისსაგან ქმნილან მრავალთადმი მოქმედებანი".

24. ზმნას სამი პირი აქვს: პირველი პირი მოუბარზე მიუთი-
ღებს, მეორე - იმაზე, ვისაც უსაუბრებთან, მესამე - იმაზე, ვის მესახებდაც არის საუბარი. პირველი პირის ნიშანია პრეფიქსი ვ. მეორე პირისა, ის ბგერა, რთმღებთი ვ-ს მოსდევს სათანადო ზმნათი (მეორე პირის ნიშნებად გაკვრით ვ და უ პრეფიქსებით არის ნახუნებთი), მესამე პირის ნიშნები სუფიქსებია - უ, უ, უ, უ, უ. მრავლობით რიცხვს პირველსა და მეორე პირთი უ სუფიქსი ად-
ნიშნავს, მესამე პირთი - უნ, უნ, ან, ვან, აუ, უ, ე, უე, უ, უნ, უნ სუფიქსები. ზოგ ზმნას პირველი პირის ნიშნად უ პრეფიქსი აქვს, მეორე პირთი ამ მემთხვევათი ვ პრეფიქსია მოსალოდ-
ნელი, მესამე პირის ნიშანია ვ-ს მომდევნო ბგერა ან უ. უ-ს რი-
გის ზმნებთი მრავლობითის ნიშანი პირველი პირთი არის პრეფიქსი ვ/ვ, მეორე და მესამე პირთი სუფიქსი უ.

25. რთ სამი აქვს ზმნას: ანმეო, ნამეო და მეოლობარი. ნამ-
ეო რთგვარია: ნამეო უსრული, ნამეო სრული, ნამეო უსრულიცა და
ნამეო უსრულიცა.

26. კილო ზმნისა მემოდება იცოს მხრობითი, ბრძანებთი, კა-
ვმირებთი, პირობითი და "უჩინებთი" ანუ "განუსაზღურებელი".
კავმირებთი და პირობითი კილოს ღორმებთი ერთბანებთისსაგან მორის-
ბებურებთი განირჩევა. კავმირებთი კილოს ერთვის "ვამათუ" ან

"ნუგარტუმიცა" შორისდებულები, პირობის კი - "უკუთუ".

აქვსივე რთ შვიილება მხოლოპ თხრობითი კილოს ზმნას ქქონ-
ბეს, "განუსაბღურებელი" კილოს (ე.ი. სანციის ვითარებით ბრუნ-
ვამი) მხოლოპ რნი რთ - ანმყო და მყოობარი აქვს, ბრძანებით
კილოს ნამყო რთობი არ გააჩნია, ხოლო კავშირებით და პირობით
კილოებს არა აქვთ ანმყო (მყოობარი ცვიის) და ნამყო სრული
(უსრული ცვიის).

27. ზმნების უღვილიებებაპ რაყოფისას ანჭონს თხრობითი
კილოს ანმყოს რაბოლოება აუღია კრიჭონიუშიაპ. პირველი რედაქ-
ციის მიხედვით ზმნას ხუთი (ა, ბ, გ, დ, ე) უღვილიება აქვს, მე-
ორის მიხედვით - რვა (ა, ბ, გ, დ, ე, ვ, ზ, ი).

28. ზმნა, ანჭონის აბრით, ოთხი ელემენტისაგან შედგება:

1. ზმნის ორნი, 2. მათუღებელი ასო, 3. პირის ნიშანი და
4. მრავლობითის ნიშანი.

29. ზმნის უღვილიების პარაპიტიების განხილვა რთ-კილოთა
მიხედვით ანჭონთან იწყება თხრობითი კილოს ანმყოთი. ანმყოს
პარაპიტიების რამონებებისას ანჭონი ისევე, როგორც ევჯგან თა-
ვის გრამატიკაში, ცვლი ქარხელის მასალას ემყარება, საბუ-
ლობრ, აუ და აბი ღეშისნიშნისანი ზმნების მრავლობითის მესამე
პირში, როგორც ნუსი, რამონებულთა "შექკრუპნ", "აღიხუმიწ" რი-
ბის ღორმები; უპირველესი ღორმების გუწრით ანმყოპ არის გამო-
სხარებული პირველიანი ღორმებიც; ენებითი გვარის ზმნები მხო-
ლობითი რიცხვის III პირში უმევესაპ დ-ს რაბოლოებიანია;
"უნსუხ" ტიპის ზმნები მუშველი ზმნის გარეშეა ნათულები.

ანმყოღება რაბვილი ანჭონის გრამატიკაში ე პირისნიშნისანი
ანმყოს ხოლობითის მხოლობითი რიცხვის III პირის ღორმები.

30. ანგონის ნამცო უსრული ეს არის უპირატესად ძველი ქართლის უნეველი ხომეოთბითი, ლეცა ზოგჯერ მხლოთბითი რიცხვის III პირში უნეველი ჟორმეოც დასტურდება, მრავლობითის III პირში კი I კავშირეობითსა. ჟე-იანი ზმნების ლავისეჭურება ძველი ქართლი ანგონს შეუმჩნეველი დარჩა და, როგორც ჩანს, იმიტომაც, რამე მას საერთო გავსირდა ძველი ქართლის ოთხი მწკრივის (უნეველი, I ბრძანეობითის, უნეველი ხომეოთბითისა და I კავშირეობითის) ჟორმეოც ერთმანეობისაგან გამოჯენა.

31. უკუქეობითი ბრძანეობითი კილს ანმეოს II და III პირის ჟორმეოც იგივე მხრთბითი კილს ანმეოს ჟორმეოცა.

32. კავშირეობითი და პირთბითი კილთბის ანმეო-მეოთბაობისაღვის ანგონს ძველი ქართლის I კავშირეობითის ჟორმეოც გამოუყენებია, ლეცა ზოგჯერ მრავლობითი რიცხვის III პირში ძველი ქართლის I ბრძანეობითის ჟორმეოც არის გავარული.

რაც შეეხება ამ კილთბის ნამცო უსრულს, ეს იგივე მხრთბითი კილს ნამცო უსრულია.

33. ბრძანეობითი კილს მეოთბაობის წარქეობითი და უკუქეობითი ჟორმეოც იგივე კავშირეობითი ან პირთბითი კილს ანმეო-მეოთბაობა.

34. ნამცო სრულის პარატიგმების დამწმეობისას ანგონი ცრილბს, რამე ეს იყოს ძირითადად ძველი ქართლის წევეტილი, რაც უპირველესად ყოვლისა დაჩნდება ზოგჯერ ე-ნიანი ვნეობითი გვარის I და II პირის ჟორმეოცის წარმეობაში და სახელოთბითი დასმული პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობის აღნიშენაში. ვნეობითი გვარის ზმნების III პირის მრავლობითში ჩვეულებრივ ახალი ქართლისაღვის' დამახასიათებელი ჟორმეოცა დამწმეობული, ლეცა იშვიათად

ბოლოება ნამყო უსრულესში ან მუშველი ზმნის მუკვეყილი ჭორმა
გარდაკვადი ზმნების მრავლობითი რიცხვის III პირის ჭორმუბში.

36. ანჭონის მყოობადი ეს არის II კავშირებითი ისევ ძველი
ქარაულისაჟონის რამახასიათებელი ჭორმუბით, ჟუმცა ზოგჯერ რამო-
წმუბულია II ბრძანებითის ან I კავშირებითის ჭორმუბიც.

37. ზმნის უღვიღებობის მხოლოდ პარატივების რამოწმებობას
(ჟორიული მსჯულობის გარეშე) გრამატიკის რრივე რეაქციის
პირველ ნაწილში ანჭონს რრ-კილოთა ასეთი თანამიმდევრობა აქვს
რაცური:

- 1 მხრობითი კილოს 1. ანმყო, 2. უწვევებელი, 3. წყვეტილი,
- 4. I ჟურმუბითი, 5. II ჟურმუბითი, 6. II კავშირებითი.
- II ბრძანებითი კილოს 1. ანმყო, 2. მყოფადი.

- III კავშირებითი კილოს 1. ანმყო-მყოფადი, 2. უწვევებელი,
- 3. წყვეტილი, I ჟურმუბითი (იტივეა, რაც მხრობითი კილოს
- I ჟურმუბითი), 4. II ჟურმუბითი (იტივეა, რაც მხრობითი კი-
ლოს II ჟურმუბითი).

IV პირობითი კილო იმეორებს კავშირებითი კილოს ყველა
მწკრივს.

V "უჩინო" კილოს 1. ანმყო, 2. მყოფადი.

VI მიმღეობის 1. ანმყო, 2. წყვეტილი, 3. I რა II ჟურმუ-
ბითი, 4. მყოფადი.

VII სახელზმნა.

38. ჟუ მხედველობაში არ მივიღებთ ძველ ქარაუღში არარსუ-
ბურ, ჟსვედოარქაურ ჭორმუბს, ანჭონს გამოყენებული აქვს ძველი
ქარაუღის თიქმის ყველა მწკრივი: ანმყო, უწვევების ხოღეო-
ბითი, I კავშირებითი, წყვეტილი, II კავშირებითი, I ჟურმუბი-

მე, 11 მუნიციპალიტეტის. სპორტსა და ადგილობრივი მნიშვნელობის, უნივერსიტეტის, 1 ბრძანებით, 11 ბრძანებით, 11 ბოლოებით (არ ჩანს მხოლოდ 111 კავშირებით). შეესაბამება იქ მოსახლე, რაგანაც მის რეალურ ძველი ქალაქის უსაბუნო მოვლენები უკვე მკვეთრად და, ამას გარდა, უნებრით ინტენსივად მას ახალი ქალაქი ენიშნება მოვლენებს უარსავე (აღიჭრება არის გამოყოფილი სპორტივით ახალი ქალაქისავე და მასთან დაკავშირებული ფორმები).

39. სახელმწიფო (ე.ი. სახელმწიფო) ინფორმაცია მხოლოდ კონკრეტულად რეალურ პირებს უნდა მიწოდდეს და სახელმწიფოებში გამოარჩევს მოქმედებას ან ენებას.

40. სახელმწიფოსა და ინფორმაცია ე.წ. "უჩინო" ან "განუსაზღვრებელი" კონკრეტული დონის დაზღვევა.

41. მიმდევრად არის. მიმდევრების ნაწილი, რომელიც სახელმწიფოსა და ადგილობრივი მოვლენებისა და ენებას აღნიშნავს რეალურ მიხედვით. მიმდევრებს საში რეალურად აქვს: ადგილი, ნაწილი და მცირე-პი. ადგილის მიმდევრად მოქმედებით გამოის არის, ნაწილი და მცირე-პილის მიმდევრად კი - ენებით გამოისა. მიმდევრებს ექვსი "გარეშე" აქვს: გარე, ფუძე ("ნაკვეთი" და "სახე"), რეალური, ბრუნვა და რეალური. ბრუნვა სახელის კავშირითა, გარე და რეალური - მინისა. "ნაკვეთი", "სახე" და რეალური სახელისა აქვს და მინისა.

42. მიხედვითად უცხო ენაზე გარდასახვის დაკავშირება და იგი შეესაბამება, რომელიც ანგონს არ შეეძლო არ დაეშვა ენაზე უნივერსალური აზროვნების იმპროვიზირებელი, ანგონისა შეესაბამება და აღნიშნავს ქალაქის მინის და მასთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი საკონსტრუქციები, სახელმწიფო: ა) მთავარი უნდა იყოს სუბი-

ექვისა და ობიექტის ერთი და იმავე პირების (1 და 1, 11 და 11) შეუთავსებლობას ზმნის ფორმაში; ძ) აღნიშნა ზმნის მრავალპირი-
ანობა ქართულში; ტ) ინტე მანარმოვებლთან ერთად აუცილებლად მიიჩნია ა თავსართი ზმნის კუბაგორე ფორმებში და აღნიშნა, რომ ასეთი ფორმები ყოველთვის სამპირიანია; რ) გამოყო ზმნის-
წინის ერთ-ერთი ფუნქცია - ზმნის მნიშვნელობის ცვლა; ე) ჩამო-
ყვალა ზმნის ყველა მწკრივი, სადაც შესაძლებელია პირდაპირი ობიექტის მრავლობის აღნიშვნა და საგანგებოდ მიუთითა ამ გარემოებაზე; ვ) "მიყვარან" და მსგავს ფორმებში ანტონისთვის სუბიექტი ("მოქმედი") მიცემითი დასმული სახელია, ობიექტი კი სახელობითი დასმული სახელი, ე.ი. ანტონმა ფაქტურად პირველ-
მა აღიარა საკუთრივ ინვერსიული ზმნების არსებობა ქართულში; ზ) სწორად გამოყო პირის ნიშნები (როგორც სუბიექტური, ისე ობი-
ექტური); ლ) კარგად გაერკვა, ერთი მხრივ, გარდაუვალი და გარ-
დასავალი და, მეორე მხრივ, ერთპირიანი და ორპირიანი გარდაუ-
ვალი ზმნების ღურმეობიების წარმოების თავისებურებებში; ნ) ყურადღება მიაქცია ა და ამ სუბიექტობიანი ზმნების პირადე-
ლურ, ღებინნიშნიან და უღებინნიშნო, წარმოებას ღურმეობით პირ-
ველში და უპირატესობა ღებინნიშნიან ფორმებს მიანიჭა. კ) აღ-
ნიშნა ზოგი ზმნის თავისებურებები (ვარ, ვაზი, ვიფეც, ხვად, მოვად).

43. თანდებული არის მთავრებების ნაწილი, რომელიც არსების გარემოებას აღნიშნავს და ბრუნვაში სახელის მარჯვის უნარი აქვს. თანდებულმა სახელი შეიძლება მარტოს წრფელობით, მიცე-
მით, ნათესაობით, შემასმენლობით, დანებობით და მოქმედებით ბრუნვებში.

სის მიხედვით შეიძლება იყოს მხრთბითი, ბრძანებითი, ნატორითი, პირთბითი და განუსაზღვრელი. წინადადებათის კლასიფიკაცია შენაარსის მიხედვით ზმინის კილას უმყარება. წინადადება შეიძლება იყოს სრული, დამთავრებული აზრის დამთხმბატელი (ადამიანის გონებას ასვენებს) და უსრული, დამთავრებული აზრის დამთხმბატელი (ადამიანის გონებას არ ასვენებს, მხოლოდ აღვიძებს).

49. სინტაქსის შესწავლის საგანი ანტონთან მუყვევლების ნაწილებს შორის სინტაქსური დამოკიდებულების (შეთანხმებობისა და მართვის) გარკვევაა.

50. შეთანხმება შეიძლება იყოს სახელსა და ზმინას შორის რიყბვსა და პირში. ეს ზმინა მოქმედების ან ვნების აღმნიშვნელია და მასთან დაკავშირებული სახელი კი - ამ მოქმედების ან ვნების "მიმუჭლებელი" ან "უჭალი", რაყ უნდა უდრიდეს "გადატონებულ [წვერს]". მუორე რედაქციასში "უჭალი" ტრმინის პარადღურად იხმარება ტრმინი "ქუღმებარე", ხოლო "მუქმუობათა ანუ ვნებათა" აღმნიშვნელი ზმინა რამდენჯერმე ტრმინი "შესმენილით" არის შეყვილი. ეს ტრმინები აშკარად დღევანდელი "ქვემდებარისა" და "შემასმენიის" ტარდი ცნებებია და, სავარაუდებელია, ანტონმა ისინი ბაუმიესტრის დოკვიდან შემოიჭანა თავის გრამაფიკაში.

51. ზმინის "მიმუჭლებელი" სახელებად, რთბიის ბრუნვებში სახელთბითი, მომხრთბითი, მუორე რედაქციის მიხედვით მიცვიმითი, შეიძლება დამოყენებული იქნეს ზედაართავი სახელი, ნაცვალსახელი, ზმინის განუსაზღვრელი კილო მყოტადში, მიმღუობა და სახელიზმინა. შეუძლებელია ზმინის "მიმუჭლებელი" სახელად დამოვიყენოთ ზმინის პირიანი ტრმა, ზმინის განუსაზღვრელი კილო აწმყოში, თანდებული, ზმინიბედა, კავშირი და შორისდებული.

52. არსებობსა და ზედასაზღვრულ სახეობებს შორის შეთანხმება შეიძლება იყოს ბრუნვისა და რიცხვში, ბრუნვისა და რიცხვში შეთანხმება აუცილებელი არ არის, თუ ზედასაზღვრულ სახეობა წინ უძღვის არსებობს. ზედასაზღვრულ სახეობის ფუნქცია აქვს კუთვნილება და ჩვენებით ნაცვალსახელებს.

53. შეთანხმება არსებობს აგრეთვე მიმართებით ნაცვალსახელება და მისამართ სიტყვას შორის. მიმართებით ნაცვალსახელებს ფუნქციით იხმარება ჩვენებით ნაცვალსახელები და ადგილის ზმნილები.

54. კითხვა-პასუხს შორის შეთანხმება არსებობს მხოლოდ ბრუნვაში.

55. მესვეტელების ნაწილები ერთმანეთს მართვენ და ზოგი მმართველია ("მეძიებელი") და ზოგი მართელი ("ძიებელი"). ბრუნვებში მმართველი მესვეტელების ნაწილები - ზმნები, მიმღებები, სახელები, თანდებლები, ზმნის განუსაზღვრელი ფორმები, სახე-ზმნები სხვა სიტყვებთან დაკავშირებისას მოთხოვენ შეესაბამის ბრუნვებს.

56. ზმნები, გარდა იმისა, რომ შეთანხმებთან თავის სახეობს პირსა და რიცხვში, თავის წინ ან შემდგომ მოთხოვენ ბრუნვად სახელს, რომელსაც ზმნის "ძიება" ან "საძიებო" ეწოდება, ეს არის ზმნის მიერ მართელი ("მიჰყვები") სახელი იმ ბრუნვაში, რომელიც ზმნის ბუნებას შეესაბამება.

57. ყველა მოქმედებითი გვარის ზმნა მართვენ სახეობს მიცემითსა და შევასმენლობით ბრუნვაში (მეორე რეაქციაში შევასმენლობითი შევცვლილია წრფელობით ბრუნვით, რადგანაც შევასმენლობითი ფორმით იგივე წრფელობით). ეს არის ე.წ. "ნათესავის

ძიება" ან "საძიებო ნათესავისამებრ".

ვინებიც გვარის "ნათესავის ძიება" ყოველთვის განცუბით ბრუნვაშია.

"ნათესავისამებრ საძიებო" შეიქმნა მინდობითი (ლექს-ნაწილი) და მიცემითი ბრუნვები ასე ნაწილია: მრავალბრუნვითი გვარის ხარობითი კილს ზმნები ანმცესა და უნცვლელში, უკუ-მეზითი ბრუნვებითი 11 პირში, მცოფარის ბრუნვებითი და კავ-მირებითი (ან პირობითი) კილს ანმცეს-მცოფარსა და უნცვლელში "ნათესავის ძიებას" მიცემით ბრუნვაში მარტავენ. ხარობითი კილს წყვეტილსა, მურმეობითებსა და მცოფარში, წარმეზითი ბრუნვებითი 11 პირში, წარმეზითი და უკუმეზითი ბრუნვებითი 111 პირში, კავმირებითი (ან პირობითი) კილს წყვეტილსა და მურმეობითებში კი - ნაწილი ბრუნვაში. გამონაკლისია: მრავალბრუნვითი წყობის ზმნები, რამდენადა ანმცეს "ძიება" ნაწილი მებრუნვითი აქვთ და, ანმცესის გატებით, მურმეობითი უნცვლელი, სადაც ზმნებს "ძიება" ატრევე ნაწილი მებრუნვითი აქვთ.

58. მრავალბრუნვითი გვარის ზმნებს "ნათესავისამებრ საძიებო" გარდა "ბუნების საძიებო" აქვთ. ასეთი "საძიებო" აქვთ ვინები-თი გვარის ზმნებსა. თანაც საგანგებოდ აღნიშნულია, რომ "ნათესავისამებრ საძიებო" მხოლოდ ერთი შეიძლება ჰქონდეს ზმნას, "ბუნებისამებრ საძიებო" კი - რამდენიმე. ზოგჯერ ზმნა სახელს მარ-ტავენ თანებულის მფრთხობით. საშუალი გვარის ზმნებს მხოლოდ "ბუნებისამებრ საძიებო" შეიძლება ჰქონდეს.

59. ზმნებში შეიძლება ბრუნვაში მარტონ სახელზმნებით, ზმნის განუსაზღვრელი კილს მურმეობით და მიმღობობით.

60. სახელის ბრუნვაში მარტონ უნარი აქვთ ატრევე ზმნის გა-

ნუსაზღვრული კილოს ღონისძიებას, მიმღობსაჲსაჲ და ზეპარსაჲსაჲ
ხელეშსაჲსაჲ.

61. წინადადებაჲთჳთჳთ შვიდეუბა შვიტხედეტს ნათესაობითჳთჳთ დას-
მული სახელეშნი, რთმღობით არც "უფალი" სახელეშნი და არც "სა-
ძიებოები", არამედ განსაზღვრებები ("განმატესებელი"). ბრუნე-
ბისას მსაზღვრული ("განმატესებელი") უცვლელად ნათესაობითჳთჳთ
ღარჩება, ხოლო საზღვრული ("განმატესებელი") იბრუნვის.

62. ანტონი იძლევა შესიტყვებამი მუცყველების ნაწილთა გან-
ლაგების ასეთ სქემას: 1. ზინის "სახელი", 2. ჟუ საჭირთა, მი-
სი ზეპარსაჲთჳთ, 3. ზეპარსაჲთჳთ სახელის "ძეუბა", 4. ჟუ საჭი-
რთა, ჟანდებული, 5. ჟანდებულის "ძეუბა", 6. ამ "ძეუბის" ზე-
სარსაჲთჳთ, ჟუ საჭირთა. 7. ზინიზედა, ჟუ საჭირთა, 8. ზინა,
9. ზინის "ძეუბა" (შესაძლებელია, ჟანდებულიანით), 10. "ძეუბის
ზეპარსაჲთჳთ. თითოეული სახელს შვიდეუბა ურთოტეს აგრეთჳთ "გან-
მატესებელიც", რთმღობით წარმოტაგენს ნათესაობით ბრუნეშით დას-
მული სახელს, ან ზეპარსაჲთჳთ.

წინადადებაჲთჳთ არ არის აუცილებელი სახელზე იცოს ყველა ზემო-
ჩამოტვირთი ნეწრი, ჟუ მუცყველების ნაწილი, მატრამ უტყველად
უნდა იცოს 1. ზინის "სახელი", 2. ზინა და 3. ზინის "საძიებო"
"ბუნებისამებრ" და "ნათესავისამებრ".

63. ანტონის სინტაქსური შეხებულებები ყურადღებას იქვეტს
იმიო, რთმ ა) მან სხვა გრამატიკოსებისაგან დამოუკიდებლად,
რთგორც ჩანს, ბაუმიტისტერის ლოტიკიდან, შემოტოტან სინტაქსით
ცნებები "ქვეშებებარე" და "შემასმენელი" (ეს ცნებები მუწინურ-
ბამი სატოვრდოტად აღიარებული შეხებულებით ლოტიკიდან შემოტიკა
სინტაქსით, მატრამ გრამატიკაში მხოლოდ XIX საუკუნის დამტეს

დამკვირვებელი; ბ) სწრაფ განვითარება და ადრეულად ქარაუჭი კონკრეტული ადამიანი და მისი შვილები სინტაქსური დეველოპმენტის; გ) მუცლისა და საკვების მიწოდება ადრეულად, რამაც ქარაუჭი ქვეყნებში სამი ბრუნვა-
ში (სახეობის, მთავრობის და მიცემის); შენიშვნა, რამაც
პირდაპირი კონტაქტი (ანტონის ტრენინგი "ძიება" ან "საძიებო",
რამაც პირდაპირი კონტაქტის გარეშე სხვა სინტაქსურ ცვლებას
მოიცავს) ქარაუჭი ხან წინადადება ბრუნვაში, ხან მიცემის,
განსხვავებით ვერსულის ენების პირდაპირი კონტაქტისაგან, რა-
მაც მუცამ შეუძლებელია.

64. ანტონმა განიხილა იმ დროისათვის საკმაოდ მარტივი, ად-
რეულად და დასავლეთის ბევრ ქვეყანაში გავრცელებული სამი
სტილის ლექსი და აუცილებლად მიიჩნია სალიტერატურული ენაში სა-
მი განსხვავებული სტილი წერის საჭიროება.

ანტონი ძველ ქარაუჭს და უცხოელ მწერლებს ნაწილებს სამი სა-
ხედი უყვება. პირველი სახის ნაწილები ნაკლებად შეიცავს რაღაც-
სიფრთხილს, მაგრამ ფრთხილად ადრეულად განსაზღვრება. ასევე,
ანტონის აზრით, სინტაქსური და მთავრობისაა ენა. მეორე სახის
ნაწილებში რაღაც სიფრთხილად მეტი ყურადღებაა წარმოდგენილი; მაგ-
რამ სამაგიეროდ ნაკლებ განსაზღვრება არის პირველი სახის ნაწილებ-
თან შედარებით. ასევე საღვთო წერილის ენა. რაც შეეხება მე-
სამე სახის ნაწილებს, მათ სრულად მოუპოვებდა რაღაც სიფრთხილ-
სა და ტრენინგულად. მაგრამ ისინი მხოლოდ მცენარეული
არიან განსაზღვრება და ხელმძღვანელი. იქვე ანტონი ჩამოთვლის მე-
სამე სტილი ნაწილი ნაწარმოებების ავტორებს.

65. მხილველ სტილისტიკის გრამატიკის გავლენა განსაკუთრე-
ბით იგრძნობა ანტონის გრამატიკის პირველ რედაქციაში და ისიც

მხორციელებს გრამატიკის აღნაგობის, ზოგადი რეზერვებისა და გრამატიკული ფუნქციონირების ხაზით, პრაქტიკულად კი, როგორც საუბრეებშია ქართული მასალის გრამატიკულ ანალიზს, ანგონი განსაკუთრებულ უნებრივ ინტუიციას იჩენს და სწორად იფასობს ნიშნებს ქართული ენის (ძველი ქართული ენის). იმ დროს უნებრებს, რომლებიც დიდი ხანი არ არის, რაც მსჯელობის საგანი გახდა.

АНТОНИЙ И ВОПРОСЫ ГРУЗИНСКОЙ ГРАММАТИКИ

Резюме

Современная лингвистика, как наука о языке в целом, черпает свои исходные положения не только в классическом сравнительно-историческом языкознании, но и в т.н. "донаучной" грамматической мысли. В древнеиндийской, классической и арабской грамматиках историки языкознания нередко находят постановку многих, и притом основных, проблем языкознания.

У истоков грузинской грамматической мысли стоит монументальная фигура Антония, автора первой грузинской грамматики. Изучение и оценка его грамматического наследия — долг грузинских лингвистов.

В работе путем подробного изучения и сопоставления двух — пространной (1753 г.) и краткой (1767 г.) — редакций грузинской грамматики Антония проанализирована его грамматическая концепция, а также выявлены источники, использованные Антонием при написании своего труда.

I. Значение "Грузинской грамматики" Антония определяется не только тем, что она, в сущности, является первой полной школьной грамматикой грузинского языка, но и тем, что при квалификации грамматических фактов Антоний в основном опирался на материал древнегрузинского языка, и поэтому

его грамматика по существу является также первой грамматикой древнегрузинского языка.

2. Первая редакция грамматики Антония состоит из предисловия и трех основных частей (в первых двух частях рассмотрены морфологические вопросы, в третьей - синтаксические. В начале второй части даны краткие сведения о сущности грамматики и объектах, исследуемых ею, а также о звуках, слогах, частях речи и о предложении. В третьей части Антоний изложил также теорию трех стилей¹⁾). Первая и третья части снабжены приложениями (приложение первой части, т.н. "Симетнэ" - это краткий курс грамматики, изложенный в форме вопросов и ответов, которым пользовались очевидно, в школах; приложение третьей части целиком посвящается фонетическим и орфографическо-пунктуационным вопросам).

Вторая редакция в своем построении и передаче основных положений следует первой, однако, в ней отсутствует приложение первой части и ничего не сказано о теории трех стилей. Редакция эта, по сравнению с первой, характеризуется более убедительными и категорическими суждениями, строгим соблюдением единства орфографических норм и отсутствием в именных и глагольных парадигмах различных формальных показателей для одних и тех же функциональных единиц.

При составлении первой редакции своей грамматики Антоний пользовался армянской грамматикой Мхитара Себастиана.

Во второй редакции им упомянуты и частично использо-

ваны другие грамматики (греческого, латинского, французского, итальянского, немецкого и русского языков). Здесь же он неоднократно, к тому же совершенно справедливо, критикует некоторые ранние свои положения. В связи с этим необходимо отметить следующее: в предисловии ко второй редакции Антоний пишет, что несмотря на основательную переработку и исправления, и эта редакция в основном следует той же грамматике Мхитара Себастиади. Таким образом, Антоний был первым исследователем, заметившим, что грамматическая система Мхитара Себастиади, в сущности, ничем не отличается от созданной по образцу греко-латинской филологической грамматики грамматической системы всех европейских языков.

3. Грамматика, по мнению Антония, это искусство уметь правильно читать и писать. Объекты изучения грамматики суть: 1. буква (или звук, Антоний не всегда их различает), 2. слог, 3. слово и 4. предложение. Так как речь состоит из слов, связанных с друг другом по определенным правилам, грамматическое искусство, в первую очередь изучает многообразие слов и правила их взаимосвязи.

4. Количество букв, по мнению Антония, должно соответствовать количеству наличествующих в языке звуков, поэтому в грузинском языке 40 букв для обозначения стольких же звуков. Эти звуки делятся на гласные и согласные. Гласные, в свою очередь, бывают длинными, краткими и средними; согласные же полугласными (т.е. сонантами), немymi

(т.е. смычными) и геминантами. Эта классификация согласных, надо полагать, заимствована из греческого языка, поэтому очень часто у Антония названные согласные не удовлетворяют требованиям классификационных признаков.

Согласные делятся также на придыхательные, простые и средние. Эта классификация, в применении к грузинским звукам, довольно своеобразна и, как видно, заимствована опять таки из греческого языка.

По признаку "просодии" произношение звуков может быть острым, тяжелым, облеченным (имеется в виду ударение), придыхательным, простым, долгим и кратким. Соответственно существуют и их письменные обозначения: ' , \ , ° , ^ , ^ , ~ , ° . Все эти знаки известны как экфонетические; в грузинском языке они употребляются уже в трудах Иоанна Петрици (XI век). Антоний, не в пример своим грузинским предшественникам, дает эти греческие термины в грузинском переводе.

Антоний делит согласные и по месту их образования на губные, зубные, небные и гортанные согласные.

5. Антоний в своей грамматике рассуждает и о фонетических процессах, так-то: о позиционных изменениях, о выпадении звуков и образовании новых звуков. В заключение он формулирует собственные орфографические правила.

6. Письменные знаки по конфигурации делятся на семь групп: I. "სბთჳ რრჯდობა" ასოჲ დიდებისა // "სბდჳბჳნ" დაგენაო, 2. "სბძფაჳბჳტრ" ასოთაჲნილი, 3. "ბბბტრჳბი"

mgvglovaní, 4. "ნოტი" noṭi, 5. "სტვილი" stviliadi, "სამთავრო" samtavad, 6. "სტვილითხილი" stvilitxilovaní, 7. "სამთავროთი ხილი" samtavitli khili. При перечислении названий этих групп Антоний явно следует традициям древнегрузинской письменности.

7. Довольно подробно рассматривает Антоний различные виды традиционных грузинских, а также заимствованных им из армянской грамматики знаков сокращения слов, обозначенных древнегрузинским термином "ჯარბა" *karagma* "титло". В первой редакции выделены следующие виды знаков сокращения:

1. "საფრ" *saphro*, 2. "სამთავრო" *samtavro* // "სასამთავრო" *sasamtavro*, 3. "სამთავრო" *samtavro* // "საგვარა" *sagvara* и 4. "საქმანი" *sakmani*. Во второй редакции Антоний употребляет несколько измененные термины: 1. "ჯარბისთი" *karbisiti* ("ლონი" *loni*, "ფილი" *phili* и "ივროთი" *ivrothi*), 2. "საგვარა" *sagvara* ("სამთავროთი" *samtavrothi* и "სამთავრო" *samtavro*).

8. Перечисляет Антоний и знаки препинания, названия которых частично заимствованы из греческого языка ("ჯარა" *vara*, "სტობა" *stoba*, "ვიპოდოსთი" *vipodosthi*), частично взяты из древнегрузинской письменности ("მძიმე" *mzime*, "წერტილი" *chertili*, "ერთი წერტილი" *erti chertili*, "ორი წერტილი" *ori chertili*, "გარემოთხილი" *garomotkhili*), частично же калькированы с армянского ("ქუდაზიდი" *khudazidi*, "ქუწერტილი" *khuchertili*, "მუა წერტილი" *mu chertili*, "რასარეწერტილი" *rasarechertili*, "არასარეწერტილი" *arasarechertili*, "ფრხილი" *frkhili*).

9. Антоний выделяет восемь частей речи. Каждая часть речи вне предложения, по мнению автора, представляет собой слово, определяемое в первой редакции как имеющий значение звук, во второй же редакции - как знак нашего представления.

10. Слово, состоящее из слогов (слог - это звук, который произносится одним выдохом), представляет собой часть предложения. Части предложения (т.е. части речи): 1. имя (существительное и прилагательное), 2. местоимение, 3. глагол, 4. причастие, 5. последок, 6. наречие, 7. союз и 8. междометие.

11. У имени существительного шесть (во второй редакции пять) грамматических категорий: 1. род 2. и 3. корень (2. "ბაჟულო" ნაკიჟი - простой и сложный, 3. "ბობო" სახე - первичный и производный), 4. число, падеж и 6. склонение. Таким образом, категория в грамматике Антония содержит в себе как морфологическую категорию (род, падеж, число), так и характеристику корня с точки зрения состава и образования (А р н. Ч м к о б á в а).

12. В грамматике Антония выявлены и в основном правильно квалифицированы особенности грузинского склонения, а именно: а) Несмотря на то, что, по мнению Антония, в грузинском языке восемь падежей, он (во второй редакции) в сущности отрицает наличие в грузинском такого неспецифического падежа, как винительный, так как, этот падеж по форме совпада-

ет с именительным; б) Антоний не смог выделить отдельно обстоятельственный падеж, однако он совершенно закономерно увязал падежные окончания этого падежа с падежными окончаниями дательного падежа; в) Прав Антоний и в том случае, когда он ставит знак функционального равенства между эргативным и именительным падежами, особо подчеркивая, что эргативный падеж в грузинском языке нельзя причислять к т.н. "косвенным падежам; г) Не ускользнуло от Антония и т.н. "сжимание" (т.е. редукция основы) и "усачение" некоторых грузинских существительных; д) Специально акцентируется в грамматике антония то обстоятельство, что в грузинском языке в сущности имеется только одно склонение; е) Правильно выделил Антоний и падежные окончания (опираясь в основном на языковой материал древнегрузинского языка). Игнорируя фонетические изменения, обусловленные взаимодействием корня и падежных окончаний, Антоний причисляет к падежным окончаниям т.н. эмфатические гласные. Этим обусловлено наличие нескольких вариантов одного и того же падежного окончания в его грамматике. Такой подход к языковым фактам является весьма интересным и находит определенную параллель с современными методами синхронного изучения языка.

13. После общих рассуждений о категории рода, Антоний приходит к правильному выводу, что специального грамматического показателя рода, в отличие от других языков, в грузинском языке нет.

14. Корень, по мнению Антония, может быть простым, сложным и сверхсложным, а также первичным и производным. Далее перечисляются группы производных имен.

15. В грузинском языке два числа: единственное и множественное. Множественное число образуется посредством суффиксов ბი ni, ობი ebi, ობი eb, ობი ობი, ობი ane. При обсуждении падежных окончаний дополнительно упоминаются суффиксы: თა ta, თ t, განბა ebi: a, განბ ebi: s, განბ ebi: s, განბ ebi: s, განბ ebi: s.

16. Имя прилагательное может быть положительным, сравнительным и превосходным.

17. Выделены группы местоимений: личные, притяжательные, указательные и относительные.

18. Глагол в грамматике Антония определяется как часть речи, изменяемая по лицам и по временам. Глагол может быть вспомогательным ("აზებობი" azebiki) и действительным ("აჯობი" akhobi или "აჯობი" akhobi)²⁴². Эти последние делятся на правильные ("აჯობობი" akhobiani) и неправильные ("აჯობი" akhobi) глаголы.

19. У глагола восемь категорий: 1. залог, 2 и 3. корень 2. "ბაჯობი" bakhobi – простой и сложный, 3. "აჯობი" akhobi – первичный и производный), 4. число, 5. лицо, 6. время, 7. наклонение и 8. спряжение.

20. В грузинском языке, по мнению Антония, при залога:

²⁴² Грамматические термины Антония, которые в ряде слу-

действительный, страдательный и средний. Формы действительного и страдательного (образованного с помощью префикса $\text{q}i$) залогов Антоний выделил более или менее правильно, однако, он не смог разобраться в формах среднего залога, хотя и поделил эти глаголы на две группы: "ხატჯემოკმეღებინი" $\text{xat\check{z}emokmedebini}$ и "ხატვებინი" xatvebini , создавая впечатление, что подобное деление соответствует современному делению глаголов среднего залога на медиаактивные и медиапассивные глаголы, однако в действительности это не так.

21. Корень глагола может быть простым, сложным и "приложенным" ("ბჟორბჟობინი" bzorbzobini). Последний термин употреблен Антонием для глаголов с приставками.

22. Корень глагола может быть первичным или производным. Производные глаголы в грамматике Антония совпадают с современными каузативными формами глагола.

23. У глагола два числа: единственное и, образованное специальными аффиксами множественное. Существуют глаголы, которые указывают на множественность субъекта формой (значением) корня. Грузинский глагол может выразить и множественность объекта.

24. У глагола три лица: первое, второе и третье. Показатель первого лица префикс q , второго лица - тот звук,

чаев не имеют эквивалентов в современной лингвистике, мы переводим дословно.

наклонения нет прошедших времен, а сослагательное и условное наклонения не имеют настоящего (заменяется будущим) и прошедшего совершенного (заменяется прошедшим несовершенным) времен.

27. Виды спряжений глагола Антоний выделяет по окончаниям настоящего времени изъявительного наклонения. В первой редакции выделено пять (აა, აე, მო, უა, იი) спряжений, во второй - восемь (აა, აე, ეე, იი, მო, უა, უა, უა).

28. Глагол состоит из четырех элементов: 1. корня глагола, 2. спрягательной частью ("ბაღრბაღრბა აბა" მაგლებელი აბა, 3. показателя лица и 4. показателя множественности.

29. Рассмотрение передачи спряжения глагола по временам и наклонениям начинается у Антония настоящим временем изъявительного наклонения. При приведении парадигм настоящего времени, он, как обычно в своей грамматике, опирается на языковой материал древнегрузинского языка, а именно: для глаголов с суффиксами აა აა, აა აა в третьем лице множественного числа, как правила, приводятся формы типа "ბა - ბაბაბა" ზღბაბა, "ბაბაბაბა" ააბაბა. Рядом с безприставочными глаголами формами настоящего времени признаны глагольные формы с приставками; Глаголы страдательного залога в третьем лице единственного числа в большинстве случаев имеют окончание აა ია. Глаголы типа "ბაბაბა" ააბაბა спрягаются без вспомогательного глагола.

Глагольные формы древнегрузинского неодиократного нас-

тоящего времени Антонием причисляются также к настоящему времени.

30. Для прошедшего несовершенного Антоний приводит формы древнегрузинского многократного этого же времени, хотя порою в третьем лице единственного числа проскальзывают формы и самого прошедшего несовершенного, а в третьем лице множественного числа и I сослагательного. Особенности глаголов, образующих формы времен, опирающиеся на основу прошедшего несовершенного с окончанием на *თერ იძი* в древнегрузинском, остались незамеченными для Антония; повидимому, в этом отношении немаловажную роль сыграло и то обстоятельство, что он не смог четко выделить формы четырех времен (прошедшего несовершенного, I повелительного, многократного прошедшего несовершенного и I сослагательного).

31. Отрицательные формы второго и третьего лиц настоящего времени повелительного наклонения совпадают с формами настоящего времени изъявительного наклонения.

32. Для настоящего и будущего времен сослагательного и условного наклонений Антоний приводит формы древнегрузинского I сослагательного, хотя иной раз в третьем лице множественного числа приводятся формы и древнегрузинского I повелительного.

Прошедшее несовершенное этих наклонений совпадает с формами прошедшего несовершенного изъявительного наклонения.

33. Будущее время повелительного наклонения (как отри-

цательные, так и положительные формы) такю совпадает с настоящим-будущим сослагательного и условного наклонений.

34. При приведении парадигм прошедшего совершенного Антоний называет опять-таки древнегрузинские формы. Это, в первую очередь, сказывается в образовании форм первого и второго лиц глаголов страдательного залога и в обозначении множественности прямого объекта в глаголе. В третьем лице множественного числа обычно приводятся формы, характерные для новогрузинского языка, и лишь изредка проскальзывают формы древнегрузинского языка.

В ряде случаев Антоний смешивает формы прошедшего совершенного с формами прошедшего несовершенного. В этом случае в качестве примеров приводятся либо глаголы, которые вообще не имеют прошедшего совершенного, либо же присущие древнегрузинскому языку формы прошедшего несовершенного, оканчивающиеся лишь на ე ა (а не на ენ ანი). Можно допустить, что Антоний принимает формы прошедшего несовершенного с окончанием на ე ა за прошедшее совершенное и по той причине, что он не смог квалифицировать глаголы страдательного залога, образованные с помощью суффикса ე ა.

35. Положительные формы второго лица единственного и множественного числа настоящего времени повелительного наклонения совпадают с формами второго лица прошедшего совершенного, а третьего лица - с формами будущего (აეზრ.

II сослагательного) времени. Формы повелительного наклонения, по мнению Антония, отличаются от форм изъявительного наклонения ударением. Этот способ различения форм повелительного и изъявительного наклонений предполагает только их письменное различие и вряд-ли касается интонационных различий.

36. Формы I и II результивных времен как для переходных, так и для непереходных глаголов взяты опять-таки из древнегрузинского языка. Однако, обозначение множественности второго и третьего лиц субъекта в этих временах, также, как и само окончание *-nɔ ɪɑ* (для I результивного) и сокращенное окончание вспомогательного глагола в третьем лице множественного числа I результивного взяты Антонием из новогрузинского языка, поскольку в древнегрузинском некоторые из этих форм встречаются лишь изредка (*-nɔ ɪɑ*), а других в нем нет вообще.

37. Для будущего времени Антоний берет формы II сослагательного, сформированные по нормам древнегрузинского языка; очень редко привлечены формы I повелительного или же I сослагательного времен.

38. Приводя парадигмы спряжения глагола (без теоретических рассуждений) в первой части обеих редакций своей грамматики Антоний придерживается нижеследующей последовательности времен и наклонений:

I Изъявительное наклонение: 1. настоящее, 2. прошедшее совершенное, 5. I результивное, 5. II результивное,

6. II сослагательное (Для Антония будущее).

II Повелительное наклонение: 1. настоящее, 2. будущее.

III Сослагательное наклонение: 1. настоящее-будущее,
2. прошедшее несовершенное, 3. прошедшее совершенное,
4. I результативное, 5. II результативное.

IV. Условное наклонение повторяет все формы сослагательного наклонения.

V Неопределенное наклонение: 1. настоящее, 2. будущее.

VI Причастия: 1. настоящего, 2. прошедшего несовершенного, 3. I и II результативных, 4. будущего.

VII Отглагольное имя.

39. Хотя в парадигмах Антония и имеются некоторые псевдоархаические, реально никогда не существовавшие в древнегрузинском (да и вообще в грузинском) языке формы, все же можно утверждать, что Антоний анализирует глагольные парадигмы всех времен и наклонений древнегрузинского языка: настоящее, многократное прошедшего несовершенного, I сослагательное, прошедшее совершенное, II сослагательное, I результативное, II результативное. Спорадически: многократное настоящего, прошедшее несовершенное, I повелительное, II повелительное, II многократное (не видно только III сослагательного). Ошибки Антония при привлечении фактов древнегрузинского языка объясняются тем, что многие формы древнегрузинского к этому времени уже реально не существуют в живом грузинском языке того времени, языковая же интуиция подсказывает ему модели новогрузинского языка

(поэтому и в парадигмы глаголов проскользнули формы, характерные для новогрузинского языка).

40. Отглагольное имя (т.в.масдар) образуется от формы первого лица настоящего времени изъявительного наклонения.

41. Неопределенное наклонение образуется от отглагольного имени с помощью суффикса ე ა.

42. Причастие имеет три времени: настоящее, прошедшее, и будущее. Причастие настоящего времени всегда действительного залога, причастие же будущего и прошедшего времен - страдательного залога. Причастие имеет грамматические категории как имени, так и глагола.

43. Несмотря на влияние грамматик языков, отличающихся по своему строю от грузинского, несмотря также и на те ошибки, который Антоний неизбежно должен был допустить в силу уровня языковедческой мысли тех времен, он заметил и перечислил основные особенности, присущие грузинскому глаголу, а именно: а) Антоний обратил внимание на несовместимость одних и тех же лиц (I и I; II и II) субъекта и объекта в глагольных формах; б) Отметил полиперсонализм грузинского глагола; в) В каузативных формах глагола наряду с суффиксом აბჯბ ინებ счел обязательным наличие префикса ღ а, отметив, что подобные глаголы всегда трехличны; г) Выделил одну из основных функций приставок - изменение лексического значения глагола, д) Перечислил все формы времен и наклонений глагола, допускающие возможность обозначения множественности прямого объекта; е) Антоний фак-

тически был первым исследователем, признавшим наличие т.н. инверсивных глаголов в грузинском языке; ж) Он правильно выделил личные показатели (как субъективные, так и объективные) в грузинском глаголе; з) Он прекрасно разобрался в сложном многообразии форм при образовании I и II результативных времен и и) обратил внимание на существование параллельных форм (с тематическим показателем и без) глаголов с суффиксами აზ ავ и აბ ამ в I результативном и отдал предпочтение формам с тематическими показателями.

44. В грамматике Антония подробно рассматриваются послелоги, наречия, союзы и междометия.

45. Синтаксис, по мнению Антония, изучает организованное распределение частей речи в одной целой грамматической единице.

46. Каждое слово является частью предложения; само предложение же – соединение слов, выражающее мысль. По содержанию предложения могут быть изъявительными, повелительными, сослагательными, условными и неопределенными.

47. Предметом синтаксиса, по грамматике Антония, является изучение синтаксических связей (согласования и управления) между частями речи.

48. Согласование бывает в лице и числе между именем и глаголом. Глагол выражает действие или страдание, а связанное с ним имя представляет собою господствующее слово ("მფარველი" *mup'leveli* или "ფარი" *far'i* в отношении данного глагола. Во второй редакции параллельно с терми-

ном "ყუარბი" არაღი употребляется также термин "подлежащее" ("ჯუ(ებრ)ბაი" კუარბაი), а глагол нередко заменяется термином "сказуемое" ("ებრბიბი" ჯაზმენიღი). Эти термины употребляются Антониим в их сегодняшнем понимании и, повидимому, взяты им из логики Баумейстера.

49. Господствующее слово (т.е. подлежащее), выраженное именем прилагательным, местоимением, неопределенным наклоением глагола в будущем времени, притягательным и отглагольным именем, может стоять в трех падежах (именительном, эргативном и дательном), однако, оно не может быть выражено личной формой глагола, неопределенным наклоением глагола в настоящем времени, послелогом, наречием, союзом или междометием.

50. Между именем существительным и именем прилагательным также бывает согласование в падеже и числе. Имя прилагательное функционально часто заменяется указательными или притяжательными местоимениями.

51. Согласование в числе существует также между относительным местоимением и относящимся к нему именем. Относительное местоимение можно заменить указательным местоимением или наречием места.

52. Согласование между вопросом и ответом возможно только в падеже.

53. Части речи могут также управлять друг другом. Они делятся на управляющих ("ებრბიბი" მაჯიარბი) и управляемых ("ბიბიბი" ჯიარბი). Управляющие части речи - гла-

речи в словосочетании: 1. "имя" глагола, 2. имя прилагательное ("в некоторых случаях") этого имени, 3. управляемое имя ("ძრუება" *zieβa*) этого прилагательного, 4. послелог ("в некоторых случаях"), 5. управляемое имя ("ძრუება" *zieβa*) этого послелога, 6. имя прилагательное ("в некоторых случаях") управляемого имени, 7. ("в некоторых случаях") наречие, 8. глагол, 9. управляемое имя глагола (может быть и с послелогом), 10. имя прилагательное управляемого имени. Каждое имя может, в свою очередь, иметь определение ("გამათვლებელი" *gamatvlebeli*), обычно представленное в форме родительного падежа.

В предложении представлены не все вышеперечисленные части речи, но обязательно наличествуют: 1. "имя" глагола, 2. глагол и 3. управляемое глаголом имя.

61. Синтаксические взгляды Антония привлекают внимание тем, что а) Антоний независимо от других грамматистов, по-видимому, из логики Баумейстера, перенес в грамматику понятия "подлежащее" и "сказуемое" (эти понятия, как известно, внесены в синтаксис только в начале XIX века); б) Он правильно понял сущность конверсии грузинских глаголов и ее последствия с синтаксической точки зрения; в) Антоний обратил внимание на то обстоятельство, что в грузинском языке подлежащее может стоять в трех (именительном, эргативном и дательном) падежах; г) Он подметил, что падежами прямого объекта в грузинском языке, в отличие от прямого объекта европейских языков, которое всегда стоит в вини-

тельном падеже, выступают именительный и дательный.

62. Влияние грамматики Мхитара Себастици особенно чувствуется в первой редакции грамматики Антония. Это сказывается как в построении грамматики, так и в формулировках общих положений и в грамматической терминологии; практически же, когда дело касается грамматического анализа грузинского языкового материала, Антоний проявляет удивительную языковую интуицию и правильно квалифицирует те основные особенности грузинского (древнегрузинского) языка, которые сравнительно недавно стали предметом внимания и обсуждения.

ANTHONY AND THE PROBLEMS OF GEORGIAN GRAMMAR

S u m m a r y

Modern linguistic science traces its origins not only in the classical comparative-historical linguistics, but in the so-called "pre-scientific" grammatical thought as well. Historians of linguistics not infrequently find ideas and concepts in ancient Hindu, Greek and Arabic grammatical literature which echo the most recent linguistic theories.

At the beginnings of Georgian grammatical thinking stands the monumental figure of Anthony - the author of the first Georgian Grammar.

On the basis of a detailed study and collation of the two reductions of Anthony's Georgian Grammar - the enlarged (1753) and the concise (1767) versions - the author has analysed Anthony's grammatical conception and traced the sources used by Anthony in writing his work.

The significance of Anthony's Georgian Grammar lies not only in its being the first complete Georgian grammar for use in schools but also in the fact that in describing grammatical phenomena Anthony relied mainly on the material of old Georgian language, this making his Grammar virtually the first grammar of Old Georgian language as well.

The first reduction of Anthony's Grammar consists of

a foreword and three main parts (in the first two parts morphological problems are discussed, while the third deals with syntax. In the opening section of the second part brief information is given on the subject of grammar and the scope of its study, as well as on sounds, syllables, parts of speech and the sentence. The third part also contains an exposition of the three styles). The first and the third parts are furnished with appendices (the appendix to the first part, the so-called "S i m e t n e", represents a short grammar course written in the shape of questions and answers, apparently used in schools; the appendix of the third part is devoted entirely to the problems of phonetics, orthography and punctuation).

The second redaction follows the first in its layout. However, the appendix of the first part is absent in it and there is no reference here to the theory of the Three Styles. In comparison with the first, this redaction is characterized by more convincing and categorical judgements, strict observance of the unity of orthographic norms and the absence in noun and verb paradigms of various formal indicators of one and the same functional units.

In compiling the first redaction of his Grammar Anthony made use of the Armenian Grammar by Mkhitar Sebastsi. In his second redaction he refers to and partly employs grammars of other languages (Greek, Latin, French,

Italian, German and Russian). Also, he repeatedly, and with good reason, criticizes some of his earlier statements. In connection with this, the following should be noted: in the preface to his second redaction Anthony writes that, notwithstanding the thorough revision and amendments, this version, too, follows in the main the grammar of Mkhitar Sebastatsi. Thus, Anthony was the first scholar to notice that the grammatical system of Mkhitar Sebastatsi does not differ materially from the grammatical system of all the European grammars compiled on the pattern of the Greek and Latin philological grammar.

Notwithstanding the influence of the grammars of languages whose structures differed from Georgian and the errors which Anthony was liable to make owing to the existing level of linguistic thought of his time, he, nevertheless, noticed and listed all the basic peculiarities of the Georgian language, namely:

I. Though, according to Anthony, there are eight cases in Georgian, he, practically speaking, denies (in the second redaction) the existence in Georgian of such an unspecific case as the accusative, for this case coincides, as to its form, with the nominative.

2. Anthony failed to isolate the terminative-adverbial case, yet quite naturally did he relate the ending of this case with those of the dative case.

3. Anthony is also right when he fictionally equates the ergative case with the nominative, specially emphasizing that the Georgian ergative case cannot be classed with the so-called oblique cases.

4. Neither did Anthony overlook the so-called contraction (i.e. reduction of the stem) and syncopation of some Georgian nouns.

5. Special emphasis is laid in his Grammar on the circumstance that there is actually only one declension in the Georgian language.

6. Anthony's isolation of case endings was quite correct (based mainly on data of the Old Georgian language). Ignoring phonetic changes due to the interaction of the root and the case endings, Anthony reckoned the so-called emphatic vowels to be case endings. This accounts for the existence of several variants of one and the same case ending in his grammar. Such an approach to linguistic facts is very interesting and finds some analogy to modern methods of synchronic study of languages.

7. Although in Anthony's paradigms some pseudo-archaic forms are to be found which never existed in Old Georgian (nor, for that matter, in Georgian in general), yet it can be asserted that Anthony analyses verb paradigms of all the tenses and moods of Old Georgian. The circumstance that many Old Georgian forms no longer existed in the living Georgian language of that time accounts for

many of Anthony's errors in adducing facts of Old Georgian, where as his linguistic intuition prompted him models of the New Georgian language (therefore some of the forms peculiar to New Georgian slipped into the verb paradigms).

8. Anthony noticed also the incompatibility of one and the same persons (I and I; II and II) of the subject and the object in verbal forms.

9. He pointed to the multipersonal character of the Georgian verb.

10. In the Causative forms of the verb together with the suffix "ᲛᲗᲗ" (ineb) Anthony considered the presence of the prefix "Თ" (a) indispensable, observing that such verbs are always tripersonal.

11. Anthony noted one of the principal functions of the prefixes, i. e. to change the lexical meaning of the verb.

12. Anthony listed all the tenses and moods of the verb admitting of the designation of plurality in the direct object.

13. He was indeed the first scholar to acknowledge the presence of the so-called inersive verbs in Georgian.

14. Anthony correctly identified the indicators of person (both, subjective and objective) in the Georgian verb and pointed out the presence of verbs of subjective and objective structure in Georgian.

15. He gained insight into the multiplicity of forms in the formation of the I and II Resultative Tenses.

16. He noted the existence of parallel forms (with and without thematic indicators) of verbs with the suffixes "ჲ" (av) and "ჲჲ" (am) in the Resultative I and gave preference to forms with thematic indicators.

As to Anthony's views on syntax, the following is to be noted:

1. Independently of other grammarians and presumably by borrowing from Baumeister's Logic he introduced into his grammar the terms of "subject" and "predicate" (these terms, as is known, were introduced into syntax from logic, yet they became finally established only at the beginning of the 19-th century).

2. Anthony correctly understood the nature of the conversion of Georgian verbs and its implications from the syntactic point of view.

3. He paid attention to the circumstance that the subject in Georgian can be in three cases (Nominative, Ergative, Dative).

4. Anthony noted that Nominative and Dative are the cases of the direct object in Georgian, in contrast to the direct object in European languages which is always in the Accusative.

The influence of Mkhitar Sebastatsi's Grammar is particularly visible in the first redaction of Anthony's

Grammar. This is seen in its lay out, in the formula -
tion of general statements and in the grammatical ter-
minology. Practically, however, when it concerns the
grammatical analysis of Georgian linguistic material,
Anthony evinces striking linguistic intuition and correc-
tly describes those basic peculiarities of the Georgian
(Old Georgian) language which have only recently clai -
med the attention of students and become the object of
discussion.

ს ა რ ო ვ ე ბ

შესავალი.....1

ანტიონის ტრამიტოკის რეპაქციათა ურთიერთმიმართებისათვის...11

ტრამიტოკის რაობის გატვირთვისათვის ანტიონ პირველის ტრამიტოკის
მიხედვით.....22

ფორმულია და კონსტრუქცია.....28

მიმდებარეობის სპეციფიკური ანტიონ პირველის ტრამიტოკაში..78-197

სახელები.....78

ბინა.....123

საწესისი და მიმდებარეობა.....180

უფორმი სიტყვები და ნაწილაკები.....190

სინტაქსი.....198

საბი სტრუქტურის შეფარვა.....230

რასკვნიები.....238

Резюме260

Summary.....281

Елена Акакиевна Бабунашвили

Антоний и вопросы грузинской грамматики

რამდენიმე საჯაროველს სსრ მუცნიერებაა აკარემიის
სარედაქციო-საკამომცემლო საბჭოს რარევირებში

ხეცმწერილია რასაბეგრარ 8.VII.70; ნაბეგრე შაბახი
10.47; საარჩილებო-საკამომცემლო შაბახი 10.47;
უე 01501; ჭირაუი 600; შუკუეა № 1236
ყასი 94 კაი.

Тбилисская типография № 4 Главполиграфпрома
Госкомитета Совета Министров Грузинской ССР
по печати. Тбилиси, мецгородок, корп.2

ცამომცემლობა "მუცნიერება", შიილისი, 60, კუტუზოვის ქ. 15
Издательство "Мецниереба", Тбилиси, 60, Кутузова 15